

Journal of Humanities & Social Sciences Prince of Songkla University

วารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

Vol.20 No.2

July-December 2024

ปีที่ 20 ฉบับที่ 2

กรกฎาคม-ธันวาคม 2567

ISSN 3027-6225 (Online)

Journal of Humanities and Social Sciences Prince of Songkla University

วารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ปีที่ 20 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567)
Vol. 20 No. 2 (July – December 2024)

ISSN: 3027-6225 (Online)

วัตถุประสงค์

1. ส่งเสริม สนับสนุนให้อาจารย์ นักวิชาการ นักวิจัย นักศึกษา ฯลฯ ทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ได้มีโอกาสนำเสนอและเผยแพร่ผลงานทางวิชาการในวงกว้าง
2. พัฒนาศาสตร์ทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ โดยเฉพาะในรูปแบบบทความวิชาการ (Academic Article) บทความวิจัย (Research Article) และบทความปริทัศน์หนังสือ (Book Reviews) ที่มีคุณภาพตามขอบเขตที่วารสารกำหนด
3. เพื่อประโยชน์ในการนำองค์ความรู้ที่ได้จากบทความวิชาการ บทความวิจัย และบทปริทัศน์หนังสือ ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ของการเรียนการสอน และการนำไปต่อยอดในการพัฒนาชุมชนให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

ขอบเขตเนื้อหา

วารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เปิดรับบทความวิจัย (Research Article) บทความวิชาการ (Academic Article) และบทความปริทัศน์จากหนังสือ (Book reviews) ในสาขาด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ โดยเปิดรับทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ดังนี้

1. ด้าน Humanities
 - 1) Linguistics
 - 2) Language
 - 3) literature
 - 4) folklore
 - 5) Cultural studies
2. ด้าน Social science consists of the following 5 disciplines:
 - 1) Sociology and Anthropology
 - 2) History
 - 3) Philosophy and Religion
 - 4) Economics
 - 5) Social Work

กำหนดการออกเผยแพร่

วารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ กำหนดเผยแพร่ปีละ 2 ฉบับ คือ ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม - มิถุนายน และฉบับที่ 2 เดือน กรกฎาคม-ธันวาคม มีการตรวจสอบคุณภาพของบทความโดยผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Reviews) ที่มีความเชี่ยวชาญในศาสตร์ที่เกี่ยวข้องทั้งจากภายใน

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์และจากสถาบันการศึกษาอื่นๆ อย่างน้อย 3 ท่าน โดยเป็นการประเมินแบบ Double-Blinded Peer Review

ข้อคิดเห็นใด ๆ ของบทความที่เผยแพร่ในวารสารฉบับนี้เป็นของผู้เขียน ไม่ถือเป็นความเห็นและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการ และหากประสงค์จะนำบทความใดในวารสารไปเผยแพร่ซ้ำ โปรดติดต่อผู้เขียนบทความโดยตรง

คณะกรรมการวารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

ที่ปรึกษา คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

บรรณาธิการ รองศาสตราจารย์ ดร. ชากร ประพรม

ผู้ช่วยบรรณาธิการ รองศาสตราจารย์ ดร. ศิริมา ปุรินทราภิบาล

กองบรรณาธิการ

1) ศาสตราจารย์ (กิตติคุณ) ดร. สุวรรณ สถาอานันท์	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2) ศาสตราจารย์ (เกียรติคุณ) ดร. อารี วิบูลย์พงศ์	นักวิชาการอิสระ
3) ศาสตราจารย์ ดร. ประณี กุลละวณิชย์	นักวิชาการอิสระ
4) Professor Abdullah bin Saleh Al-Washmi	Professor Saad bin Muhammad Al-Qahtani
5) ศาสตราจารย์ ดร. ปรีศวร ยืนแสน	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
6) ศาสตราจารย์ ระพีพรรณ คำหอม	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
7) ศาสตราจารย์ สุรพล ดำริห์กุล	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
8) รองศาสตราจารย์ ดร. สุรสิทธิ์ อมรวิชช์กิตติ	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
9) รองศาสตราจารย์ ดร. อรทัย เพี้ยยุระ	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
10) รองศาสตราจารย์ กาญจนา สหะวิริยะ	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
11) รองศาสตราจารย์ คำนวล คำมณี	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
12) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อภิสิทธิ์ เกษมผลกุล	มหาวิทยาลัยมหิดล
13) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สิทธิณี ธรรมชัย	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
14) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กฤตวิทย์ อัจฉริยะพานิชกุล	มหาวิทยาลัยแม่โจ้
15) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กัลยา ดาราหะ	นักวิชาการอิสระ
16) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อภิวิชญ์ เลี้ยงอิสสระ	มหาวิทยาลัยมหิดล
17) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เชิดชัย อุดมพันธ์	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
18) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. นาริรัตน์ วัฒนเวฬุ	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
19) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ภูมิ สุรเกียรติ	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
20) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ดิเรก หมานมานะ	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
21) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. รุสลัน อุทัย	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

กองบรรณาธิการตรวจสอบบทความฉบับภาษาอังกฤษ

1) ดร. ธานีชนก พรหมบุตร	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
2) อาจารย์กัญญา พรสวรรค์ยิ่ง	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

กองบรรณาธิการพิสูจน์อักษร

1) อาจารย์ นกวัฒน์ สาระ	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
2) อาจารย์ นันทพร แสงมณี	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

กองบรรณาธิการตรวจสอบบรรณานุกรม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ฐะปะนีย์ เทพญา

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ฝ่ายจัดการวารสาร

1) นางสาวกัญจนพร คงทอง

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

2) นายสันติ เส้นหมาน

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

สารบัญ

หน้า

บทความวิจัย / Research Article

การประยุกต์ใช้กระบวนการการเป็นเอตทัคคะในชีวิตประจำวัน APPLYING THE PROCESS OF BECOMING A SPECIALIST IN EVERYDAY LIFE ณัฐกิต อนุรักษตระกูล / Natthakit Anuruktrakoon	1-15
เวลาประสบการณ์: การดำรงอยู่ในมรณพิธิของชาวไทยเชื้อสายเวียดนาม วัดนักบุญอันนา ชุมชนหนองแสง จังหวัดนครพนม THE EXPERIENCED TIME: EXISTENCE IN ALL SOULS' DAY OF THAI-VIETNAMESE PEOPLE SAINT ANNA TEMPLE, NONG SAENG COMMUNITY, NAKHON PHANOM PROVINCE ทุตียาภรณ์ ภูมิตอนมิ่ง / Tutiya-phorn Poomdonming	16-45
บทละครชาตรีร่วมสมัยของประดิษฐ์ ประสาททอง: ลักษณะการสร้างสรรค์ และกลวิธีการ สร้างอารมณ์ขัน PRADIT PRASARTTHONG'S CONTEMPORARY LAKORN CHATRI PLAYS: CREATIVITY AND TECHNIQUE OF MAKING A HUMOR อภิรักษ์ ชัยปัญญา / Apirak Chaipanha	46-67
อิทธิพลของอุตสาหกรรมเพลงเกาหลีใต้ (K-pop) ที่พบในอุตสาหกรรมเพลงไทย INFLUENCES OF K-POP IN THE THAI MUSIC INDUSTRY กชกร ห้าสกุล และ สุภาพร บุญรุ่ง / Gotchakorn Hasakul and Supaporn Boonrung	68-84
ปัจจัยคุณภาพการบริการและภาพลักษณ์องค์กรที่ส่งผลต่อความพึงพอใจของผู้ใช้บริการ กรมพัฒนาที่ดินในกรุงเทพมหานคร SERVICE QUALITY FACTORS AND CORPORATE IMAGE THAT AFFECT THE SATISFACTION OF USERS OF THE LAND DEVELOPMENT DEPARTMENT IN BANGKOK	85-106

อภาววรรณ สุพันธ์มัตย์ และ รัชดา ฐปทอง / Apawan Suphantamat and Ratchada Toopthong

โรงสีกับชุมชน "ความสัมพันธ์ที่รางเลือนไปตามกาล?": กรณีศึกษาจังหวัดนครศรีธรรมราช 107-129

THE MILL AND COMMUNITY "RELATIONSHIP THAT FADE OVER TIME?" A CASE STUDY OF NAKHON SI THAMMARAT PROVINCE

ฤทธิ์รงค์ ช่วยป้อง และ เจษฎา นกน้อย / Rittirong Chaunypong and Chetsada Noknoi

ปัจจัยของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่ส่งผลต่อการเดินทางท่องเที่ยวรูปแบบเวิร์คเคชั่น พื้นที่เขต 130-147

คลองสาน กรุงเทพมหานคร

FACTORS OF THAI TOURISTS AFFECTING WORKCATION'S TRAVEL IN KHLONG SAN DISTRICT, BANGKOK

อัมภา บุตรพรม และ พงษ์พิพัฒน์ เสน่ห์ดี / Ampa Butprom and Pongpipat Sanedee

บทความวิชาการ / Academic Article

อักษรยวี่ที่ด้ามขวานไทย 148-162

JAWI SCRIPT IN SOUTHERN THAILAND

นุรฮัม ฮะซา / Nurham Hahsa

การศึกษาและวิเคราะห์พระราชปจณาแห่งสมเด็จพะเพทราชาและการวิสันษาของพระภิกษุที่ 163-174

ปรากฏในประชุมพระราชปจณา

THE STUDY AND ANALYSIS OF THE PRA-RAJA-PUCCHA OF KING PHETRACHA AND THE VISAJJANA OF THE MONK IN PRA-CHUM-PRA-RAJA-PUCCHA

ชนินทร์ ผ่องสวัสดิ์ / Chanin Phongsawat

การประยุกต์ใช้กระบวนการการเป็นเอตทัคคะในชีวิตประจำวัน APPLYING THE PROCESS OF BECOMING A SPECIALIST IN EVERYDAY LIFE

ณัฐกิต อนุรักษตระกูล*

Natthakit Anuruktrakoon*

โรงเรียนลาซาลโชติรวินครสวรรค์

La Salle Chotiravi Nakhonsawan School

* Corresponding Author, E-mail: Natthakit.liang@gmail.com

Received: Jan 15, 2024

Revised: Jul 9, 2024

Accepted: Nov 21, 2024

Available: Dec 13, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง การประยุกต์ใช้กระบวนการการเป็นเอตทัคคะในชีวิตประจำวัน มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ (1) ศึกษาและวิเคราะห์การเป็นเอตทัคคะที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท และ (2) เสนอการประยุกต์ใช้กระบวนการการเป็นเอตทัคคะในชีวิตประจำวัน

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีการวิเคราะห์ข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถาวรรณกรรมพระพุทธศาสนา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง “เอตทัคคะ” โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา เพื่อนำเสนอเรื่อง “การประยุกต์ใช้กระบวนการการเป็นเอตทัคคะในชีวิตประจำวัน”

การเป็นเอตทัคคะในพระพุทธศาสนาแสดงถึงการเป็นผู้ยอดเยี่ยมในทางใดทางหนึ่งเป็นพิเศษสูงกว่าผู้อื่น เป็นตำแหน่งที่พระพุทธเจ้าได้แต่งตั้งให้พุทธบริษัท 4 ดังปรากฏในพระสูตรตันตปิฎก 7 หมวด ว่าด้วยความเป็นเลิศของ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา และเรื่องราวอดีตชาติของสาวกและสาวิกาที่ได้ตำแหน่งเอตทัคคะเพราะอาศัยเหตุต่าง ๆ รวมถึงปรากฏในคัมภีร์ชั้นอรรถกถา ว่าด้วยความเป็นเลิศในการตรัสรู้เร็ว ของพระพาหิยะทาสจิริยะ และความเป็นเลิศในการมีลาภมาก ของพระสิวลี

ที่เป็นตัวอย่างการแสดงเจตจำนง มีกระบวนการปฏิบัติตนเพื่อจะได้รับการแต่งตั้งเป็นเอตทัคคะตามที่ปรารถนา จากนั้นจึงประยุกต์ใช้กระบวนการการเป็นเอตทัคคะมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตโดย (1) การวางเป้าหมาย กำหนดให้ชัดเจนในสิ่งที่ต้องการจะเป็น (2) การปฏิบัติด้วยความเพียรพยายามอย่างไม่ท้อถอย จนกว่าจะบรรลุเป้าหมาย (3) การประกาศความสำเร็จเพื่อเป็นต้นแบบให้ผู้อื่นปฏิบัติตาม

คำสำคัญ: การประยุกต์ใช้ การเป็นเอตทัคคะ พุทธศาสนาเถรวาท

Abstract

The research paper on Applying the Process of Becoming a Specialist in Everyday Life has two objectives: (1) to study and analyze the Specialist as depicted in the Theravāda Buddhist scriptures and (2) to present on Applying the Process of Becoming a Specialist in Everyday Life.

This research is a qualitative study that analyzes data from the Tripiṭaka, commentaries, Buddhist literature, and research on specialists using content analysis techniques to present on Applying the Process of Becoming a Specialist in Everyday Life.

Research has shown that being a specialist in Buddhism implies excellence in one way or another, surpassing others. It is the position that appointed by the Buddha to the Four Assemblies, as indicated in the Sutta Piṭaka. Seven chapters dedicated to the excellence of Bhikkhus, Bhikkhunis, the assembly of lay-followers, and the assembly of female lay-followers. The story of the past incarnation of the disciples who attained the title of specialist is also included, citing various reasons, including their mention in the commentary on the excellence of quick enlightenment of the PhraBāhiyadāruṇīya and the excellence of the fortune of PhraSīvalī, serving as examples of individuals demonstrating strong will and determination.

The process of becoming a specialist involves three key steps: (1) setting goals; (2) practicing with relentless perseverance until the goal is achieved, and (3) declaring success to serve as a model for others to follow.

Keywords: applying, Buddhist Scriptures, Theravada Buddhism

บทนำ

พระพุทธศาสนาอุบัติขึ้นด้วยมูลเหตุที่แตกต่างไปจากศาสนาอื่น ๆ ส่วนมาก ด้วยเหตุที่ไม่ได้อ้างถึงการสร้าง การบันดาลจากพระเจ้า พระพุทธศาสนาเป็นเรื่องความพากเพียรพยายามที่ถูกทาง เป็นเรื่องคุณงามความดีที่สร้างสมอบรมบารมีมาในชาติต่าง ๆ เต็มบริบูรณ์ จนได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า (คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550, น. 2)

พระพุทธเจ้า ผู้เป็นศาสดาของศาสนาพุทธ นามเดิมคือ สิทธัตถะ ประสูติก่อนพุทธศักราช ๘๐ ปี ณ สวนลุมพินีวัน พระบิดาคือ พระเจ้าสุทโธทนะ กษัตริย์แห่งกรุงกบิลพัสดุ์ พระมารดาคือ พระนางสิริมหามายา ครองเพศมาราวาสถึง 29 ปี หลังจากนั้นออกบวชเพื่อแสวงหาสัจธรรมเป็นเวลา 6 ปี จนตรัสรู้ใต้ต้นโพธิ์ ณ พุทธคยา แล้วสั่งสอนสัตว์โลกเป็นเวลา 45 ปี จึงปรินิพพานเมื่ออายุ 80 ปี ณ เมืองกุสินารา (พระเทพโสมถะ (ประยูร ธรรมจิตโต), 2543, น. 3-66)

พระธรรม คำว่า ธรรม แปลว่า ทรงไว้ เป็นกฎธรรมดาคำที่คงตัวอยู่เสมอ พระพุทธเจ้าตรัสรู้พระธรรม ก็คือได้ค้นพบกฎธรรมดาของโลกที่นำไปให้ออกไปหรือให้พ้นไปจากความทุกข์ทั้งปวงได้ ส่วนหนึ่งของการค้นพบกฎธรรมดาที่เป็นไปในชีวิตของคน ว่าคนประสบผลต่าง ๆ ในชีวิตอย่างนี้ เพราะเหตุอย่างนี้ หรือเพราะเหตุนี้จึงได้รับผลอย่างนี้ (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, 2541, น. 14-15)

พระสงฆ์ หมายถึง สาวกของพระพุทธเจ้า เป็นหมู่ของคนที่เป็นบิกขุแล้วเพราะได้รับแสงพระธรรม เหมือนอย่างดอกบัวที่บานแล้วเพราะต้องแสงอาทิตย์ เป็นหมู่ของผู้บริบูรณ์ด้วยคุณสมบัติอันดีงามทั้งความประพฤติและความเห็นที่ถูกต้อง (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, 2541, น. 46)

ส่วนเอตทัคคะ คือ ตำแหน่งพิเศษที่พระพุทธเจ้าทรงยกย่องพระสาวกผู้มีความเป็นเลิศทางใดทางหนึ่ง โดยทรงพิจารณาถึงคุณธรรมหรือความรู้ความสามารถเฉพาะตัวที่ยอดเยี่ยมกว่าพระสาวกอื่น เช่น ทรงยกย่องพระสารีบุตรให้เป็นเอตทัคคะทางปัญญา เพราะท่านมีปัญญาโดดเด่นกว่าพระสาวกอื่น ทรงยกย่องพระมหาโมคคัลลานะให้เป็นเอตทัคคะทางมฤตยู เพราะท่านมีมฤตยูโดดเด่นกว่าพระสาวกอื่น ทั้งนี้พระสาวกที่ได้รับยกย่องเป็นเอตทัคคะ มีฝ่ายภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา เอตทัคคะนั้นมีเฉพาะในครั้งพุทธกาลเท่านั้น เพราะเป็นตำแหน่งพิเศษที่พระพุทธเจ้าทรงแต่งตั้งด้วยพระองค์เอง คำว่าเอตทัคคะ แปลว่า ผู้เป็นเลิศในทางนั้น หมายถึง ผู้ยอดเยี่ยมในทางใดทางหนึ่งเป็นพิเศษสูงกว่าผู้อื่น (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2551, น. 1421) ดังนั้นการมอบตำแหน่งเอตทัคคะเป็นการยกย่องการกระทำของบุคคลในสมัยพุทธกาล มีตัวอย่างดังนี้ พระสิวลีเถระ ได้รับการพยากรณ์

ในสมัยพระพุทธเจ้า นามว่า ปทุมุตตระ ว่าท่านจะบังเกิดในสมัยพระโคตมพุทธเจ้า และได้รับการยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะในการเป็นผู้มีลาภมาก มีบุญมาก เพราะท่านตั้งความปรารถนาเพื่อการเป็นเอตทัคคะด้านนี้โดยเฉพาะ (ขุ.อป. 33/54-95/296-302) มีความหมายว่า พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ 33 ข้อธรรมที่ 54-95 หน้าที่ 296-302 แสดงว่าการเห็นผู้เป็นเอตทัคคะในสมัยวงศ์ที่ 10 ของพระปทุมุตตรพุทธเจ้า เอตทัคคะในสมัยวงศ์ที่ 10 หมายถึง พระพุทธเจ้าองค์ที่ 10 โดยตามคัมภีร์พระสูตรตันตปิฎกเล่มที่ 33 ในส่วนของพุทธวงศ์ ได้ปรากฏหลักฐานไว้รวม 25 องค์ ซึ่งพระพุทธเจ้าองค์ที่ 10 มีพระนามว่า พระปทุมุตตรพุทธเจ้าได้ทรงยกย่องสาวกเป็นเอตทัคคะ (ขุ.อป. 33/1-24/592-721) มีความหมายว่า พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ 33 ข้อธรรมที่ 1-24 หน้าที่ 592-721 โดยการสาวกรูปหนึ่งเป็นต้นแบบในการการมีลาภ มีบุญมาก จนได้รับการยกย่อง และทำให้ผู้ที่พบเห็นอยากเจริญรอยตาม จึงตั้งความปรารถนาขอเป็นเช่นเดียวกัน

ดังนั้น ผู้วิจัยมีความสนใจในประเด็นการเป็นเอตทัคคะในพระพุทธศาสนา โดยศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้ และศึกษาวิเคราะห์การเป็นเอตทัคคะ เพื่อให้เห็นถึงข้อเท็จจริงในแง่มุมต่าง ๆ ตลอดจนความสัมพันธ์อันจะนำไปสู่คุณประโยชน์แก่ผู้สนใจ แล้วนำวิธีการไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตตามรอยของผู้ที่ได้รับเอตทัคคะ

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. ศึกษาและวิเคราะห์การเป็นเอตทัคคะที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
2. เสนอการประยุกต์ใช้กระบวนการการเป็นเอตทัคคะในชีวิตประจำวัน

การทบทวนวรรณกรรม

เอตทัคควรค คือ หมวดว่าด้วยเอตทัคคะ ในพระสูตรตันตปิฎก แสดงถึงพุทธบริษัท 4 คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ผู้มีความรู้ความสามารถที่โดดเด่นในด้านนั้น ๆ และแต่ละตำแหน่งพระพุทธเจ้าแต่งตั้งเพียงรูปเดียว ท่านเดียวเท่านั้น ในบรรดาพุทธบริษัท 4 แต่ละเหล่าจึงมี 4 หมวด ดังนี้ (1) หมวด ภิกษุ ทั้งหมด 41 รูป (2) หมวด ภิกษุณี ทั้งหมด 13 รูป (3) หมวด อุบาสก ทั้งหมด 10 ท่าน (4) หมวด อุบาสิกา ทั้งหมด 10 ท่าน (อง.เอก. 20/188-267/25-33) มีความหมายว่า อังคุตตรนิกาย เอกนิบาต พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ 20 ข้อธรรมที่ 188-267 หน้าที่ 25-33 สอดคล้องกับ บรรจบ บรรณรุจิ ที่อธิบาย อสัติมหาสาวก เป็นพระภิกษุบางรูปที่ได้รับ

เอตทัคคะเป็นตำแหน่งที่พระพุทธเจ้าทรงประทานให้แก่พระสาวกผู้มีความสามารถเป็นเลิศเฉพาะด้านต่าง ๆ เพื่อเป็นการยกย่อง (บรรจบ บรรณรุจิ, 2544, น. 6) ทั้งนี้ อีสติมหาสาวกมีถึง 80 รูปด้วยกัน ถือเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตัวอย่างพระภิกษุที่เป็นอีสติมหาสาวก แต่ไม่ได้รับเอตทัคคะ คือ พระເမမ္မະ เป็นต้น (ธาราญา, 2564) เป็นไปในทิศทางเดียวกันกับ เจริญ ผุดวรรณา ที่ได้อธิบายชีวประวัติของภิกษุณีที่ได้รับเอตทัคคะ (เจริญ ผุดวรรณา, 2545) และพระครูกล้วยานสิทธิวัฒน์ อธิบายประวัติของพุทธบริษัทที่ได้รับเอตทัคคะ (พระครูกล้วยานสิทธิวัฒน์, 2557, น. คำนำ)

งานวิจัยที่กล่าวถึงเอตทัคคะ ของพระกิตติศักดิ์ ยโสธโร (แก้วเหลา) อธิบายว่าการตั้งเอตทัคคะ เนื่องมาจากความสามารถพิเศษเฉพาะตัว ซึ่งไม่มีบุคคลใดจะสามารถปฏิบัติได้เทียบเท่า ยกเว้นพระพุทธเจ้า (พระกิตติศักดิ์ ยโสธโร (แก้วเหลา), 2537, น. 20) เป็นไปในทิศทางเดียวกันกับ พระมหาสุขญา โรจนญาโณ (ยาสุกแสง) อธิบายว่า การตั้งเอตทัคคะ เนื่องมาจากคุณสมบัติเฉพาะตัว (พระมหาสุขญา โรจนญาโณ (ยาสุกแสง), 2540, น. 30) ขณะที่พระมหาจรัญ ปลูกาวโร (อินทร์ยงค์) อธิบาย การตั้งเอตทัคคะ อาศัยการที่มีข้อวัตรปฏิบัติที่โดดเด่น เครื่องြคจจนเป็นที่ยอมรับนับถือของบุคคลจำนวนมาก พระพุทธเจ้าจึงทรงประกาศยกย่องให้ดำรงเอตทัคคะด้านนั้น ๆ (พระมหาจรัญ ปลูกาวโร (อินทร์ยงค์), 2540, น. 21) นอกจากนี้ สิน งามประโคน อธิบายว่าการตั้งเอตทัคคะ เพื่อเป็นหลักในการใช้บริหารการปกครองคณะสงฆ์สมัยพุทธกาล โดยสร้างบุคคลต้นแบบ การมอบให้พระอรหันต์ที่ได้รับเป็นเอตทัคคะในพระพุทธศาสนา เป็นภารกิจให้บริหารจัดการศึกษา พระพุทธเจ้าทรงแต่งตั้งพระสาวกให้เป็นพระธรรมเสนาบดีมีฐานะเป็นรองประธานบริหารอยู่ในลำดับถัดมาจากพระพุทธเจ้า และเป็นอัครสาวกฝ่ายขวา รับผิดชอบงานด้านวิชาการ พระโมคคัลลานะเป็นพระอัครสาวกฝ่ายซ้าย รับผิดชอบงานด้านบริหาร พระอานนท์เป็นเลขานุการส่วนพระองค์ และทรงแต่งตั้งสาวกทั้งฝ่ายบรรพชิต และคฤหัสถ์เป็นเอตทัคคะ คือ ผู้ชำนาญการที่รับภาระงานด้านต่าง ๆ เช่น พระมหากัสสปะเป็นผู้ชำนาญด้านดุจรงค์ พระปุลณเณรมันตานีบุตรเป็นผู้ชำนาญด้านการแสดงธรรม พระราหุลเถระ เป็นเอตทัคคะ ด้านการไต่ต่อการศึกษา ภิกษุณีปฐาจาราเป็นผู้ชำนาญด้านวินยจิตตคหบดีเป็นผู้ชำนาญด้านการแสดงธรรม การแต่งตั้งเอตทัคคะนี้เป็นตัวอย่างของการกระจายอำนาจและการใช้คนให้เหมาะกับงานในพระพุทธศาสนา (สิน งามประโคน, 2559, น. 33-44) ส่วนพระมหาจิตติภัทร อจลธมโม (จันทร์คุ้ม) อธิบายว่า การตั้งเอตทัคคะ อาศัยการมีอุปนิสัยที่ติดตัวมาแล้วแสดงออกทางพฤติกรรมที่ดี (พระมหาจิตติภัทร อจลธมโม (จันทร์คุ้ม), 2537, น. 17-18) สอดคล้องกับพระประยูร อาจิณณธมโม (รุ่งเรือง) อธิบายว่า บุญบารมีทุกอย่างที่สั่งสมต้องประกอบด้วยปัญญาและมีศรัทธาในการบำเพ็ญมหากุศลอย่างแท้จริง การบำเพ็ญกุศลด้วยการบริจาคทรัพย์สิ่งของจึงเป็นคุณธรรมชั้น

พื้นฐาน การทำความดีเพื่อมุ่งสู่มรรคผลนิพพานซึ่งจะไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในภพภูมิต่าง ๆ ผลของความดีหรือบุญบารมีและการตั้งจิตปรารถนามรรคผลนิพพานและการเป็นเอตทัคคะในอดีตชาติก็ส่งผลให้ได้บรรลุมรรคผลและการเป็นเอตทัคคะได้เป็นพุทธสาวกสมประสงค์ในพระพุทธศาสนา (พระประยูร อัจฉินธมโม (รุ่งเรือง), 2564, น. 136) และติณณ อินทโสฬส อธิบายว่า การที่พระอริยบุคคลได้รับการยกย่องเป็นเอตทัคคะนั้น ล้วนต่างเป็นผู้ที่ได้สร้างกุศลกรรมมาแล้วเป็นอันมากในอดีตทั้งสิ้น ในเรื่องแห่งบุญกรรมสู่การเป็นเลิศทางด้านต่าง ๆ ที่ได้รับยกย่องให้เป็นเอตทัคคะอริยบุคคลนั้น (ติณณ อินทโสฬส, 2564, น. 10)

จากการทบทวนเอกสารและผลงานวิจัย เห็นว่า ภาพรวมเป็นการศึกษาชีวประวัติของผู้เป็นเอตทัคคะ ทั้ง ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา รวมถึงความหมายและเหตุแห่งการเป็นเอตทัคคะ ทำให้ผู้วิจัยนำมาตั้งคำถามว่าควรจะมีการศึกษาวิเคราะห์เพิ่มเติมเพื่อนำไปสู่การประยุกต์ใช้กระบวนการการเป็นเอตทัคคะมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต

วิธีการวิจัย

ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฉบับภาษาไทย และวรรณกรรมพระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบัน (Documentary Research)

วิธีการเก็บข้อมูล

มีวิธีการและขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลตามลำดับต่อไปนี้

1. ศึกษาข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ ข้อมูลจากพระไตรปิฎก และอรรถกถา
2. ศึกษาข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ ส่วนที่เป็นคำอธิบายจากเอกสาร หนังสือ และตำราต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความเป็นเอตทัคคะ

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร (Documentary Research) โดยการวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive analysis) เรื่อง เอตทัคคะในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาทที่

ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก และวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) เพื่อนำเสนอเรื่อง การประยุกต์ใช้กระบวนการการเป็นเอตทัคคะในชีวิตประจำวัน

ผลการวิจัย

1. วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า การเป็นเอตทัคคะ คือ การเป็นเลิศเฉพาะทาง หรือเป็นผู้ยอดเยี่ยมในทางใดทางหนึ่งเป็นพิเศษ เป็นตำแหน่งที่พระพุทธเจ้าแต่งตั้งให้สาวกของพระองค์ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ที่มีความรู้ความสามารถเด่นกว่าท่านอื่น ๆ ในด้านนั้น ๆ และตำแหน่งเอตทัคคะจะมอบให้เพียงหนึ่งในแต่ละเหล่า เป็นการประกาศยกย่องจากพระพุทธเจ้า แบ่งเป็น

เอตทัคคะในพระพุทธศาสนา :: หมวด ภิกษุ (ทั้งหมด 41 รูป)

เอตทัคคะในพระพุทธศาสนา :: หมวด ภิกษุณี (ทั้งหมด 13 รูป)

เอตทัคคะในพระพุทธศาสนา :: หมวด อุบาสก (ทั้งหมด 10 ท่าน)

เอตทัคคะในพระพุทธศาสนา :: หมวด อุบาสิกา (ทั้งหมด 10 ท่าน)

สาเหตุในการยกย่องให้เป็นเอตทัคคะ (1) ได้รับการยกย่องตามเรื่องที่เกิดขึ้น เป็นการแสดงความสามารถให้ปรากฏโดยสอดคล้องกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น (2) ได้รับการยกย่องตามที่ได้สะสมบุญมาในอดีตชาติในด้านนั้น พร้อมทั้งตั้งใจปรารถนา เพื่อบรรลุตำแหน่งนั้นด้วย (3) ได้รับการยกย่อง ตามความเชี่ยวชาญเฉพาะเรื่องเป็นพิเศษ (4) ได้รับการยกย่องตามความสามารถเหนือผู้อื่นที่มีความสามารถอย่างเดียวกัน ปรากฏในพระสูตรตันตปิฎก และคัมภีร์ชั้นอรรถกถา คำว่า “เอตทัคคะ” พบรวม 38 หน้า แบ่งเป็น 3 ลักษณะ คือ

(1) แสดงไว้ 7 หมวด ในเอตทัคควรรค (อง.เอก. 20/188-267/25-33) มีความหมายว่า อังคุตตรนิกาย เอกนิบาต พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ 20 ข้อธรรมที่ 188-267 หน้าที่ 25-33 แต่ละหมวดมีรายละเอียดดังนี้ ปฐมวรรค หมวดที่ 1 กล่าวถึง ความเป็นเลิศกว่าภิกษุสาวกทั้งหลาย 10 ด้าน รวม 10 รูป ทติยวรรค หมวดที่ 2 กล่าวถึง ความเป็นเลิศกว่าภิกษุสาวกทั้งหลาย 11 ด้าน รวม 9 รูป ตติยวรรค หมวดที่ 3 กล่าวถึง ความเป็นเลิศกว่าภิกษุสาวกทั้งหลาย 10 ด้าน รวม 10 รูป จตุตถวรรค หมวดที่ 4 กล่าวถึง ความเป็นเลิศกว่าภิกษุสาวกทั้งหลาย 16 ด้าน รวม 12 รูป ปัญจวรรค หมวดที่ 5 กล่าวถึง ความเป็นเลิศกว่าภิกษุณีสาวกทั้งหลาย 13 ด้าน รวม 13 รูป ฉกฺขวรรค หมวดที่ 6 กล่าวถึง ความเป็นเลิศกว่าอุบาสกสาวกทั้งหลาย 10 ด้าน รวม 11 ท่าน

สัตตมวรรค หมวดที่ 7 กล่าวถึง ความเป็นเลิศกว่าอุบาสิกาสาวิกาทิ้งหลาย 10 ด้าน รวม 10 ท่าน แสดงให้เห็นว่าภิกษุสาวกบางรูปได้รับตำแหน่งเอตทัคคะมากกว่า 1 ด้าน

(2) แสดงเรื่องราวอดีตชาติของสาวกและสาวิกา โดยตั้งความปรารถนาที่จะเป็นเลิศในด้านนั้นแล้วบำเพ็ญเพียร เช่น พระอุบาลีเถระ (ขุ.เถร. 51/317/282-304) มีความหมายว่า ขุททกนิกายเถรคาถา พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาราชวิทยาลัย เล่มที่ 51 ข้อธรรมที่ 317 หน้าที่ 282-304 หรืออาศัยอานิสงส์ของกุศลกรรมที่ได้ทำ จนเป็นเหตุให้ถึงความเป็นเลิศ เช่น พระมหากัจจายนเถระ (ขุ.เถร. 52/366/277-290) มีความหมายว่า ขุททกนิกาย เถรคาถา พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาราชวิทยาลัย เล่มที่ 52 ข้อธรรมที่ 366 หน้าที่ 277-290 หรือได้สร้างสรรค์ผลงานเป็นที่โดดเด่น เช่น พระมหากัปปินเถระ (ขุ.เถร. 52/372/348-366) มีความหมายว่า ขุททกนิกาย เถรคาถา พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาราชวิทยาลัย เล่มที่ 52 ข้อธรรมที่ 372 หน้าที่ 348-366

(3) แสดงกระบวนการการเป็นเอตทัคคะของพระสาวก มีขั้นตอนที่อาศัยความพร้อม ความเหมาะสม เริ่มจากการวางเป้าหมายที่ชัดเจน และปฏิบัติด้วยความเพียรพยายามอย่างถึงที่สุด และได้รับการประกาศความสำเร็จเพื่อเป็นต้นแบบให้ผู้อื่นปฏิบัติตาม ได้แก่ พระพาหิยะทวารุจิริยะ (ขุ.อุ. 44/50/129-160) มีความหมายว่า ขุททกนิกาย อุทาน พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาราชวิทยาลัย เล่มที่ 44 ข้อธรรมที่ 50 หน้าที่ 129-160 ผู้มีความเป็นเลิศด้านการตรัสรู้เร็ว ในสมัยพระปทุมุตตรพุทธเจ้า พระพาหิยะเกิดเป็นชายหนุ่ม เห็นการตั้งเอตทัคคะด้านตรัสรู้เร็ว และต้องการที่จะได้ตำแหน่งนี้ จึงบำเพ็ญบารมีโดยตลอด ได้บวชในสมัยพระกัสสปพุทธเจ้าและบำเพ็ญสมณธรรมจนสิ้นอายุขัย เกิดใหม่สมัยพระพุทธเจ้าโคตมะ ได้ฟังธรรมเล็กน้อยก็ตรัสรู้ จึงถูกยกย่องว่ามีความเป็นเลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย ด้านตรัสรู้เร็ว ในขณะที่พระสีวลี (ขุ.เถร. 50/197/301-310) มีความหมายว่า ขุททกนิกาย เถรคาถา พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาราชวิทยาลัย เล่ม 50 ข้อ 197 หน้าที่ 301-310 เอตทัคคะผู้เป็นเลิศด้านมีลาภ ทราบการตั้งเอตทัคคะในสมัยพระปทุมุตตรพุทธเจ้า ด้านมีลาภ ต้องการที่จะได้ตำแหน่งนี้ จึงทำมหาทานตลอด 7 วัน แล้วตั้งความปรารถนา ทำให้พระปทุมุตตรพุทธเจ้าพยากรณ์ว่าจะเป็นไปตามนั้น เมื่อถึงสมัยพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน พระสีวลีบรรลุปะอรหัตต์ตั้งแต่เป็นสามเณร เมื่อท่านอยู่ในหมู่สงฆ์ใด ปัจจัย 4 ได้แก่จีวร อาหาร เสนาสนะและยา จะมีเพียงพอให้ใช้สอย ท่านได้รับการยกย่องว่าเลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย ด้านมีลาภ

ดังนั้น เอตทัคคะ หมายถึง ผู้เป็นเลิศเฉพาะทาง หรือผู้ยอดเยี่ยมในทางใดทางหนึ่ง เป็นตำแหน่งที่พระพุทธรูปทรงแต่งตั้งให้สาวกของพระองค์ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา

ผู้มีความรู้ความสามารถเด่นกว่าท่านอื่น ๆ ในด้านนั้น ๆ ลักษณะการอธิบายเอตทัคคะแบ่งเป็น 3 ลักษณะ คือ (1) มี 7 หมวด (2) มีเรื่องราวอดีตชาติ และ (3) มีกระบวนการการเป็นเอตทัคคะ

2. วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า การประยุกต์ใช้กระบวนการการเป็นเอตทัคคะในชีวิตประจำวัน โดย

(1) การวางเป้าหมาย กำหนดให้ชัดเจนในสิ่งที่ต้องการจะเป็น พิจารณาอย่างถี่ถ้วนและตั้งเป้าหมายที่ชัดเจนในการดำเนินชีวิต สอดคล้องกับกระบวนการการเป็นเอตทัคคะโดยเริ่มจากการสะสมบุญมาในอดีตชาติในด้านนั้น พร้อมทั้งตั้งจิตปรารถนา เพื่อบรรลุตำแหน่ง เช่น พระสิวลีที่ตั้งความปรารถนาเป็นเอตทัคคะมาตั้งแต่สมัยของพระพุทธเจ้าที่ผ่านมา และมีปณิธานหรือแรงบันดาลใจในการขับเคลื่อนให้เป็นไปตามความปรารถนานั้น

(2) การปฏิบัติด้วยความเพียรพยายามอย่างไม่ท้อถอย จนกว่าจะบรรลุเป้าหมาย ตรงกับกระบวนการการเป็นเอตทัคคะของพระพาหิยะทาสจิริยะ ที่ตั้งความปรารถนาตั้งแต่สมัยพระปทุมุตตรพุทธเจ้า และบำเพ็ญบารมีสม่ำเสมอ พร้อมทั้งบำเพ็ญสมณธรรมสมัยพระกัสสปพุทธเจ้า และได้สมความปรารถนาที่จะเป็นเอตทัคคะในสมัยของพระพุทธเจ้าโคตมะ

(3) การประกาศความสำเร็จเพื่อเป็นต้นแบบให้ผู้อื่นปฏิบัติตาม เพราะมีความสามารถโดดเด่นเหนือผู้อื่น และเป็นที่ยอมรับของสังคม เป็นไปในทิศทางเดียวกับกระบวนการการเป็นเอตทัคคะของพระสิวลีที่มีประจักษ์พยานเกิดขึ้นทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น เมื่อท่านไปที่ใดความอุดมสมบูรณ์ในลาภ สักการะปัจจัย 4 จะเกิดบริบูรณ์ขึ้นแก่หมู่สงฆ์

แสดงให้เห็นว่า หากปฏิบัติตามกระบวนการที่กล่าวมาแล้วนั้น จะทำให้ชีวิตประสบความสำเร็จ และเป็นการเจริญรอยตามเหล่าสาวกและสาวิกาผู้ที่ได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้า

ดังนั้น การประยุกต์ใช้กระบวนการการเป็นเอตทัคคะในชีวิตประจำวัน เปรียบเสมือนแนวทางนำพาชีวิตสู่ความสำเร็จ ช่วยให้บรรลุเป้าหมาย และเป็นการเจริญรอยตามเหล่าสาวกและสาวิกาผู้ที่ได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้า โดย (1) การวางเป้าหมายที่ชัดเจน (2) การปฏิบัติด้วยความเพียรพยายาม และ (3) การประกาศความสำเร็จ และเป็นแบบอย่างให้ผู้อื่น

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า การเป็นเอตทัคคะในพระพุทธศาสนา คือการเป็นเลิศหรือยอดเยี่ยมในด้านใดด้านหนึ่งเหนือกว่าผู้อื่น เป็นตำแหน่งที่พระพุทธเจ้าแต่งตั้งเพื่อยกย่องผู้มีความสามารถพิเศษใน 4 ฝ่าย คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา ผู้ที่ได้รับตำแหน่งนี้จะมีความเชี่ยวชาญเฉพาะทางและมีเพียงคนเดียวเท่านั้นในแต่ละฝ่ายที่ได้รับการยอมรับในตำแหน่งเอตทัคคะ

ตำแหน่งนี้เป็นการประกาศยกย่องอย่างเป็นทางการจากพระพุทธเจ้าเพื่อแสดงถึงความยอดเยี่ยมและความสามารถที่เหนือกว่าผู้อื่นในด้านนั้น ๆ พบว่า เป็นไปในทิศทางเดียวกับ บรรจบ บรรณรุจิ อธิบาย อสีติมหาสาวกว่าเป็นตำแหน่งที่พระพุทธเจ้าทรงประทานให้แก่พระสาวกผู้มีความสามารถเป็นเลิศเฉพาะด้านต่าง ๆ เพื่อเป็นการยกย่อง (บรรจบ บรรณรุจิ, 2544, น. 6) เช่นเดียวกันกับ เจริญ ผุดวรรณา อธิบายชีวประวัติของภิกษุณีที่ได้รับเอตทัคคะ (เจริญ ผุดวรรณา, 2545) และพระครูกล้วยานสิทธิวัฒน์ อธิบายประวัติของพุทธบริษัทที่ได้รับเอตทัคคะ (พระครูกล้วยานสิทธิวัฒน์, 2557, น. คำนำ) จะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าให้ความเสมอภาคในการประกาศยกย่องผู้ที่สมควร โดยไม่เลือกเหล่าพุทธบริษัทแต่อย่างใด

เอตทัคคะที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ปรากฏในส่วนของพระสูตรต้นตปิฎก และคัมภีร์ชั้นอรรถกถา แบ่งเป็น 3 ลักษณะ คือ (1) แสดงไว้ 7 หมวด ความเป็นเลิศของ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ในส่วนของภิกษุสาวกบางรูปได้รับตำแหน่งเอตทัคคะมากกว่า 1 ด้าน (2) แสดงไว้เป็นเรื่องราวอดีตชาติของสาวกและสาวิกา (3) แสดงกระบวนการการเป็นเอตทัคคะของพระสาวก มีขั้นตอนที่อาศัยความพร้อม ความเหมาะสม เริ่มจากการวางเป้าหมายที่ชัดเจน และปฏิบัติด้วยความเพียรพยายามอย่างถึงที่สุด แล้วจึงได้รับการประกาศยกย่องสรรเสริญ พบว่า สอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง การศึกษาบทบาทของพระสาวกในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา อธิบาย การตั้งเอตทัคคะ เนื่องมาจากความสามารถพิเศษเฉพาะตัว ซึ่งไม่มีบุคคลใดจะสามารถปฏิบัติได้เทียบเท่า ยกเว้น พระพุทธเจ้า (พระกิตติศักดิ์ ยโสธโร (แก้วเหลา), 2537, น. 20) เช่นเดียวกัน การศึกษาบทบาทของพระมหาโมคคัลลานเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา อธิบายว่า การตั้งเอตทัคคะ เนื่องมาจากคุณสมบัติเฉพาะตัว (พระมหาสุชนา โรจนญาโณ (ยาสุกแสง), 2540, น. 30) ในขณะที่การศึกษาบทบาทของพระอานนทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา อธิบายว่า การตั้งเอตทัคคะ อาศัยการมีอุปนิสัยที่ดีติดตัวมาแล้วแสดงออกทางพฤติกรรมที่ดี (พระมหาจิตติภัทร อจลธมโม (จันทร์คุ้ม), 2537, น. 17-18) ส่วนการศึกษาบทบาทของพระมหากัสสปเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา อธิบาย การตั้งเอตทัคคะ อาศัยการที่มีข้อวัตรปฏิบัติที่โดดเด่น เคร่งครัดจนเป็นที่ยอมรับนับถือของบุคคลจำนวนมาก พระพุทธเจ้าจึงทรงประกาศยกย่องให้ดำรงเอตทัคคะด้านนั้น ๆ (พระมหาจรัญ ปัญญาโร (อินทรีย์), 2540, น. 21) จะเห็นได้ว่าการได้มาซึ่งเอตทัคคะล้วนต้องอาศัยความพยายามที่แตกต่างกันออกไปด้วยการสั่งสมบารมี

2. ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า การประยุกต์ใช้กระบวนการการเป็นเอตทัคคะ ในชีวิตประจำวันมี 3 ขั้นตอนสำคัญ (1) การวางเป้าหมาย เป็นการกำหนดเป้าหมายให้ชัดเจนในสิ่งที่

ต้องการจะเป็น (2) การปฏิบัติด้วยความเพียรพยายาม เป็นการทำงานอย่างไม่ท้อถอยจนกว่าจะบรรลุเป้าหมาย (3) การประกาศความสำเร็จ เป็นต้นแบบให้ผู้อื่นปฏิบัติตาม การนำกระบวนการนี้มาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตช่วยให้เกิดความเจริญงอกงามและประสบความสำเร็จในชีวิต และเป็นการเจริญรอยตามเหล่าสาวกและสาวิกาผู้ที่ได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้า สอดคล้องกับงานวิจัยเรื่องบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสาวกในพระสูตรตันตปิฎก พบว่า บุญบารมีทุกอย่างที่สั่งสมต้องประกอบด้วยปัญญาและมีศรัทธาในการบำเพ็ญกุศลอย่างแท้จริง การบำเพ็ญกุศลด้วยการบริจาคทรัพย์สิ่งของจึงเป็นคุณธรรมขั้นพื้นฐาน การทำความดีเพื่อมุ่งสู่มรรคผลนิพพาน ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในภพภูมิต่าง ๆ ผลของความดีหรือบุญบารมีและการตั้งจิตปรารถนามรรคผลนิพพานและการเป็นเอตทัคคะในอดีตชาติ ส่งผลให้บรรลุอรหัตผลและเป็นเอตทัคคะสมประสงค์ในพระพุทธศาสนา (พระประยูร อาจิณฺธมโม (รุ่งเรือง), 2564, น. 136) จะเห็นว่าการนำหลักคำสอนเรื่องเอตทัคคะมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน มีความสำคัญด้านการเป็นแบบอย่างของการดำเนินชีวิต

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การเป็นเอตทัคคะในพระพุทธศาสนาแสดงถึงการเป็นผู้ยอดเยี่ยมในทางใดทางหนึ่งเป็นพิเศษสูงกว่าผู้อื่น เป็นตำแหน่งที่พระพุทธเจ้าแต่งตั้งให้กับ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทพบในส่วนของพระสูตรตันตปิฎก และอรรถกถาแบ่งเป็น 3 ลักษณะ คือ (1) แสดงไว้ 7 หมวด ความเป็นเลิศของ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา (2) แสดงไว้เป็นเรื่องราวอดีตชาติของสาวกและสาวิกา ด้วยอาศัยเหตุต่าง ๆ ในการได้ตำแหน่งเอตทัคคะ (3) แสดงกระบวนการการเป็นเอตทัคคะของพระสาวก มีขั้นตอนที่อาศัยความพร้อม ความเหมาะสม เริ่มจากการวางเป้าหมายที่ชัดเจน และปฏิบัติด้วยความเพียรพยายามอย่างถึงที่สุด แล้วจึงได้รับการประกาศยกย่องสรรเสริญ ได้แก่ พระพาหิยะทวารุจิริยะ เอตทัคคะความเป็นเลิศด้านการตรัสรู้เร็ว พระสิวลี เอตทัคคะความเป็นเลิศมีลาภ และสามารถนำกระบวนการการเป็นเอตทัคคะมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตได้อาจเปรียบได้กับระบบประกันคุณภาพด้วยแนวคิด PDCA ซึ่งเดมมิง (Deming) อธิบายว่า การจัดการอย่างมีคุณภาพเป็นกระบวนการที่ดำเนินการต่อเนื่องเพื่อให้เกิดผลผลิตและบริการที่มีคุณภาพขึ้น โดยหลักการที่เรียกว่า วงจรคุณภาพ (PDCA) หรือวงจรเดมมิง ซึ่งประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ (1) การวางแผน = Plan คือ กำหนดสาเหตุของปัญหา จากนั้นวางแผนเพื่อการเปลี่ยนแปลงหรือทดสอบเพื่อการปรับปรุงให้ดีขึ้น (2) การปฏิบัติตามแผน = Do คือ การปฏิบัติตามแผนหรือทดลองปฏิบัติเป็นการนำร่องในส่วนย่อย (3) การตรวจสอบ = Check คือ ตรวจสอบเพื่อทราบว่าการปฏิบัติตาม

แผนหรือหากมีสิ่งใดที่ทำผิดพลาดหรือได้เรียนรู้อะไรมาแล้วบ้าง (4) การปรับปรุงแก้ไข = Act คือ ยอมรับการเปลี่ยนแปลง หากบรรลุผลเป็นที่น่าพอใจหรือหากผลการปฏิบัติไม่เป็นไปตามแผนให้ทำซ้ำวงจรโดยใช้การเรียนรู้จากการกระทำในวงจรที่ได้ปฏิบัติไปแล้ว (สุขสันต์ สุขสงคราม, 2563, น.39-49) ทั้งแนวคิด PDCA และการประยุกต์ใช้กระบวนการการเป็นเอตทัคคะในชีวิตประจำวัน มีความสอดคล้องกัน ดังนี้

P เทียบกับการวางแผนเป้าหมาย เป็นการวางแผนขั้นต้น

D และ C เทียบกับการปฏิบัติด้วยความเพียร เป็นการลงมือปฏิบัติและตรวจสอบติดตาม

A เทียบกับการประกาศความสำเร็จ เป็นการยอมรับผลที่เกิดขึ้น และเปิดเผยเป็นแบบอย่าง

สำหรับแนวทางในการดำเนินชีวิตเมื่อนำกระบวนการการเป็นเอตทัคคะมาประยุกต์ใช้ (1) การวางแผนเป้าหมาย กำหนดให้ชัดเจนในสิ่งที่ต้องการจะเป็น (2) การปฏิบัติด้วยความเพียรพยายามอย่างไม่ท้อถอย จนกว่าจะบรรลุเป้าหมาย (3) การประกาศความสำเร็จเพื่อเป็นต้นแบบให้ผู้อื่นปฏิบัติตาม โดยสามารถนำมาเขียนเป็นแผนภาพได้ ดังนี้

แผนภาพที่ 1 สรุปผลการวิจัย

ที่มา: ผู้เขียน

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย สามารถวางแผนแนวทางให้ผู้สนใจพระพุทธศาสนา เห็นคนต้นแบบ หรือ Role Model คือบุคคลที่เราเห็นว่าเขามีความดีและความเก่ง และเรามองเขาเป็นต้นแบบในความสำเร็จ (เกรียงศักดิ์ นิธิพัฒน์, 2566) ดังนี้

1.1 ควรจัดทำสื่อเอตทัคคะแต่ละท่านเพื่อเป็นการสร้างแรงบันดาลใจสำหรับพุทธศาสนิกชน

1.2 ควรมีการจัดทำรูปเคารพให้ครบถ้วนเพื่อเป็นอนุสรณ์ให้คนได้เห็นเชิงรูปธรรมเพื่อนำมาเป็นแบบอย่าง

2. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ สามารถนำผลการวิจัยไปต่อยอดทางการศึกษาด้วยการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

2.1 การศึกษาเปรียบเทียบเอตทัคคะในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทกับคัมภีร์พระพุทธรูปนามหายาน

2.2 การศึกษารูปแบบการตั้งเอตทัคคะในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

2.3 การศึกษาเอตทัคคะรายบุคคลเป็นกรณีศึกษา

เอกสารอ้างอิง

เกรียงศักดิ์ นิธิพัฒนาศัย. (2566). ระบุคนต้นแบบ (Role Model) แล้วเรียนรู้จากเขา.

<https://thecoach.in.th/2023/%E0%B8%A3%E0%B8%B0%E0%B8%9A%E0%B8%B8%E0%B8%84%E0%B8%99%E0%B8%95%E0%B9%89%E0%B8%99%E0%B9%81%E0%B8%9A%E0%B8%9A-role-model-%E0%B9%81%E0%B8%A5%E0%B9%89%E0%B8%A7%E0%B9%80%E0%B8%A3%E0%B8%B5%E0%B8%A2/>

คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2550). ประวัติพระพุทธศาสนา.

พระนครศรีอยุธยา: ห้างหุ้นส่วนจำกัด นวสาน์การพิมพ์.

เจริญ ผุดวรรณ. (2545). ประวัติภิกษุณีผู้เป็นเอตทัคคะ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เลียงเชียง.

ดิณณ์ อินทโสฬส. (2564). ศึกษารูปแบบของกุศลกรรมกับการได้เอตทัคคะของพระอริยบุคคลใน

พระพุทธศาสนาเถรวาท [วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ธราธญา. (2564). พระอสีติมหาสาวก 80 องค์ และเอตทัคคะ 41 องค์.

<https://dharayath.com/%E0%B8%9E%E0%B8%A3%E0%B8%B0-%E0%B8%AD%E0%B8%AA%E0%B8%B5%E0%B8%95%E0%B8%B4%E0%B8%A1%E0%B8%AB%E0%B8%B2%E0%B8%AA%E0%B8%B2%E0%B8%A7%E0%B8%81/>

บรรจบ บรรณรุจิ. (2544). *อสีติมหาสาวก*. พระนครศรีอยุธยา: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระกิตติศักดิ์ ยโสโร (แก้วเหลา). (2537). *การศึกษาบทบาทของพระสารีบุตรเถระในการเผยแผ่*

พระพุทธศาสนา [วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระครูกลียาณสิทธิวัฒน์ (สมาน พรหมอยู่/กลียาณธัมโม). (2557). *เอตทัคคะ ในพระพุทธศาสนา*.

พระนครศรีอยุธยา: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2543). *พระพุทธประวัติ*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2551). *พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสตร์ ชุดคำวัด*.

กรุงเทพฯ: ธรรมสภา และสถาบันบันลือธรรม.

พระประยูร อาจิณฺณธมฺโม (รุ่งเรือง). (2564). *บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสาวกในพระ*

สุตตันตปิฎก [วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาจุฑารูป ญาณวโร (อินทร์ยงค์). (2540). *การศึกษาบทบาทของพระมหากัสสปเถระในการเผยแผ่*

พระพุทธศาสนา [วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาจิตติภัทร อจลธมฺโม (จันทร์คุ้ม). (2537). *การศึกษาบทบาทของพระอานนทในการเผยแผ่*

พระพุทธศาสนา [วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาสุชนา โรจนญาโณ (ยาสุกแสง). (2540). *การศึกษาบทบาทของพระมหาโมคคัลลานเถระในการเผยแผ่*

พระพุทธศาสนา [วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*.

พระนครศรีอยุธยา: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2534). *พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด 91 เล่ม ฉบับมหามกุฏราช*

วิทยาลัย. พระนครศรีอยุธยา: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. (2541). *ความหมายแห่งพระ*

รัตนตรัย. พิมพ์ครั้งที่ 2. นครปฐม: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สิน งามประโคน. (2559). *การวิเคราะห์พุทธวิธีในการบริหารการศึกษาในพระพุทธศาสนาเถรวาท*.

วารสารธรรมทรรณ, 16(2), 33-44.

สุขสันต์ สุขสงคราม. (2563). *แนวคิดการบริหารแบบวงจรคุณภาพ (PDCA) กับการบริหารแบบ*

พระพุทธศาสนา. *วารสารธรรมวัตร*, 2(1), 39-49.

เวลาประสบการณ์: การดำรงอยู่ในมรณพิธีของชาวไทยเชื้อสายเวียดนาม

วัดนักบุญอันนา ชุมชนหนองแสง จังหวัดนครพนม¹

THE EXPERIENCED TIME: EXISTENCE IN ALL SOULS' DAY OF THAI-VIETNAMESE
PEOPLE SAINT ANNA TEMPLE, NONG SAENG COMMUNITY,
NAKHON PHANOM PROVINCE

ทุติยาภรณ์ ภูมิดอนมิ่ง^{2*}

Tutiyaphorn Poomdonming^{*}

สาขาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี
Social Studies Program, Udon Thani Rajabhat University

^{*} Corresponding Author, E-mail: tutiyapoom@gmail.com

Received: Dec 29, 2023

Revised: Jul 25, 2024

Accepted: Aug 1, 2024

Available: Dec 17, 2024

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงให้เห็นถึงการดำรงอยู่ของ “เวลาประสบการณ์” (The Experienced Time) ในพื้นที่และพิธีกรรมของชาวคริสต์ไทยเชื้อสายเวียดนาม ณ ชุมชนหนองแสง จังหวัดนครพนม พ.ศ. 2564 ด้วยการเข้าไปศึกษาซ้ำ (Re-Study) โดยอาศัยการศึกษาภาคสนาม ด้วยการสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และศึกษาเอกสาร ที่ปรากฏข้อค้นพบ 3 ประเด็น ได้แก่ วัตถุประสงค์ของพิธีกรรม คน และสิ่งของ เวลาประสบการณ์ และพื้นที่ของความเป็นอื่น (Other

¹ บทความนี้มาจากบทสังเคราะห์งานวิจัยเรื่อง อาหาร พื้นที่ พิธีกรรม: พิธีเสกสุสานของชาวไทยเชื้อสายเวียดนามในชุมชนหนองแสง จังหวัดนครพนม”

² อาจารย์ประจำสาขาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

Space): โบสถ์ สุสานและอาคารอเนกประสงค์ นำไปสู่ข้อเสนอที่ว่า การดำรงอยู่ของ “เวลาประสบการณ์” เกิดจากความเชื่อ ความศรัทธา ประเพณี และพิธีกรรมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันแล้วผลิตซ้ำปฏิบัติการนั้นขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมในพื้นที่ โดยมีวัตถุประสงค์จำเป็นในชีวิตประจำวัน เวลา และพื้นที่คอยแสดงสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นการผลิตซ้ำทางพิธีกรรมเพื่อสื่อสาร และทำหน้าที่ผ่านกิจกรรมทางสังคมผูกพันกับเวลา ประสบการณ์ชีวิต และพื้นที่ในพิธีกรรมมาอย่างยาวนานซึ่งเป็นความสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ในการเรียนรู้ที่มีความหมายต่อชาวคริสต์ไทยเชื้อสายเวียดนามในฤดูกาลเสกสุสาน ประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาตาม “วงจรกิจต์สิทธิ์” ของชุมชนหนองแสง

คำสำคัญ: เวลาประสบการณ์ พิธีเสกสุสาน พื้นที่ความเป็นอื่น

Abstract

This article aims to demonstrate the existence of “The Experienced Time” within space and rituals of Thai-Vietnamese Catholics descent in Nong Saeng, Nakhon Phanom Province, in 2021. Re-study was employed to conduct the research and This was done using fieldwork, including interviews, participant observation, and document study. The findings reveal three key points: the essential objects of rituals, including people and items; experienced time; and the 'other space,' such as churches, cemeteries, and multipurpose buildings. These lead to lead to the proposition that the existence of “The Experienced time” stems from beliefs, faiths, traditions, and rituals from the past to the present, which have been clearly reproduced in the specific space with everyday necessities, time, and space acting as cultural symbol swchich are ritual reproductions for communication. They function through social activities that are tied to time, life experiences, and ritual spaces over a long period. This is a meaningful symbolic relationship of learning for during the tomb consecration season which, a tradition passed down through “the sacred circle” of the Nong Saeng Community.

Keywords: the experienced time, all souls' day, other space

บทนำ

ผู้เขียนเริ่มต้นทำความรู้จักกับพื้นที่ เวลาและพิธีเสกสุสาน³ (All Souls' Day) ในวันพฤหัสบดี ที่ 31 ตุลาคม พ.ศ. 2562 เวลา 12.15 นาฬิกา ณ วัดนักบุญอันนา ชุมชนหนองแสง จังหวัดนครพนม ระหว่างที่กำลังเดินสำรวจบริเวณรอบ ๆ ทำให้ได้พบกับคนกลุ่มหนึ่งที่กำลังขนย้ายโต๊ะเก้าอี้และที่นั่งขึ้น กระบะท้ายรถมุ่งไปยังด้านหลังของวัดคือศาลาอเนกประสงค์

ศาลาอเนกประสงค์อาคารชั้นเดียวตั้งอยู่ระหว่างโบสถ์และสุสานหลังวัดจะถูกใช้เป็นพื้นที่ในการประกอบพิธีกรรมทางคริสต์ศาสนาที่เรียกกันว่า “พิธีเสกสุสาน” ของคืนวันเสาร์ ที่ 2 พฤศจิกายน พ.ศ. 2562 เวลา 17.00 นาฬิกา ด้วยความใคร่รู้ผู้เขียนรอเวลาเพื่อเข้าร่วมสังเกตการณ์จนกระทั่งวันงานมาถึง บรรยากาศภายในทำให้ผู้เขียนซึ่งเป็นคนนอกของสถานที่ พิธีกรรม และนอกรีตธรรมได้รู้สึกตื่นใจกับบรรยากาศของงานที่คับคั่งไปด้วยผู้คนอบอวนไปด้วยกลิ่น สี เสียง ควีนธูป และเปลวเทียน งานที่คล้ายคลึงว่าเป็นดังดอกไม้ พร้อมเสียงพูดคุยทักทาย เสียงเพลง เสียงดนตรีที่บางทีก็ปรากฏว่ามีเสียงร่ำไห้พร้อมกับความมั่งคั่งหลากหลายของอาหารนานาชาติ ทั้งหมดเสมือนเป็นส่วนประกอบและสีสันของพิธีกรรมในพิธีสุสาน

พิธีเสกสุสาน พ.ศ. 2562 สำหรับผู้เขียนเป็นประสบการณ์ของการเดินทางเพื่อสัมผัส รับรู้ และทำความเข้าใจเรื่องราวแห่งวันระลึกถึงผู้วายชนม์ที่ทำให้เห็นถึงการรวมหมู่บนความสัมพันธ์ของผู้คนบนโลกกับโลกหลังความตาย พิธีกรรม และวัตถุทางวัฒนธรรมอันเป็นสื่อส่งผ่านความรู้สึกถึงผู้พ้นภพ⁴ (The

³ “พิธีเสกสุสาน” หรือ “เสกป่าช้า” ณ ชุมชนคาทอลิกหนองแสงจะเริ่มตั้งแต่เวลา 16.00 – 20.00 นาฬิกา โดยประมาณ เป็นพิธีกรรมที่จัดขึ้นทุกปีตามปฏิทินคริสต์ศาสนา คือ ต้นเดือนพฤศจิกายน ที่มักจะตรงกับวันเสาร์ เพื่อความสะดวกของผู้มาร่วมพิธี ตามหลักความเชื่อทางคริสต์ศาสนาพิธีการรำลึกถึงวิญญาณของผู้ล่วงลับนี้คือ การสวดภาวนาอุทิศให้แก่ผู้ตายแล้วรวมตัวกันพร้อมหน้าของเครือญาติ พร้อมกับร่วมกันแสดงออกซึ่งความเคารพต่อบรรพบุรุษผู้ล่วงลับ โดยมีสัญลักษณ์ที่เป็นวัตรธรรมคือ เทียน จุดแล้วปักที่หลุมศพด้วยเหตุผล 2 ประการ คือ 1) เพื่อส่องนำทางดวงวิญญาณไปสู่สุคติ 2) เพื่อแสดงความเคารพและระลึกถึงบรรพบุรุษ พร้อมทั้งวางดอกไม้เพื่อความสวยงามสื่อความหมายถึงความรุ่งเรือง และรุ่งโรจน์ของวิญญาณของบรรพบุรุษในภพภูมิของพระเจ้า โดยมีบาทหลวงเป็นผู้พรมน้ำเสกให้ทุกหลุมในสุสาน (คุณธณชัย, ผู้ให้สัมภาษณ์, 13 ตุลาคม พ.ศ.256)

⁴ ผู้เขียนให้ความหมายของคำว่านี้ผ่านการทำงานภาคสนามจากพิธีกรรมแห่งการรำลึกถึงพิธีเสกสุสานโดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญแก่ผู้เขียนกล่าวขึ้นสั้นๆ ระหว่างการสนทนาร่วมกันว่า “ความตาย คือ จุดสิ้นสุดหรือการตัดแล้วซึ่งความสัมพันธ์ เพื่อส่งผ่านคนตายไปอยู่กับโลกของพระเจ้าบนสวรรค์” ดังนั้น “ผู้พ้นภพ” (The Dead) สำหรับผู้เขียนจึงหมายถึง การสิ้นสุดลงของการใช้ชีวิตหรือการสิ้นลม โดยมีพิธีกรรมคอยสื่อสาร หรือส่งผ่านระหว่างญาติมิตรกับผู้วายชนม์เพื่อการนำส่งดวงวิญญาณของผู้ล่วงลับในการเดินทางไกลไปสู่อีกภพภูมิของพระเจ้า

Dead) ภายใต้เวลาประสบการณ์ (The Experienced Time) ตั้งแต่ 08.00 – 20.00 นาฬิกา ด้วยความสัมพันธ์ที่ผูกพันระทางอารมณ์ (นิตี ภาวรัตน์, 2558) อย่างเปี่ยมล้นของเครือญาติและชาติพันธุ์ที่มีทั้งความรัก การชูก่อนซึ่งความกลัวและความหวาดโหยจนเกิดจินตนาการในการปกป้องดูแลบุคคลในโลกหลังความตายพร้อมสร้างความหมาย ความเชื่อในพิธีกรรมของหมู่เหล่าเพื่อรับมือกับการสูญสิ้นไปของบรรพบุรุษ (ทุติยาภรณ์ ภูมิดอนมิ่ง, 2562)

บทบาทของผู้เขียนกับการเป็นนักท่องเที่ยวนั้นได้พัฒนาไปสู่ความความโชคดีที่บังเอิญค้นพบ (Serendipity) (ฐานิดา บุญวรรณโณ, 2562) ในเวลา-พื้นที่-พิธีกรรม ของสุสานด้านหลังโบสถ์จักรวาลวิทยาที่มีศาลาอเนกประสงค์กั้นกลางระหว่างโบสถ์และสุสานอย่างเป็นเส้นตรง ลักษณะของการวางผังแห่งสถาปัตยกรรมทางศาสนาทั้ง 3 หลังนี้ คือ สิ่งปลูกสร้างที่เกิดขึ้นจากศรัทธาของการรวมหมู่ผ่านโครงสร้างทางสังคม ประเพณี อารมณ์ ความรู้สึก และประสบการณ์ร่วมของกลุ่มคนในชุมชนหนองแสงที่มีบ้านหลังใหม่ อันหมายถึง สุสานหลังโบสถ์เป็นพื้นที่แห่งความรำลึกผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่สู่ผู้ตายแล้ว

สุสาน อาคาร และโบสถ์พื้นที่พิเศษทางสถาปัตยกรรมท้องถิ่นต่อการประกอบพิธีเป็นทั้งภาพจำ ความคิดถึง และเป็นความใคร่รู้ที่ผู้เขียนมีต่อพื้นที่พิธีกรรม/พื้นที่วัฒนธรรมแห่งนี้ ดังนั้น การกลับไปศึกษาซ้ำ (Re-Studies) (Joshi and Vashist, 2014) พร้อมกับตั้งคำถามต่อวิถี พื้นที่ และพิธีกรรมจึงเป็นเป้าหมายสำคัญที่ผู้เขียนมุ่งเข้าไปทำงานภาคสนามอีก 2 ครั้งตามปฏิทินทางคริสต์ศาสนาในวันเสาร์ที่ 7 พฤศจิกายน พ.ศ. 2563 และวันเสาร์ที่ 6 พฤศจิกายน พ.ศ. 2564 โดยที่พิธีกรรมยังเป็นไปอย่างที่เคยปฏิบัติตามประสบการณ์ กระทั่ง พ.ศ.2564 “เวลา” ได้เปลี่ยนไปด้วยเหตุผลของการป้องกันโรค พิธีกรรมของพิธีกรรมที่เคยปฏิบัติตามชนบ คือ พลบค่ำ 17.00-20.00 นาฬิกา เปลี่ยนไปเป็นเวลา 08.00 – 11.00 นาฬิกา ทั้งนี้เนื่องมาจากสถานการณ์ของโรคโควิด-19 ที่เป็นบับกับังให้เกิด “กฎแห่งโรค”⁵

⁵ “กฎแห่งโรค” เป็นการให้ความหมาย โดยที่ผู้เขียนอ้างอิงจากสถานการณ์ของการวางกฎทางสังคมที่หน่วยงานภาครัฐใช้เป็นบทบังคับเพื่อให้ประชาชนสามารถประกอบกิจทางศาสนาได้ตามบริบทพื้นที่ และวิธีท้องถิ่นภายใต้ความร่วมมือทุกภาคส่วนเพื่อการป้องกันการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 โดยมีข้อปฏิบัติในการประกอบพิธีดังนี้ 1) การคัดกรองวัดไข้ 2) การสวมหน้ากากผ้าหรือหน้ากากอนามัย 3) การล้างมือ 4) การเว้นระยะห่าง (Social Distancing) และ 5) ลดการแออัด ทั้งนี้เพื่อลดการแพร่กระจายของโรคโดยใช้ฐานวิถีชีวิตใหม่ (New Normal) ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นพิธีการและพิธีกรรมทางศาสนาในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) (กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, 2563)

(The Disease Rule) เพื่อการควบคุมคน เวลา และสถานที่จนมี “เวลาใหม่”⁶ (The New Time Religion) ในวันเสกสุสาน

การเปลี่ยนไปของเวลาจึงเป็นปรากฏการณ์สำคัญต่อการตั้งคำถามและค้นหาคำอธิบายในการทำงานภาคสนามใน พ.ศ. 2564 ว่า “การถูกกระแทกด้วยกฎแห่งโรคทำให้โลกหลังความตายของคนที่มีชีวิตอยู่เพื่อการรำลึกถึงยังคงดำรงตัวตนอยู่อย่างไรในเวลาใหม่ที่เปลี่ยนไปในสถานการณ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ ทั้งเชื้อโรคและโลกหลังความตาย ความศักดิ์สิทธิ์ พิธีกรรม หรืออัตลักษณ์ของท้องถิ่น ยังคงแน่นิ่ง สบายยอม ต่อรองหรือโต้กลับและดำรงอยู่อย่างไรในเวลาของการกลัวเชื้อโรค ในเวลาที่กฎแห่งโรคของรัฐคอยจับจ้องพื้นที่และพิธีกรรมอยู่ไม่ห่างสายตา” ด้วยการทำงานภาคสนาม

ผู้เขียนเพียรเฝ้ามองปรากฏการณ์อย่างต่อเนื่องใน 3 ปี ที่เริ่มต้นด้วยความบังเอิญในการค้นพบพื้นที่-พิธีกรรมในฐานะนักท่องเที่ยว มาสู่ปีที่สองสู่สถานะที่เปลี่ยนไป คือ ผู้เฝ้าคอยวัน-เวลาในการเข้าร่วมพิธีกรรม และในปี พ.ศ. 2564 ผู้เขียนด้วยความหมายของผู้เฝ้ามองและเข้าร่วมพิธีกรรมภายใต้สภาวะของโรคเพื่อสังเกตการณ์ต่อสถานการณ์ของเวลาใหม่ และเวลาประสบการณ์นั้นของกลุ่มชาวไทยเชื้อสายเวียดนาม

กลุ่มชาวไทยเชื้อสายเวียดนามเหล่านี้ต่างยังคง และมุ่งรักษาไว้ซึ่งภาษาขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิม เช่นเดียวกับการมีอยู่ แล้วรักษาไว้ซึ่งกระบวนการ สัญลักษณ์ และพิธีการในพิธีเสกสุสานโดยปรากฏอยู่ในปฏิทินทางคริสต์ศาสนาที่กำหนดให้สัปดาห์แรกของเดือนพฤศจิกายน เป็นวันแห่งการรำลึกถึงผู้ตาย หรือบรรพบุรุษผู้ล่วงลับ (มุสตี (ลิมพะสุต) จันทวิมล, 2541) พิธีกรรมนี้จะถูกจัดขึ้นโดยทั่วไปในพื้นที่พิเศษพื้นที่สุสาน แต่ละพื้นที่จะกำหนดเวลาในการประกอบพิธีกรรมแตกต่างกันออกไป ดังเช่นในภูมิภาคอีสาน ณ สุสานวัดโรมัน อาสนวิหารแม่พระนิรมลอุบลราชธานี จะประกอบพิธีวจนพิธีกรรมสวดภาวนาอุทิศแด่ผู้ล่วงลับ หรือวันจุดเทียน เวลา 19.30 นาฬิกา เวลา 08.00 นาฬิกา ในวันรุ่งขึ้นจะประกอบพิธีบูชาขอบพระคุณอุทิศแด่ผู้ล่วงลับ หลังพิธีมิสซาจึงจะโยนกำยาน และพรมน้ำเสก ในขณะที่อาสนวิหารอัครเทวดามีคาแอล ท่าแร่ ตำบลท่าแร่ อำเภอมือเมือง จังหวัดสกลนคร

⁶ “เวลาใหม่” ของบทความวิจัยนี้ คือ เวลาระหว่าง 6.00 -12.00 น. ของวันที่ 6 พฤศจิกายน พ.ศ. 2564 เวลาในการประกอบพิธีเสกสุสานครั้งแรกในรอบวงชีวิตของชาวคริสต์ชุมชนหนองแสงที่ต้องเปลี่ยนจากเวลาเดิม หรือเวลาประสบการณ์ที่พิธีกรรมจะเริ่มขึ้น 18.00 น.และสิ้นสุดลง 21.00 น. ซึ่งเป็นไปตามมาตรการป้องกันโรคระบาดโควิด-19

การประกอบพิธีบูชาขอบพระคุณจะเริ่มในเวลา 06.00 นาฬิกา ส่วนรองอาสนวิหารนักบุญอันนาหนองแสง จังหวัดนครพนม สุสานหลังโบสถ์จะประกอบพิธีเพียง 1 วัน เริ่มที่เวลา 19.00 นาฬิกา

เวลาในการประกอบพิธีเสกสุสานล้วนมีวัฒนธรรมในเวลาแบบดั้งเดิมของแต่ละพื้นที่ (คณะกรรมการคาทอลิกเพื่อพิธีกรรม สภาพระสังฆราชคาทอลิกแห่งประเทศไทย, 2561) โดย พื้นที่ “หนองแสง” ถือเป็นศูนย์กลางของมิสซังเพื่อสร้างรากฐานและความมั่นคงทางจิตใจของ “คริสตังเชื้อสายเวียดนาม” โดยถือว่าเป็นพื้นที่แห่งที่สองต่อบ้านคำแก้มที่ได้มีการปลูกสร้างความหมายให้กลายเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ด้วยเหตุผลว่าเป็นการขยายพื้นที่เพื่อความสะดวกแก่การเป็นเส้นทางคมนาคม ก่อนจะขยายกลายเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในการประกอบพิธีกรรมของชาวคริสตัง (ทุติยาภรณ์ ภูมิดอนมิ่ง, 2562)

ดังเช่น พิธีเสกสุสาน ณ สุสานหลังโบสถ์รองอาสนวิหารนักบุญอันนาหนองแสง พื้นที่พิธีกรรมนี้เป็นพื้นที่ ที่นอนหลับของเหล่านักรรรมทุกกลุ่มสำคัญยุคบุกเบิกในการแพร่ธรรม เมื่อเข้าสู่เวลาแห่งการรำลึกถึงพื้นที่ที่เจียบสัจด์ สงบและร่มเย็นกลับตึกคึกกรืนเริงภายใต้วิถีวัฒนธรรม และวัตถุทางวัฒนธรรมอันเป็นสัญลักษณ์แห่งพิธีกรรมทางคริสต์ศาสนาในพิธีการที่เรียกว่า “พิธีเสกสุสาน” ภายในสุสานหลังโบสถ์ ณ ศูนย์กลางของมิสซัง “สังฆมณฑลท่าแร่-หนองแสง” พื้นที่ระหว่างทางศูนย์กลางศาสนท้องถิ่นที่เป็นศูนย์รวมของชาวคริสตังไทยเชื้อสายเวียดนามเมื่อเข้าสู่ฤดูกาลแห่งการรำลึกถึง

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาการดำรงอยู่ของ “เวลาประสบการณ์” (The Experienced Time) ในพื้นที่และพิธีเสกสุสานของชาวคริสตังไทยเชื้อสายเวียดนาม ณ ชุมชนหนองแสง จังหวัดนครพนม

แนวคิดทฤษฎี

แนวคิดเรื่องของพื้นที่ (Space) เลอแฟบร์ (Lefebvre, 1971) อธิบายพื้นที่ทางสังคม พื้นที่ความเป็นอื่น (Other Space) และพื้นที่ทางวัฒนธรรม (Cultural Space) ในฐานะที่เป็นผลผลิตของสังคมมีอำนาจต่อการเฝ้าระวังและการกระทำของรัฐในการแทรกแซงชาติพันธุ์วิทยาของท้องถิ่น ทั้งที่เป็นสถานที่ และการสร้างอัตลักษณ์ที่มาที่ไปเพื่อทำความเข้าใจความหมายของพื้นที่ คือ ปฏิบัติการเชิงพื้นที่ (Spatial Practice) ภาพตัวแทนของพื้นที่ (Representation of Space) พื้นที่ในฐานะภาพตัวแทน (Representational Spaces) โดยที่เลอแฟบร์เผยถึงความเชื่อมโยงกันระหว่าง “พื้นที่และชีวิต” ผ่านการรับรู้และเข้าใจพื้นที่ ที่เกิดจากการรับรู้ทางประสบการณ์ (Perceived Space) พื้นที่เกิดจากการนึกคิด

และความรู้เชิงนามธรรม (Conceived Space) และพื้นที่แห่งชีวิต (Live Space) เป็นความสัมพันธ์และเกี่ยวโยงกันและกัน (ศุภมณฑา สุภานันท์, 2554, น. 187, เมธี พิริยการนนท์ และ นพดล ตั้งสกุล, 2564 น. 148-149, จิราพร เหล่าเจริญวงศ์, 2564, น. 185-225)

นอกจากนั้นทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Interactionism) ก็เป็นอีกแนวคิดในการอธิบายกระบวนการเชิงปฏิสัมพันธ์ในการดำรงอยู่ของวัตถุพิธีกรรมกับความเชื่อจนเกิดการสร้างภาพตัวแทนของวัตถุจำเป็นทางวัฒนธรรมที่เชื่อมรัดกัน เป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ด้วยปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ทั้งที่เป็นพฤติกรรมทางสัญลักษณ์ (Symbols) และปฏิสัมพันธ์ (Interaction) เพื่อเรียนรู้ซึ่งความหมาย ภาษา หรือภาษากาย ตลอดจนวัตถุที่ใช้ อันเป็นสัญลักษณ์ที่มีความหมาย (Meaning) ร่วมกันระหว่างบุคคลหรือกลุ่มคนนั้น ๆ อย่างต่อเนื่องด้วย (อภิญา เพ็ญพสุกุล, 2546) ทั้งนี้เพื่ออธิบายความสัมพันธ์และระบบคุณค่าในชีวิตประจำวันเมื่อฤดูกาลเสกสุสานมาถึงเพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างเวลา ความทรงจำด้วยผู้คน และสิ่งของ อันเป็นจักรวาลวิทยาทางศาสนากับวัตถุและทางอุดมการณ์

การศึกษาพื้นที่ในงานวิจัยนี้ให้ความสำคัญกับการมองพื้นที่ในฐานะสิ่งที่เป็น “พลวัต” ในชีวิตประจำวันของมนุษย์โดยสนใจศึกษากระบวนการของพื้นที่ในสังคมอันหมายถึง บ้าน สุสาน อาคาร อเนกประสงค์ บริบทของธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่ถูกผลิตสร้างขึ้นจากการให้คุณค่า และความหมายของมนุษย์ รวมทั้งสร้างอิทธิพลในการกำหนดความคิด การกระทำ และวิถีชีวิตซึ่งเป็นสิ่งที่กำหนดหรือสร้างความหมายให้กับพื้นที่ ดังเช่น “ด้านหลังของโบสถ์มี สุสาน และศาลาอเนกประสงค์เพื่อแสดงออกซึ่งจังหวะการใช้ชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน และเป็นสถานที่พิเศษที่ยึดโยง เชื่อมโยงพื้นที่ชนิดต่าง ๆ ในสังคมเข้าด้วยกัน เช่น เมือง ชนบท หมู่บ้าน (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2542, น. 200-202)

การทำความเข้าใจภาคปฏิบัติการว่าด้วยพื้นที่ (Spatial Practices) เพื่อทำความเข้าใจพัฒนาการ และอัตลักษณ์ของพื้นที่/ชุมชน/พื้นที่ทางสังคม ตลอดจนกระบวนการผลิตสร้างอัตลักษณ์และความหมายให้กับพื้นที่ด้วยการใช้แนวคิดเรื่อง “พื้นที่” ขององรี เลอแฟบร์ (Lefebvre, 1971) จึงเป็นแนวคิดสำคัญในการวิเคราะห์เพื่อนำไปอภิปราย และสร้างคำอธิบายในเวลา พื้นที่ และพิธีกรรมที่ปรากฏในการศึกษาภาคสนาม ณ พิธีเสกสุสาน วัดนักบุญอันนา ชุมชนหนองแสง จังหวัดนครพนม

วิธีการวิจัย

สนามและการเข้าถึงสนาม

การลงสนาม

การทำงานภาคสนามนี้ผู้เขียนพาตัวเองเข้าไปสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรม กิจกรรมกับครอบครัวของชาวไทยเชื้อสายเวียดนามที่นับถือศาสนาคริสต์ นับตั้งแต่ พ.ศ. 2561-2564 เป็นระยะ ๆ และเยี่ยมเยือนสนามปีละหลายครั้งเป็นประจำเพื่อเข้าร่วมพิธีกรรมจนถึงปัจจุบัน โดยแรกเริ่มเข้าไปในสถานะของนักท่องเที่ยว หากแต่ความโชคดีในวันนั้นทำให้ผู้เขียนได้พบกับการเตรียมพิธีกรรมที่เรียกว่า “พิธีเสกสุสาน” จึงนำไปสู่การตั้งคำถามต่อพิธีกรรมและทำความรู้จักกับกลุ่มคนที่มีส่วนเกี่ยวข้องในพิธีกรรม อีกทั้งในห้วงเวลาของการศึกษาเป็นช่วงที่เกิดการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (Covid-19) แพร่ระบาดไปทั่วทุกพื้นที่ของประเทศไทยได้ส่งผลกระทบต่อการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ทั้งด้านการเข้าถึงข้อมูล และการเข้าถึงกิจกรรมต่าง ๆ จึงนำมาซึ่งกระบวนการศึกษาซ้ำ (Re-Study) เพื่อตรวจสอบ รวบรวม คำอธิบายจากปรากฏการณ์ในสนาม

การสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง

คนรับจ้างทำความสะอาดสุสาน คณะกรรมการวัด/ จัดเตรียมสถานที่ บาทหลวง แม่ชี คนขายดอกไม้ คนทำโรงงาน ผู้เข้าร่วมพิธีเสกสุสาน และครอบครัวของชาวไทยเชื้อสายเวียดนามผู้หนึ่ง กลุ่มคนข้างต้น คือ บุคคลสำคัญที่พาผู้เขียนเข้าสู่สนามศึกษาอย่างเข้มข้นภายใต้ความสัมพันธ์เชิงเวลาที่ยาวนานกับผู้เล่าเรื่องภายในสนามวิจัยจนเข้าสู่การศึกษาซ้ำที่ผู้เขียนได้ทำการศึกษามาแล้วและได้ลงพื้นที่ตาม “ปฏิทินพิธีกรรม” (The Liturgical Calendar) ทั้งเวลาก่อนวันพิธีกรรม วันพิธีกรรม และหลังงานพิธีกรรม ตามเวลาของพิธีกรรมซ้ำ ๆ จากสนามเดิม คนกลุ่มเดิม และพิธีกรรมเดิม

การสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วม

ผู้เขียนมุ่งใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงสนทนา (Conversation Interview) ที่เกิดขึ้นได้ทุกที่ทั้งในและนอกสนามวิจัยกับผู้คนที่เป็กลุ่มเป้าหมาย รวมทั้งการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) กับครอบครัวชาวไทยเชื้อสายเวียดนามที่อนุญาตให้ผู้เขียนเข้าสู่พื้นที่ส่วนตัว คือ บ้านและการร่วมพิธีกรรมตามวาระ เพื่อตั้งคำถามกับการเปลี่ยนแปลงของปรากฏการณ์ พิธีกรรมหรือเหตุการณ์สำคัญของสนามเพื่อให้ข้อมูลนั้นตรวจสอบมันด้วยตัวของมันเอง หลังจากทีออกมาจากสนามแล้วผู้เขียนติดต่อ สื่อสารสนทนาผ่านช่องทางออนไลน์ด้วยเฟซบุ๊ก ไลน์ และอินสตาแกรมเพื่อนัดพบ พบปะ สนทนาอย่างต่อเนื่อง

การวิเคราะห์ข้อมูล

กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลของงานวิจัยนี้ได้จากการรวบรวมข้อมูลภาคสนาม โดยใช้วิธีการสังเกตการณ์และการสัมภาษณ์นำมาวิเคราะห์ประกอบกับแนวคิดทฤษฎีในเรื่องของแนวคิดเรื่องของ

พื้นที่ (Space) อธิบายพื้นที่ทางสังคม พื้นที่ความเป็นอื่น และพื้นที่ทางวัฒนธรรมเพื่อทำความเข้าใจปฏิบัติการเชิงพื้นที่เพื่อหาคำตอบว่า “เวลาประสบการณ์ดำรงอยู่ได้อย่างไร”

อนึ่ง การทำงานภาคสนามในการวิจัยนี้ ได้นำไปสู่การค้นพบการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของพิธีกรรม และสถานะการนิยามตัวตนของผู้เขียนจากกลุ่มเป้าหมายในการศึกษาโดยเริ่มต้นการเป็นคนแปลกหน้าที่เป็นเพียง นักท่องเที่ยวใน พ.ศ. 2562 ไปสู่การเป็นผู้มีส่วนร่วมในการพิธีกรรมจนถึงปัจจุบัน นอกจากนั้นชื่อของผู้ให้ข้อมูลในบทความนี้เป็นนามสมมติซึ่งเป็นการปกป้องตัวตนของคนในสนามที่ผู้เขียนถือว่าผู้ให้ข้อมูลเป็นคนเล่าเรื่อง (Story Teller) ของพิธีเสกสุสาน วัดนักบุญอันนาหนองแสง อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม

จริยธรรมการวิจัย

งานวิจัยนี้ไม่ได้ขอจริยธรรมการวิจัย แต่ได้ดำเนินการตามหลักจริยธรรมวิจัยเพื่อเคารพผู้ให้ข้อมูล และพื้นที่ศึกษาขออนุญาตจากบุคคล/กลุ่มบุคคลโดยแจ้งวัตถุประสงค์ พร้อมให้ออกาสผู้ให้ข้อมูลได้ตัดสินใจให้สัมภาษณ์ รวมทั้งหลีกเลี่ยงการบ่งบอก/บ่งชี้ถึงตัวบุคคลในพื้นที่ศึกษาด้วยการใช้นามสมมติทั้งนี้เพื่อเป็น “การปกป้องตัวตน” ของผู้คนที่ศึกษา

ผลการวิจัย

วัตถุจำเป็นของพิธีกรรม คน และสิ่งของในฤดูกาลแห่งการเสกสุสาน

การเสกสุสาน เป็นพิธีกรรมคริสต์ศาสนาเพื่อการประกอบพิธีในวันระลึกถึงผู้ตาย ตามหลักความเชื่อทางคริสต์ศาสนา ที่จะระลึกถึงวิญญาณของผู้ล่วงลับด้วยการสวดภาวนาและทำกิจเพื่ออุทิศให้วิญญาณบรรพบุรุษเพื่อแสดงความเคารพและรำลึกถึงผู้ล่วงลับตามหลักคำสอนทางคริสต์ศาสนา (รุ่งนภา พรหมณวงศ์, 2544) ฤดูกาลเสกสุสานวัดนักบุญอันนาเป็นพิธีกรรมคริสต์ศาสนาที่จัดขึ้นทุกปี โดยจะมีการประกอบพิธีในวันระลึกถึงผู้ตายช่วงต้นเดือนพฤศจิกายนของทุกปี ซึ่งมักจะเนืองแน่นไปด้วยผู้คนทั้งคนในและคนนอกพื้นที่ สิ่งของ การจับจ่ายใช้สอยพื้นที่ของชาวคริสต์ไทยเชื้อสายเวียดนาม ทั้งนี้เพื่อรักษา ถนอมอยู่ และคงไว้ซึ่งความเชื่อที่ละเมียดละไมเกี่ยวกับการจัดงานอันเป็นพิธีกรรมเพื่อผู้ล่วงลับทั้งในพิธีมิสซาด้วยการใช้สัญลักษณ์ที่เป็นวัตถุทางวัฒนธรรมในการแสดงออกทั้งที่เป็นการจัดวางดอกไม้หน้าหลุมฝัง การจุดเทียนเพื่อส่องสว่าง และรวมกลุ่มในการรับประทานอาหาร

วัตถุทางวัฒนธรรมที่ผู้เขียนมองเห็นในสนามวิจัยได้แก่ (1) กลุ่มวัตถุทางวัฒนธรรมอันเป็นสัญลักษณ์แห่งคริสต์ คือ ดอกไม้ เทียน และ (2) กลุ่มวัตถุทางวัฒนธรรมอันเป็นสัญลักษณ์แห่งชาติพันธุ์

คือ อาหาร วิธีการกินและการได้มาซึ่งอาหาร ข้าวของทั้ง 2 กลุ่มนี้มีอยู่ทั่วไปเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตของ ผู้คนที่มิพบทบทในการผลิตชำระคุณค่าอย่างแนบเนียนจนมีความหมาย มีคุณค่าในเชิงศีลธรรมอย่าง ไม่สิ้นสุด (พรรณราย โอสถาพิรัช, 2564, น. 150) วัตถุทางวัฒนธรรม ทั้งสองกลุ่ม จะถูกกล่าวถึงจาก ลูกหลานผู้เดินทางไกลมาวางเคียงกันไว้บนบ้านใหม่ของบรรพบุรุษผู้ล่วงลับอย่างเป็นระเบียบพร้อมเอ่ยว่า

“นี่ข้าวเปียก เป็ดพะโล้ แบ่งจิง บุ้นหมก แหนมใบมะยม โย่ยกุนเชียงทอด
ข้าวโซย ผลไม้มีแต่แนวเจ้ามันนี่ละ”

ประโยคดังกล่าวสะท้อนการแสดงออกในการจัดวาง และเลือกสรรอาหารนั้นไม่ได้ดำรงอยู่ อย่างลอย ๆ หากแต่อยู่บนพื้นฐานของความระลึกถึงของคนอยู่ต่อผู้ตายผ่านความทรงจำของอาหาร (Food Memories) การคิดสรรอาหาร/ ประเภทของอาหารที่ถูกนำมาวางไว้เหนือหลุมศพที่ถูกพิจารณา แล้วด้วยรูป รส และกลิ่น อันเป็นประสาทสัมผัสที่กระตุ้นซึ่งความทรงจำที่ลึกที่สุดต่อความสามารถของ มนุษย์จึงมีการเก็บอดีตที่ส่งไปถึงการบ่งบอกอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ไปพร้อมกัน (Sutton, 2001)

สัมผัสในรูปรสของอาหารข้างต้น คือ เมนูอาหารชาติพันธุ์-อาหารเวียดนามที่ไม่ใช่เมนูอาหาร งานหลักที่จะปรากฏให้เห็นโดยทั่วไป สุริยา คำหวาน เล่าว่าอาหารวางเหนือหลุมศพนั้นเป็นสำหรับ พี่บ้าน สำหรับอาหารชาติพันธุ์ที่ปรากฏให้เห็นในร้านอาหารเล็ก ๆ ในตลาดรถเข็น หรือตั้งวางขายที่หน้า บ้านของชาวไทยเชื้อสายเวียดนามที่ใช้เครื่องปรุงรสและกลิ่นที่มีลักษณะเฉพาะของตนเอง (คือชาว เวียดนาม) โดยที่คนในท้องถิ่นจะรู้ได้ว่ากลุ่มอาหารนี้มีหรือหาซื้อได้จากที่ใดตามประสบการณ์จากความ ทรงจำของการใช้ชีวิตจนกลายเป็นอัตลักษณ์และตัวแทนแห่งปัจเจกบุคคล หรือกลุ่มคนนั้น ๆ (Abarca and Colby, 2016, P.4)

อาหารแต่ละชนิดข้างต้นล้วนปรากฏซึ่งความหมายที่นอกเหนือจากการเป็นอาหารแต่ยังมี ชีวิต ทศนคติ และความเชื่อของชาวเวียดนามรวมอยู่ในเมนูอาหารที่ผู้เขียนได้ทำการจำแนกกลุ่มอาหาร เหนือหลุมฝังข้างต้นเป็น 4 ประเภท ได้แก่ เส้น ข้าว เนื้อสัตว์ อาหารสด อาหารประเภทแรก วัตถุดิบที่ เป็นเส้นชื่อ ข้าวเปียกกับบุ้นหมก อาหารจานโปรดประเภทนี้เป็นที่นิยมกันมากถือเป็นเอกลักษณ์ของ วัฒนธรรมอาหารชาวเวียดนามที่ขาดไม่ได้ และกินอยู่ทั่วไปเป็นประจำในชีวิตประจำวัน (ทุติยาภรณ์ ภูมิดอนมิ่ง, 2566)อาหารประเภทที่ 2 ข้าว แบ่งจิงกับข้าวโซย เรียกว่าเป็นอาหารที่มีความหมายในมิติ ของการเป็นอาหารมงคลของชาวเวียดนามที่ปรากฏให้เห็นในงานเต็ดเวียด ที่เป็นขนบพิเศษประจำ เทศกาลปีใหม่ในการไหว้บูชาบรรพบุรุษ อาหารประเภทที่ 3 เนื้อสัตว์ ได้แก่ เป็ดพะโล้ แหนม กุนเชียง

ทอด และโย่ย วัดอุทิศอาหารในลักษณะนี้ของชาวเวียดนามเป็นความนิยมบริโภคที่ได้รับอิทธิพลมาจากวัฒนธรรมการกินของจีน (นงนุช อุเทศพรรัตน์กุล, 2544) เอกลักษณะทางอาหารที่นำเสนอผ่านพิธีกรรม อันเกิดจากประเพณี ความคิด ความเชื่อ ค่านิยมแล้วส่งทอดเป็นเอกลักษณ์ผ่านรสชาติอาหารที่แฝงไปด้วยคุณค่า และความหมายทางวัฒนธรรมในชีวิตประจำวัน

กลุ่มวัตถุทางวัฒนธรรมสัญลักษณ์แห่งคริสต์

ดอกกุหลาบและเทียน สัญลักษณ์ทางพิธีกรรมที่สำคัญเมื่อถูกแยกพิจารณาที่ละชนิดตามคติคาทอลิก จะพบว่ากุหลาบ คือ สัญลักษณ์แห่งชัยชนะ ความหยิ่งผยอง และความรักที่สามารถพิชิตทุกสิ่ง ในศาสนาคริสต์ การตีความเช่นนี้มีมาแต่ยุคแรก ๆ ของศาสนาคริสต์ ควบคู่กับความหมายของเทียน คือ แสงสว่างที่ใช้ในพิธีเสก คือ ไฟหรือเทียน ในพิธีปัสคาแห่งคืนที่หมายถึงการเริ่มต้นชีวิตใหม่จากความมืดมาสู่ความสว่างหรือชีวิตใหม่ (พรมมา พัทธกิจ, 2537) ที่เป็นสื่อแทนแนวความคิดรูปแบบความคิดที่สัมผัสได้จากประสบการณ์ที่ทำให้อยู่ในรูปที่มองเห็นและเป็นการแสดงออกอย่างเป็นรูปธรรมของความคิด ทศนะคติ การพิจารณาตัดสินใจถึงความปรารถนาหรือแม้แต่กระทั่งความเชื่อ (อคิน รพีพัฒน์, 2551, น. 77-78)

“ฤดูกาลเสกสุสาน” มีการเคลื่อนเข้าของวัตถุทางพิธีกรรมอันเป็นปรากฏการณ์ที่ส่งให้เห็นถึงความเชื่อมโยงกันระหว่างเวลา คน พื้นที่ และสิ่งของ ทำให้ห้วงเวลานี้ในจังหวัดนครพนมต่างคึกคักเต็มไปด้วยผู้คนที่ต้องการซื้อขาย และแลกเปลี่ยนทั้งในตลาด ห้างร้านที่จำหน่ายสินค้าอุปโภคบริโภค และร้านสังฆภัณฑ์ต่าง ๆ กล่าวคือ ณ กลางตลาดสด เมืองนครพนมนั้น ร้านขายดอกไม้เกือบทุกร้านจะมุงตระเตรียมดอกกุหลาบทั้งสีแดง ขาว ชมพู และดอกไม้ประเภทอื่น ๆ เพื่อนำมาจัดเป็นช่อในราคา ช่อละ 50 บาท 100 บาท 150 บาท หรือตามแต่ลูกค้าจะสั่งจัดตามรูปแบบ หรือราคาที่ต้องการ แม้ร้านดอกไม้สดผู้หนึ่งเล่าว่า

“ช่วงงานพิธีที่วัดนักบุญอันนาหนองแสงเธอต้องสั่งดอกไม้สดเพิ่มเป็นจำนวนมาก ซึ่งลูกค้าส่วนใหญ่จะเป็นคนนอกพื้นที่ หรือลูกค้าชาวจังหวัดที่มาร่วมพิธีเสก ที่มักจะสั่งจัดหรือทำดอกไม้ที่หน้าร้านจำนวนหลาย ๆ ช่อ แล้วค่อยนัดรับตามเวลาที่ตกลงกัน”

เช่นเดียวกับร้านค้าปลีกสินค้าอุปโภคบริโภค เช่น ร้าน DIY (ร้านมิสเตอร์. ดี.ไอ.วาย.) ร้านทุกอย่าง 20 บาท และร้านสังฆภัณฑ์ ห้างร้านเหล่านี้จะมีประเภทสินค้าที่ถูกเตรียมไว้ในการประกอบพิธีการ คือ เทียน แก้ว และกระถางดอกไม้พลาสติกที่สวยงามในราคาที่ไมแพงนัก เจ้าของร้านทุกอย่าง 20 บาทในจังหวัดนครพนมผู้หนึ่งเล่าว่า

“สินค้ากลุ่มดังกล่าวก็มีอยู่แล้วในร้านของตน แต่พอเริ่มใกล้เวลาพิธีเสกสุสาน
สินค้าจำเป็นในพิธีกรรมเหล่านี้จะถูกตระเตรียมเพิ่มมากขึ้นเป็นเท่าตัวซึ่งลักษณะ
ของสินค้า
จะไม่แตกต่างกันมากนัก และสินค้าเหล่านี้มักจะมีคนมาซื้อต่อเนื่องไปจนกระทั่ง
พิธีเสกสุสานนั้นผ่านไปแล้วสองสามวัน”

กลุ่มวัตถุทางวัฒนธรรมอันเป็นสัญลักษณ์แห่งชาติพันธุ์ อาหาร วิธีการกินและการได้มาซึ่งอาหาร

วัตถุจำเป็นในพิธีกรรม (The Material Necessity of Ritual) ข้างต้นมีความสำคัญในการ
สร้างเส้นทางการค้าที่เชื่อมโยงระหว่างคน พื้นที่ พิธีกรรม เป็นความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีปฏิสัมพันธ์
ทางด้านมูลค่าและคุณค่าที่บ่งบอกถึงนัยแห่งการแลกเปลี่ยนตามความเฉพาะหรือลักษณะของสินค้านั้น
ๆ นอกจากสินค้าทางวัฒนธรรมข้างต้นแล้ว “อาหาร” ก็มีความสำคัญไม่แพ้ไปจากวัตถุจำเป็นใน
พิธีกรรมชนิดอื่น และมากไปกว่านั้นอาหารยังเป็นวัตถุจำเป็นในพิธีกรรมที่คอยสร้างสัมพันธ์เชื่อมและ
ระบุดัตถนรกรแห่งแรกของคนอยู่และผู้ตาย เป็นแรงปรารถนาเพื่อสื่อสารกับผู้ผันผวพร้อมกับเฉลยตัวตน
ความเป็นกลุ่มชนด้วยวัตถุดิบ รสชาติ ความสามารถในการจัดหา และตระเตรียมจากตลาดบ้านสู่พื้นที่
พิธีกรรมอย่างเด่นชัดอันเป็นอัตลักษณ์เคลื่อนออกจากความเป็นปัจเจกโยงสู่ความสัมพันธ์กับสังคม
(Social Aspect) ด้วยสัญลักษณ์ (Symbolic Aspect) ในการแสดงออกด้านวัตถุ ด้านอารมณ์
ความรู้สึกที่มีความซับซ้อนกับความสัมพันธ์อยู่ในนั้น (อภิญา เพ็ญพสุกุล, 2546) ดังเช่น เรื่องราวของ
พีติม⁷ (นามสมมุติ)

พีติมและเครือญาติต่างหอบหัวอาหารพร้อมเครื่องดื่มเดินทางมาหาสุสานที่หน้าหลุมฝังของ
บรรพบุรุษ เธอเล่าว่า

“อาหารที่นำมาวันนี้ล้วนเป็นอาหารที่พ่อและแม่ของตนชื่นชอบ เป็น ‘อาหารสั่ง
พิเศษ’ ”

⁷ พีติม ผู้หญิงวัยกลางคนชาวไทยเชื้อสายเวียดนามเธอเดินทางมาจากอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์เพื่อเข้า
ร่วมพิธีเสกสุสาน ณ สุสานหลังโบสถ์วัดนักบุญอันนา ชุมชนหนองแสง โดยที่นั่นจะเป็นหลุมของพ่อกับแม่ที่อยู่ข้างเคียง
กัน เดิมที พีติมมีรากตระกูลอยู่ที่จังหวัดนครพนม เมื่อเธอแต่งงานมีครอบครัวก็โยกย้ายไปทำมาหากินค้าขาย
เฟอร์นิเจอร์ที่อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์โดยมีระยะทางที่ห่างจากจังหวัดนครพนมราว 200 กิโลเมตร พีติมเล่าว่า
อำเภอนี้มีชาวคริสต์เชื้อสายเวียดนามที่อาศัยอยู่รวมกันที่นั่นเป็นจำนวนมาก เมื่อถึงฤดูกาลเสกสุสานครอบครัว และ
เครือญาติของเธอจะมารวมตัวกันเพื่อเล่าเรื่องต่าง ๆ สู้กันฟัง ณ พื้นที่แห่งนี้

อาหารสั่งพิเศษ (Special Ordering Food) ของพี่ติ่มจากร้านท้องถิ่นในจังหวัดนครพนมทั้งที่เป็นของคาว ของหวาน ผลไม้ และเครื่องดื่ม อาหารกลุ่มนี้จะถูกวางเรียงบนหลุมฝังของบรรพบุรุษอย่างเป็นระเบียบ นอกจากอาหารสั่งพิเศษแล้ว ผู้เขียนยังสังเกตเห็นว่ามีอาหารอีก 2 นัยสำคัญ คือ (1) อาหารสำหรับแจกทานที่พี่ติ่มบอกว่าจะเป็นอาหารที่มาจากคนปรุงของหลาย ๆ บ้าน หลาย ๆ คนในหมู่เครือญาติเพื่อนำมารวมกันไว้ ณ หน้าหลุมฝังด้วยเหตุผล 2 ประการ คือ ร่วมกินด้วยกันของญาติพี่น้องผู้มาร่วมพิธีกรรมและเพื่อแบ่งปันแก่ผู้ที่มาร่วมพิธีได้ชิมอาหาร และได้อิ่มท้อง และ (2) อาหารที่ประกอบปรุงรสน้ำหลุมฝังที่บางครั้งครัวต่างคัดสรรหอบหิ้ววัตถุดิบเครื่องชูรสชาติมาเพื่อชงปรุงรสอาหาร ณ พื้นที่พิธีกรรม

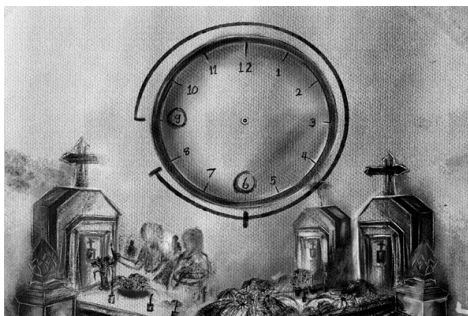
ดังเช่น ครอบครัวหนึ่งได้ใช้พื้นที่เล็ก ๆ ด้านหน้าของหลุมฝังของบิดาของตนตั้งโต๊ะเพื่อทำสัมตำปรุงลาบหมู ข้างกันนั้นมีกระติบข้าวเหนียวขนาดใหญ่ข้างในบรรจุข้าวเหนียวหนึ่งสุกเป็นถุงพอดีอิ่มวางเรียงเป็นระเบียบเพื่อต่อการหยิบจับแจกจ่ายพร้อมก่อไฟย่างข้าวจี้อย่างเร่งรีบตามความต้องการของผู้มาเข้าร่วมพิธีเสก เจ้าของอาหารเหล่านี้กล่าวว่าที่ตั้งโต๊ะมีเหตุผลนี้เพียงเพราะต้องการให้บิดาและญาติพี่น้องของตนได้เห็นได้ใกล้ ไม่ให้ไกลกันด้วยการใช้อาหาร การกินอาหาร ท่ามกลางพิธีกรรมได้ก่อความสัมพันธ์เป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนคุณค่าทางจิตใจด้วยการรับประทานอาหารพูดคุย เยี่ยมยาม ถามสุข/ทุกข์ อันเป็นบทสนทนาในการเชื่อมโยงมีปฏิสัมพันธ์ที่ง่ายและผ่อนคลายอยู่ในนั้นในพิธีกรรมวันเสกสุสานทั้งที่เป็นคน วัตถุและสิ่งของ

การเชื่อมโยงวัฒนธรรมของสิ่งของเหล่านั้นคือกระบวนการที่ทำให้กลายรูปเป็นสินค้า (Commodification) และกระบวนการในการสลายซึ่งความเป็นสินค้าไปในตัว (Deco Modification) อันหมายถึง การที่สิ่งของหรือวัตถุทางวัฒนธรรมในพิธีกรรมนั้นมีเส้นทางและจุดเปลี่ยนในระยะต่าง ๆ ของชีวิตทางสังคมเป็นการเคลื่อนย้ายระบบคุณค่าของสิ่งของต่าง ๆ จากพื้นที่ทางกายภาพผ่านกรอบในการทำความเข้าใจ สิ่งของในการเคลื่อนไหว (Things-in-Motion) และการเดินทางของคุณค่า (Tournaments of Value) ในการสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสังคมนั้น ที่เป็นสถานการณ์การแลกเปลี่ยนโดยแยกจากบริบทของชีวิตทางเศรษฐกิจหากแต่ยังคงส่งผลต่อความสัมพันธ์เชิงอำนาจและระบบคุณค่าในระดับชีวิตประจำวันนั้นด้วย (พรรณราย โอสถาพิรัช, 2564, น. 150-151)

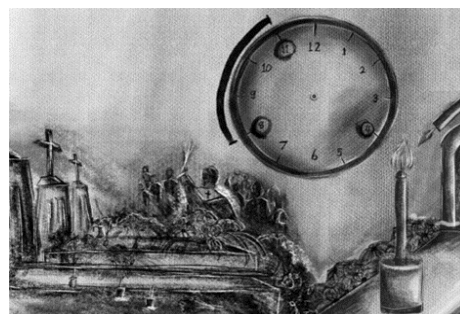
ฤดูกาลแห่งการเสกสุสานต่างเชื่อมโยงวัตถุทางพิธีกรรมไว้อย่างเหนียวแน่นแม้ว่าเวลาในการประกอบพิธีกรรมจะหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงตามกระแสของโรค แต่เวลาของโรคและโลกหลังความตายก็ยังคงปรากฏให้เห็นซึ่งความหมายที่คอยหลอม หล่อเลี้ยงไว้ให้รู้สึกทั้งคนอยู่และผู้ตายด้วยเงื่อนไขทางมนทัศน์และคุณค่าเชิงศีลธรรมอย่างไม่สิ้นสุดผ่านวัตถุทางวัฒนธรรมในพิธีกรรมดังเช่น ดอกไม้ เทียน

อาหาร และงานพิธีที่แสดงตัวตนทั้งรูปแบบการกิน แจกจ่าย อดอ้างซึ่งรสชาติของอาหาร และลักษณะของอาหารที่มีความหมายคอยตอบสนองต่อความรู้สึกจนกลายเป็นประสบการณ์ของมนุษย์ที่ลุ่มลึก ในพิธีเสกสุสานเสมอมาตั้งแต่เวลาเก่า/เวลาของประเพณีท้องถิ่นที่ในบทความนี้จะเรียกว่า “เวลาประสบการณ์” (The Experienced Time) ที่มีขึ้นจากชีวิต-ประสบการณ์และอารมณ์ของผู้คนเป็นเรื่องราว-พิธีกรรมในกลุ่มคนที่ดำเนินไปภายใต้-พิธีสวด-ศีล-ศรัทธาของชาวไทยเวียดนามคาทอลิกหนองแสง ณ สุสานหลังโบสถ์ (ในที่นี้ผู้เขียนอธิบายภายใต้กรณีศึกษาในสนามวิจัยนี้เท่านั้น)

“เวลาประสบการณ์” (The Experienced Time) ของพิธีเสกสุสานวัดนักบุญอัครนาซุมชนหนองแสง

ภาพที่ 1 แสดงนาฬิกาเวลาประสบการณ์
เสกของพิธีเสกสุสาน

ภาพที่ 2 แสดงนาฬิกาเวลาใหม่ของพิธี
สุสานวัดนักบุญอัครนาซุมชนหนองแสง
วันที่ 6 พฤศจิกายน 2564 เวลา 08.00
นาฬิกา ถึง 11 นาฬิกา

ที่มา: ผู้เขียนดัดแปลงมาจากการทำงานภาคสนาม วันที่ 6 พฤศจิกายน พ.ศ. 2564

นาฬิกาเวลาประสบการณ์ เป็นข้อค้นพบในการทำงานภาคสนามของผู้เขียนที่วิเคราะห์จากกิจกรรมในวันรำลึกถึงชาวไทยเชื้อสายเวียดนามที่ถือปฏิบัติกันมาจากอดีต โดยผู้เขียนใช้รูปแบบเครื่องหมายนาฬิกาเป็นสัญลักษณ์ในการสื่อสาร เพื่อแสดงให้เห็นว่าในช่วงระหว่างวันตั้งแต่ 9.00-20.00 นาฬิกาชีวิตความสัมพันธ์ของเครือญาติและผู้วยชนมีได้ร้อยรัดกันอยู่อย่างต่อเนื่องภายใต้ความหมายของการ “ไว้อาลัย” ที่เชื่อมโยงครอบครัวสู่สถานะของชุมชนทางจริยธรรมเข้ากับความทรงจำที่ไม่อาจหลงลืมจารีต (Tradition) ที่เกิดจากครอบครัวอันเป็นสังคมหนึ่งซึ่งบรรจุเรื่องราว เรื่องเล่า ความทรงจำ

กลายเป็นภาพจำ เป็นประวัติศาสตร์ที่สมาชิกในบ้านไม่อาจปฏิเสธต่อธรรมเนียมปฏิบัตินั้น ๆ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่หล่อความเป็นตัวตนหรือหล่อความเป็นอัตลักษณ์ (Mauss, 2004)

ภาพข้างต้นแสดงให้เห็น “เวลาประสบการณ์” (ภาพที่ 1) กับ “เวลาใหม่” (ภาพที่ 2) (ที่จะอธิบายต่อไปในหัวข้อที่ 3) ของพิธีเสกสุสานวัดนักบุญอันนาชุมชนหนองแสง จังหวัดนครพนม ที่ถือปฏิบัติกันมาตั้งแต่อดีต ซึ่งเดิมทีพิธีกรรมจะเริ่มขึ้น 18.00 นาฬิกา และสิ้นสุดลง 21.00 นาฬิกา หากแต่ปีนี้ พ.ศ. 2564 ซึ่งเป็นเวลาแห่งพหุติกรรมศรัทธา⁸ เป็นเวลาศักดิ์สิทธิ์ของคริสตชนไทยเชื้อสายเวียดนามคือช่วงพลบค่ำสิ้นแสงสุริยา ได้เกิดการพลัดเปลี่ยนไปแล้วถูกแทนที่ด้วยเวลาใหม่หรือเวลาของ “กฎแห่งโรค” โควิด-19 ในยามรุ่งเช้า

ปรากฏการณ์ในสนามข้างต้นเผยให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงไปของเวลาประสบการณ์ที่เป็น “วัฒนธรรมเวลาดั้งเดิม” ภายใต้การแสดงออกทางอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์สัมพันธ์ (ประสิทธิ์ ลิขิธา, 2557) อยู่กับชีวิต อารมณ์ ความรู้สึก และความทรงจำแห่งการรำลึกของเครือญาติที่เป็นประสบการณ์ชีวิตทั้งในระดับปัจเจกและสังคม ประสบการณ์จึงถือเป็นรากฐานของอัตลักษณ์เพื่อการเข้าถึง เข้าใจ และตระหนักรู้ความเป็นตัวตนและคุณค่าของการมีหรือไม่มีตัวตนจากกระบวนการในการสั่งสมที่ยาวนานผ่านเรื่องราวหรือสถานการณ์ ปรับเปลี่ยน เปิดตัว เลื่อนไหลไปตามสถานการณ์หรือช่วงเวลาที่สำคัญภายใต้ข้อจำกัดที่อยู่กับประสบการณ์ในช่วงชีวิตและโครงสร้างความสัมพันธ์ในแต่ละสังคม (พัฒนา กิตติอาษา, 2557, น. 60-61) ดังเช่นกรณีเรื่องราวของครอบครัว “อ๋อ”⁹

⁸ พหุติกรรมศรัทธา คือ เวลาศักดิ์สิทธิ์ เวลาในสำนักเดิมตีหนึ่งถึงตีสี่ เวลาใกล้กันของคนเป็น และคนตายแล้ว ที่ปรากฏขึ้นในวันเสกสุสานช่วงไร้แสงตะวันก่อนฟ้าสว่างโดย บาทหลวง เล่าว่า “ปีนี้เมื่อเช้าตรู่วันที่ 4 และตี 5 มีคนกลุ่มหนึ่งเข้ามาในสุสานหลังวัด และได้มาจุดเทียนให้กับบรรพบุรุษของตนก่อนพิธีเสกสุสานจะเริ่มต้นในรุ่งเช้า” เช่นเดียวกับครอบครัวของ “อ๋อ” ที่เลือกเวลาก่อนพิธีกรรมจริง โดยที่หลานสาวของ “อ๋อ” เลือกเวลาพลบค่ำ คือ 19.00 นาฬิกา ก่อนวันเสกสุสาน ส่วน “อ๋อ” เลือกเวลาเช้ามืดก่อนฟ้าสว่างที่ 05.00 นาฬิกาในการแสดงออกของพลังศรัทธาต่อบรรพบุรุษของตน ปรากฏการณ์ข้างต้น การแสดงออกซึ่งภาวะของการไม่สยบยอมต่อเวลาใหม่-การไม่จำนนต่อเวลาในการควบคุมของรัฐที่เป็นเวลาแห่งโรค กลุ่มคนเหล่านั้นยังคงเลือกที่จะแสดงออกซึ่งแรงศรัทธาอย่างแรงกล้าพร้อมจุดเวลาศักดิ์สิทธิ์ขึ้นใหม่ด้วย “วิถีแห่งความกตัญญู” ในเวลาของฟ้ามีด

⁹ “อ๋อ” ผู้เขียนเรียกเธอเช่นนั้น ซึ่งเป็นภาษาเวียดนามถิ่นกลางที่หมายถึง “อาผู้หญิง” หญิงชราวัย 75 ปี ชาวไทยเชื้อสายเวียดนามผู้เป็นคริสตชนที่เฝ้ารอวันเสกสุสาน และการรวมญาติจากต่างถิ่นกำเนิดที่บ้านบ้านของ “อ๋อ” บ้านไม้สองชั้นทรงเรียบง่ายภายในจัด/ ตกแต่งตามสไตล์ไทย-เวียดนาม ปลุกสร้างบนเนื้อที่ราว ๆ ไร่ ตั้งอยู่ด้านหลังวัดนักบุญอันนา “อ๋อ” อาศัยกับบุตรชายชื่อ “ตัน” “อ้ายตัน” (ผู้เขียนเรียกเช่นนั้น) จะเป็นผู้เตรียมต้อนรับการมาเยือน

บ้านของ “อ” บ้านไม้สองชั้นสไตล์ไทยเวียดนามเป็นสนามศึกษาที่ผู้เขียนได้รับอนุญาตให้เข้าไปในพื้นที่นี้เพื่อมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมของวันพิธีเสกสุสาน/ วันแห่งการรำลึกถึงผู้วายชนม์ ซึ่งเป็นการกระทำที่สำคัญที่สุดของความกตัญญูต่เวทีในหมู่ชาวเวียดนามตั้งแต่พิธีให้อาหารผู้ตายไปจนถึงพิธีกรรมแห่งการรำลึกถึง (Dieu and Hoang, 2000) ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่เครือญาติจะรวมตัวและปฏิบัติกิจกรรมสัมพันธ์กันในหมู่สายตระกูลไม่ว่าจะเป็นการทำอาหารในครัว การล้อมวงกินข้าว การทำความสะอาดบ้าน ดูข่าวผ่านทีวี และการเตรียมข้าวของเพื่อใช้ในการประกอบพิธีสำคัญที่หน้าหลุมฝังของบรรพบุรุษกระบวนการสร้างความสัมพันธ์ในการรวมหมู่ที่เกิดขึ้นก่อนที่เวลาของพิธีกรรมจะเริ่มต้นขึ้นในช่วงเย็น คือ หลัง 17.00 นาฬิกา

ช่วงเวลาก่อนพิธีการเสกสุสานตั้งแต่ 9.00–16.00 นาฬิกา บ้านจะเต็มไปด้วยญาติพี่น้องที่เดินทางมาจากกรุงเทพฯ ทำให้พื้นที่ และบรรยากาศในบ้านปรากฏซึ่งเสียงพูดคุย-หัวเราะ-และร่ำไห้เมื่อระลึกถึงเรื่องราวในอดีตที่อาจเป็นความทรงจำเสมือนเป็นชายคาแห่งความสุขในการรวมตัวของเครือญาติภายใต้ความสัมพันธ์ของเวลา (Relationships of Time) ทำให้คนในบ้านและคนที่ห่างไกลบ้านได้รำลึกถึงความทรงจำทั้งที่เป็นความรู้สึกของคนเป็น และเรื่องในอดีตของคนตายอันหมายถึงเรื่องราวของบรรพบุรุษที่หลับใหลในหลุมฝัง

ความรู้สึกของ “อ” มักจะเริ่มขึ้นเมื่อเหล่าเครือญาติรวมตัวกันเพื่อก่อกิจกรรมก่อนพิธีเสก โดยความทรงจำของเธอก็จะเริ่มผุดขึ้นเมื่อมองเห็นข้าวของเครื่องใช้ในบ้าน และลูกหลานที่หยอกล้อกันในระยะหว่างวันขณะที่ทุกคนในบ้านกำลังร่วมกันจัดเตรียมดอกไม้ เรื่องเล่าภายในบ้านนั้นหมุนเวียนเปลี่ยนประเด็นไปตามบทและคู่สนทนาหรือตามภาษา ความรู้สึกที่พอจะระลึกรู้ได้

ดังเช่นเรื่องเล่าของพี่สะใภ้ของ “อ” (ในบทความนี้ผู้เขียนจะเรียกว่าชื่อว่า “แม่สวย”) เธอเป็นชาวไทยลาวอีสานได้แต่งงานกับพี่ชายของ “อ” เมื่อสามีของเธอเสียชีวิตจึงอพยพโยกย้ายไปทำมาหากินที่กรุงเทพฯ และอยู่อาศัยกับบุตรชายและบุตรสาว เธอเล่าว่า ทุกฤดูกาลเสกสุสานครอบครัวของเธอจะเดินทางมานครพนมเพื่อมาแสดงออกซึ่งความรู้สึกแห่งความรักและความคิดถึงต่อสามีและบรรพบุรุษ รวมทั้งเยี่ยมยามถามสุขทุกข์ที่ยังมีชีวิตอยู่ในบ้านโดยปลายเดือนตุลาคมของทุก ๆ ปี เธอกับบุตรสาวจะร่วมปรึกษากันในเรื่องของการเดินทางกลับภูมิลำเนาของสามีเพื่อประกอบพิธีสำคัญนี้อย่างไม่ขาดหายและเพื่อใช้เวลาร่วมกันที่บ้านของ “อ” ตั้งแต่ 9.00–16.00 นาฬิกา และ 17.00 – 20.00 นาฬิกา ณ สุสานเป็นความสัมพันธ์เชิงเวลาที่มีขึ้นเพียง 1 ครั้งในรอบแห่งปีตามวงจรของเวลาใน 1 วันอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่อดีต

ของเหล่าญาติพี่น้อง และเป็นผู้ขึ้นอาสาทำความสะอาดสุสานที่เป็นธรรมเนียมสำคัญที่ถูกหลานมุ่งปฏิบัติกิจกรรมแห่งการรำลึกถึงต่อหลุมฝังของบรรพบุรุษด้วยการจัดหาดอกไม้ ธูป เทียนเพื่อใช้ในวันรำลึกในวันพิธีกรรม

ตารางที่ 1 ตารางกิจกรรมเวลาในบ้าน และงานพิธีการเสกสุสาน

เวลา	กิจกรรมในบ้าน และงานพิธี
8.00 นาฬิกา	ตลาด ร้านสังฆภัณฑ์ = กุหลาบแดง กุหลาบขาว โอเอซิส เทียน
9.00 นาฬิกา	รับประทานอาหารเช้า = อาหารเวียดนามที่สั่งจากร้านเก่าแก่
10.00 นาฬิกา	ทำดอกไม้ จัดดอกไม้ เพื่อวางหน้าหลุมบรรพบุรุษ
12.00 นาฬิกา	รับประทานอาหารเช้า = เมนูอาหารอีสาน ส้มตำไก่ย่าง ปลาเผา
13.00 นาฬิกา	ทำดอกไม้ จัดดอกไม้ต่อจากเวลาเช้า
15.00 นาฬิกา	เก็บกวาดบ้าน เตรียมเก็บข้าวของเพื่อเดินทางไปยังสุสาน
16.00 นาฬิกา	ทุกคนในบ้านต่างเตรียมตัว/ เตรียมพร้อมเข้าร่วมพิธีกรรม
17.00 นาฬิกา	เดินทางสู่สุสานหลังโบสถ์อย่างพร้อมเพรียง
18.00-20.00 นาฬิกา	ร่วมพิธีเสกสุสาน

ที่มา: ข้อมูลจากภาคสนาม เมื่อวันที่ 2 และ 6 พฤศจิกายน 2563

นอกจากกิจกรรมตามตารางข้างต้นแล้วในระหว่างนั้น แม่ส่วยยังสั่งให้บุตรชายและบุตรสาวทำหน้าที่เป็นผู้ไปเยี่ยมสุสานที่ฝั่งปู่ย่า และลุง ณ สุสานประจำตระกูลที่สุสานสนามบิน อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม การเยี่ยมสุสานของทั้งสองพี่น้อง คือ การไปทำความสะอาด นำดอกไม้และเทียนไปจุดเพื่อส่องสว่างให้ในเวลากลางวัน ถึงแม้ว่าทั้งคู่จะไม่ได้มีความผูกพันกับคนตาย แต่ลักษณะการแสดงออกเช่นนี้ คือ ความหมายของการผูกพันกับครอบครัวทั้งที่มีชีวิตอยู่และเสียชีวิตไปแล้ว การที่ลูกหลานกลับมาเยี่ยมสุสาน เยี่ยมหลุมศพของเครือญาติ คือ การอาลัยและแสดงสำนึกที่เป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่แสดงออกต่อครอบครัว ความสัมพันธ์ระหว่าง “อ” และพี่สะใภ้มีความใกล้ชิดสนิทสนมแม้จะแยกบ้านย้ายที่อยู่ แต่ทุกครั้งที่ยกอาหารร่วมกัน “อ” มักจะพูดถึงพี่ชายและเรื่องราวของครอบครัวของตน (คนที่เสียชีวิตแล้ว) อย่างรักใคร่ว่า “พี่ชายเป็นบุคคลอันเป็นที่รัก” พร้อมเสียงสะท้อนให้ ความสัมพันธ์ระหว่าง “อ” และ “แม่ส่วย” คือความเหนียวแน่นโยงสัมพันธ์ไปจนถึงรุ่นลูกหลานร้อยรัดเชื่อมโยงไว้โดยจะมีพิธีเสกสุสานที่คอยกระตุ้นความทรงจำร่วมกันของคนที่ยังอยู่เป็นเวลาในประสบการณ์ภายใต้เครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมที่สร้างบทบาทและสถานภาพให้กับสมาชิกในครอบครัวเกี่ยวกับระบบครอบครัวและเครือญาติ (Family and Kinship)

จากปรากฏการณ์ดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า “อ” หญิงชราวัย 70 ปี คือ บุคคลสำคัญในครอบครัวที่มีอิทธิพลในการสื่อสารคอยยึดโยงบุตรหลาน และเหล่าเครือญาติให้ยึดมั่น และเข้าร่วมตามขนบของพิธีกรรมยึดโยงรากฐานของชีวิตและวัฒนธรรม เป็นที่พึ่งทางด้านจิตใจ ความรัก ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ที่มีใช้เพียงแค่คนกลางในการสื่อสาร แต่ยังเป็นศูนย์รวมเรื่องราว แห่งภาพจำที่ถูก

แสดงออกผ่านภาษา อารมณ์ และความรู้สึกในพื้นที่บ้านกับคนในบ้านตามจังหวะของกิจกรรมที่หมุนไปตามเวลาในวันแห่งการพบเจอเพื่อไว้อาลัย แสดงความเคารพ และความกตัญญูต่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับอันเป็นหนทางที่สำคัญของลูกหลาน

การสื่อสาร หรือการแสดงออกดังกล่าวมิใช่เพียงแค่ด้านอารมณ์หรือความรู้สึกที่เท่านั้น หากยังคงเน้นถึงภาระความผูกพันร่วมกันในเชิงประจักษ์ที่ปรากฏให้เห็นในพิธีกรรม ดังนั้นการอาลัยจึงเปรียบประหนึ่งว่าเป็นวิถีทางสังคมและวัฒนธรรมของมนุษย์เพื่อนำไปสู่การดำเนินการต่อการรองรับการสูญเสียอย่างมีนัยยะสำคัญในโลกของคนที่ยังมีชีวิตอยู่กับโลกของผู้ที่สูญพื้นที่แห่งความตาย (ดำรงพล อินจันทร์, 2560) เวลา พื้นที่ พิธีกรรม คือองค์ประกอบสำคัญในการสร้างคุณค่าของวัฒนธรรมชีวิตและจิตวิญญาณที่พาไปสู่การเผยให้เห็นการรวมหมู่และความเชื่อที่เป็นที่มาจากระบบความคิดพื้นฐานของมนุษย์อันหมายถึง อารมณ์ ความรู้สึก ความทรงจำ ความเข้าใจ

ดังนั้น เวลาในเรือนนาฬิกาที่แสดงไว้ในภาพที่ 1 ที่อัดแน่นด้วยความคิด กิจกรรม และความรู้สึกของคนในบ้าน สุสาน และโบสถ์เป็นวัฒนธรรมแห่งเวลา (The Culture of Time) ในการรวมหมู่จากปฏิบัติการของพิธีกรรมภายใต้ตารางปฏิทินคริสต์ศาสนา คือ วันที่ 2 เดือนพฤศจิกายน ที่เรียกว่า “วันสวดภาวนาอุทิศให้แก่ผู้ล่วงลับ”¹⁰ เป็นเหตุผลทางสังคมที่สมาชิกในบ้านต่างต้องการที่จะมีอยู่ พังพา พบปะ พุดคุย และสร้างความเอื้ออาทรต่อกัน ทำให้ 1 วันภายในบ้าน คือ การเชื่อมโยงอารมณ์ ความรู้สึกและความเข้าใจในกลุ่มชาติพันธุ์สัมพันธ์ของสำนักร่วมในช่วงเทศกาลแห่งการรำลึกถึงภายในเวลาดั้งเดิม หรือเวลาประสบการณ์

เวลาใหม่: ในวันเสกสุสานที่ป่าศักดิ์สิทธิ์หลังวัดเวลาแปดนาฬิกา

วัฒนธรรมเวลาของพิธีเสกสุสาน พ.ศ. 2564 ณ ชุมชนหนองแสง จังหวัดนครพนมถูกปรับเปลี่ยนด้วยเวลาของโรคตามข้อตกลงในการป้องกัน หรือรักษาโรค คือ “เวลาใหม่” ที่เกิดขึ้นตามมาตรการป้องโรคระบาดของโควิด-2019 ที่ออกกฎ ป้องกัน จัดการและกำกับความสัมพันธ์ทางสังคมด้วยวิธีควบคุมการใช้เวลา/จำกัดจำนวนคน พร้อมกับกระชับการใช้พื้นที่และวัณระยะห่างตามกรอบ

¹⁰ การจัดพิธีกรรมเสกสุสานของวัดนักบุญอันนาหนองแสงไม่ได้ตรงปฏิทินนั้นเสมอไป โดยวัน/เวลาในการประกอบพิธีกรรมมักจะอำนวยความสะดวกแก่พี่น้องชาวคริสต์ชนพลัดถิ่นในการเดินทางมาร่วมพิธีในเวลาพลบค่ำที่ 17.00 นาฬิกา ดังนั้น วันแห่งการประกอบพิธีกรรมจึงมักจะจัดให้ตรงกับวันเสาร์แรกของเดือนพฤศจิกายน (สัมภาษณ์ออนไลน์ เมื่อวันที่ 15 ตุลาคม 2564) เพื่อแสดงความรัก กตัญญู และการรำลึกถึงด้วยการแสดงออกซึ่งแนวปฏิบัติ และกิจกรรมต่างๆ เป็นการรวมหมู่ร่วมกันทั้งก่อนงานพิธีกรรม และระหว่างงานพิธีกรรมในช่วงพลบค่ำ

ที่ว่า “การป้องกัน คือ การรักษา” (หุติยาภรณ์ ภูมิดอนมิ่ง, 2562) เป็นกฎแห่งโรคเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่มีอยู่คู่ขนานกับแรงปรารถนา ความรู้สึก จินตนาการ ประสบการณ์และชีวิตทางสังคมที่ต้องปฏิบัติตามไม่เว้นแม้แต่กระทั่งกิจกรรมทางวัฒนธรรมแห่งชีวิตและจิตวิญญาณในสุสานหลังโบสถ์วันเสกสุสาน พ.ศ. 2564 วันที่ 6 พฤศจิกายน ที่เวลาใหม่ 08.00 นาฬิกา

เวลาใหม่ของพิธีกรรมแห่งการรำลึกถึงเริ่มต้นขึ้นตามกำหนดการ คือ เวลา 08.00 นาฬิกาผู้คนเริ่มทยอยเดินทางเข้าสู่พิธีการ ทำให้บริเวณโบสถ์คึกคักทั้งด้านซ้ายและขวาถูกจัดให้เป็นพื้นที่ในการจอดรถและด้านหน้าของประตูโบสถ์ราว 300 เมตรเป็นตำแหน่งแห่งด้านหน้าของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขซึ่งมีแผงเหล็กตั้งกันวาง มีเครื่องวัดอุณหภูมิ เจลแอลกอฮอล์ พร้อมหน้ากากอนามัยวางบนโต๊ะหน้าชาวเพื่อการป้องกันโรคตามมาตรการทางการแพทย์พร้อมกับเสียงที่เปรยขึ้นว่า

“.....วัดอุณภูมิด้วยนะคะ/นะครับ, ใช้เจลแอลกอฮอล์ด้วย
คะ/ครับ, สวมหน้ากากอนามัยด้วยนะคะ/นะครับ.....”

โทนเสียงของนักปฏิบัติทางสาธารณสุขเทียบได้คล้ายคลึงกับระบบการทำงานผ่านการควบคุมจากคอมพิวเตอร์ หรืออาจเป็นการทำงานตามโปรแกรมที่มนุษย์เป็นผู้ควบคุมไว้ตามระบบอัตโนมัติที่ค่อย ๆ ดั่งขึ้น และเบาลงสลับสับกันไปตามจังหวะของการเดินเข้าออกของผู้เข้าร่วมพิธี โดยมีพื้นที่หน้าโบสถ์เป็นด่านแรกในการตั้งการ์ดเพื่อการป้องกันโรคระบาด และระหว่างเส้นทางเดินด้านหลังของโบสถ์ไปยังสุสานหลังวัดก่อนถึงศาลาอเนกประสงค์หน้าสุสานจะเป็นจุดที่สองในการป้องกันการระงับโรคซึ่งปฏิบัติการทางการแพทย์ในพื้นที่พิธีกรรมนี้ได้เริ่มต้นขึ้นในเวลาเช้าตรู่วันที่ 6 พฤศจิกายน พ.ศ. 2564 เวลาราว 06.00-12.00 นาฬิกา ครั้งแรกในรอบวงชีวิตของชาวคริสต์ตั้งชุมชนหนองแสงต่อการรับมือกับเชื้อโรคในงานพิธีการนี้

พ.ศ. 2564 พิธีเสกสุสาน/พิธีศักดิ์สิทธิ์เวลา 08.00 นาฬิกาเวลาใหม่/เวลาแห่งพิธีกรรมที่ผู้เขียนเฝ้าสังเกตต่อปรากฏการณ์มีผู้เข้าร่วมพิธีแลดูบางตาเมื่อเทียบเคียงกับอดีต โดยที่ผ่านมาผู้เขียนจะเข้าร่วมพิธีมิสซา (จักรพงษ์ มะลิวัลย์, 2541) ณ ศาลาอเนกประสงค์หน้าสุสาน หากแต่ใน พ.ศ. นี้กลับมีการใช้พื้นที่ภายในโบสถ์เป็นศูนย์กลางในการประกอบพิธีกรรม ในขณะร่วมพิธี ชายหนุ่มผู้หนึ่งกล่าวว่ากับคู่สนทนาว่า “ปีนี้ทางวัดเปลี่ยนเวลาใหม่ สถานที่ใหม่ เพราะ โควิดมันมาก” เช่นเดียวกับครอบครัวของ “อ” ที่กล่าวกับหลานสาวที่เดินทางจากกรุงเทพฯ ว่า “ปีนี้เวลาเปลี่ยน มารอบนี้ก็มาคนเดียว [ปีนี้เวลาเปลี่ยน มารอบนี้ก็แค่คนเดียว] ภาษาของ “อ” คือ การกล่าวถึงการเดินทางมานครพนมของ

ลูกหลานเพื่อร่วมพิธีและได้ใช้เวลาในการอยู่พร้อมหน้าเพื่อทำกิจกรรมร่วมกันเพียงน้อย ซึ่งการรวมญาติในปีนี้มีเวลาเพียงแค่วันเดียว ก่อนพลบค่ำในวันศุกร์ที่ 5 พฤศจิกายน พ.ศ. 2564 เท่านั้น

การรวมหมู่พร้อมกับการเตรียมสิ่งของสำคัญกลับมีเวลาเพียงน้อยซึ่งแตกต่างไปจากเวลาเก่าหรือเวลาประสบการณ์ในอดีต (ผู้เขียนได้อธิบายไว้ในหัวข้อที่ 5) กระนั้นก็ตาม การเกิดขึ้นของเวลาใหม่ตามกฎแห่งโรคใน 3 ชั่วโมงของเช้าตรู่คือ 08.00-11.00 นาฬิกาในวันนั้น ก็ยังคงปรากฏให้เห็นองค์ประกอบของพิธีเสกสุสานที่สมบูรณ์และครบถ้วนตามขนบเช่นเวลาในอดีตที่ผ่านมาไม่ว่าจะเป็นการเตรียมงาน การดำเนินพิธีการที่สำคัญใน 4 ภาค¹¹ ของวันเสกสุสาน ที่ 08.00 นาฬิกา เวลากลางวันครั้งแรกของพิธีกรรมในสุสานหลังวัดนักบุญอันนาหนองแสงภายใต้เวลาทางสังคมของกฎแห่งโรค

กฎแห่งโรคเหตุผลหลักสำคัญที่ทำให้เกิดภาวะหดสั้นของเวลาในวันแห่งการรำลึกถึง สภาวะนี้ได้ส่งผลต่อความสัมพันธ์ของคน บ้าน กิจกรรมสัมพันธ์ในบ้าน เวลาของคนในบ้านและเวลาทางสังคมที่ผันไปของวิถีปฏิบัติในพิธีกรรมมีให้เห็นในเช้าตรู่ กล่าวคือวงจรกิจกรรมปฏิบัติต่อโลกศักดิ์สิทธิ์จำต้องหมุนเวียนตามชุดเวลากระแสหลักที่ผู้เขียนเรียกว่า “เวลาใหม่” คือ 08.00 นาฬิกา ที่แตกต่างไปจากเวลาประสบการณ์เดิมเกิดการปะทะกันระหว่างเวลาของโรคและโลกของเวลาศักดิ์สิทธิ์ได้นำไปสู่การปรากฏถึงพฤติกรรมศรัทธาที่ไม่ได้สยบต่อกฎแห่งโรคพร้อมแสดงออกเพื่อช่วงชิงให้คุณค่าและสร้างความหมายให้เห็นถึงการมีอยู่ของ “เวลาประสบการณ์เดิม” ในเวลาใหม่/เวลาแห่งโรคอยู่ในหลายกรณี

กล่าวคือ เวลาเย็น ณ 18 นาฬิกา 30 นาทีของวันศุกร์ที่ 5 พฤศจิกายน พ.ศ. 2564 เป็นวันก่อนพิธีกรรม และเวลาเช้ามืด: เวลาก่อนฟ้าสว่างที่ 02.00-04.00 นาฬิกา และ 05.00-06.00 นาฬิกา เช้ามืดในวันที่ 6 พฤศจิกายน ครอบครัวของ “อ” ต่างชักชวนลูกหลานเข้าไปในสุสานหลังโบสถ์เพื่อแสดงออกซึ่งการรำลึกถึงด้วยการจุดเทียนและวางช่อดอกไม้บางส่วนที่เตรียมไว้สำหรับงานตอนเช้าของวันพรุ่ง คือ วันที่ 6 พฤศจิกายน พ.ศ. 2564 พร้อมกล่าวว่า

“หกโมงเย็นแล้ว พระอาทิตย์ตกดินแล้ว ต้องรีบไปจุดเทียนเราคนทาง
นี้กับพี่น้องที่อยู่ทางโน้นจะได้ใกล้กัน”

เมื่อสิ้นเสียงทุกคนในบ้านต่างหอบจับเทียนไขในขวดแก้วและดอกไม้คนละช่อ เร่งรุดเข้าไปยังสุสานหลังโบสถ์ “อ” เล่าว่าการแสดงออกซึ่งการรำลึกถึงในเวลาพลบค่ำหรือเวลาเช้ามืดเช่นนี้จะทำให้คนที่อยู่

¹¹ภาคการเริ่มพิธี ภาควางพิธีกรรม ภาคการบูชาขอบพระคุณ และภาคปิดพิธี ภาคปฏิบัติทั้งหมดนี้ คือ องค์ประกอบสำคัญที่ต้องปรากฏในพิธีการอย่างสมบูรณ์ (คณะกรรมการคาทอลิกเพื่อพิธีกรรม สภาพระสังฆราชคาทอลิกแห่งประเทศไทย, 2561)

บนโลกนี้กับบรรพบุรุษผู้ล่วงลับได้มีช่วงเวลาใกล้กันสามารถแสดงออกซึ่งพฤติกรรมศรัทธาความรู้สึกความรัก ความห่วงใยต่อคนที่ตายแล้วได้ใกล้ชิดกันด้วยแสงเทียนที่ส่องพร้อมนำทางให้ภายใต้เวลาของประสบการณ์เดิมที่เคยปฏิบัติเพียงเพื่อให้บรรลู่ถึงแรงปรารถนาต่อผู้ฝันภพ แรงปรารถนาข้างต้นจึงเสมือนเป็นภาวะแห่งความรู้สึกที่เชื่อมโยงร้อยต่อความหลากหลายในลักษณะต่าง ๆ อย่างไม่นิ่งอยู่ตายตัวพร้อมเปลี่ยนรูปร่างได้อยู่ตลอดเวลาด้วยการเชื่อมต่อ ไหลเวียนอย่างมีพลังต่อการสร้างและผลักดันของปัจเจกและวิถีแห่งสังคม ความปรารถนานี้เป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนเป็นกับคนตายเพื่อการเยียวยาจิตใจของคนที่ยสูญเสียซึ่งช่วยผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่สามารถดำเนินชีวิตต่อไปได้

นอกจากนั้น แรงปรารถนายังเป็นพลังสำคัญ (Driving Force) ในการผลิตสร้างและขับเคลื่อนให้เกิดพฤติกรรมการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและสังคมที่นำมาซึ่งผลผลิตอันเป็นรูปแบบการทำงานของอำนาจ (Power Arrangements) (พัฒนา กิตติอาษา, 2557, น. 28) ดังนั้นการแสดงออกซึ่งแรงปรารถนาของเหล่าคริสตชนต่อผู้ล่วงลับก่อนเวลาจริงที่พิธีกรรมจะเริ่มต้นขึ้น ณ 08.00 นาฬิกา ในเวลาฟ้ามืดลงคือแรงปรารถนาคือพฤติกรรมศรัทธาที่เป็นกรอบพื้นฐานการปฏิบัติสืบเนื่องกันมาโดยเป็นการถ่ายทอดจากรุ่นไปสู่รุ่นกลายเป็นวิถีของพฤติกรรมการแสดงออกตามห้วงเวลาศักดิ์สิทธิ์อันเป็นอัตลักษณ์ทางสังคม (Social Identity) ที่เลือกจะสื่อสาร และเผยให้เห็นผ่านบุคคลและสังคมบนพื้นที่และเวลาที่เป็นประสบการณ์ที่อยู่ในชีวิตประจำวัน (Jaszczolt, 2012) ของมนุษย์บนความสัมพันธ์ที่ไม่นิ่งตายตัว ด้วยการมีเวลา และศาสนาเป็นคาถาในการประนีประนอมต่อแรงปรารถนาที่ถูกกำหนดขึ้นด้วยประสบการณ์ส่วนตัวของปัจเจกและสังคมอย่างที่เหมาะสมจากพิธีกรรม การบริการมียังสำคัญให้เห็นถึงการขับเน้นเอกลักษณ์ของจังหวะชีวิตที่สม่ำเสมอ (Stephen, 1983, pp. 32-33)

ดังนั้น พฤติกรรมศรัทธาข้างต้นจึงเป็นการแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ภายใต้เวลาประสบการณ์แห่งความกตัญญูที่นำไปสู่ภาวะของการชกกระเเยกกันระหว่างเวลาพิธีกรรมใหม่ที่เป็นเวลาของรัฐปะทะกันกับเวลาศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นเวลาแห่งพฤติกรรมศรัทธาของคริสตชนไทยเชื้อสายเวียดนามเป็นความไม่นิ่งตาย หรือไม่ยอมจำนนต่อบทบังคับและการควบคุมของรัฐ ที่ยังคงแสดงออกซึ่งพลังแห่งความรัก ศรัทธาตามเวลาอดีตที่ถือปฏิบัติกันมาอันมีความหมายต่อชีวิตและวิญญาณของคนในชุมชนหนองแสงเช่นเดียวกับการใช้พื้นที่ในการประกอบกิจทางศาสนาที่จะอธิบายในหัวข้อถัดไป

พื้นที่ของความเป็นอื่น (Other Space): โบสถ์ สุสานและอาคารอเนกประสงค์

ภาพที่ 3 ด้านหลังของโบสถ์มี สุสาน และศาลาอเนกประสงค์สถาปัตยกรรมทางวัฒนธรรม
ที่มา: ภาพวาดจำลองจากภาพถ่ายการทำงานภาคสนาม เมื่อวันที่ 6 พฤศจิกายน 2564

พื้นที่ของความเป็นอื่น ในบทความนี้ผู้เขียนหมายถึง “ด้านหลังของโบสถ์มี สุสาน และศาลาอเนกประสงค์” เป็นภาพจากการทำงานภาคสนามที่ผู้เขียนมุ่งเผยให้เห็นถึงการจัดวางพื้นที่ด้านหลังของวัดนักบุญอันนาหนองแสงโดยมีศาลาอเนกประสงค์ตั้งสร้างอยู่ที่ตรงกลางระหว่างโบสถ์และสุสาน กล่าวคือ โบสถ์ ศาลาอเนกประสงค์ และสุสาน ศาสนศรัทธาของชุมชนต่างวางเรียงเคียงกันอยู่เป็นเส้นตรงในวันครบรอบของการไว้อาลัย/ การรำลึกถึง เป็นพื้นที่ในการสวดภาวนาอันศักดิ์สิทธิ์เพื่อแสดงออกซึ่งจังหวะการใช้ชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน และเป็นสถานที่พิเศษที่ยึดโยง เชื่อมโยงพื้นที่ชนิดต่าง ๆ ในสังคมเข้าด้วยกัน เช่น เมือง ชนบท หมู่บ้าน (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2546, น. 200-202)

2 ปีที่ผ่านมาผู้เขียน “อยู่ที่นั่น” ในวันแห่งพิธีเสกสุสานเพียงเพื่อเฝ้ามองปรากฏการณ์ภาคสนาม และสังเกตการณ์ต่อพิธีกรรมวัฒนธรรมชีวิตของคริสต์ตังไทยเชื้อสายเวียดนามที่มักใช้ศาลาทรงเรียบง่ายหลังเล็กตั้งอยู่และปลูกสร้างขึ้นกลางระหว่างสุสานกับโบสถ์เป็นสถานอาคารที่เรียกขานจากคนในชุมชนหนองแสงว่า “ศาลาอเนกประสงค์หลังวัด” อาคารชั้นเดียวหลังคามุงกระเบื้อง ห้อยโถงโล่งมีรูปทรงที่เหมาะสมตามอรรถประโยชน์ “ศาสนสถาน” แห่งนี้จะเป็นต้นเรื่องสำคัญที่ผู้เขียนมุ่งเผยให้เห็นความสัมพันธ์ของคน พื้นที่ ศาสนา อาคารและการต่อรองซึ่งการดำรงอยู่ของพิธีการศักดิ์สิทธิ์ของชาว

ไทยเชื้อสายเวียดนามการสร้างพลังและสัญลักษณ์ศรัทธาอันเป็นภาพตัวแทนต่อการสื่อสารกับผู้คนที่ทั้งในและนอกพื้นที่ ด้วยการเปลี่ยนตำแหน่งแห่งที่ในการประกอบพิธีกรรม

จากศาลาอเนกประสงค์สู่โบสถ์ภาพวาดที่ผู้เขียนขานชื่อว่า “ด้านหลังโบสถ์ มีศาลาอเนกประสงค์ และสุสาน” สิ่งก่อสร้างสำคัญทางวัฒนธรรมโดยเฉพาะรูปลักษณ์ของหลุมฝังแตกต่างหลากหลายบ่งบอกถึงพัฒนาการทางเวลาตามยุคสมัยจากวัสดุการก่อสร้างบ้านใหม่ของผู้นำที่บางหลุมเป็นการก่อซีเมนต์ฉาบหยาบ บางหลุมปูด้วยกระเบื้องเงางาม บางหลุมฉาบด้วยหินอ่อนขัดเงา ตามพัฒนาการและสมัยนิยมของวัสดุก่อสร้าง เมื่อ พ.ศ. 2564 ผู้เขียนเข้าไปเยือนสุสานเพื่อการศึกษาซ้ำทั้งก่อนและหลังพิธีกรรม โดยที่ผ่านมาทางวัดจะใช้ศาลาอเนกประสงค์หน้าสุสานเป็นศาสนอาคารของพิธีการ

หากแต่ปีนี้ ปีแห่งโรคโควิด-2019 วัดมีมติในที่ประชุมให้ใช้พื้นที่ภายในโบสถ์เป็นศาสนสถานในการประกอบพิธีกรรม วันนั้น วันแห่งพิธีกรรม ด้านนอกของโบสถ์ทั้งประตูด้านหน้าและประตูด้านหลังต่างเต็มไปด้วยเจ้าหน้าที่สาธารณสุขที่คอยเฝ้าอำนวยความสะดวกเพื่อการป้องกันตามระบบของกฎแห่งโรคอันสามัญ ทั้งนี้มีหน้ากากอนามัยและเจลแอลกอฮอล์เป็นฉลากสำคัญของการป้องกันจากเชื้อโรคซึ่งเป็นชุดความรู้และอำนาจทางการแพทย์ ซึ่งในเวลาเดียวกันข้างในโบสถ์ก็เริ่มสู่พิธีมิสซาตามแบบพิธีทางศาสนาของชาวคริสต์

โดยปรกติการประกอบพิธีวันเสกสุสานทางวัดจะใช้ “ศาลาอเนกประสงค์” ที่ปลูกสร้างอยู่ตรงกลางระหว่างโบสถ์กับสุสานเป็นอาคารในการประกอบพิธีมิสซาและประกอบศาสนกิจที่เกี่ยวข้องกับพิธีการต่าง ๆ อำนาจประโยชน์ใช้สอยหลายหลากตามภารกิจที่ไร้ซึ่งข้อจำกัดของวัตถุประสงค์ตามแต่บรรดาประโยชน์ที่พึงมีกับคนในชุมชน บาทหลวง เล่าว่า “ศาลาอเนกประสงค์” ศาลาทางวัฒนธรรมหลังนี้มักถูกใช้เป็นศาสนอาคารในการประกอบพิธีการในสุสาน เช่น งานเสกสุสาน งานฝังศพ และอื่นๆ เรื่อยมาตั้งแต่เริ่มปลูกสร้างแล้วเสร็จเมื่อ พ.ศ. 2549 โดยอาคารนี้สร้างขึ้นกลางอยู่ระหว่างสุสาน และโบสถ์ ที่มีรูปลักษณ์แลดูเรียบง่ายเป็นอาคารชั้นเดียวหลังคามุงกระเบื้อง ความกว้างยาวราว ๆ 5 คูณ 5 เมตร ห้องโถงโล่งมีรูปทรงที่เหมาะสม บนเพดานเป็นโครงเหล็กติดด้วยหลอดไฟที่สามารถให้แสงสว่างได้มากพอ และมีพัดลมตามประโยชน์ใช้สอย ด้านหลังสุดของอาคารถูกกั้นเป็นห้องขนาดเล็กที่ไม่กว้างนักเพียงเพื่อใช้เป็นพื้นที่เก็บของ

ที่ผ่านมาการใช้ศาลาอเนกประสงค์ “ศาลาวัฒนธรรม” มีความหมายที่แฝงอยู่ในตัวทุกประโยชน์ใช้สอยอย่างละเอียด แม้กระทั่งตำแหน่งแห่งจุดในการจัดวางพื้นที่ และผู้คนในการประกอบพิธีเสกสุสานปรากฏให้เห็นทุก ๆ ปี ณ 5 ตำแหน่งสำคัญ อันได้แก่ ตำแหน่งที่ 1 เป็นตำแหน่งวางสิ่งของบูชาชาวคริสต์ ตำแหน่งที่ 2 เป็นตำแหน่งของโต๊ะวางเครื่องไหว้ พิธิบูชาอัน ตำแหน่งที่ 3 หลังโต๊ะเป็น

พื้นที่ของบาทหลวงเพื่อนำประกอบพิธี ตำแหน่งที่ 4 เป็นพื้นที่ของคณะกรรมการวัด ตำแหน่งที่ 5 ด้านซ้ายมือของทุกตำแหน่งจะเป็นพื้นที่ของนักประสาณเสียงเพลง โดยทั้ง 5 ตำแหน่งนั้นถูกจัดวางอยู่ตรงหน้าป้ายประกาศบนผนังห้องของศาลาที่ตีตราลิขสิทธิ์การก่อสร้างสถาปัตยกรรมทางวัฒนธรรมนี้

ภาพที่ 4 ศาลาเนกประสงค์ ในการประกอบพิธีเสกสุสาน

ที่มา: ภาพถ่ายจากการทำงานภาคสนาม เมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน 2565

ป้ายประกาศข้างต้นเป็นประวัติในการก่อสร้างอาคารด้วยโครงการของรัฐที่มุ่งนำโครงการพัฒนาท้องถิ่นให้แผ่ขยายไปทั่วทุกอณูของชนบทแม้แต่พื้นที่พิเศษสุสานหลังโบสถ์หากแต่ปัจจุบัน พ.ศ. 2564 ประโยคที่แสดงถึงการเป็นผู้นำทุนการก่อสร้างได้ถูกปิดทับด้วยป้ายไวณิขนาดใหญ่แผ่นป้ายประกอบด้วยรูปนักบวชเหล่าธรรมทูตพร้อมภาพของโบสถ์หนองแสงในยุคแรกสร้างพร้อมกับข้อความบนแผ่นป้ายว่า

“.....ทุกสิ่งที่เรา มี เราเป็นเวลานี้ คือ สิ่งที่คนรุ่นก่อนหน้าเราได้สร้าง
เอาไว้ทั้งสิ้น ให้มันคงเข้มแข็งในความเชื่อ และความดีแต่เดิยกล้ำหาญ
ในการเป็นศิษย์ติดตามพระคริสต์เจ้า.....”

คำบอกกล่าวของผู้นำศาสนาของวัดในเรื่องของการเปลี่ยนแปลงสถานที่การประกอบพิธีมิสซาวันเสกสุสาน พ.ศ. 2564 นั้น มีเหตุผลเพียงเพราะว่าต้องการอำนวยความสะดวกแก่เหล่าคริสต์ชนผู้มาร่วมพิธีรำลึกในเวลา 08.00 นาฬิกา ที่ปีนี้ได้พากันแห่โรงมาควบคุม/ กำหนดกฎเกณฑ์การจัดการพื้นที่ทางสังคมเพื่อให้วัฒนธรรมชีวิตและจิตวิญญาณภายใต้พิธีเสกสุสานได้ดำเนินได้ต่อ อย่างไรก็ตาม

เมื่อเวลาศักดิ์สิทธิ์ถูกกำหนดให้เปลี่ยนตามกฎแห่งโรค และเพื่อให้ความเคร่งขรึมยังคงอยู่ผู้ปฏิบัติกิจทางศาสนาพิธีการและเหล่าคริสตชนจำต้องสร้างความสมดุลหรือพยายามคงไว้ซึ่งความเหนือกว่าด้วยการใช้พื้นที่โบสถ์แทนที่ศาลาอเนกประสงค์ที่เดิมนั้น

ถึงที่สุดแล้ว พื้นที่ใหม่ เวลาใหม่ ภายใต้เวลาของกฎแห่งโรค (โควิด-2019) นับว่าเป็นกระบวนการของวิถีพิธีกรรมที่กลุ่มผู้นำทางศาสนา ณ วัดนักบุญอันนาหนองแสง พยายามสร้างสมดุลแห่งศรัทธาหรืออาจเป็นการเน้นย้ำความศักดิ์สิทธิ์ภายใต้เวลาที่เปลี่ยนไป เช่นนั้น การเปลี่ยนสถานที่จากเดิมคือศาลาอเนกประสงค์สู่พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในเชิงสัญลักษณ์ทางศาสนาอันหมายถึงโบสถ์จึงเป็นการแสดงออกที่คล้ายเคียงว่าการดำรงไว้ของวิถีแห่งพิธีกรรม ความเชื่อ และศรัทธาอย่างทวีคูณที่ไม่ย่อหรือสยบยอมต่อการเร่งเวลาตามนโยบายของรัฐด้วยการเปลี่ยนพื้นที่ที่มีพิธีกรรมเป็นลำนำสำคัญ

องค์ความรู้ใหม่และการอภิปรายผล

การดำรงอยู่ของ “เวลาประสบการณ์” (The Experienced Time) ในพื้นที่และพิธีกรรมของชาวคริสต์ไทยเชื้อสายเวียดนาม ณ ชุมชนหนองแสง จังหวัดนครพนม มีการดำรงไว้ซึ่งความเชื่อ ความศรัทธา ประเพณี และพิธีกรรมมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันสอดคล้องกับการศึกษาการวิเคราะห์วาทกรรมการดำรงอัตลักษณ์คริสตชนของกลุ่ม คาทอลิกบางนงแขวก อำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ที่พบว่า การดำรงอัตลักษณ์ภาคปฏิบัติการทางสังคม เกิดขึ้นด้วยกิจกรรมทางสังคม การเป็นตัวแทนและการดำเนินการก่อให้เกิดการผลิตซ้ำ กระบวนการปฏิบัตินี้ทำให้เกิดการดำรงอยู่ด้วยความเชื่อและศรัทธาร่วมกับการอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณีที่สืบสานมาจากบรรพบุรุษอย่างเข้มข้น และเป็นรูปธรรม (พิชญพร พิรพันธุ์ และ พิทักษ์ ศิริวงศ์, 2563)

การผลิตซ้ำที่เป็นภาคปฏิบัติการจึงเท่ากับเป็นการนำเสนออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ชาวไทยเชื้อสายเวียดนามเพื่อทำหน้าที่ในการสื่อสาร ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น (รินรดา พันธน้อย, 2552) ดังนั้น ความเชื่อในเรื่องของการประกอบพิธีกรรมมีการปฏิบัติ และเชื่อกันมาตั้งแต่อดีตเกิดเป็นความเข้าใจ และการรวมหมู่เหล่า ผลสำเร็จของพิธีกรรมเป็นผลมาจากการกระทำของบุคคล กลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตความรู้สึนึกคิด และความเชื่อจนสั่งสมเป็นความรู้ กลายเป็นที่ยอมรับของสังคมเพื่อระบุแบบแผนการกระทำร่วมกันของกลุ่มคนนั้นๆ ดังเช่นการดำรงอยู่ของเวลาประสบการณ์ที่เป็นผลมาจากการผลิตซ้ำสัญลักษณ์ทางพิธีกรรมคน สิ่งของ วัตถุจำเป็นที่คอยสื่อสารแลกเปลี่ยนเพื่อทำหน้าที่ส่งผ่านกิจกรรมทาง

สังคมที่ปรากฏให้เห็นในพื้นที่พิธีเสกสุสานจากประสบการณ์ วิธีชีวิต และวัฒนธรรมทางวัตถุที่ผูกพันกับเวลาและสถานที่

วัตถุในชีวิตประจำวัน เวลา และสถานที่ในพิธีเสกสุสาน คือกระบวนการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมที่เป็นปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Interactionism) คอยกำกับ และอธิบายการดำรงอยู่ของวัตถุในพิธีกรรมกับความเชื่อเกิดเป็นพฤติกรรมทางสัญลักษณ์ (Symbols) และปฏิสัมพันธ์ (Interaction) เพื่อเรียนรู้ซึ่งความหมายระหว่างบุคคลหรือกลุ่มคนนั้น ๆ อย่างต่อเนื่อง ความสัมพันธ์และระบบคุณค่าในฤดูกาลเสกสุสานจึงเป็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างเวลา ความทรงจำ และสิ่งของอันเป็นจักรวาลวิทยาทางศาสนากับวัตถุแบบแผนในการใช้ชีวิตประจำวันของปัจเจกบุคคล พรณราย โอสถาภิรัตน์ (2564) เสนอว่า ทักษะแห่งการเชื่อมโยงต่อวัฒนธรรมนั้น ๆ เป็นมุมมองในการพิจารณากระบวนการรับรู้ที่เกิดจากการเชื่อมวัตถุ/สิ่งกับการรับรู้ของสิ่งมีชีวิต ทำให้ความสำคัญของการเชื่อมโยงช่วยการตอบคำถามถึงความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับวัฒนธรรม พร้อมกับตระหนักถึงความสัมพันธ์ของการรับรู้ผ่านประสบการณ์ของปัจเจก และกระบวนการรับรู้ที่มนุษย์มีร่วมกับสิ่งอื่น ๆ

ข้อเสนอนี้จึงเป็นผลสืบเนื่องในการเกิดคำอธิบายภายใต้ “วงจรรศกดิ์สิทธิ์” ขนบประเพณีปฏิบัติที่สืบทอดกันมาตามในฤกษ์เสกสุสานของชุมชนหนองแสง ซึ่ง สาคร ผ่องแผ้ว (2554) เสนอว่ารูปแบบวิถีชีวิตลักษณะนี้เป็นความโดดเด่นทางอัตลักษณ์ของคนไทยเชื้อสายเวียดนามที่ได้หล่อหลอมวัฒนธรรมทางเชื้อชาติจากรุ่นสู่รุ่นเป็นสิ่งสำคัญที่สร้างสายสัมพันธ์ของกลุ่ม และการรวมกลุ่มกันอย่างเข้มแข็งด้านอัตลักษณ์ ดังนั้นการผันไปของเวลาดั้งเดิมในพิธีกรรมที่หมุนไปสู่ “เวลาใหม่” ตามกฎเพื่อป้องกัน จัดการ และกำกับความสัมพันธ์ทางสังคมให้เกิดการเว้นระยะห่างตามกรอบของ “กฎแห่งโรค” นั้น เป็นสภาวะใหม่ในช่วงเวลาเฉพาะเพื่อการปรับตัวในช่วงโควิด-19 ที่ยังคงไว้ซึ่ง “วัฒนธรรมเวลาดั้งเดิมหรือเวลาประสบการณ์” เป็นอัตลักษณ์ทางสังคมที่มีอยู่ในระดับปัจเจก และระดับสังคมซึ่งแสดงออกในพิธีกรรมโดยมีศรัทธากับแรงปรารถนาคอยเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่ วัตถุ และผู้คนแล้วแสดงออกซึ่งตัวตนและรากเหง้าของคนอยู่สู่ผู้ตายผ่านอารมณ์ และความรู้สึก คู่ขนานกับความหวังที่มาจากประสบการณ์ของวัฒนธรรมแห่งชีวิตและจิตวิญญาณในพิธีเสกสุสาน

ดังนั้น การดำรงอยู่ของเวลาประสบการณ์จึงเป็นการเผยให้เห็นถึงการแสดงออกซึ่งวัฒนธรรมเวลาดั้งเดิมที่ยังคงดำรงอยู่ในพื้นที่ และพิธีกรรมภายใต้วัตถุทางวัฒนธรรมทั้งที่เป็น อาหาร ภาษาจนถึงเรื่องเล่าในบ้านของคนไทยเชื้อสายเวียดนามที่ปรากฏในงานเขียนนี้

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากงานวิจัย ผลวิจัยพบว่า “วัฒนธรรมเวลาดั้งเดิม” หรือ “เวลาประสบการณ์” คือ การแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ทางสังคมที่สัมพันธ์อยู่กับชีวิต อารมณ์ ความรู้สึก และความทรงจำแห่งการรำลึกเป็นความตั้งมั่นในการร่วมกันสืบต่อชนเวลาที่ยรรพบุรุษได้กำหนด และสร้างสรรค์ไว้ ดังนั้น การแสดงออกด้วยการรักษาเวลาประสบการณ์ของชาวคริสต์งชุมหนองแสงจึงเป็นสำนักแบบอย่างที่ดีสำหรับชุมชนอื่น และส่งเสริมการสร้างคามเข้มแข็งของวัฒนธรรมเวลาให้ดำรงอยู่ได้ในทุกวิกฤติ

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย องค์ความรู้ที่ควรค้นหา และศึกษาต่อเนื่องจากงานวิจัยนี้ คือ การผสมผสานทางวัฒนธรรมในพิธีกรรม และการคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของกลุ่มหรือชุมชนด้วยการศึกษาผ่านเรื่องเล่าของเวลา หรือการให้ความหมายของเวลาจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อให้เกิดการสร้าง หรือรวมองค์ความรู้ให้ครอบคลุม และเป็นประโยชน์ต่อชุมชนวิชาการ สังคม และท้องถิ่น

เอกสารอ้างอิง

กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข. (2563). *คู่มือการจัดพิธีทางศาสนาและการจัดกิจกรรมทางประเพณีในสถานการณ์ป้องกันการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19)*.

กรุงเทพฯ:

ทีเอส อินเตอร์ปริ้นท์จำกัด.

คณะกรรมการคาทอลิกเพื่อพิธีกรรม สภาพระสังฆราชคาทอลิกแห่งประเทศไทย. (2561). *พิธีกรรมเพื่อผู้ล่งลับ*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการคาทอลิกเพื่อพิธีกรรม สภาพระสังฆราชคาทอลิกแห่งประเทศไทย.

จักรพงษ์ มะลิวัลย์. (2541). *พิธีกรรมเสกสุสานของชาวโรมันคาทอลิก ชุมชนบ่งกะเทว อำเภอมืองจังหวัดอุบลราชธานี* [วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

จิราพร เหล่าเจริญวงศ์. (2564). พื้นที่ศึกษาในมานุษยวิทยา: มโนทัศน์ และวิธีวิทยา. ใน ยุคติ มุกดาวิจิตร และ ชัชชล อัจฉนาภิตติ (บรรณาธิการ), *มานุษยวิทยาพนมนุษย์* (หน้า 185–225).

กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสรินธร.

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. 2546. *วาทกรรมการพัฒนา: อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณ์ และความเป็นอื่น*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิภาษา.

- ฐานิดา บุญวรรณโณ. (2562). ความสำคัญของ Serendipity (โชคดีที่บังเอิญค้นพบ). *วารสารมนุษยวิทยา*, 2(2), 6-48.
- ดำรงพล อินจันทร์. (2560). *มรณะ มรต และมานุษยวิทยาว่าด้วยความตาย*. สืบค้นเมื่อ 8 กรกฎาคม 2566, จาก https://www.academia.edu/34346186/มรณะ_มรต_มานุษยวิทยาว่าด้วยความตาย
- ภาณรินทร์ น้ำเพชร. (2566). *สะท้อนความตายผ่านมานุษยวิทยา*. สืบค้นเมื่อ 1 กรกฎาคม 2566, จาก <https://www.sac.or.th/portal/th/article/detail/452>
- หุติยาภรณ์ ภูมิดอนมิ่ง. (2562) คำตัวโรค โดัส และดีเอ็นเอ: การจัดการโรคพยาธิด้วยระบบเวชกรรมในสังคมอีสาน. *วารสารธรรมศาสตร์*, 38(3), 30-147.
- หุติยาภรณ์ ภูมิดอนมิ่ง. (2566) อาหารสามัญ: วัฒนธรรมอาหาร และการกินของชาวไทยเชื้อสายเวียดนามอำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย. *วารสารสหวิทยาการธรรมศาสตร์*, 20(2), 61-79.
- นิติ ภาวครพันธ์. (2558). *ชนบท ชาติและชาติพันธุ์*. กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์.
- นงนุช อุเทศพรรัตน์กุล. (2544). *วัฒนธรรมการบริโภคอาหารของชาวเวียดนามในเขตเทศบาลเมืองนครพนม*. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ประสิทธิ์ สิบรีชา. (2557). บทความปริทรรศน์: กระบวนทัศน์การศึกษาชาติพันธุ์สัมพันธ์. *Journal of Mekong Societies*, 10(3), 219-242.
- ผุสดี (ลิมพะสุต) จันทวิมล. (2541). *เวียดนามในเมืองไทย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- พรหมมา พิทักษ์. (2537). *นัยแห่งสัญลักษณ์*. กรุงเทพฯ: ต้นธรรม.
- พรรณราย โอสถาภิรัตน์. (2564) “แนววิถีเชิงวัตถุ : จากวัตถุวัฒนธรรมศึกษาสู่วัตถุสภาวะ”. ใน *มานุษยวิทยาพื้นมนุษย์*, ยุกติ มุกดาวิจิตร ชัชชล อัจฉนาภิตติ (บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, มีนาคม, หน้า 163-198.
- พัฒนา กิตติอาษา. 2557. *สู่วิถีอีสานใหม่*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิภาษา.
- พิชญพร พันธ์, และพิทักษ์ ศิริวงศ์. (2563). การวิเคราะห์วาทกรรม: การดำรงอัตลักษณ์คริสตชนของกลุ่มคาทอลิกบางนกแขวก อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม. *วารสารร่วมพฤษภา* มหาวิทยาลัยเกริก, 38(1), 67-82.
- เมธี พิริยการนนท์, และนพดล ตั้งสกุล. (2564). ปรัชญาบทความ: เรื่องพื้นที่สาธารณะ พื้นที่ทางวัฒนธรรม และพื้นที่สาธารณะทางวัฒนธรรม. *วารสารหน้าจั่ว*, 18(1), 133-158.

- รินดา พันธุ์น้อย. (2552). *การดำรงอยู่และการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของประชาชนในสังคมพหุวัฒนธรรม กรณีศึกษา: ชุมชนบุงกะแหว ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี* [วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- รุ่งนภา พรหมณ์วงศ์. (2544). *การดำรงชาติพันธุ์ของชุมชนชาวจีนคาทอลิกผ่านพิธีศพ: กรณีศึกษาชุมชนคาทอลิกบ้านบางนกแขวก ตำบลบางนกแขวก อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม* [วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ศุภมณฑา สุภานันท์. (2554). พื้นที่ เวลา อัตลักษณ์ และการสร้างความหมายทางสังคม. *วารสารนิเทศศาสตร์*, 29(3), 186–204.
- สาคร ผ่องแผ้ว. (2554). *ปัจจัยที่ทำให้คนไทยเชื้อสายเวียดนามมีบทบาททางการเมืองในเขตเทศบาลตำบลบึงกาฬ จังหวัดหนองคาย* [วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- อคิน รพีพัฒน์. (2551). *วัฒนธรรมคือความหมาย ทฤษฎีและวิธีของคลิฟฟอร์ด เกียร์ซ*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์มหาชน).
- อภิญา เพ็ญฟูสกุล. 2546. *อัตลักษณ์: การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด Identity*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการการสภาแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา; สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- Abarca, M.E., & Colby, J. R. (2016). Food memories seasoning the narratives of our lives. *Food And Foodway*, 24(1-2), 1-8.
- Jaszczolt, K. M. (2012). *Space and Time in Languages and Cultures Language, Culture, and Cognition*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Kern, S. (1983). *The culture of time and space, 1880-1919 with a new preface*. USA: Harvard University Press.
- Lefebvre, H. (1971). *Everyday Life in the Modern World*. Rabinovitch, S., Trans., London: Allen Lane.
- Mauss, M. (2004). *The Ethics of Memory*. Cambridge, Harvard University Press.
- Sutton, E.D. (2001). *Remembrance of Repasts: An Anthropology of Food and Memory*.

บทละครชาตรีร่วมสมัยของประดิษฐ์ ประสาททอง: ลักษณะการสร้างสรรค
และกลวิธีการสร้างอารมณ์ขัน

PRADIT PRASARTTHONG'S CONTEMPORARY LAKORN CHATRI PLAYS:
CREATIVITY AND TECHNIQUE OF MAKING A HUMOR

อภิรักษ์ ชัยปัญหา*

Apirak Chaipanha*

ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
Department of Thai Language, Faculty of Humanities and Social Sciences, Burapha University

*Corresponding Author, E-mail: apirak@go.buu.ac.th

Received: Dec 30, 2023

Revised: Mar 22, 2024

Accepted: Jul 25, 2024

Available: Dec 17, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะการสร้างสรรคบทละครชาตรีและกลวิธีการสร้างอารมณ์ขันที่ปรากฏในบทละครชาตรีร่วมสมัยของประดิษฐ์ ประสาททอง 3 เรื่อง ได้แก่ แก้วหน้าหมาน นางสิบสาม และมโนรีห์ เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการศึกษาพบว่า ในปัจจุบันละครชาตรีอาจแบ่งได้เป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ ทางหลวง ทางพื้นบ้าน ทางร่วมสมัย และทางสถาบันการศึกษา เจตนาของประดิษฐ์มุ่งสื่อสารกับกลุ่มสถาบันการศึกษา ลักษณะเด่นของบทละครชาตรีร่วมสมัยของประดิษฐ์พบ 3 ลักษณะ ได้แก่ สหบทในละครชาตรีร่วมสมัยกับตัวบทละครชาตรีดั้งเดิม การรักษาขนบการประพันธ์และการสร้างสรรค์ใหม่ และการสื่อสารกับสังคมร่วมสมัย ในด้านกลวิธีสร้างสรรคอารมณ์ขันที่ปรากฏพบ 2 กลวิธี ได้แก่ การสร้างอารมณ์ขันตามขนบละครชาตรีและการสร้างอารมณ์ขันในฐานะวรรณกรรมล้อแบบตะวันตก การสร้างสรรคบทละครชาตรีร่วมสมัยของประดิษฐ์ด้วยมโนทัศน์เชิงวิพากษ์เช่นนี้ ไม่ใช่เป็นการหักล้างหรือต่อต้านขนบ หากแต่เป็นการช่วยสร้างทางเลือกใหม่ให้แก่ศิลปะการละครไทยในสังคมร่วมสมัยได้เป็นอย่างดี

คำสำคัญ: ละครชาตรี ละครร่วมสมัย สหบท กลวิธีการสร้างอารมณ์ชั้น ประดิษฐ์ ประสาททอง

Abstract

This qualitative research aimed to study the characteristics of scriptwriting and sense of humor techniques in the contemporary playwriting of Lakorn Chatree by Pradit Prasartthong, including three stories: "Kaew Nama," "Nang Sipsam," and "Manoree." The research employed document collection, video recording, and in-depth interviews. The study revealed four categories of Lakorn Chatree: 1) the royal style, 2) the folk style, 3) the contemporary style, and 4) the educational institution style. Pradit Prasartthong's work aims at interacting with educational institutions. Three outstanding components in Pradit Prasartthong's Lakorn Chatree playwriting were found, including: 1) The intertextuality between contemporary and original Lakorn Chatree Playwritings, 2) The conservation of traditional poetry, and 3) communication with modern society. Two techniques for creating a sense of humor were identified: 1) creating a sense of humor in Lakorn Chatree's tradition and 2) creating a sense of humor as Western parody literature. These critical concepts of Pradit Prasartthong's contemporary Lakorn Chatree playwriting creation were not against nor did they destroy traditions but rather created different options for Thai theatre arts in contemporary society.

Keywords: Lakorn Chatree, Contemporary Theatre, Intertextuality, sense of humor through writing, Pradit Prasartthong

บทนำ

ละครชาตรีหรือละครโนราชาตรีเป็นละครรูปแบบดั้งเดิม เดิมมีผู้แสดงสำคัญ 3 คน เช่น ถ้าเล่นเรื่อง มโนราห์ ก็จะมีตัวละครสำคัญคือ พระสุธน นางมโนราห์ และพรานบุญ เรื่องที่แสดงมักนำมาจากนิทานพื้นบ้านและชาดก ในระยะแรกใช้การท่องจำบทหรือการด้นกลอนสด ต่อมาจึงมีการประพันธ์บทกลอนให้ไพเราะขึ้น เครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบละครชาตรี ได้แก่ ปี่ใน กลอง โทน ฆ้องคู่ ฉิ่ง และกรับ (โครงการสารานุกรมไทยฉบับเยาวชน, 2547, น.34) จากการเก็บข้อมูลละครชาตรีของ สวภา เวชสุรักษ์ (2561, น.244) เพื่อสำรวจสถานภาพของละครชาตรีในประเทศไทยในช่วงปี พ.ศ. 2555 พบว่า ละครชาตรี ยังมีความสำคัญต่อชีวิตของคนไทยบางกลุ่มที่มีความเชื่อต่อ ๆ กันมาว่า ละครชาตรีสามารถนำไปเล่นแก้บนต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเคารพนับถือให้ได้ในสิ่งที่ต้องการ ลักษณะของการแสดง มีทั้งรูปแบบของการแสดงละครชาตรี ละครชาตรีผสมละครนอก ละครชาตรีผสมละครพื้นทาง และละครนอก นอกจากศิลปินที่สร้างสรรค์ละครชาตรีที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษโดยตรงหรือสืบทอดขนบการเล่นจากโบราณแล้ว ยังมีศิลปินด้านศิลปะการแสดงร่วมสมัยบางคนก็เริ่มสนใจนำขนบละครชาตรีมาจัดแสดง โดยปรับปรุงเนื้อหาและวิธีการนำเสนอให้เหมาะสมกับผู้ชมร่วมสมัยด้วย เช่น ประดิษฐ์ ประสาททอง ศิลปินรางวัลศิลปาธร สาขาศิลปะการแสดงคนแรกของประเทศไทย และศิลปินแห่งชาติ สาขาละครร่วมสมัย ประจำปี พ.ศ. 2565

ประดิษฐ์ ประสาททอง นอกจากจะมีความสามารถทางด้านศิลปะการแสดงละครแบบตะวันตกทั้งในบทบาทนักแสดง ผู้เขียนบท และผู้กำกับการแสดงที่ได้รับการยอมรับทั้งในและต่างประเทศแล้วเขายังได้นำพื้นฐานด้านนาฏศิลป์ไทยที่ตนเคยฝึกฝนมาตั้งแต่เยาว์วัยนำกลับมาปรับปรุงขึ้นใหม่และเปิดการแสดงมาตลอดเกือบยี่สิบปี ไม่ว่าจะเป็นละครร้อง ละครเสภา ลิเก รวมทั้งละครชาตรีด้วย ประดิษฐ์ ประสาททอง เคยให้สัมภาษณ์ว่าเป็นการสร้างสรรค์ที่ดูเหมือนง่ายแต่เป็นเรื่องยากที่จะผสมผสานทั้งขนบการแสดงเดิมและการแต่งบทใหม่ให้สื่อสารกับสังคมร่วมสมัย (ประดิษฐ์ ประสาททอง, 2561ก) ประดิษฐ์ ประสาททอง ได้ทดลองสร้างสรรค์ละครชาตรีร่วมสมัยมาแล้ว 3 เรื่อง ได้แก่ แก้วหน้าหมาน นางสิบสาม และ มโนรี้อย ด้วยลักษณะการสร้างสรรค์ที่ผสมผสานระหว่างขนบเดิมของไทยและศิลปะการแสดงตะวันตกจึงน่าสนใจศึกษาว่าบทละครชาตรีร่วมสมัยของประดิษฐ์ ประสาททองมีลักษณะการสร้างสรรค์และกลวิธีการสร้างอารมณ์ขันซึ่งเป็นลักษณะเด่นของบทละครชาตรีอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาลักษณะการสร้างสรรคืบทละครชาตรีร่วมสมัยของประดิษฐ์ ประสาททอง
2. เพื่อศึกษากลวิธีการสร้างอารมณ์ขันที่ปรากฏในบทละครชาตรีร่วมสมัยของประดิษฐ์ ประสาททอง

การทบทวนวรรณกรรม

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยใน 3 ประเด็นได้แก่ ละครชาตรี สหบท และกลวิธีการสร้างอารมณ์ขัน ดังนี้

ละครชาตรี

วิณา วิสเพ็ญ (2549, น.93) ได้รวบรวมหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของละครชาตรี ได้แสดงความเห็นไว้ว่า ในสมัยโบราณก่อนที่จะมีละครนั้นไทยเราจะมีการขับร้อง ฟ้อนรำ ซึ่งอาจเรียกว่า รำระบำ ฟ้อนในท้องถิ่นต่าง ๆ ต่อมาเมื่อมีการติดต่อค้าขายกับอินเดียและมีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ ไทยเราก็รับการละครจากอินเดีย เหตุที่วินิจฉัยว่าเรารับละครชาตรีจากอินเดียเพราะละครชาตรีนี้มีลักษณะคล้ายกับการแสดงละครประเภทหนึ่งของอินเดีย นั่นคือ ละครยาตราในอินเดีย

อมรา กล่ำเจริญ และคณะ (2555) ศึกษาเรื่อง “สถานภาพการคงอยู่ของละครชาตรีในประเทศไทย” วัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมจัดเก็บข้อมูลสถานภาพการคงอยู่ของคณะละครชาตรีตามภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศไทยช่วงปีพ.ศ. 2555 เพื่อเป็นฐานข้อมูลนำเสนอให้ “ละครชาตรี” เป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในขอบเขตของประเทศไทยและของโลก โดยดำเนินการศึกษาข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ศึกษาสถานภาพองค์ความรู้ที่มีอยู่ของละครชาตรีและศึกษาข้อมูลปฐมภูมิ ผลการวิจัยพบว่า ละครชาตรียังมีความสำคัญต่อชีวิตของคนไทยบางกลุ่มที่มีความเชื่อต่อ ๆ กันมาว่า ละครชาตรีจะสามารถนำไปเล่นแก้บนต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเคารพนับถือให้ได้ในสิ่งที่ต้องการได้ชื่อการแสดงที่พบในท้องถิ่น คือ ละครชาตรี ละครแก้บน ละครรำ ละครนอก

สหบท

คำว่า สหบท หรือสัมพันธบทเป็นศัพท์ที่นักวิชาการไทยใช้แทนคำศัพท์ภาษาอังกฤษว่า Intertextuality อีรา สุขสวัสดิ์ ณ อยุธยา (2548) กล่าวถึงการศึกษาเรื่องสัมพันธบทหรือสหบทว่าผู้อ่านต้องพึงเข้าใจว่าตัวบทวรรณกรรมเป็นตัวบทที่ส่วนผสมทุกอย่างล้วนมีนัย อาจปรากฏได้หลายลักษณะ เช่น การเขียนเลียนแบบ การอ้างถึง การอธิบายความหมาย การอ้างอิง การให้แหล่งที่มาการล้อเลียน

การพูดพาดพิงหรือพูดเป็นนัย การปรับเปลี่ยน การสร้างคำ ภาพ เป็นต้น ในขณะที่ ตรีศิลป์ บุญขจร (2549) กล่าวว่ากระบวนทัศน์สหบท เป็นแนวคิดที่เชื่อว่าวรรณคดีสร้างขึ้นจากระบบสัญลักษณ์และขนบวรรณศิลป์ของวรรณคดีที่มีมาก่อน ระบบสัญลักษณ์ขนบวรรณศิลป์และวัฒนธรรมมีความสำคัญต่อความหมาย ไม่ว่าจะป็นวรรณคดีหรือไม่ใช่วรรณคดีไม่มีความหมายที่เป็นเอกเทศแนวคิดนี้ให้ความสำคัญกับผู้อ่านและผู้ตีความมากกว่าผู้แต่ง แนวคิดเรื่องมรดกกรรมของผู้แต่งของ โรแลนด์ บาร์ธ นับเป็นพื้นฐานที่สำคัญของแนวคิดนี้ ผู้อ่านสามารถสร้างความสัมพันธ์ของตัวบทที่อ่านกับตัวบทอื่นที่เป็นวรรณคดีที่เคยอ่านมาก่อนกับตัวบทอื่นที่ไม่ใช่วรรณคดีมาตีความตัวบทหรือการพยายามแสวงหาความหมายในตัวบทที่สัมพันธ์กับตัวบทอื่นนอกจากนั้น J Fiske (อ้างถึงใน กาญจนา แก้วเทพ, 2552) กล่าวว่า ยังมีการจำแนกประเภทของสัมพันธ์บท ออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ ได้แก่ สัมพันธ์บทแนวนอน (Horizontal Intertextuality) เป็นความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทปฐมภูมิด้วยกัน (Primary Text) คือ การที่ผู้ผลิตด้วยกันหยิบยืมส่วนประกอบต่าง ๆ ของตัวบท เช่น การถ่ายโยงระหว่าง Genres ตัวละคร นักแสดงเนื้อหา ฯลฯ โดยอาจมองเห็นอย่างชัดเจนว่ามีการหยิบยืมหรือไม่ก็ได้ เช่น การนำเอาบทประพันธ์ นวนิยายเรื่อง “สี่แผ่นดิน” มาสร้างเป็นภาพยนตร์และละครโทรทัศน์ สัมพันธ์บทแนวตั้ง (Vertical Intertextuality) เป็นความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทปฐมภูมิกับตัวบทอื่น ๆ ที่แตกต่างกันออกไป โดยมีการอ้างอิงอย่างชัดเจนเป็นลำดับชั้น เช่น ภาพยนตร์ (ตัวบทปฐมภูมิ) คอลัมน์วิจารณ์ภาพยนตร์ (ตัวบททุติยภูมิ) ความคิดเห็นของผู้ชมต่อบทวิจารณ์ภาพยนตร์ (ตัวบททุติยภูมิ)

กลวิธีการสร้างอารมณ์ขัน

สมศักดิ์ พันธุ์ศิริ (2560) ได้ศึกษาเรื่อง กลวิธีการสร้างอารมณ์ขันในนิทานมุกตลกพื้นบ้านอีสาน เรื่องหัวพอกับจวน้อย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากลวิธีการสร้างอารมณ์ขันในนิทาน มุกตลกพื้นบ้านอีสาน เรื่องหัวพอกับจวน้อยจากนิทาน 28 เรื่องจากต้นฉบับเดิม 45 เรื่อง ใช้กรอบแนวคิดทฤษฎีการสร้างอารมณ์ขันและการใช้ภาษาเพื่อสร้างอารมณ์ขันในการ วิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่าการสร้างอารมณ์ขันเกิดจากปมการขัดแย้งของสองตัวละคร หลักในวงการศาสนา ตามทฤษฎีการขมขำ ทฤษฎีการผิดฝา ผิดตัว และทฤษฎีการปลดปล่อย

ปวีศ มินา (2556) อารมณ์ขันเป็นปรากฏการณ์ที่สำคัญในระดับสังคมโลกและมีมาแต่สมัยโบราณกาล ดังที่ปรากฏการแสดงละครสุขนากกรรมแซเทอ์ (Satire) ในสมัยกรีก ที่มุ่งเน้นให้ผู้ชมเกิดความบันเทิงและเกิดอารมณ์ขัน ในทางตะวันออกนั้นก็ปรากฏการกล่าวถึงอารมณ์ขัน (หาสยรส)

ในคัมภีร์นาฏยศาสตร์ซึ่งเป็นหลักฐานโบราณสำคัญที่บันทึกที่มาและตำราท่าฟ้อนรำโบราณของอินเดีย อันเป็นสิ่งที่ช่วยยืนยันให้ประจักษ์ถึงความสำคัญของอารมณชั้นในฐานะรสที่สะท้อนธรรมชาติและวิถีชีวิตของมนุษย์

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยข้างต้น ผู้ศึกษาได้นำมาปรับประยุกต์กำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยครั้งนี้

วิธีการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีระเบียบวิธีวิจัยตามลำดับ ดังนี้

1. สสำรวจขอบข่ายและศึกษาข้อมูลและความเป็นไปได้ในเชิงทฤษฎี การค้นคว้าทางเอกสาร
2. ทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการการศึกษา
3. เก็บข้อมูลทั้งที่เป็นเอกสารและการสัมภาษณ์จากบุคคลที่เกี่ยวข้อง
4. จัดประเภทข้อมูล โดยประยุกต์ใช้ตามกรอบ แนวคิด ทฤษฎี และวิเคราะห์ข้อมูล (Content Analysis) ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา
5. เรียบเรียงผลการวิจัยและนำเสนอด้วยระเบียบวิธีแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

จากการศึกษาพบผลการวิจัย ดังนี้

1. ลักษณะการสร้างสรรค์บทละครชาตรีร่วมสมัยของประดิษฐ์ ประสาททอง

จากการศึกษาลักษณะการสร้างสรรค์บทละครชาตรีร่วมสมัยของประดิษฐ์ ประสาททอง พบลักษณะเฉพาะสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ สหบทในบทละครร่วมสมัย การรักษาขนบการประพันธ์และการสร้างสรรค์ใหม่ และการสื่อสารกับสังคมร่วมสมัย

1.1 สหบทในบทละครร่วมสมัย

จากการศึกษาพบว่า ประดิษฐ์ ประสาททอง นิยมนำตัวบทเดิมมาต่อยอดในลักษณะของการยั่วล้อเสียดสีใช้กลวิธีการทำให้แปลก (Defamiliarization) เพื่อสร้างความไม่คุ้นเคยให้กับสิ่งที่คุ้นเคย นับเป็นกลวิธีของศิลปะการแสดงสมัยใหม่ที่ตัวศิลปินได้เพิ่มเติมต่อยอดจากวรรณกรรมบทละครชาตรีดั้งเดิม พบลักษณะสหบท ดังนี้

การยืมโครงเรื่อง

ปรากฏ 1 เรื่อง คือบทละครชาตรีร่วมสมัยเรื่อง “แก้วหน้าหมา” (ประดิษฐ์ ประสาททอง , 2558) เป็นการยืมโครงเรื่องจากบทละครดั้งเดิมเรื่อง “แก้วหน้าม้า” แต่มีการสลับบทบาทตัวละคร กล่าวคือเรื่องย่อของบทละครชาตรีดั้งเดิมมักอิงจากบทละครนอกเรื่องเดียวกัน ฉบับที่ได้รับความนิยมได้แก่ฉบับของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าทินกร กรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์ ทรงเป็นพระราชโอรส ลำดับที่ 35 ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ที่ทรงพระนิพนธ์ขึ้นนสมัยรัชกาลที่ 4 จากการศึกษาพบการยืมโครงเรื่องการออกตามหา “ว่าว” อันนำมาซึ่งการพบรักกันของพระเอกกับนางเอก ซึ่งเป็นโครงเรื่องหลักของวรรณกรรมดั้งเดิม หากแต่มีการสลับบทบาทกันแต่เดิมพระเอกจะเป็นพระโอรสของเจ้าเมือง ส่วนนางเอกจะเป็นสามัญชน แต่ในฉบับใหม่จะกำหนดให้นางเอกเป็นพระธิดาของเจ้าเมือง ส่วนพระเอกจะเป็นสามัญชน มีการคงเรื่องการไม่ยอมรับรูปปลักษณ์ของนางเอกจากฉบับดั้งเดิมไม่ยอมรับที่นางเอกมีใบหน้าคล้าย “ม้า” ในฉบับใหม่พระเอกไม่ยอมรับที่นางเอกมีใบหน้าคล้าย “สุนัข” มีการแปลงโฉมนางให้งดงามและทำให้พระเอกหลงรักในตอนท้ายเรื่องตรงกันทั้งสองฉบับ

การยืมชื่อตัวละคร

จากการศึกษาบทละครชาตรีร่วมสมัยของประดิษฐ์ ประสาททอง พบการยืมชื่อตัวละครจากบทละครดั้งเดิมทั้ง 3 เรื่อง บทละครเรื่องแก้วหน้าหมาปรากฏการยืมชื่อตัวละครนางเอกคือตอนที่หน้าไม่เหมือนม้าชื่อว่า “แก้ว” และเมื่อแปลงโฉมชื่อว่า “มณีนรีตนา” สำหรับในบทละครชาตรีร่วมสมัยของประดิษฐ์ ประสาททอง ก็ได้ยืมชื่อนางเอกว่า “แก้ว” และ “มณี” ไว้ด้วย ดังตัวอย่างบทสนทนาตอนที่นางสนิมเกลอะได้ไปบนบานขอให้ได้ลูกจากพระอินทร์ และพระอินทร์ได้ลูกสาวชื่อว่า “แก้ว” และมีอีกชื่อว่า “มณีนุชา” ตัวละครเอกฝ่ายชาย พระปิ่นทอง ก็ปรากฏในในบทละครเรื่องแก้วหน้าหมาด้วยแต่ยืมคำว่าพระ-ทอง และเปลี่ยนคำจาก “ปิ่น” เป็น “ปลิ้น” แม้จะเปลี่ยนคำแต่คงเสียง “ป” ไว้เช่นเดิม

เรื่องมโนรีห์ ปรากฏ 2 ตัวละคร ได้แก่ “มโนรีห์” ที่น่าจะยืมมาจาก “มโนราห์” และ “พระสุธา” ที่น่าจะยืมมาจาก “พระสุธน” เป็นการ “เล่นคำ” ทั้งเสียงและความหมายให้เกิดความสนุกสนานมากยิ่งขึ้น

ความน่าสนใจของลักษณะสับสนด้วยวิธีการยืมชื่อตัวละครที่ปรากฏในบทละครชาตรีร่วมสมัยเรื่องนางสิบสาม (ประดิษฐ์ ประสาททอง, 2560) นั่นคือการยืมข้ามเรื่องข้ามขนบจากวรรณกรรมดั้งเดิม กล่าวคือ เมื่อเอ่ยชื่อเรื่องว่า “นางสิบสาม” ผู้อ่านหรือผู้ชมอาจคาดหวังเห็นการยืมชื่อ

ตัวละครที่ใกล้เคียงกับวรรณกรรมดั้งเดิม “นางสิบสอง” แต่ในบทละครเรื่องนางสิบสามนี้กลับมีการยืมชื่อตัวละครที่ทำให้นึกไปถึงบทละครราเรื่อง “อิเหนา” ซึ่งเป็นบทละครราที่ว่าเป็น “เรื่องใหญ่” ให้เล่นแบบละครราของหลวงอย่างละครในเท่านั้น ห้ามมิให้นำมาเล่นในรูปแบบละครนอกหรือละครชาตรีซึ่งมีลักษณะเป็นการศิลปะการแสดงแบบพื้นบ้าน ซึ่งนับเป็นความกล้าหาญของประดิษฐ์ ประสาททอง ในการประพันธ์ครั้งนี้จากการศึกษาปรากฏลักษณะสหนบทด้วยกลวิธีการยืมชื่อตัวละครจากวรรณกรรมดั้งเดิมเรื่อง “อิเหนา” ได้แก่ ตัวละคร ระเด่น ระตู ประไหมสุหรี มะเดหวี ดังปรากฏในบทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2

การยืมชื่อเรื่อง

ลักษณะสหนบทด้วยการยืมชื่อเรื่องจากวรรณกรรมดั้งเดิมนั้น นับว่าปรากฏชัดเจนที่สุด เพราะเป็นความตั้งใจของผู้ประพันธ์ที่ต้องการสร้างความแหวกแนว เพื่อสร้างความไม่คุ้นเคยให้กับสิ่งที่คุ้นเคย เพื่อกระตุ้นให้ผู้อ่านหรือผู้ชมเกิดการตั้งคำถามกับชุดประสบการณ์ที่ตนกำลังจะได้เสพ

- แก้วหน้าหมา เป็นการสหนบทจากวรรณกรรมดั้งเดิมเรื่อง แก้วหน้าม้า
- นางสิบสาม เป็นการสหนบทจากวรรณกรรมดั้งเดิมเรื่อง นางสิบสอง
- มโนรีห์ เป็นการสหนบทจากวรรณกรรมดั้งเดิมเรื่อง นางมโนห์รา

ประดิษฐ์ ประสาททอง มักใช้การตั้งชื่อที่ใกล้เคียงกับชื่อเดิมหากแต่มีการเปลี่ยนพยางค์ท้ายไป แต่ยังคงเสียงพยัญชนะต้นเดิมไว้แต่เปลี่ยนสระหรือรูปสะกด แก้วหน้าหมา เป็นคงเสียงพยัญชนะต้น “ม” ไว้ แต่เปลี่ยนรูปสะกดและความหมาย เปลี่ยนชนิดของสัตว์ที่ปรากฏในชื่อนางสิบสาม เป็นการคงเสียงพยัญชนะต้น “ส” ไว้ แต่เปลี่ยนสระ รูปสะกดและความหมายของตัวเลขจาก “สอง” เป็น “สาม” มโนรีห์ เป็นการคงเสียงพยัญชนะต้น “ร” ไว้แต่เปลี่ยนสระ รูปสะกด และความหมาย การยืมสหนบทโดยการยืมชื่อเรื่องเช่นนี้ได้ช่วยส่งสารและสัญลักษณ์ไปยังผู้อ่านหรือผู้ชมได้ทราบถึงประเภทของการแสดงที่น่าจะมีความตลกขบขันอันเกิดจากการล้อเลียนเสียดสี ซึ่งถือว่าเป็นคุณสมบัติหนึ่งของการศิลปะการแสดงของไทยประเภทละครชาตรีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

การยืมอนุภาค

การยืมอนุภาคตัวละครปรากฏ 3 เรื่อง

แก้วหน้าหมา ได้แก่

แก้ว/ มณี	ยืมอนุภาคตัวละครจาก	แก้ว/ มณีรัตนา
พระปลิ้นทอง	ยืมอนุภาคตัวละครจาก	พระปิ่นทอง

นางสิบสาม ปรากฏการยืมอนุภาคตัวละครจากวรรณกรรมดั้งเดิมเรื่อง อิเหนา ได้แก่

ระเด่นรันตु ยืมอนุภาคตัวละครจาก อิเหนา

ประไหมสุหรี ยืมอนุภาคตัวละครจาก ประไหมสุหรี

มะเดหี ยืมอนุภาคตัวละครจาก มะเดหี

มโนรีห์ ปรากฏการยืมอนุภาคตัวละครจากวรรณกรรมดั้งเดิมเรื่องมโนราห์ ได้แก่

มโนรีห์ ยืมอนุภาคตัวละครจาก นางมโนราห์

พระสุธา ยืมอนุภาคตัวละครจาก พระสุธน

การยืมอนุภาคเหตุการณ์หรือพฤติกรรมปรากฏ 2 เรื่อง ได้แก่

แก้วหน้าหมา ยืมอนุภาคเหตุการณ์ตามหาว่าวเป็นสื่อกลางการพบกันของพระเอกนางเอก

มโนรีห์ ยืมอนุภาคเหตุการณ์เหตุการณ์ที่นางมโนราห์หนีจากการบูชาয়ূ

การยืมอนุภาควัตถุสิ่งของปรากฏ 1 เรื่อง ได้แก่

แก้วหน้าหมา อนุภาคที่ยืมคือ “ว่าว”

ลักษณะของการสหบทประเภทแรก ได้แก่ สัมพันธบทแนวนอน (Horizontal Intertextuality) เนื่องจากการสร้างสรรค์ใหม่โดยศิลปินประเภทเดียวกัน เป็นความตั้งใจของผู้ประพันธ์ที่ต้องการสร้างความแหวกแนว (Defamiliarization) ประดิษฐ์ ประสาททอง นิยมนำตัวบทเดิมมาต่อยอดในลักษณะของการยั่วล้อเสียดสี ด้วยกลวิธีการทำให้แปลกเพื่อสร้างความไม่คุ้นเคยให้กับสิ่งที่คุ้นเคย นับเป็นกลวิธีของศิลปะการแสดงสมัยใหม่ที่ตัวศิลปินได้เพิ่มเติมต่อยอดจากวรรณกรรมบทละครชาตรีดั้งเดิม

1.2 การรักษานวนการประพันธ์และการสร้างสรรค์ใหม่

จากการศึกษาลักษณะการสร้างสรรค์บทละครชาตรีร่วมสมัยของประดิษฐ์ ประสาททอง พบลักษณะการรักษานวนการประพันธ์และการสร้างสรรค์ใหม่ ดังนี้

1.2.1 การรักษานวนการประพันธ์

ละครชาตรีร่วมสมัยของประดิษฐ์ ประสาททอง มุ่งเป็นการสร้างสรรค์แบบร่วมสมัยมีการสืบสารต่อยอดละครชาตรีดั้งเดิมทั้งจากทางพื้นบ้านและทางหลวง จากการศึกษาพบลักษณะการรักษานวนการประพันธ์ดั้งเดิมไว้ ดังนี้

การไหว้ครู

การไหว้ครูก่อนการแสดงนับเป็นวัฒนธรรมหนึ่งที่เหล่าศิลปินด้านศิลปะการแสดงของไทยให้ความสำคัญ เนื่องจากการทำพิธีบูชาครูเพื่อความสิริมงคล ขอบารมีของครูคุ้มครองและให้ประสบความสำเร็จในการแสดง จากการศึกษาบทละครชาตรีร่วมสมัยของประดิษฐ์ ประสาททอง พบว่าบทละครทั้ง 3 เรื่อง ใช้บทไหว้ครูบทเดียวกัน ได้แก่

ไหว้ครูชาตรี

คุณเอ๋ย คุณครู	เหมือนผึ่งแม่น้ำ พระคงคา
ขึ้นขึ้น จะแห้ว ก็ไหลมา	ยังไม่รู้ล้น รูลุด
สิบนิ้ว ลูกยก ลูกยก ขึ้นดำเนิน	สรรเสริญถึงคุณ พระพุทธ
จำคิด เสียแล้ว ให้บริสุทธิ์	ไหว้พระเสียแล้ว จะสวดมนต์
ลูกไหว้ พระพุทธ พระพุทธ พระธรรมเจ้า	ยกไว้ใส่เกล้า ใส่ผม
เล่นไหน ให้ดี มีคนรัก	หยุดพักให้ดี มีคนชม
ยกไว้ ใส่เกล้า ใส่เกล้า ใส่ผม	ยอไหว้บังคม ทูกราตรี

-ราชัดชาตรี-

ลักษณะคำประพันธ์

บทละครชาตรีร่วมสมัยของประดิษฐ์ ประสาททอง มีการประพันธ์ด้วยกลอนบทละคร สำหรับการบรรยายและบทร้องส่วนร้อยแก้วสำหรับบทเจรจา การประพันธ์บทบรรยายและบทร้องแม้ว่าจะอยู่ในฉันทลักษณ์ของกลอนบทละครเช่นเดียวกับบทละครรำประเภทอื่นทั้งบทละครนอกหรือบทละครพันทางแต่ได้เลือกใช้คำศัพท์สำนวนที่เข้าใจง่าย เลี่ยงคำศัพท์สูง ตามขนบคำประพันธ์บทละครรำประเภทอื่น ๆ เน้นบทปริภาษและบทตลก การประพันธ์บทเจรจาซึ่งแต่งด้วยบทร้อยกรองนั้นจะมีการใช้คำง่าย ๆ มักเป็นบทตลกที่ใช้การเล่นคำ เล่นความหมาย บทเจรจาส่งออกแบบมาให้เกิดจังหวะลีลาสำหรับการแสดง เพื่อสร้างอารมณ์ขันเป็นสำคัญ นอกจากนั้นบางช่วงก็เป็นการเสียดสีสถานการณ์บ้านเมืองร่วมสมัยซึ่งไม่ใช่เนื้อหาในอดีตตามท้องเรื่อง

การเริ่มเรื่อง เป็นการกล่าวถึงสิ่งต่าง ๆ ที่จะให้ผู้อ่านหรือผู้ชมทราบเพื่อเป็นพื้นฐานให้เข้าใจเรื่องราวต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นต่อไปนั้น บทละครชาตรีส่วนใหญ่มักจะเริ่มด้วยการกล่าวถึงผู้ครองเมืองซึ่งมักจะมีโอรสหรือพระธิดาเป็นตัวละครเอกของเรื่อง การเริ่มเรื่องมักจะเพียงเอ่ยนามให้ทราบเท่านั้น มิได้กล่าวถึงประวัติ อุปนิสัยใจคอ หรือพฤติกรรมต่าง ๆ ให้ผู้ชมได้ทราบต่อจากนั้นก็เริ่มดำเนินเรื่อง

การดำเนินเรื่อง เป็นการกล่าวถึงอาการที่ตัวละครต่าง ๆ กระทำ กล่าวถึงปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เป็นการผูกเงื่อนปมที่ทำให้ผู้อ่าน ผู้ชม สนใจติดตามเรื่องต่อไป บทละครชาตรีของประดิษฐ์ ประสาททอง มีการดำเนินเรื่องจะมีลักษณะการดำเนินเรื่องตามลำดับเวลา มีการเปิดเรื่องเข้าสู่ความขัดแย้งหลักของเรื่อง และการคลี่คลายเรื่อง โดยมักเดินไปตามวรรณกรรมดั้งเดิมอันเป็นตัวบทที่ใช้อ้างอิง

สิ่งที่ใช้เป็นเครื่องมือในการดำเนินเรื่อง ในบทละครชาตรีนั้น นอกเหนือจากการให้ตัวละครดำเนินบทบาทไปเองแล้ว ผู้แต่งมักจะกำหนดให้บางสิ่งบางอย่างมาเป็นตัวการช่วยการดำเนินเรื่องให้สนุกสนาน ดังนี้ **สิ่งของต่าง ๆ** มักจะเป็นของคู่บุญบารมีของตัวเอก มีอำนาจอิทธิฤทธิ์ต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้จะคลบับดาลให้เรื่องดำเนินไปสู่จุดที่ต้องการอย่างสนุกสนาน เช่น ว่าววิเศษในเรื่องแก้วหน้าหมาหอกวิเศษของพระอินทร์ในเรื่องนางสิบสาม **เวทมนต์ คาถาและอภินิหารต่าง ๆ** มักเป็นสิ่งที่จะทำให้การดำเนินเรื่องสนุกสนานตื่นตาตื่นใจ เช่น เรื่อง มโนรีห์ ตัวละคร นางวาโย มีเวทมนต์เรียกลมพายุได้ **เทวดาและอมมนุษย์** เทวดาที่มีบทบาทมากที่สุดในบทละครชาตรี คือพระอินทร์ มักจะเป็นผู้คอยบันดาลสิ่งต่าง ๆ ซึ่งอาจจะดำเนินเรื่องให้เป็นไปอย่างสมจริงสมจังได้ บทละครชาตรีเรื่อง แก้วหน้าหมาและนางสิบสาม ปรากฏตัวละครเทวดา คือ พระอินทร์ และบทละครเรื่อง นางสิบสาม มีตัวละครอมมนุษย์ปรากฏคือ ยักษ์ **การปลอมแปลงตัว** เช่นหญิงแปลงเป็นพราหมณ์ หรือตัวเอกชายปลอมแปลงเป็นรูปร่างที่น่าเกลียดเพื่อความสะดวกในการเดินทางหรือเพื่อล่อใจ **เรื่อง แก้วหน้าหมา** มีการปลอมแปลงตัวของตัวละครหญิงจากรูปร่างน่าเกลียดให้เป็นหญิงรูปงาม **ตัวละคร** ในบทละครชาตรีนั้น แม้ว่าแต่ละเรื่องจะมีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไป แต่ตัวละครเหล่านี้มักมีพฤติกรรมที่คล้ายคลึงกัน จึงขอสรุปลักษณะของตัวละครเหล่านี้โดยแบ่งเป็นประเภทต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ **กษัตริย์** ได้แก่บรรดาเจ้าเมืองต่าง ๆ ส่วนมากมักจะเป็นบิดาของนางเอกหรือพระเอก แม้กษัตริย์เหล่านั้นจะมีบทบาทไม่มากนักในบางเรื่อง แต่บางเรื่องก็เป็นตัวการสำคัญที่ทำให้ตัวเอกต้องเดินทางจากเมือง หรือพลัดพรากจากกัน เช่น ในเรื่องสังข์ทอง ท้าวสามลไม่พอใจที่นางรจนาเลือกคู่เป็นเงาะ ก็ขับไล่ไปอยู่กระท่อมปลายนา เป็นต้น ในบทละครชาตรีหลายเรื่องที่กษัตริย์เหล่านี้มิได้กระทำตนให้มีลักษณะสง่างามแบบกษัตริย์ทั่วไป หากผู้ประพันธ์วาดภาพให้มีลักษณะตลกขบขัน เช่น ทำกิจอย่างก ๆ เงิน ๆ หรือทำกิจยาชวนให้ขบขันสมเพช ฯลฯ บางเรื่อง กษัตริย์จะเป็นคนหูเบา หรือหลงเชื่อตัวร้ายในเรื่องในขั้นต้น ทำให้ส่งลงโทษตัวเอกซึ่งไม่มีความผิด แต่ก็มักจะลงเอยด้วยการให้กษัตริย์รู้ความจริงในบั้นปลาย ที่กล่าวมานี้เป็นลักษณะส่วนใหญ่มีกษัตริย์บางองค์เหมือนกันที่มีได้ถูกกำหนดให้เป็นเช่นนั้น แต่มักจะเป็นกษัตริย์ที่มีได้มีบทบาทมากนัก**มเหสี** ตัวละครที่เป็นมเหสีจะมีลักษณะคล้ายกษัตริย์ดังที่กล่าวมาแล้ว มีบทบาทเป็นเพียงผู้ตาม เช่น แม้บางครั้ง

จะเห็นว่า การที่กษัตริย์ลงโทษลูกเขยไม่เป็นการถูกต้อง ก็ได้คัดค้านแต่บทละครชาตรีบางเรื่อง กษัตริย์มีมเหสี 2 องค์ ในกรณีนี้มเหสีฝ่ายหนึ่งอาจจะเป็นฝ่ายชายหรือสาวก็ได้จะเป็นคนดีน่าสงสาร ส่วนมเหสีอีกฝ่ายจะเป็นตัวโกง อิงฉะริยาหาทางกลั่นแกล้งมเหสีที่อยู่เบื้อง ๆ การกลั่นแกล้งนี้จะทำทุกวิถีทางทั้งการไร้คำพูดและการกระทำชนิด “ไม่ได้ด้วยเล่ห์ก็เอาด้วยกล” ในตอนต้นเรื่องมเหสีชั่วมักจะชนะแต่ในบั้นปลายก็จะพิสูจน์ได้เสมอว่า มเหสีดีเป็นคนดีและเป็นผู้บริสุทธิ์ และมเหสีชั่วย่อมจะได้รับโทษตามกรรมที่ตนได้ก่อไว้ ตัวละครเอกฝ่ายชายมักจะเป็นพระราชโอรส มักจะเป็นผู้มีความสามารถพิเศษต่าง ๆ บางคนจะมีลักษณะพิเศษ หรือมีของวิเศษคู่บุญบารมี หรือเป็นของติดตัวมาเลยตั้งแต่เกิด หรือเป็นของที่ได้มาจากเทวดา ฤๅษี ยักษ์ หรือบุคคลอื่น ตัวเอกฝ่ายชายส่วนใหญ่จะรูปร่างงาม กล้าหาญ แต่ค่อนข้างเจ้าชู้ ตัวเอกฝ่ายชายบางเรื่องจะอยู่ในรูปพราง ตัวละครเอกฝ่ายหญิง มักเป็นนางกษัตริย์หรือมีชนชั้นสูงเป็นผู้ที่มีกำเนิดแปลก ๆ เช่น นางยอพระกลั่น ถือกำเนิดในกระบอกไม้ไผ่ เป็นต้น ตัวเอกฝ่ายหญิงมักจะมีรูปร่างงดงามและมีจิตใจดี แม้ตัวเอกบางตัวจะเป็นธิดาของกษัตริย์ยักษ์แต่นางก็จะเป็นมนุษย์และมีรูปร่างงดงาม ตัวเอกบางตัว เช่น นางแก้วหน้าม้าในตอนแรกอาจจะไม่งดงาม แต่ภายหลังก็ได้รับการแปลงรูปโฉมให้งดงามเช่นกัน ลักษณะสำคัญอีกอย่างหนึ่งของตัวเอกฝ่ายหญิง คือ ความซื่อสัตย์ รักเดียวใจเดียว และจงรักภักดีต่อสามีของนาง แม้จะถูกขายอื่นลักพาไป นางก็จะไม่ยอมเป็นภรรยา โดยจะหาอุบายบายเบี่ยงต่าง ๆ และบางครั้งก็อาจจะอธิษฐานขออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์บันดาลให้มีอันเป็นไปต่าง ๆ เช่น ผู้ลักพาไม่อาจแตะต้องตัวนางได้ ผู้ลักพาหลับไหล หรือนางกลายเพศเป็นกะเทย ทำให้ผู้ลักพาไม่อาจสมประสงค์สวาสได้ เป็นต้น ตัวเอกฝ่ายหญิงมักจะต้องพลัดพรากจากสามีและด้วยความซื่อสัตย์จงรักภักดี ก็จะดั้นด้นติดตามจนกว่าจะพบกันในที่สุด

1.2.2 การสร้างสรรค์ใหม่

การสร้างสรรค์ใหม่ถือเป็นความตั้งใจของประดิษฐ์ ประสาททอง ที่ต้องการ “เล่น” กับการสร้างสรรค์บทละครชาตรีดั้งเดิม จากการศึกษาพบลักษณะการสร้างสรรคใหม่ ดังนี้

การแต่งตัวบทใหม่เพื่อยั่วล้อชนบเดิม

โดยปกติการละครชาตรีที่ยังมีการแสดงในปัจจุบันมักเป็นการนำบทละครชาตรีของกรมศิลปากรหรือบทละครชาตรีทางพื้นบ้านที่มาก่อนแล้วมาใช้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษาที่มักจะมีการเรียนรู้จากของดั้งเดิม แต่มิได้สอนให้ผู้เรียนมีความคิดในการสร้างสรรค์ต่อยอดจากของเดิม ด้วยมายาคติว่าทำแบบนั้นอาจ “ผิดครู” ได้ ประดิษฐ์ ประสาททอง เห็นว่ามายาคติเช่นนั้น เป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาละครชาติและการเรียนการสอนนาฏศิลป์

การสร้างตัวละครแบบตะวันตก

ปกติการสร้างตัวละครในบทละครชาตรีหรือบทละครดั้งเดิมของไทยนิยมการสร้างตัวละครแบบฉบับ (Stereo Type) มีพฤติกรรมที่คล้ายคลึงกัน เช่น ตัวละครกษัตริย์ มเหสีพระเอก นางเอก นางโง่ง พี่เลี้ยง สัตว์คู่ใจ โจร ยักษ์ เทวดา ฤๅษี อมนุษย์ อย่างไรก็ตาม ในบทละครชาตรีมักแต่งขึ้นเพื่อยั่วล้อชนชั้นสูงบางครั้งก็กำหนดบทบาทให้ตัวละครชนชั้นกษัตริย์ไม่ได้มีบุคลิกภาพสง่างามแบบกษัตริย์ทั่วไป หากแต่ผู้ประพันธ์ได้กำหนดให้มีลักษณะตลกขบขัน ทำกริยากร ๗ เงิน ๗ หรือทำกริยาให้ขบขันน่าสมเพช จากการศึกษาบทละครชาตรีร่วมสมัยของประดิษฐ์ ประสาททอง ทั้ง 3 เรื่อง พบว่า นอกจากการสร้างตัวละครตามวรรณกรรมดั้งเดิมแล้ว สิ่งที่โดดเด่น ได้แก่ การสร้างตัวละครแบบหลายมิติหรือตัวละครตัวกลม (Rounded Character) ในเกือบทุกตัวละคร ไม่มีตัวละครใดมีด้านดีด้านเดียวหรือด้านร้ายด้านเดียว ซึ่งถือเป็นเจตนาของตัวผู้ประพันธ์เองดังที่ประดิษฐ์ ได้กล่าวไว้ในคำนำของบทละครเรื่องมโนรีว่า “แนวคิดที่แฝงไว้ในบทละครเรื่องนี้คือต่อต้านการแสดงแบบขนบนิยมที่ตัวละครถูกสร้างขึ้นเพื่อทำหน้าที่ชัดเจนในท้องเรื่อง มีมิติเดียวแบน ๆ แบ่งเป็นตัวดี ตัวร้าย ตัวตลกในลักษณะแบบแผนตายตัว (Stereotype) โดยผมจงใจสร้างตัวละครให้มีมิติหลากหลาย ย้อนแย้งกับคุณลักษณะตัวละครในละครพื้นบ้านแบบเดิม” (ประดิษฐ์ ประสาททอง, 2561ข)

การสร้างตัวละครหลายมิติเช่นนี้เป็นการสร้างสรรค์ลักษณะใหม่ในบทละครชาตรี ทำให้ผู้อ่านหรือผู้ชมเกิดความประหลาดใจเพราะไม่คุ้นเคยที่ตัวละครในบทละครชาตรีมีลักษณะไม่คงที่ ซึ่งเป็นไปตามความตั้งใจของตัวศิลปินที่ต้องการยืมลักษณะการสร้างตัวละครแบบตะวันตกมาใช้ในการสร้างสรรค์บทละครชาตรีร่วมสมัยของตน

1.2.3 การสื่อสารกับสังคมร่วมสมัย

บทละครชาตรีร่วมสมัยของประดิษฐ์ ประสาททอง ทั้ง 3 เรื่องนั้น นอกจากจะเกิดขึ้นอันเกิดจากการมุ่งทดลองสร้างสรรค์บทละครชาตรีร่วมสมัยเนื้อหาใหม่แล้ว เมื่อพิจารณา “สาร” (Message) ที่ผู้ประพันธ์ซ่อนไว้พบว่า บทละครทุกเรื่องล้วนกำลังสื่อสารกับผู้อ่านหรือผู้ชมในช่วงขณะที่มีการสร้างสรรค์ทั้งสิ้น จากการศึกษาบทละครชาตรีร่วมสมัยของประดิษฐ์ ประสาททอง พบการสื่อสารแนวคิดกับสังคมแบ่งออกเป็น 2 ด้าน สำคัญ ได้แก่ ปัญหาการเมืองไทยและปัญหาภาวะโลกร้อน

ปัญหาการเมืองไทย

แนวคิดเรื่องประชาธิปไตยตรึงปรากฎในบทละครเรื่อง **แก้วหน้าหมา** กล่าวคือ ปมขัดแย้งหลักของเรื่องเกิดจากเหตุแห่งวิกฤติฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลอันเกิดจาก “ดวงแก้วเจ็ดสีบนพานมณีแว่นฟ้า” พลัดตรึงศิลา การจงใจใช้คำว่า “พานมณีแว่นฟ้า” พลัดตรึงศิลา ชวนให้เชื่อมโยงกับบริบทสังคมไทยที่เกิดการรัฐประหารในรัฐบาลของคุณยิ่งลักษณ์ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี โดยพลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา ในนามคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ในปี พ.ศ. 2557 ซึ่งอาจเปรียบเทียบกับวิถีแห่งประชาธิปไตยไทยที่ไม่อาจเดินไปข้างหน้าได้ ไม่ได้ใช้วิถีแห่งรัฐสภาในการบริหารจัดการ แต่ต้องใช้อำนาจของ “ทหาร” เข้ามาควบคุมสถานการณ์เหมือนกับ “แผ่นเสียงตรึง” ทั้งนี้เนื่องจาก “พานมณีแว่นฟ้า” น่าจะหมายถึง “พานแว่นฟ้า” อันเป็นสัญลักษณ์ของรัฐธรรมนูญหรืออำนาจการปกครองในระบบประชาธิปไตยของไทย โครงเรื่องหลักของ **นางสิบสาม** เป็นการตามหาว่าใครคือคนที่ฆ่า “นางสิบสาม” โดยการตามหาของระเด่นรันตุนีที่มีการให้การร่วมกับประไหมสุหรี และมเหสีทั้งสองที่ต่างให้การไปคนละทาง มีการพูดผ่านร่างทรงด้วย ในเรื่องจะเป็นการหักเหลี่ยมเซียนคมเปิดโปงว่าใครกันแน่คือฆาตกรตัวจริง ซึ่งหากผู้อ่านไม่ได้ทราบถึงเจตนาของผู้ประพันธ์ว่าต้องการส่งสารถึงเหตุการณ์การฆ่าประชาชนที่ยังไม่มีผู้รับผิดชอบในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ผู้ชมก็ยังไม่ได้รับสารของเรื่องในเรื่องความเลอะเลือนของความทรงจำ อย่างไรก็ตามก็ตีประเด็น เห็นว่าประวัติศาสตร์การเมืองไทย เหตุการณ์นี้สมควรอย่างยิ่งที่ต้องมีการนำมาเล่าต่อให้แก่คนรุ่นใหม่ได้รับรู้ หากแต่ยัง “เปิดช่อง” ให้คนรุ่นใหม่ใช้วิจารณญาณในการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองด้วย ไม่จำเป็นต้องเชื่อสารที่ตนนำเสนอผ่านบทละครชาติเรื่องนางสิบสามนี้ นอกจากนั้น ประดิษฐ์ ยังสอดแทรกแนวคิดเรื่องความขัดแย้งทางการเมือง อันเกิดจากการขาดวิจาร์ณญาณในการรับข่าวสาร นำเสนอผ่านบทละครเรื่อง **มโนรีห์** ที่ได้กำหนดให้มีตัวละครนางวาโย ซึ่งเป็นพระมเหสี โดยมีบ่าวคนสนิทคือนางค่อม เรื่องราวเกิดขึ้นเพราะนางค่อมคอยยุยงนางวาโยให้หึงหวงนางมโนรีห์จนนำไปสู่ปัญหาที่รุนแรงในตอนท้ายเรื่อง การรู้เท่าทันสื่อ (Media Literacy) นับเป็นทักษะสำคัญในยุคที่ข้อมูลข่าวสารล้นตามสื่อต่าง ๆ โดยเฉพาะในสื่อสังคมออนไลน์ ทั้งนี้เพราะการใช้วิจารณญาณในการเสพข่าวสารจะช่วยให้เกิดความเข้าใจที่แท้จริง ไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งทั้งระดับปัจเจกบุคคลหรือระดับสังคมได้

ภาวะโลกร้อน

ประดิษฐ์ ประสาททอง (2561) ได้ให้สัมภาษณ์ว่า แนวคิดสำคัญของการสร้างสรรค์บทละครชาติร่วมนัยเรื่องมโนรีห์หนึ่ง นอกจากประเด็นการเสียดสีล้อเลียนการเมืองไทยก็คือการต้องการพูดถึงประเด็นการเอาคืนของธรรมชาติ กล่าวคือ ในการสร้างโครงเรื่องได้กำหนดให้ตัวละครเป็น

2 ผึ้งคือผึ้งตัวแทนมนุษย์และผึ้งตัวแทนธรรมชาติ กล่าวคือตัวแทนผึ้งมนุษย์ได้แก่ตัวละครในเมืองอัคคี ส่วนตัวแทนของธรรมชาติได้แก่นางมโนรีห์ การนำเสนอแนวคิดเรื่องภาวะโลกร้อนเช่นนี้สอดคล้องกับงานแนวคิด Ecocriticism อันเป็นแนวคิดและทฤษฎีที่ให้ความสนใจศึกษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะในการศึกษาวรรณกรรม แนวคิดดังกล่าวเป็นแนวคิดที่ใช้ฐานความรู้ด้านนิเวศวิทยา (Ecology) และแนวคิดสิ่งแวดล้อมนิยม (Environmentalism) มาเป็นพื้นฐานในการศึกษา Ecocriticism เป็นวาทกรรมหนึ่งที่มีความหมายและสร้างความรู้ใหม่ในการศึกษา ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏในวรรณคดี (มานิตย์ โศกค้อ, 2557)

2. กลวิธีการสร้างสรรค์อารมณ์ชั้นที่ปรากฏในบทละครชาตรีร่วมสมัยของ ประดิษฐ์ ประสาททอง

จากการศึกษาบทละครชาตรีร่วมสมัยที่ปรากฏในบทละครชาตรีร่วมสมัยของประดิษฐ์ ประสาททอง พบว่ากลวิธีการสร้างอารมณ์ชั้นตามขนบละครชาตรีและการสร้างอารมณ์ชั้นในฐานะวรรณกรรม ลือแบบตะวันตก

2.1 การสร้างอารมณ์ชั้นตามขนบละครชาตรี

การสร้างอารมณ์ชั้นตามขนบละครชาตรี นับเป็นกลวิธีที่ประดิษฐ์ ประสาททอง ได้สร้างสรรค์ขึ้นโดยรักษารากทางวัฒนธรรมในการสร้างตัวบทที่สืบทอดมาตามขนบการสร้างสรรค์บทละครชาตรีในอดีต ดังที่ ฝะอบ โปะชะฤชณะ (2523, น.333-334) ได้กล่าวว่า บทละครชาตรีมีเนื้อหาส่วนใหญ่ที่ให้ความบันเทิงแก่ผู้อ่าน เนื้อเรื่องมักมีหลายรสชาติทั้งรัก เกลียด โศก สุข รบ บทหึงหวง ต่อว่า เสียดสี ประชดประชัน ตื่นเต้น นอกจากนั้นยังแทรกอารมณ์ขันไว้ให้ผู้ชมเกิดความสุขสนุกสนานด้วย พบ 3 กลวิธีดังนี้

2.1.1 การสร้างอารมณ์ชั้นผ่านตัวละคร

จากการศึกษาบทละครชาตรีร่วมสมัยที่ปรากฏในบทละครชาตรีร่วมสมัยของประดิษฐ์ ประสาททอง พบว่ากลวิธีการสร้างอารมณ์ชั้นผ่านตัวละคร พบ 3 กลวิธี ได้แก่ การสร้างอารมณ์ชั้นผ่านรูปลักษณ์ การสร้างอารมณ์ชั้นผ่านกิริยาท่าทาง และการสร้างอารมณ์ชั้นผ่านพฤติกรรม

กลวิธีการสร้างอารมณ์ชั้นผ่านการสร้างรูปลักษณ์ปรากฏ 1 เรื่อง ได้แก่เรื่อง แก้วหน้าหมา โดยประดิษฐ์ ประสาททองกำหนดให้มีการบรรยายถึงรูปลักษณ์นางแก้วซึ่งเป็นตัวละครเอกฝ่ายหญิงให้มีรูปลักษณ์และทำกิจคล้าย “สุนัข” อารมณ์ขันคือผลของการรับรู้ความไม่เข้ากัน (Incongruity) อารมณ์ขันเกิดจากประสบการณ์ที่ได้ค้นพบความไม่เข้ากันระหว่างสิ่งที่เรารู้หรือคาดหวังกับสิ่งที่เกิดขึ้นในเรื่องซ้ำซ้อนมุขตลก สำหรับการสร้างอารมณ์ชั้นผ่านกิริยาท่าทางของตัวละครในบท

ละครชาตรีร่วมสมัยของประดิษฐ์ ประสาททอง ปรากฏทั้ง 3 เรื่อง และการสร้างอารมณ์ขันผ่านพฤติกรรมคือกลวิธีที่ผู้ประพันธ์กำหนดให้ตัวละครมีพฤติกรรมที่ไม่เป็นไปตามปกติหรือแสดงออกไม่สอดคล้องกับสถานภาพและบทบาทที่สังคมคาดหวัง จากการศึกษาพบว่า ประดิษฐ์ ประสาททองได้ใช้การสร้างอารมณ์ขันผ่านพฤติกรรมของตัวละครปรากฏทั้ง 3 เรื่อง

2.1.2 การสร้างอารมณ์ขันผ่านเนื้อเรื่อง

การสร้างอารมณ์ขันผ่านเนื้อเรื่อง เป็นกลวิธีที่ผู้ประพันธ์กำหนดไว้ในเนื้อเรื่องซึ่งมักจะปรากฏในการกำหนดความขัดแย้ง (Conflict) ของเรื่อง จากการศึกษาพฤติกรรมการสร้างอารมณ์ขันที่ปรากฏในบทละครชาตรีร่วมสมัยของประดิษฐ์ ประสาททอง พบพฤติกรรมการสร้างอารมณ์ขันผ่านเนื้อเรื่อง 2 ลักษณะ ได้แก่ การสร้างความขัดแย้งระหว่างตัวละครเอกกับตัวละครปรปักษ์ การสร้างความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับบริบท

การสร้างความขัดแย้งระหว่างตัวละครเอกกับตัวละครปรปักษ์ เป็นวิธีการที่ประดิษฐ์ ประสาททองกำหนดให้ตัวละครเอก (Protagonist) แสดงบทบาทขัดแย้งกับตัวละครปรปักษ์ (Antagonist) โดยกำหนดตัวละครเอกมักมีบทบาทเหนือกว่าตัวละครปรปักษ์ ปรากฏทั้ง 3 เรื่อง ส่วนการสร้างความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับบริบทเป็นกลวิธีสร้างอารมณ์ขันที่เกิดจากการที่ประดิษฐ์ ประสาททองกำหนดให้ตัวละครแสดงบทบาทที่ขัดแย้งระหว่างสถานภาพและบทบาทของตัวละครกับเหตุการณ์หรือสถานการณ์ (Situation) ที่ตัวละครต้องเผชิญหน้า กลวิธีดังกล่าวปรากฏ ทั้ง 3 เรื่องเช่นกัน

2.1.3 การสร้างอารมณ์ขันผ่านภาษา

พฤติกรรมการสร้างอารมณ์ขันผ่านภาษา เป็นกลวิธีที่ผู้ประพันธ์มีการใช้องค์ประกอบทางภาษา ตั้งแต่ระดับเสียง คำ ความหมาย สำนวนโวหารเพื่อสร้างบทสนทนาและการบรรยายกิริยาท่าทางของตัวละครเพื่อสร้างความขบขันให้แก่ผู้ชมหรือผู้อ่าน จากการศึกษาพฤติกรรมการสร้างอารมณ์ขันผ่านภาษาที่ปรากฏในบทละครชาตรีร่วมสมัยของประดิษฐ์ ประสาททอง พบการใช้กลวิธีทางภาษาเพื่อสร้างอารมณ์ขัน 2 ลักษณะ ได้แก่ การใช้ภาษาปาก เช่น “ผัว” “กู” “ปี่มลูก” และการเล่นเสียง เล่นคำ เล่นความหมาย เช่น “Boycott เป็นพี่ชายของ Boy Scout” เป็นต้น

พฤติกรรมการใช้ภาษาปากเพื่อสร้างอารมณ์ขันในบทละครชาตรีนั้นมักปรากฏเป็นการใช้ภาษาปากกับตัวละครสูงศักดิ์ในวรรณคดี ซึ่งไม่สอดคล้องกับสถานภาพและบทบาททางสังคมของตัวละครเหล่านั้น ส่วนการเล่นเสียง เล่นคำ เล่นความหมาย นับเป็นพฤติกรรมการใช้ภาษาเพื่อสร้างอารมณ์ขันในบทละครชาตรีมาตั้งแต่โบราณ การเล่นเสียงย่อมทำให้เกิดความตลกจากการเล่นเสียงที่ผิดไปจากภาษา

ทั่วไป การเล่นคำเล่นความหมาย ก็เป็นการนำคำ วลี หรือประโยคมาพลิกแพลงให้เกิดความหมายหลายนัยตามความประสงค์ของผู้ประพันธ์ที่ต้องการสื่อสารกับผู้อ่านหรือผู้ชมของตนเอง

2.2 การสร้างอารมณ์ขันในฐานะวรรณกรรมล้อแบบตะวันตก

“วรรณกรรมล้อ” หมายถึง งานเขียนที่เลียนคำพูด สำนวน ทศนคติ น้ำเสียง และความคิดของนักเขียนคนใดคนหนึ่ง โดยทำให้กลายเป็นเรื่องตลกขบขัน นำหัวเราะ ด้วยการนำลักษณะบางประการมาเน้นให้เกิดความจริง ทั้งนี้ ผู้เขียนอาจมุ่งทั้งตึงหรือเยาะเย้ยถากถางงานต้นฉบับหรือไม่ก็ได้ ซึ่งการล้อดังกล่าว อาจปรากฏแทรกเป็นบางส่วนหรือทั้งเรื่องก็ได้ อาจกล่าวได้ว่าบทละครชาตรีร่วมสมัยของประดิษฐ์ ประสาททอง มีกลวิธีการสร้างอารมณ์ขันเพื่อสร้างความตลกและอารมณ์ขันในลักษณะผสมผสาน (Hybrid) ระหว่างการใช้กลวิธีตามขนบการสร้างสรรคเดิมของไทยและลักษณะการสร้างสรรคอารมณ์ขันในฐานะวรรณกรรมยั่วล้อแบบตะวันตก เขาได้ทดลองสร้างตัวบทใหม่จากการตีความเรื่องเก่าด้วยมุมมองใหม่ การสอดแทรกแนวคิดเชิงวิพากษ์สังคมผ่านรูปแบบวรรณกรรมยั่วล้อเสียดสี การยั่วล้อมีทั้งการยั่วล้อที่เห็นเค้าเดิมชัดเจน เช่น เรื่อง แก้วหน้าหมา ที่ยั่วล้อกับแก้วหน้าม้าที่ยังเห็นเค้าโครงเรื่อง ชื่อตัวละคร อนุภาคสำคัญอยู่ครบ นอกจากนี้ยังมีการยั่วล้อวรรณกรรมดั้งเดิมโดยยืมมาเพียงชื่อตัวละคร แต่เรื่องราวแต่งใหม่ทั้งหมด อย่างไรก็ตามนอกจากการยั่วล้อวรรณกรรมดั้งเดิมแล้ว การตั้งใจยั่วล้อปรากฏการณ์ทางสังคม โดยเฉพาะปรากฏการณ์ทางการเมืองไทยก็ยังปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจน และดูเหมือนจะสารหลักที่ผู้ประพันธ์ต้องการสื่อมายังผู้ชมด้วย ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นลักษณะการยั่วล้อแบบ “หยิกแกมหยอก” ด้วยการเสียดสี (Satire) จากการศึกษาพบว่าการใช้การยั่วล้อเสียดสีการเมืองไทยเพื่อสร้างความตลกปรากฏในบทละครชาตรีร่วมสมัยของประดิษฐ์ ประสาททอง อย่างเด่นชัด 2 เรื่องได้แก่ แก้วหน้าหมา และ นางสิบสาม (อภิรักษ์ ชัยปัญหาคา, 2567)

การสร้างอารมณ์ขันในฐานะวรรณกรรมล้อแบบตะวันตกที่ปรากฏในบทละครชาตรีร่วมสมัยของประดิษฐ์ ประสาททอง เป็นการยกระดับบทละครชาตรีดั้งเดิมของไทยให้เกิดการสื่อสารหลายนัยและไม่ได้เพียงสร้างเสียงหัวเราะแห่งความตลกขบขันอย่างตื้นเขิน หากแต่ได้ช่วยทำให้บทละครชาตรีกลุ่มนี้มีความลุ่มลึกและวิพากษ์สังคมการเมืองไทยทั้งต่อเหตุการณ์ในอดีตหลายสิบปีที่ยังไม่รอการสะสางความจริงอย่างเรื่องนางสิบสาม หรือการวิพากษ์เหตุการณ์ทางสังคมและการเมืองไทยร่วมสมัยกับระยะเวลาที่แต่งและจัดแสดงอย่างเรื่องแก้วหน้าหมา กลวิธีสร้างสรรคอารมณ์ขันที่ปรากฏในบทละครชาตรีร่วมสมัยของ ประดิษฐ์ ประสาททอง มีลักษณะ ของการผสมผสานระหว่างการใช้กลวิธีแบบบทละครชาตรีตามขนบกับการสร้างสรรควรรณกรรมยั่วล้อแบบตะวันตก กล่าวคือการสร้างความตลกที่

สืบทอดมาจากการประพันธ์ละครชาตรี ได้แก่ การสร้างอารมณ์ผ่านตัวละคร การสร้างอารมณ์ขึ้นผ่านเนื้อเรื่อง และการสร้างอารมณ์ขึ้นผ่านการใช้ภาษา อย่างไรก็ตามประติษฐุ ประสาททองได้พัฒนาต่อยอดกลวิธีต่างๆ ข้างต้นให้มีอัตลักษณ์ของตนด้วย สำหรับการสร้างความตลกในฐานะวรรณกรรมล้อแบบตะวันตก ปรากฏการยั่วล้อบทละครชาตรีดั้งเดิม ทั้งที่ยั่วล้ออย่างมีเค้าโครงเดิมและการยั่วล้อเพียงบางส่วน นอกจากนี้ยังมีการยั่วล้อประเภทของการแสดงกับการตั้งชื่อตัวละคร ดังปรากฏในบทละครเรื่องนางสิบสาม ส่วนที่โดดเด่นอย่างชัดเจนในฐานะวรรณกรรมยั่วล้อแบบตะวันตกคือการยั่วล้อเสียดสีสังคมและการเมืองไทย อย่างน้อย 2 เหตุการณ์ได้แก่ เหตุการณ์จระจกกลางเมืองเมื่อ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ที่ส่งผลถึงปัจจุบันที่ยังไม่มีการสะสางความจริง ซึ่งปรากฏในบทละครชาตรีเรื่องนางสิบสาม และเหตุการณ์การรัฐประหารเมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2557 ปรากฏในบทละครชาตรีเรื่องแก้วหน้าหมา ลักษณะการผสมผสานทั้งเก่าและใหม่เช่นนี้ได้ช่วยยกระดับบทละครชาตรีของประติษฐุ ประสาททอง ที่ตั้งใจต่อลมหายใจให้ละครชาตรีซึ่งเป็นศิลปะของชาวบ้านให้กลายเป็นงานศิลปะเชิงวิพากษ์ที่ทั้งคมคายและแหลมคม

อภิปรายผลการวิจัย

บทละครชาตรีร่วมสมัยผลงานของประติษฐุ ประสาททอง เป็นการผสมผสานทั้งขนบการแสดงเดิมและการแต่งบทใหม่ให้สื่อสารกับสังคมร่วมสมัย มีการนำศิลปะการแสดงแบบดั้งเดิมมาผสมผสานกับรูปแบบการแสดงร่วมสมัยแบบตะวันตก เป็นการสร้างสรรค์แนวลูกผสม (Hybridity) มุ่งองค์ประกอบของการแสดงที่เห็นถึงการผสมผสานระหว่างความเป็นท้องถิ่นและลักษณะของวัฒนธรรมต่างชาติจนนำไปสู่การแสดงรูปแบบใหม่ เมื่อพิจารณาลักษณะการสร้างสรรค์ละครชาตรีร่วมสมัยของประติษฐุ ประสาททองกับบริบทการสร้างละครชาตรีก่อสถาบันซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายหลักที่ประติษฐุ ประสาททองต้องการสื่อสาร จะเห็นได้ว่าการสร้างสรรค์ละครชาตรีในกลุ่มดังกล่าวเป็นแต่เพียงการสร้างใหม่โดยเลียนแบบจากงานดั้งเดิม แม้จะเป็นการอนุรักษ์แต่ยังไม่สามารถต่อยอดได้ ความพยายามทดลองสร้างสรรค์ละครชาตรีร่วมสมัยของ ประติษฐุ ประสาททอง ทั้งสามเรื่องนับเป็นความกล้าสร้างสรรค์เนื้อหาใหม่ โดยนำลักษณะของละครตะวันตกเข้ามาผสมผสานกับรากขนบเดิม ใช้บทละครชาตรีของตนสนทนากับสังคมการเมืองร่วมสมัยของไทยในระยะเวลาที่แต่งและจัดแสดงด้วย นับได้ว่าเป็นการสร้างทางเลือกใหม่ให้แก่ศิลปินร่วมสมัยท่านอื่นๆ ได้กล้าออกจากกรอบความคิดเดิมและยังถือเป็นการช่วยทำ

ให้ละครชาตรีซึ่งเป็นศิลปะละครเก่าแก่ที่สุดของไทยยังคงเกิดการพัฒนารับตัวและสื่อสารกับสังคมร่วมสมัยได้ต่อไป

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย ประดิษฐ์ ประสาททอง ศิลปินรางวัลศิลปาธร สาขาศิลปะการแสดงคนแรกของไทย และศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการละครร่วมสมัย ได้ทดลองสร้างสรรค์บทละครชาตรีร่วมสมัยขึ้น โดยการผสมผสานขนบการแต่งตั้งเดิมกับกลวิธีการดำเนินเรื่องแบบบทละครตะวันตกอย่างไรเพื่อสื่อสารกับผู้ชมร่วมสมัย ในด้านกลวิธีการสร้างอารมณ์ขันตัวศิลปินได้ใช้ทั้งกลวิธีตามขนบละครชาตรีดั้งเดิมและการสร้างมุกตลกในฐานะวรรณกรรมล้อแบบตะวันตกเพื่อวิพากษ์ทั้งตัวบทเดิม ตลอดจนเชื่อมโยงมาสู่บริบททางสังคมร่วมสมัยในระยะเวลาที่ได้จัดแสดงด้วย

ข้อเสนอแนะ

1. ควรศึกษาวิจัยการสร้างสรรค์บทละครชาตรีทั้งจากทางชาวบ้าน ทางหลวง ทางสถาบัน และทางร่วมสมัยจากศิลปินท่านอื่น ๆ เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบให้เห็นภาพรวมของพัฒนาการการสร้างสรรค์บทละครชาตรีของไทย
2. ควรศึกษาวิจัยการสร้างสรรค์บทละครไทยประเภทอื่น ๆ โดยเฉพาะประเภทที่มีการสร้างสรรค์ต่อยอดจากบทละครไทยดั้งเดิม

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “บทละครชาตรีร่วมสมัยของประดิษฐ์ ประสาททอง: ลักษณะการสร้างสรรค์และกลวิธีการสร้างอารมณ์ขัน” ได้รับทุนอุดหนุนการผลิตผลงานการวิจัยจากคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2563 ผู้วิจัยต้องขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา แก้วเทพ. (2552). สัมพันธบท (Intertextuality): เหล้าเก่าในขวดใหม่ ในการสื่อสารศึกษา. *วารสารนิเทศศาสตร์*, 27(2), 1-29.
- โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. (2547). *สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เล่มที่ 23*. กรุงเทพฯ: อาคารโครงการสารานุกรมไทยฯ.
- ตรีศิลป์ บุญขจร. (2549). ด้วยแสงแห่งวรรณคดีเปรียบเทียบ วรรณคดีเปรียบเทียบ: กระบวนทัศน์และวิธีการ. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธีรา สุขสวัสดิ์ ณ อยุธยา. (2548). สัมพันธบท (Intertextuality) ในฐานะวิธีการหนึ่งของวรรณคดีวิจารณ์. *มนุษยศาสตร์สาร*, 6(1), 1-13.
- ประดิษฐ์ ประสาททอง. (2558). *บทละครเรื่องแก้วหน้าหมา*. [อัดสำเนา].
- ประดิษฐ์ ประสาททอง. (2560). *บทละครเรื่องนางสิบสาม*. [อัดสำเนา].
- ประดิษฐ์ ประสาททอง. (2561ก). *บทละครเรื่องมโนรีห์*. [อัดสำเนา].
- ประดิษฐ์ ประสาททอง. (2561ข). สัมภาษณ์. (การสร้างสรรค์ละครชาตรี, 23 พฤศจิกายน 2561).
- ปาริศ มินา. (2556). *การสร้างสรรค์พระราชานิพนธ์บทละครพูดชวนหัวของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจากบทละครสุชาฎากรรมภาษาฝรั่งเศส [วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต]*. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ผะอบ โปษะกฤษณะ และคณะ. (2523). *วรรณกรรมประกอบการเล่นละครชาตรี/โครงการเผยแพร่เอกลักษณ์ของไทย กระทรวงศึกษาธิการ*. กรุงเทพฯ: คลังวิทยา.
- มานิตย์ โศกค้อ. (2557). วาทกรรมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกับการต่อสู้และการต่อรองเชิงอำนาจ : กรณีศึกษาคลองลำของวีระพงษ์ วงศ์ศิลป์. *วารสารวิชาการแพรวากาฬสินธุ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์*, 1(1), 31-52.
- วีณา วิสเพ็ญ. (2549). *วรรณคดีการละคร*. มหาสารคาม: อภิชาติการพิมพ์.
- สมศักดิ์ พันธุ์ศิริ. (2560). การสร้างอารมณ์ขันในนิทานมุกตลกพื้นบ้านอีสานเรื่องหัวพอกับจั่วน้อย. *วิจิตรวรรณสาร*, 1(3), 54-84.

สวภา เวชสุรักษ์. (2561). ผลงานวิจัยการสร้างสรรค์ละครชาตรีเครื่องใหญ่เรื่อง กากี ตอนพญาครุฑลักนาง

กากี. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, 9(1), 238-253.

อมรา กล้าเจริญ และคณะ. (2555). สถานภาพการคงอยู่ของละครชาตรีในประเทศไทย. กรุงเทพฯ:

โอเดียน สโตร์.

อภิรักษ์ ชัยปัญหา.(2567). บทละครชาตรีร่วมสมัยของประดิษฐ์ ประสาททอง : ลักษณะการสร้างสรรค์

และกลวิธีการสร้างอารมณ์ขัน. ชลบุรี: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.

อิทธิพลของอุตสาหกรรมเพลงเกาหลีใต้ (K-pop) ที่พบในอุตสาหกรรมเพลงไทย

INFLUENCES OF K-POP IN THE THAI MUSIC INDUSTRY

กชกร ห้าสกุล^{1*} และ สุภาพร บุญรุ่ง²

Gotchakorn Hasakul^{1*} and Supaporn Boonrung²

¹นักศึกษาระดับปริญญาตรี, อักษรศาสตรบัณฑิต, สาขาภาษาเกาหลี, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹Bachelor's Degree Student, Bachelor of Arts in Korean Language, Chulalongkorn University

²หัวหน้าสาขาวิชาภาษาเกาหลี, คณะอักษรศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

²Head of Korean Language Program, Faculty of Arts, Chulalongkorn University

*Corresponding Author, E-mail: gotchakorn.h@outlook.com

Received: Feb 17, 2024

Revised: Oct 31, 2024

Accepted: Nov 21, 2024

Available: Dec 20, 2024

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นบทความวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอิทธิพลของอุตสาหกรรมเพลงของประเทศเกาหลีใต้ (K-pop) ที่พบในอุตสาหกรรมเพลงของประเทศไทย และวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาใช้เป็นองค์ความรู้ในการผลักดันอุตสาหกรรมเพลงไทยให้ได้รับความนิยมระดับโลกได้อย่างอุตสาหกรรมเพลงของประเทศเกาหลีใต้ได้ในอนาคต การวิจัยครั้งนี้ดำเนินการวิจัยด้วยการรวบรวมข้อมูลด้านพฤติกรรมบนสื่อโซเชียลมีเดียของกลุ่มวัยรุ่นที่มีความสนใจหรือชื่นชอบในวัฒนธรรมเกาหลีที่ถูกส่งต่อมายังอุตสาหกรรมเพลงไทยในปัจจุบัน และทิศทางการทำธุรกิจของผู้ผลิตในอุตสาหกรรมเพลงไทย แล้วนำมาวิเคราะห์ และจัดเรียงข้อมูลโดยแบ่งเป็นอิทธิพลที่มีผลต่อผู้ผลิตในอุตสาหกรรมเพลงไทย และอิทธิพลที่มีผลต่อสังคมไทย ผลการวิจัยพบว่า กระแสวัฒนธรรมเกาหลีเข้ามาปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้บริโภคชาวไทยบางส่วน ทำให้ผู้ผลิตในอุตสาหกรรมเพลงไทยต้องศึกษาและปรับเปลี่ยนกลวิธีการแต่งเพลง กลยุทธ์การเพิ่มความนิยม และการผลิตเนื้อหาต่าง ๆ นอกจากนี้ ยัง

อิทธิพลของอุตสาหกรรมเพลงเกาหลีใต้ (K-pop) ที่พบในอุตสาหกรรมเพลงไทย

ส่งผลกระทบต่อสังคมไทย เรื่องทรงสนะต่อการเป็นศิลปิน การใช้คำทับศัพท์ภาษาเกาหลี และการตั้งชื่อกลุ่มแฟนคลับ อย่างไรก็ตาม อิทธิพลของอุตสาหกรรมเพลงเกาหลีใต้ก็สร้างคุณประโยชน์ต่ออุตสาหกรรมเพลงไทยในการศึกษาพัฒนาองค์ความรู้เพื่อผลักดันเพลงไทยสู่ตลาดโลก

คำสำคัญ: อุตสาหกรรมเพลงเกาหลีใต้ อิทธิพล อุตสาหกรรมเพลงไทย

Abstract

This qualitative research examines influences of South Korea's K-pop industry on the Thai music industry and utilizing these insights to develop strategies that could help elevate the Thai music industry to a global level, similar to K-pop. The study collected data on social media behavior of Thai youth interested in or influenced by Korean culture, as well as the business strategies of Thai music producers. The collected data were analyzed and organized by categorizing them into influences impacting Thai music producers and influences impacting Thai society. The findings indicate that the Korean wave has partially changed Thai consumer behavior, leading music producers to adapt their songwriting techniques, strategies for gaining popularity, and content production. Furthermore, K-pop has influenced Thai society's perceptions of being an artist, the use of Korean loanwords, and fan club naming practices. However, the influence of the South Korean music industry has created benefits for the Thai music industry by contributing to the study and development of knowledge aimed at promoting Thai music in the global market.

Keywords: k-pop, influence, thai music industry

บทนำ

ปรากฏการณ์ของวัฒนธรรมกระแสนิยมเกาหลี หรือ ฮันรยู เริ่มได้รับความนิยมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และประเทศจีนในช่วงปลายทศวรรษที่ 1990 และในประเทศจีน ได้หวั่น ฮ่งกง เวียดนาม ฯลฯ ก็มีกลุ่มผู้บริโภคที่เป็นวัยรุ่นให้ความสนใจวัฒนธรรมกระแสนิยมเกาหลีอย่างมาก อาทิ เพลง ละคร ภาพยนตร์ แฟชั่น อาหาร ความสวยความงาม (Kim, 2015) จนกระทั่ง ค.ศ. 2012 บารัค โอบามา ผู้ดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาขณะนั้นได้กล่าวถึงกระแสวัฒนธรรมเกาหลีว่า “ไม่แปลกใจว่าทำไมผู้คนมากมายทั่วโลกถึงจับตามองกระแสนิยมเกาหลี หรือ ฮันรยู” แสดงให้เห็นว่ากระแสนิยมเกาหลี หรือแม้แต่คำศัพท์คำว่า ฮันรยู ได้รับการยอมรับและเป็นที่รู้จักในต่างประเทศ การเข้าไปของกระแสนิยมเกาหลีในพื้นที่ต่าง ๆ ทำให้เกิดการเผยแพร่วัฒนธรรมอย่างรวดเร็วในประเทศนั้น ๆ ผ่านกลยุทธ์ที่สำคัญอย่าง ‘อำนาจอ่อน’ หรือ Soft Power กล่าวคืออำนาจที่จับต้องไม่ได้ และปราศจากการใช้กำลัง แต่ใช้เสน่ห์และภาพลักษณ์เกิดเป็นอำนาจที่เข้าไปแทรกแซงในประเทศนั้น ๆ ได้ ต่างจาก ‘อำนาจแข็ง’ ที่หมายถึงกำลังของทหารหรืออำนาจทางเศรษฐกิจ

ประเทศไทยก็เป็นประเทศที่กระแสนิยมเกาหลีหลั่งไหลเข้ามา และมีท่าทีการตอบรับสินค้าเกาหลีใต้ในเชิงบวก ในขณะที่ประเทศเกาหลีใต้ไม่ได้เปิดรับสินค้าและวัฒนธรรมของไทยในปริมาณที่ใกล้เคียงกัน ข้อมูลจากศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (2567) พบว่า ประเทศไทยขาดดุลการค้าเกาหลีใต้อย่างต่อเนื่อง โดยขาดดุลการค้าในปี 2565 ถึง 133,853.14 ล้านบาท และในปี 2566 ประเทศไทยขาดดุลการค้า 93,108.26 ล้านบาท

หนึ่งในสินค้าและวัฒนธรรมเกาหลีที่ประเทศไทยให้ความสนใจจำนวนมาก คือ ผลงานจากอุตสาหกรรมบันเทิงประเทศเกาหลีใต้ โดยเฉพาะเพลงป๊อปเกาหลีใต้ (K-pop) ที่มีอิทธิพลอย่างมากทั้งต่อผู้บริโภคและผู้ผลิตในวงการอุตสาหกรรมเพลงของประเทศไทย เห็นได้จากการที่ศิลปินเกาหลีใต้ใช้สนามราชวังคลาสิกาสถาน สนามกีฬาขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศไทยในการจัดการแสดงคอนเสิร์ต อาทิ วง BTS ศิลปินเกาหลีใต้วงแรกที่จัดคอนเสิร์ตเดี่ยวของตัวเองชื่อว่า ‘Love Yourself in Bangkok’ ที่สนามราชวังคลาสิกาสถาน ณ วันที่ 6 เมษายน ค.ศ. 2019 บัตรคอนเสิร์ตมีราคาตั้งแต่ 2,000 บาท ไปจนถึง 6,800 บาท แต่ก็จำหน่ายหมดภายใน 1 วัน จนต้องเพิ่มรอบการจัดการแสดง และจำหน่ายหมดอีกครั้ง บัตรคอนเสิร์ตทั้ง 2 รอบในครั้งนั้นมีจำนวนกว่า 80,000 ใบ ปริมาณการซื้อบัตรจำนวนมากดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความสำเร็จของอุตสาหกรรมเพลงเกาหลีใต้และความนิยมของเพลงเกาหลีใต้ในประเทศไทย

ความสำเร็จของคนไทยที่ได้ไปฝึกในค่ายเพลงของเกาหลีใต้จนกลายเป็นศิลปินที่มีชื่อเสียงไปทั่วโลก อาทิ ลิซ่า ลลิษา มโนบาล วง Blackpink ก็เป็นอีกหนึ่งปัจจัยหลักที่ทำให้เพลงเกาหลีใต้ได้รับความนิยมเพิ่มมากขึ้นในประเทศไทย กระแสวัฒนธรรมเกาหลีใต้ที่หลั่งไหลเข้ามาในประเทศไทยทำให้ผู้บริโภคชาวไทยได้พบกับประสบการณ์รูปแบบใหม่ที่ทำให้มีความคิดที่หลากหลายและเปิดกว้างมากยิ่งขึ้น และสร้างแรงบันดาลใจให้กับวัยรุ่นที่สนใจในด้านวงการเพลง ด้วยเหตุนี้จึงเกิดการศึกษาและทำตามเพื่อฝึกฝนให้ประสบความสำเร็จตามต้นแบบอีกด้วย

ปัจจุบันสถานการณ์ของอุตสาหกรรมเพลงของไทยกำลังอยู่ในยุคที่เพลงป๊อป หรือที่เรียกกันว่า ทีป๊อป (T-pop) กำลังได้รับความนิยมอย่างมาก อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาองค์ประกอบของเพลงก็ไม่สามารถปฏิเสธได้ว่าหลายองค์ประกอบได้รับอิทธิพลมาจากการแพร่กระจายของกระแสวัฒนธรรมเกาหลี ไม่ว่าจะเป็นกลวิธีในการแต่งเพลง การแต่งกาย ไปจนถึงวิธีการสร้างคอนเทนต์เพื่อเพิ่มความนิยม แม้ว่าก่อนหน้านี้ประเทศไทยจะเคยมีศิลปินประเภทรูปแบบกลุ่ม หรือที่เรียกกันว่า “บอยกรุ๊ป” และ “เกิร์ลกรุ๊ป” ที่เปรียบเสมือนจุดแข็งของอุตสาหกรรมเพลงเกาหลีใต้ หากแต่ยังไม่สามารถสร้างชื่อเสียงในระดับโลกได้มากนัก สถานการณ์อุตสาหกรรมเพลงไทยปัจจุบันมีศิลปินกลุ่มรูปแบบไอดอลเพิ่มขึ้น เช่น วง 4EVE PIXXIE PROXIE ATLAS ฯลฯ ความครึกครื้นของอุตสาหกรรมเพลงไทยทำให้คนไทยหันมาสนใจเพลงไทย ส่งผลให้มีวัยรุ่นจำนวนมากได้รับแรงบันดาลใจ จากที่พยายามฝึกฝนเพื่อที่จะเป็นศิลปินในอุตสาหกรรมเกาหลีใต้ ก็เริ่มอยากเป็นศิลปินในประเทศมากยิ่งขึ้น จนเริ่มมีบริษัทที่มีระบบการฝึกฝนให้เด็กฝึกพัฒนาศักยภาพของตัวเองก่อนจะเดบิวต์เป็นนักร้อง นอกจากนี้บริษัทค่ายเพลงไทยยังมีการร่วมมือกับผู้ผลิตเพลงในประเทศเกาหลีใต้เพื่อที่จะสร้างสรรค์ผลงานให้เข้ากับรสนิยมของวัยรุ่นปัจจุบัน รวมถึงเป็นการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมและความรู้ระหว่างกันอีกด้วย ดังในเพลง Mirror Mirror โปรเจกต์การรวมตัวของ F.Hero และ Milli ศิลปินประเทศไทยกับ ซอ ชางบิน สมาชิกวง Stray Kids ศิลปินจากประเทศเกาหลีใต้ ภายใต้การดำเนินการของค่ายเพลง High Cloud Entertainment ของประเทศไทย บทเพลงนี้แม้ว่าจะมีเนื้อเพลงเป็นภาษาไทยและภาษาเกาหลีผสมกัน แต่ก็สามารถครองชาร์ตเพลงต่างประเทศอย่าง Billboard World Digital Song Sales Charts แสดงให้เห็นถึงความสามารถของศิลปินไทยและการร่วมมือระหว่างอุตสาหกรรมเพลงไทยและเกาหลีใต้ที่สามารถผลักดันผลงานไประดับโลกได้เช่นกัน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาอิทธิพลของอุตสาหกรรมเพลงของประเทศเกาหลีใต้ (K-pop) ที่พบในอุตสาหกรรมเพลงของประเทศไทย
2. เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาใช้เป็นองค์ความรู้ในการผลักดันอุตสาหกรรมเพลงไทยให้ได้รับความนิยมระดับโลกได้อย่างอุตสาหกรรมเพลงของประเทศเกาหลีใต้ (K-pop) ได้ในอนาคต

การทบทวนวรรณกรรม

แนวความคิดการรับวัฒนธรรมเกาหลีใต้ การแพร่กระจายของฮัลลยู (Hallyu) ไปทั่วโลกนั้นล้วนเป็นผลจากแฟนคลับทั้งในและต่างประเทศที่มีความชื่นชอบในศิลปินเกาหลีใต้ กลุ่มแฟนคลับมักให้ความสนใจกับภาพลักษณ์ของดาราเกิร์ลที่แสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของศิลปิน เมื่อใดที่แฟนคลับหลงใหลในภาพลักษณ์นั้น ๆ ก็จะเริ่มมีพฤติกรรมทำตามอัตลักษณ์ที่ดาราเกาหลีใต้เป็น และจะสนใจด้านอื่น ๆ ที่ดารานักร้องเกาหลีนั้นแสดงให้เห็น รวมถึงวิถีชีวิตของศิลปินที่ตนเองชอบอีกด้วย เช่น อาหาร การแต่งกาย และที่อยู่อาศัย เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ ความสำเร็จของกลยุทธ์ของยุคสมัยฮัลลยู 4.0 จึงขึ้นอยู่กับกลยุทธ์การใช้งานและปกป้องสิทธิในชื่อเสียงของดาราเกาหลีใต้ ทำให้แฟนคลับต่างชาติซึมซับวัฒนธรรมเกาหลีใต้ไปอย่างง่ายดาย (Kim, 2015)

แนวคิดของกลวิธีในการแต่งเพลงที่สำคัญของเพลงเกาหลีใต้ คือ ฮุคซอง (Hook Song) กล่าวคือการแต่งเพลงโดยซ้ำท่อนฮุคและเมโลดี้ของเพลงไปมา เพื่อทำให้ติดหูผู้ฟังมากยิ่งขึ้น เช่น เพลง Tell Me ของวงวันเดอร์เกิร์ลส์ (Wonder Girls) ปล่อยในปี 2007 มีท่อนร้องซ้ำว่า “เทลมี เทลมี เทลเทลเทลเทลเทลมี” ถึง 50 ครั้ง จนทำให้เพลงได้รับความนิยมอย่างมาก และในปี 2008 วงวันเดอร์เกิร์ลส์ก็ได้รับความนิยมอย่างมากอีกครั้งด้วยเพลง Nobody ที่มีการซ้ำคำประมาณ 64 ครั้ง นับเป็นจุดเริ่มต้นของยุคฮุคซอง หากพิจารณากรณีศึกษาของวงเกิร์ลส์ เจเนอเรชัน (Girls' Generation) พบว่าเพลงเปิดตัวอย่าง Into the New World ในปี 2007 และเพลง Kissing You ในปี 2008 ไม่ได้ได้รับความนิยมมากนัก ในขณะที่เพลง Gee ในปี 2009 ได้รับความนิยมอย่างมากทั้งภายในและภายนอกประเทศเกาหลีใต้ เพราะมีรูปแบบของเพลงที่เป็นไปตามกลวิธีฮุคซอง โดยซ้ำคำว่า “Gee” ไปกว่า 53 ครั้ง (Kang and Kouh, 2013)

แนวความคิดการปรับตัวเพื่อตอบสนองผู้บริโภคของผู้ผลิตในวงการเพลงไทย อุตสาหกรรมเพลงไทยมีวิวัฒนาการมาอย่างยาวนาน ในช่วงแรกมีการใช้เพลงไทยในการแสดงดนตรีสดให้ผู้บริโภคเข้าชม

เพียงเท่านั้น แต่เมื่อมีนวัตกรรมแผ่นเสียงเข้ามาทำให้อุตสาหกรรมเพลงไทยสร้างรายได้จากการทำสินค้าที่จับต้องได้อย่าง แผ่นเสียง ซีดี และเทปคาสเซ็ทมากขึ้น แต่ปัจจุบันเทคโนโลยีดิจิทัลในประเทศไทยพัฒนาและเจริญรุ่งเรืองขึ้น ผู้บริโภคจึงนิยมสินค้าดิจิทัลมากขึ้น ทำให้บริษัทที่ดำเนินกิจการด้านเพลงต้องปรับเปลี่ยนวิธีการหารายได้ตามสังคม บริษัทค่ายเพลงของประเทศไทยอย่าง บมจ. อาร์เอส และ บมจ. จีเอ็มเอ็ม แกรมมี่จึงปรับเปลี่ยนกลยุทธ์เพื่อที่จะตอบสนองการบริโภคของผู้บริโภคชาวไทย และเกิดกลยุทธ์ที่ให้ลูกค้าเป็นศูนย์กลาง (Customer Centric) จนกระทั่งในพ.ศ. 2541-2549 อุตสาหกรรมเพลงไทยเข้าสู่ช่วงถดถอย แม้ว่าตลาดเพลงจะมีขนาดใหญ่มาก แต่ก็มีหลากหลายมากยิ่งขึ้น อิทธิพลของเพลงเกาหลีได้จึงเริ่มเข้ามามีบทบาทใหญ่ในประเทศไทย (ณวรา พิไชยแพทย์, 2553) การปรับตัวของอุตสาหกรรมเพลงไทยดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความพยายามในการตอบสนองผู้บริโภค แนวคิดการปรับตัวของผู้ผลิตในวงการเพลงไทยข้างต้นประกอบกับการหลั่งไหลเข้ามาของกระแสวัฒนธรรมเกาหลีในประเทศไทย ทำให้บริษัทค่ายเพลงในประเทศไทยต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการดำเนินงานตามพฤติกรรมผู้บริโภคของชาวไทย ปัจจุบันที่ชื่นชอบเพลงเกาหลีใต้ (K-pop) มากขึ้น สถานการณ์ของอุตสาหกรรมเพลงไทยจึงต้องตอบรับอิทธิพลจากอุตสาหกรรมเพลงเกาหลีใต้ไปโดยปริยาย

วิธีการวิจัย

การศึกษาเกี่ยวกับ “อิทธิพลของอุตสาหกรรมเพลงเกาหลีใต้ (K-pop) ที่มีต่ออุตสาหกรรมเพลงไทย” ครั้งนี้ จัดทำขึ้นในรูปแบบวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอิทธิพลและความสัมพันธ์ของอุตสาหกรรมเพลงเกาหลีใต้และไทย เพื่อเป็นองค์ความรู้ในการพัฒนาและผลักดันอุตสาหกรรมเพลงไทยสู่ตลาดโลกต่อไป โดยมีขั้นตอนการดำเนินวิจัย ดังนี้

1. รวบรวมข้อมูลพฤติกรรมของกลุ่มวัยรุ่นที่มีความสนใจหรือชื่นชอบในวัฒนธรรมเกาหลี หรือ เคยเป็นแฟนคลับวงเกาหลีที่ถูกส่งต่อมายังอุตสาหกรรมเพลงไทยในปัจจุบัน โดยเน้นศึกษาพฤติกรรมบนสื่อโซเชียลมีเดีย X(Twitter) Instagram Tiktok เพื่อศึกษาวัฒนธรรมในอุตสาหกรรมเพลงเกาหลีที่เข้ามาเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมผู้บริโภคชาวไทย

2. รวบรวมข้อมูลจากเว็บไซต์ทางการ และช่อง Youtube ทางการของค่ายเพลงไทย เพื่อวิเคราะห์ทิศทาง กลวิธีการแต่งเพลง หรือ กลยุทธ์การทำธุรกิจต่าง ๆ ที่ผู้ผลิตในอุตสาหกรรมเพลงไทยเปลี่ยนแปลงไปหลังจากอุตสาหกรรมเพลงเกาหลีเข้ามาได้รับความนิยมในประเทศไทย

3. นำข้อมูลพฤติกรรมผู้บริโภค และทิศทางธุรกิจของผู้ผลิตในอุตสาหกรรมเพลงไทยที่ได้มาวิเคราะห์ ศึกษา และจัดเรียงข้อมูลเพื่อนำเสนอเชิงบรรยาย โดยแบ่งประเด็นได้ ดังนี้

- อิทธิพลที่มีผลต่อผู้ผลิตในอุตสาหกรรมเพลงไทย จำแนกเป็น 3 หัวข้อ 1) ลักษณะของเพลง 2) กลยุทธ์การสร้างค่านิยม 3) การผลิตเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับเพลงเกาหลีใต้
- อิทธิพลที่มีผลต่อสังคมไทย จำแนกเป็น 3 หัวข้อ 1) ทรศนะต่อการเป็นศิลปิน 2) การใช้คำทับศัพท์ภาษาเกาหลี 3) การตั้งชื่อกลุ่มแฟนคลับ

ผลการวิจัย

จากการศึกษาและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับอุตสาหกรรมเพลงไทยในปัจจุบันที่ปรากฏในเอกสารฐานข้อมูลออนไลน์ และสื่อออนไลน์ รวมทั้งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอุตสาหกรรมเพลงของประเทศไทย เกาหลีใต้และประเทศไทย เพื่อศึกษาอิทธิพลอุตสาหกรรมเพลงเกาหลีใต้ที่พบในอุตสาหกรรมเพลงไทย สามารถวิเคราะห์และจำแนกอิทธิพลของอุตสาหกรรมเพลงเกาหลีใต้ในประเทศไทยได้ 2 ประเภท ได้แก่ อิทธิพลที่มีผลต่อผู้ผลิตในอุตสาหกรรมเพลงไทย และอิทธิพลที่มีผลต่อสังคมไทย

1. อิทธิพลที่มีผลต่อผู้ผลิตในอุตสาหกรรมเพลงไทย

1.1 ลักษณะของเพลง

ปัจจุบันในวงการเพลงไทยมีผู้ผลิตที่ต้องการทำเพลงที่หลากหลายและตอบสนองตามรสนิยมของผู้บริโภคส่วนใหญ่อย่างกลุ่มวัยรุ่นมากยิ่งขึ้น ประกอบกับเพลงป๊อปเกาหลีใต้ที่เข้ามามีอิทธิพลต่อกลุ่มผู้บริโภคเพลงไทย ทำให้เพลงไทยในยุคปัจจุบันบางส่วนมีการใช้กลวิธีในการแต่งเพลงคล้ายกับเพลงป๊อปเกาหลีใต้ รวมถึงมีการร่วมมือกับบริษัทค่ายเพลงและผู้ผลิตเพลงเกาหลีใต้มากยิ่งขึ้น ดังในบริษัท โพรโนลิค จำกัด ค่ายเพลงที่ดำเนินกิจการในประเทศไทย ประกอบไปด้วยศิลปินกลุ่ม 3 วง ได้แก่ TRINITY DVI และ BXD เมื่อพิจารณาเพลงแต่ละวง เช่น เพลง Sugar ของวง DVI เพลง I Don't Wanna Miss You ของวง BXD และเพลง Champagne Poppin ของวง TRINITY พบว่าตัวอย่างเพลงดังกล่าวก็ล้วนเป็นเพลงที่ใช้โปรดิวเซอร์คนเกาหลีใต้ร่วมทำเพลงอย่าง Tony Oh จาก Jam Factory กลุ่มนักแต่งเพลงหลายเชื้อชาติผู้อยู่เบื้องหลังผลงานเพลงเกาหลีใต้ (K-pop) มากมาย

เพลงป๊อปในยุคปัจจุบัน หรือที่เรียกกันว่า T-pop มักพบในศิลปินกลุ่มรูปแบบไอดอล การแต่งเพลงให้มีเนื้อร้องหรือทำนองที่เข้าไปมาจะช่วยทำให้เพลงติดหูผู้ฟังและเป็นที่จดจำได้ง่าย อาทิ วง PIXIE ศิลปินกลุ่มวัยรุ่นไทยชื่อดัง เดบิวต์ในปีค.ศ. 2021 ประกอบไปด้วยสมาชิกผู้หญิง 3 คนจากค่าย

เพลง Lit Entertainment เจ้าของเพลง ‘เกินต้าน’ ที่ได้รับสถิติอันดับที่ 1 ให้เป็นเพลงจากศิลปินกลุ่มหรือไอดอลกรู๊ป T-pop ที่มียอดเข้าชมในแพลตฟอร์ม Youtube สูงสุดในปีค.ศ. 2022 พิจารณาการซ้ำคำที่พบในเพลงของวง PIXIE ได้ผลการศึกษาดังตารางที่ 1 นี้

ตารางที่ 1 ตัวอย่างการซ้ำคำที่พบในเพลงของวง PIXIE

ชื่อเพลง	จำนวนคำที่ซ้ำ	ความยาวของเพลง (นาที)
เด็ด	คำว่า ‘เด็ด’ 36 ครั้ง	3:07
มุเตลู	คำว่า ‘มุเตลู’ 20 ครั้ง	3:01
ไม่ได้ก็ไม่เอา	คำว่า ‘ไม่ได้ก็ไม่เอา’ 9 ครั้ง	2:49
งอนละ	คำว่า ‘งอนละ’ 17 ครั้ง คำว่า ‘งอนแล้วนะ’ 8 ครั้ง คำว่า ‘โกรธแล้วนะ’ 8 ครั้ง	2:41
DEJAYOU	คำว่า ‘เดจายู’ 17 ครั้ง	3:28

ที่มา: คณะผู้วิจัย

นอกจากนี้ จุดเด่นของเพลงเกาหลีได้คือการมีทำนองประกอบเพลงที่มีรูปแบบที่ซับซ้อนขึ้นตามเวลา วงการเพลงไทยที่ได้รับอิทธิพลจากเพลงเกาหลีได้ก็เริ่มให้ความสำคัญกับการแสดง (Performance) มากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มศิลปินที่เป็นวัยรุ่นที่มักทำการแสดงดนตรีพร้อมกับการเต้น ตัวอย่างเช่น วง 4EVE ศิลปินไทยที่เปิดตัวใน ค.ศ. 2020 ภายใต้ค่ายเพลง XOXO Entertainment และกำลังได้รับความนิยมอย่างมากในประเทศไทย พบว่าอัลบั้มแรกของวง 4EVE มีทั้งหมด 9 เพลง และทุกเพลงล้วนเป็นเพลงที่มีทำนองประกอบทั้งสิ้น แสดงให้เห็นถึงแนวคิดที่มองการแสดงเป็นส่วนหนึ่งของเพลงในอุตสาหกรรมวงการไทยมากขึ้น

1.2 กลยุทธ์การสร้างความนิยม

ศิลปินไทยปัจจุบันต้องปรับตัวและปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ไปตามกระแสสังคมและรสนิยมของชาวไทย จึงเริ่มมีการใช้กลยุทธ์การสร้างความนิยมที่มีต้นแบบมาจากอุตสาหกรรมเพลงเกาหลีได้มาประยุกต์ใช้ ดังนี้

1.2.1 การสร้าง Challenge เพื่อโปรโมตเพลง

การคิดทำเต้นให้ผู้ชมเต้นตาม (Challenge) เป็นอีกหนึ่งกลยุทธ์ที่ถูกใช้อย่างแพร่หลายในปัจจุบัน โดยเริ่มได้รับความนิยมขึ้นมาจาก เพลง Any Song ของศิลปิน ZICO ศิลปินเกาหลีใต้ ใช้ท่าเต้นที่ไม่ซับซ้อนจนเกินไปเพื่อให้ผู้ชมท่านอื่นสามารถเต้นตามได้ เกิดเป็นกิจกรรม Challenge ที่เป็นกระแสในแพลตฟอร์มออนไลน์ ผู้ชมที่แม้ไม่ได้เป็นแฟนคลับก็สามารถร่วมสนุกได้ ทำให้เพลงขยายไปในวงกว้างนอกเหนือจากกลุ่มแฟนคลับมากยิ่งขึ้น

วงการเพลงไทยจึงเริ่มมีการใช้กลยุทธ์นี้เพื่อโปรโมตเพลงเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะในแพลตฟอร์ม Tiktok

เช่น เพลง มองนาน ๆ ของวง Vitamin A ที่ปล่อยในปีค.ศ. 1997 กลับมาดังอีกครั้งในปีค.ศ. 2022 ผ่านการนำมาร้องใหม่และเพิ่มท่าเต้นโดยวง FLI:P ศิลปินวัยรุ่นไทย และเกิดเป็น Challenge ที่เป็นกระแสในแพลตฟอร์ม Tiktok จนมีชาวต่างชาติจำนวนมากร่วมสนุกด้วย เช่น พัคซองฮวาจากวง ATEEZ ศิลปินเกาหลีใต้ ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 พัคซองฮวา วง ATEEZ ร่วมเต้น Challenge เพลง มองนาน ๆ

ที่มา: Ateez (2023)

1.2.2 การใช้แอปพลิเคชันในฐานะชุมชนออนไลน์ (Online Community)

อุตสาหกรรมเพลงเกาหลีได้มีการใช้แอปพลิเคชันในฐานะชุมชนออนไลน์ก่อนประเทศไทย มีการเปิดตัวแอปพลิเคชัน ‘Weverse’ ในปีค.ศ. 2019 เป็นแอปพลิเคชันเพื่อให้แฟนคลับและศิลปินได้ใกล้ชิดกันมากขึ้น ผ่านการสนทนาทางออนไลน์ ไปจนถึงการถ่ายทอดสด (Live Broadcast) และต่อมาในปีค.ศ. 2022 บริษัท SM Entertainment ก็ได้เปิดตัวแอปพลิเคชัน ‘Dear U Bubble’ และได้รับผลตอบรับดีมากจนมีผู้ใช้งานกว่า 1.3 ล้านคน ภายในปีเดียวกัน

ในขณะที่อุตสาหกรรมเพลงไทยให้สิทธิ์ศิลปินใช้โซเชียลมีเดียได้อย่างอิสระ ทำให้ศิลปินสามารถสื่อสารกับแฟนคลับผ่านบัญชีส่วนตัวได้ จนกระทั่งในปีค.ศ. 2023 บริษัท TADA Entertainment บริษัทค่ายเพลงที่ดำเนินกิจการในประเทศไทยได้เปิดตัวแอปพลิเคชัน ‘Ketchup’ ประเดิมด้วยวง MXFRUIT และเหล่าเด็กฝึก 789TRAINEE จากรายการ ‘789 Survival’ เพื่อให้ศิลปินสื่อสารกับแฟนคลับ และเป็นพื้นที่ที่รวบรวมผู้ที่มีความชอบเหมือนกันบนโลกออนไลน์ รวมถึงสามารถรับชมคอนเทนต์ก่อนผู้อื่น และมีการเปิดฟังก์ชันการลงคะแนนเสียงที่ใช้ภายในรายการ ‘789 Survival’ อีกด้วย

1.3 การผลิตเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับเพลงเกาหลีใต้

1.3.1 รายการโทรทัศน์ที่ได้รับมาจากอุตสาหกรรมเพลงเกาหลีใต้

อุตสาหกรรมบันเทิงของประเทศเกาหลีใต้ขึ้นชื่อด้านการผลิตคอนเทนต์ต่าง ๆ ที่หลากหลายจนโด่งดังไปทั่วโลก เช่น ละครโทรทัศน์ เพลง ภาพยนตร์ เป็นต้น หนึ่งในรายการโทรทัศน์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมเพลงเกาหลีใต้และได้รับความสนใจจากทั่วโลก คือ รายการเรียลลิตีโชว์ประเภทรายการเซอร์ไวเวอร์ที่มีจุดประสงค์ในการค้นหาศิลปินกลุ่ม อาทิ รายการ Produce 101 ที่เปิดตัวในปี ค.ศ. 2016 เป็นรายการที่ให้เด็กฝึกผู้หญิง 101 คนมาแข่งขันกัน ไม่ว่าจะร้อง เต้น แร็ป เพื่อหาผู้ชนะ 11 คนที่มีคะแนนสูงสุดเดบิวต์เป็นศิลปินกลุ่ม รายการนี้ได้รับความนิยมมากจนทำเพิ่มอีก 3 ซีซั่น และถูกซื้อลิขสิทธิ์ไปทำใหม่ในประเทศจีนและประเทศญี่ปุ่น ในรายการจะมีการกิจที่หลากหลายเพื่อประเมินความสามารถของผู้เข้าแข่งขันที่เปรียบเสมือนพื้นที่ให้เห็นเสน่ห์ ความสามารถ ไปจนถึงตัวตนของผู้เข้าแข่งขันแต่ละท่าน ทำให้ผู้ชมเกิดความชื่นชอบและเป็นกำลังใจให้ผู้เข้าแข่งขันที่ตัวเองชื่นชอบได้เดบิวต์

ประเทศไทยก็ได้รับอิทธิพลดังกล่าวของอุตสาหกรรมเพลงเกาหลีใต้ และทำให้มีรายการค้นหาเด็กฝึกเพื่อมาเดบิวต์เป็นศิลปินกลุ่มมากยิ่งขึ้นในประเทศไทย ศึกษารูปแบบรายการค้นหาศิลปินของประเทศไทยและความสัมพันธ์กับอุตสาหกรรมเพลงเกาหลีใต้ได้ ดังตารางที่ 2 นี้

ตารางที่ 2 ตัวอย่างรายการค้นหาศิลปินของประเทศไทยที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมเพลงเกาหลีใต้

ชื่อรายการ	ปีที่ผลิต	ส่วนที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมเพลงเกาหลีใต้
The Brothers Thailand	2020	1. ดำเนินรายการโดยมีหนึ่งในเมนเทอร์ คือ นิซคุณ หรเวชกุล สมาชิกวง 2PM ที่มีชื่อเสียงในฐานะศิลปินเกาหลีใต้
LAZiCON	2021	1. มีภารกิจที่ใช้เพลงเกาหลีใต้ (K-pop) และผู้เข้าแข่งขันต้องร้องเพลงในภาษาเกาหลี
SEVEN STARS	2022	1. รูปแบบรายการคือตามหาสมาชิกคนไทย 4 คนเพื่อเดบิวต์กับสมาชิกคนเกาหลีอีก 3 คน 2. มีเมนเทอร์เป็นศิลปินเกาหลีใต้ถึง 3 คน ได้แก่ จุนซู จากวง JYJ พัคจีฮุน และ ยองแจ จากวง GOT7 3. มีจุนเค สมาชิกวง 2PM เป็นโปรดิวเซอร์ให้ 4. ได้ แบมแบม กันต์มุกต์ ภูวกุล คนไทยที่มีชื่อเสียงในฐานะศิลปินเกาหลีใต้ สมาชิกวง GOT7 มาเป็นแขกรับเชิญพิเศษ 5. ผู้ประเมินเด็กฝึกส่วนใหญ่เป็นชาวเกาหลีใต้ 6. มีภารกิจที่ใช้เพลงเกาหลีใต้ (K-pop)
789 SURVIVAL	2023	1. มีหนึ่งในไต่เรกเตอร์ คือ ปรง ทัชระ ล่องประเสริฐ ผู้มีประสบการณ์ทำงานในค่ายเพลงใหญ่ของประเทศเกาหลีใต้ อย่าง SM Entertainment 2. มีภารกิจที่ใช้เพลงเกาหลีใต้ (K-pop) และผู้เข้าแข่งขันต้องร้องเพลงในภาษาเกาหลี

ที่มา: คณะผู้วิจัย

รายการเรียลลิตีโชว์ค้นหาผู้เข้าแข่งขันเพื่อเดบิวต์เป็นศิลปินกลุ่มของประเทศไทยมีการใช้เพลงเกาหลีในภารกิจเป็นสัญลักษณ์ของการยอมรับกระแสวัฒนธรรมเกาหลีในอุตสาหกรรมเพลงไทยได้เป็นอย่างดี และแสดงให้เห็นว่าอุตสาหกรรมเพลงไทยยังคงมีศิลปินเกาหลีใต้เป็นต้นแบบและแรงบันดาลใจในการพัฒนาความสามารถ เนื่องจากต้นฉบับเจ้าของเพลงเป็นของศิลปินเกาหลีใต้ จึงมีอาจเสี่ยงได้ว่าผู้เข้าแข่งขันคนไทยจะต้องถูกตัดสินความสามารถตามมาตรฐานเดิมที่ศิลปินเกาหลีใต้ได้ทำไว้เช่นกัน

1.3.2 การคัฟเวอร์ (Cover) เพลงเกาหลีใต้

เพลงป๊อปเกาหลีใต้ไม่ใช่เพลงที่ได้รับความนิยมภายในประเทศ แต่เป็นที่รู้จักทั่วไปในฐานะของชนิดของเพลงประเภทหนึ่ง ศิลปินไทยหลายคนได้นำเพลงเกาหลีมาร้องตามหรือคัฟเวอร์ (Cover) หนึ่งในนั้นคือวง Pretzelle ศิลปินกลุ่มประกอบไปด้วยสมาชิก 4 คน จากค่าย ไฟว์ โฟร์ เรคคอร์ดส (Five Four Records) ที่ได้รับความนิยมอย่างมากในการคัฟเวอร์เพลงเกาหลี อาทิ คลิปร้องเพลงประกอบละครเกาหลีที่มียอดเข้าชมใน Youtube สูงถึง 1.3 ล้านครั้ง จนกระทั่งในปีค.ศ. 2022 ต้นสังกัดของวง Pretzelle ได้ซื้อลิขสิทธิ์เพลง ‘Everytime’ ของ Chen และ Punch ศิลปินเกาหลีใต้ชื่อดังมาปรับเป็นเนื้อร้องไทยทาง Youtube ของวง Pretzelle อีกด้วย

2. อิทธิพลที่มีผลต่อสังคมไทย

2.1 ทรศนะต่อการเป็นศิลปิน

สถานการณ์วงการเพลงไทยในปัจจุบันเริ่มมีการผลิตศิลปินในรูปแบบกลุ่ม หรือ ไอดอล มากขึ้น และเนื่องจากผู้บริโภคส่วนใหญ่เคยชินกับมาตรฐานศิลปินกลุ่มของศิลปินเกาหลีใต้ และศิลปินเกาหลีใต้ทั้งหมดล้วนผ่านระบบการฝึกที่เข้มงวดของต้นสังกัดนั้น ๆ มาก่อน รวมถึงการมีคนไทยที่ไปตั้งในฐานะศิลปินของวงการเพลงเกาหลีใต้จำนวนมาก เช่น ลิซ่า BLACKPINK เตนส์ NCT มินนี่ (G)-IDLE ซึ่งสร้างแรงบันดาลใจและเป็นต้นแบบให้กับคนไทยที่มีความฝันอยากเป็นศิลปิน ทำให้เกิดทรศนะต่อศิลปินว่า จะต้องร้องเพลงได้ดี และต้องเต้นได้อย่างพร้อมเพรียงกันตามที่ศิลปินในประเทศเกาหลีใต้เป็น ส่งผลให้เกิดบริษัทค่ายเพลงใหม่มากมายในวงการอุตสาหกรรมเพลงไทยที่มีการเปิดรับเด็กฝึกเพื่อเข้าสู่กระบวนการฝึกฝนเตรียมพร้อมเป็นศิลปิน เช่น ค่าย Lit Entertainment ที่มีการเปิดคัดเลือกผู้ที่เข้ามาเป็นเด็กฝึกในสังกัด (Audition) อย่างไรก็ตาม ก็มีอาจยืนยันว่าเด็กฝึกทุกคนที่ผ่านกระบวนการฝึกจะได้เดบิวต์เป็นศิลปิน ขึ้นอยู่กับความสามารถและภาพลักษณ์อื่น ๆ ของเด็กฝึกด้วย

2.2 การใช้คำทับศัพท์ภาษาเกาหลี

อุตสาหกรรมเพลงที่ป๊อปยุคปัจจุบันส่วนใหญ่มีกลุ่มศิลปินที่เป็นวัยรุ่น ซึ่งเป็นช่วงวัยที่ได้รับการเผยแพร่ของวัฒนธรรมเกาหลีใต้มากที่สุด อิทธิพลของอุตสาหกรรมเพลงเกาหลีใต้ส่งผลกระทบต่อคนกลุ่มดังกล่าวทั้งเรื่องการเต้น การร้อง การแต่งตัว ไปจนถึงภาษา มีการเรียกแทนตำแหน่งน้องเล็ก หรือ ผู้ที่มีอายุน้อยสุดในวงว่า ‘มิกเน่’ ที่เป็นคำจากภาษาเกาหลีแปลว่า น้องเล็ก คำว่า ‘มิกเน่’ ถูกใช้อย่างแพร่หลายในอุตสาหกรรมเพลงที่ป๊อป ไม่ว่าจะเป็นตัวศิลปินเอง และสื่อมวลชน จนทำให้กลุ่มแฟนคลับที่เป็นชาวไทยรู้จักคำว่า ‘มิกเน่’ ในฐานะคำแทนตำแหน่งน้องเล็กโดยทั่วไป ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 สื่อออนไลน์พาดหัวข่าวด้วยคำว่า ‘มักเน่’

ที่มา: Nowadaysgirl (2563)

2.3 การตั้งชื่อกลุ่มแฟนคลับ

การตั้งชื่อเรียกกลุ่มแฟนคลับเป็นอีกหนึ่งเอกลักษณ์ที่สำคัญของอุตสาหกรรมเพลงเกาหลีใต้ ไม่ว่าจะเป็นศิลปินเดี่ยวหรือศิลปินกลุ่มก็มีวัฒนธรรมการตั้งชื่อกลุ่มแฟนคลับทั้งสิ้น การเรียกชื่อกลุ่มแฟนคลับไม่ได้จำกัดเชื้อชาติ หากชื่นชอบในศิลปินนั้น ๆ ก็สามารถระบุตัวตนได้ เช่น กลุ่มแฟนคลับของวง Girls' Generation มีชื่อเรียกว่า “โซวอน” มาจากคำภาษาเกาหลี มีความหมายว่า ความหวัง แม้ว่าชื่อกลุ่มแฟนคลับจะเป็นภาษาเกาหลี แต่ก็ถูกใช้เรียกในต่างประเทศด้วยคำเดียวกัน เพื่อแสดงอัตลักษณ์ว่าเป็นแฟนคลับวง Girls' Generation การตั้งชื่อกลุ่มแฟนคลับกลายเป็นวัฒนธรรมของอุตสาหกรรมเพลงเกาหลีใต้ที่ต้องกระทำหลังเดบิวต์ สำหรับประเทศไทย ก็เริ่มมีการตั้งชื่อกลุ่มแฟนคลับในหลาย ๆ วงการ รวมถึงวงการเพลงไทยอีกด้วย ปัจจุบันการตั้งชื่อแฟนคลับสำหรับศิลปินไทยโดยเฉพาะศิลปินประเภทเพลงป๊อปยุคปัจจุบัน จึงกลายเป็นสิ่งที่ต้องทำ เช่น For Aye (ฟอร์อาย) แฟนคลับวง 4EVE และ User (ยูสเซอร์) แฟนคลับวง PROXIE เป็นต้น

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการศึกษาอิทธิพลของอุตสาหกรรมเพลงเกาหลีใต้ (K-pop) ที่มีต่ออุตสาหกรรมเพลงไทย พบว่า อุตสาหกรรมเพลงไทยตอบรับการหลั่งไหลเข้ามาของกระแสวัฒนธรรมเกาหลีใต้ เนื่องจากการบริโภคของผู้บริโภคชาวไทยที่มีความหลากหลายในการฟังเพลงมากขึ้น และชื่นชอบในเพลงเกาหลีใต้ หรือ K-pop เป็นอย่างมาก ทำให้ผู้ผลิตในวงการอุตสาหกรรมเพลงไทยต้องปรับตัว และศึกษากลวิธีต่าง ๆ ของอุตสาหกรรมเพลงเกาหลีใต้เกิดเป็นอิทธิพลที่มีต่อผู้ผลิตชาวไทย และ อิทธิพลที่มีต่อสังคมไทยกลวิธีการแต่งเพลง

จากการศึกษาอิทธิพลที่ส่งผลต่อผู้ผลิตชาวไทย พบว่า ผู้ผลิตในวงการเพลงไทยที่มีแนวคิดลูกค้าเป็นศูนย์กลาง (Customer Centric) มีการศึกษาพฤติกรรมผู้บริโภคที่นิยมเพลงเกาหลีได้มากขึ้น เพื่อปรับเปลี่ยนการดำเนินงานให้ตามกระแสของสังคม ดังนี้ 1) ลักษณะของเพลง พบความคล้ายคลึงของกลวิธีในการแต่งเพลงที่ใช้การซ้ำคำให้เป็นที่จดจำได้ง่าย กล่าวคือการใช้กลยุทธฮุคซอง (Hook Song) ซึ่งเป็นกลวิธีการทำเพลงที่สำคัญของอุตสาหกรรมเพลงเกาหลีได้ไปจนถึงการร่วมมือกับผู้ผลิตเพลงชาวเกาหลีได้เพื่อที่จะสร้างผลงานในระดับเดียวกันกับอุตสาหกรรมเพลงเกาหลีได้ แสดงให้เห็นว่าอุตสาหกรรมเพลงไทยมองประเทศเกาหลีได้เป็นต้นแบบในการพัฒนา 2) กลยุทธการเพิ่มความนิยม กลยุทธที่ประเทศไทยได้รับอิทธิพลจากอุตสาหกรรมเพลงเกาหลีได้ ได้แก่ การคิด Challenge เพื่อโปรโมตเพลง และการใช้แอปพลิเคชันในการพูดคุยกับแฟนคลับ ซึ่งล้วนเป็นจุดเด่นของกลยุทธของอุตสาหกรรมเพลงเกาหลีได้ปัจจุบัน 3) การผลิตเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับเพลงเกาหลีได้ ได้แก่ รายการโทรทัศน์ค้นหาผู้เข้าแข่งขันมาเดบิวต์เป็นศิลปิน ที่ได้รับอิทธิพลมาจากรายการที่ประเทศเกาหลีได้เคยผลิตแล้วได้รับความนิยมไปทั่วโลก และการคัฟเวอร์เพลงเกาหลีได้

จากการศึกษาอิทธิพลที่ส่งผลต่อสังคมไทย พบว่า อิทธิพลของกระแสวัฒนธรรมเกาหลีได้ที่เข้ามาในประเทศไทยไม่ได้มีอิทธิพลต่อผู้ผลิตในวงการเพลงไทยเท่านั้น แต่เข้ามาในรูปแบบของ อำนาจอ่อนหรือ Soft Power ที่ส่งผลต่อสังคมไทยในด้านต่าง ๆ ได้แก่ 1) ทรศนะต่อการเป็นศิลปิน ผู้บริโภคเพลงไทยได้เห็นผลงานของศิลปินเกาหลีได้ และเห็นคนไทยที่ต้องผ่านกระบวนการการฝึกซ้อมอย่างหนักในการเป็นศิลปินเกาหลีได้ ทำให้เกิดมาตรฐานว่าศิลปินไทยจะต้องร้องได้ เต้นได้ ในระดับเดียวกับศิลปินเกาหลีได้ 2) การใช้คำทับศัพท์ภาษาเกาหลี เกิดคำทับศัพท์ที่รู้จักโดยทั่วไปในวงการเพลงไทย ทั้งที่เป็นภาษาเกาหลี อย่างคำว่า มักเน่ 3) การตั้งชื่อกลุ่มแฟนคลับ ศิลปินเกาหลีได้มีวัฒนธรรมการตั้งชื่อแฟนคลับ และเมื่อกระแสนิยมเพลงเกาหลีได้เข้ามาในประเทศไทย จึงทำให้ศิลปินไทยได้รับวัฒนธรรมนี้ไปด้วย

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

อิทธิพลของอุตสาหกรรมเพลงเกาหลีได้ทำให้พฤติกรรมของผู้เกี่ยวข้องในอุตสาหกรรมเพลงไทยบางส่วนเปลี่ยนแปลงไปทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค อำนาจอ่อนจากเพลงเกาหลีได้ทำให้ประเทศไทยเกิดการยินยอมที่จะรับวัฒนธรรมเกาหลีได้ให้เข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวัน ตามแนวคิดการรับวัฒนธรรมเกาหลีได้ การแพร่กระจายของฮันรยู (Hallyu) ที่กล่าวว่ากลุ่มผู้บริโภคมักมีพฤติกรรมทำตามวิถีชีวิตของศิลปินเกาหลีได้ในด้านต่าง ๆ ผู้บริโภคเพลงเกาหลีได้ในประเทศไทยมีจำนวนมากจนสามารถมีผลต่อ

แนวโน้มความต้องการของผู้บริโภคในสังคม พฤติกรรมของผู้ผลิตจึงเปลี่ยนแปลงไปอย่างมีนัยยะสำคัญซึ่งกันและกัน มุมมองฐานของผู้ผลิตในวงการอุตสาหกรรมเพลงไทยจึงต้องศึกษาความรู้ และพัฒนาวิธีการดำเนินกิจการธุรกิจอุตสาหกรรมเพลงเพื่อตอบสนองผู้บริโภคต่อไป เช่น แนวคิดของกลวิธีในการแต่งเพลงแบบฮุคของ ไม่ใช่แค่วัฒนธรรมเกาหลีเท่านั้น แต่อุตสาหกรรมเพลงประเทศไทยก็ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องตามกระแสนิยมในยุคสมัยนั้น ๆ การรับอิทธิพลจากเพลงเกาหลีใต้จึงสอดคล้องกับแนวทางการปรับตัวเพื่อตอบสนองผู้บริโภคของผู้ผลิตในวงการเพลงไทยที่มักเปลี่ยนแปลงตามกระแสสังคมทั่วไปไม่ได้ขึ้นอยู่กับชาติใดชาติหนึ่ง ทั้งนี้ อุตสาหกรรมเพลงเกาหลีใต้จึงเปรียบเสมือนกรณีศึกษาให้ประเทศไทยได้พัฒนาอุตสาหกรรมเพลงเพื่อที่จะสามารถเข้าไปมีอิทธิพลในต่างประเทศเพื่อที่จะเผยแพร่วัฒนธรรมไทยให้เป็นที่รู้จักทั่วโลก

ข้อเสนอแนะ

1. การศึกษาวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาเฉพาะอิทธิพลของอุตสาหกรรมเพลงเกาหลีใต้ที่มีต่ออุตสาหกรรมเพลงไทย จึงควรมีการศึกษาอิทธิพลของสื่อบันเทิงประเภทอื่นที่อาจมีอิทธิพลต่ออุตสาหกรรมเพลงไทยด้วยเช่นกัน เช่น ภาพยนตร์ ละคร
2. การศึกษาวิจัยครั้งนี้รวบรวมและจำแนกข้อมูลอิทธิพลของอุตสาหกรรมเพลงเกาหลีใต้ที่มีต่ออุตสาหกรรมเพลงไทย เป็น 2 ประเภท คือ อิทธิพลที่มีผลต่อผู้ผลิตในอุตสาหกรรมเพลงไทย และอิทธิพลที่มีผลต่อสังคมไทยเท่านั้น จึงควรสำรวจข้อมูลในมุมมองของผู้บริโภคด้วยว่าเกิดการเปลี่ยนแปลงรสนิยม หรือบริโภคเพลงหลากหลายขึ้นเพราะเหตุใด เพื่อที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในการผลักดันเพลงไทยสู่ตลาดโลกต่อไป

เอกสารอ้างอิง

ณวรา พิไชยแพทย์. (2553). *การปรับกระบวนการทัศน์ของอุตสาหกรรมเพลงในประเทศไทย*.

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/item/dc:121096.

ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร, สำนักงานปลัดกระทรวงพาณิชย์. (2567).

<https://tradereport.moc.go.th/Report/Default.aspx?Report=TradeThSummary>

Nowadaysgirl. (2563). *ส่อง 5 มุกเน้น้องเล็กประจำวงบอยกรุ๊ปของ T-POP ที่ต้องหลงรัก!*.

https://intrend.trueid.net/article/trueidintrend_333056

- Kang, H., & Kouh, H. (2013). *Music Pattern Analysis of K-POP*. *Journal of Digital Convergence*, 11(3), 95–100. <https://doi.org/10.14400/JDPM.2013.11.3.095>.
- Kim, B.-R. (2015). Past, present, and future of Hallyu (Korean wave). *American International Journal of Contemporary Research*, 5(5), 154.
- Ateez. [@ateez_official_]. (2023, August 9). ATINY ❤️ มองนาน ๆ คนสวยต้องมองนาน ๆ 😍
#ATEEZ #에이티즈 #SEONGHWA #성화 #TheFellowship #Break_The_Wall.
[Reels]. Instagram.
<https://www.instagram.com/reel/Cvw9XSoLrdA/?igsh=MWFoNTY4dTlmcXY1eA==>

ปัจจัยคุณภาพการบริการและภาพลักษณ์องค์กรที่ส่งผลต่อความพึงพอใจ
ของผู้ใช้บริการกรมพัฒนาที่ดิน ในกรุงเทพมหานคร
SERVICE QUALITY FACTORS AND CORPORATE IMAGE THAT AFFECT
THE SATISFACTION OF USERS OF THE LAND DEVELOPMENT
DEPARTMENT IN BANGKOK

อาภาวรรณ สุพันธ์มัตย์^{1*} และ รัชดา ฐปทอง²

Apawan Suphantamat^{1*} and Ratchada Toopthong²

กลุ่มวิชาการตลาด คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

Marketing academic group, Faculty of Business Administration, University of the Thai Chamber of Commerce

*Corresponding Author, E-mail: gaadyce@gmail.com

Received: Mar 3, 2024

Revised: Jul 17, 2024

Accepted: Nov 14, 2024

Available: Dec 20, 2024

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความพึงพอใจ ปัจจัยคุณภาพการบริการและภาพลักษณ์องค์กร ที่ส่งผลต่อความพึงพอใจของผู้ใช้บริการกรมพัฒนาที่ดินในกรุงเทพมหานคร โดยใช้การวิจัยแบบผสมผสาน ระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพ ดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ปฏิบัติงานตามส่วนงานบริการต่าง ๆ ของกรมพัฒนาที่ดิน ในกรุงเทพมหานคร จำนวน 10 คน และการวิจัยเชิงปริมาณ ดำเนินการแจกแบบสอบถามกับผู้ใช้บริการกรมพัฒนาที่ดินในกรุงเทพมหานคร จำนวน 400 คน สถิติ คือ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ ผลการศึกษา พบว่า ปัจจัยคุณภาพการบริการส่งผลต่อความพึงพอใจของผู้ใช้บริการกรมพัฒนาที่ดินในกรุงเทพมหานคร ส่วนปัจจัยภาพลักษณ์องค์กรส่งผลต่อความพึงพอใจของผู้ใช้บริการกรมพัฒนาที่ดิน

ในกรุงเทพมหานคร และปัจจัยคุณภาพการบริการและภาพลักษณ์องค์กรส่งผลต่อความพึงพอใจของผู้ใช้บริการกรมพัฒนาที่ดิน ในกรุงเทพมหานคร ส่งผลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และมีข้อเสนอแนะ คือ การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในการปฏิบัติงานโดยใช้เทคโนโลยีและอุปกรณ์ที่ทันสมัย การลดขั้นตอนการทำงาน การพัฒนาความรู้และทักษะให้แก่บุคลากร

คำสำคัญ: คุณภาพการบริการ ภาพลักษณ์องค์กร ความพึงพอใจ

Abstract

The purposes of this study were to examine satisfaction, service quality factors, and corporate image that affect the satisfaction of users of the Land Development Department in Bangkok, using a mixed-methods research approach. For the qualitative component, interviews were conducted with 10 employees from various service sections within the Land Development Department in Bangkok. For qualitative component, questionnaires were distributed to 400 users of the department's services in Bangkok. The data were analyzed using frequency, percentage, mean, standard deviation, and multiple regression analysis. The results found that service quality factors impact user satisfaction with the Land Development Department's services in Bangkok. Similarly, corporate image it was found to affect user satisfaction. Both service quality and corporate image were statistically significant factors at the 0.05 level. Recommendations include developing operational facilities with modern technology and equipment, reducing work steps, and enhancing personnel knowledge and skills.

Keywords: service quality, corporate image, satisfaction

บทนำ

การให้ความสำคัญกับประชาชนผู้รับบริการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ของส่วนราชการถือว่ามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งโดยเฉพาะคุณภาพการบริการที่ประชาชนควรได้รับ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, 2559) ดังนั้น การสร้างคุณภาพการบริการที่มีประสิทธิภาพ ย่อมทำให้ประชาชนเกิดความพึงพอใจต่อการบริการและองค์กรจะได้รับความไว้วางใจ ความน่าเชื่อถือ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่องค์กรจะต้องพัฒนาปรับปรุงองค์กรอยู่เสมอ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรและสร้างความพึงพอใจสูงสุดให้แก่ประชาชนผู้รับบริการ แต่หากประสิทธิภาพการบริการลดลง จะส่งผลกระทบต่อธรรมาภิบาล องค์กรขาดความน่าเชื่อถือ และการยอมรับจากประชาชนผู้รับบริการ การดำเนินงานขององค์กรไม่สามารถบรรลุตามเป้าหมายและไม่สามารถแก้ปัญหาหรือตอบสนองต่อความต้องการของผู้รับบริการได้อย่างแท้จริง รวมถึงประสิทธิภาพการดำเนินงาน ความคุ้มค่าในเชิงภารกิจของรัฐ ขีดความสามารถขององค์กรและศักยภาพในการแข่งขันลดลง อีกทั้งชื่อเสียงและภาพลักษณ์องค์กรได้รับความเสียหาย ถ้าประชาชนผู้รับบริการมีความเห็นหรือเกิดทัศนคติในเชิงลบต่อองค์กร

กรมพัฒนาที่ดิน มีภารกิจหลักในการให้บริการ เพื่อส่งเสริมให้เกษตรกรสามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหาของพื้นที่สร้างผลผลิตและรายได้อย่างมั่นคง มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม แต่จากผลการสำรวจความพึงพอใจของเกษตรกรและประชาชนที่มาใช้บริการที่สำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 1-12 พบว่า ผลคะแนนความพึงพอใจภาพรวมเฉลี่ย ในช่วงปี 2563-2565 ลดลงอย่างต่อเนื่อง แบ่งเป็นด้านขั้นตอนการให้บริการ ลดลงร้อยละ 5.43 ด้านเจ้าหน้าที่ ลดลงร้อยละ 1.94 ด้านสถานที่และการอำนวยความสะดวก ลดลงร้อยละ 4.28 และด้านคุณภาพผลิตภัณฑ์/งานบริการ ลดลงร้อยละ 1.07 (กรมพัฒนาที่ดิน, 2565) ดังนั้นจากผลคะแนนจะเห็นได้ว่าสำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 1-12 กำลังประสบปัญหาในด้านคุณภาพการให้บริการประชาชน ซึ่งมีแนวโน้มส่งผลกระทบต่อกรมพัฒนาที่ดินในอนาคตได้

นอกจากนี้จากการสำรวจงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพการให้บริการของหน่วยงานภาครัฐของเพ็ญแข ลิโกมาตย์ และชัยฤกษ์ แก้วพรหมมาลย์ (2563), ฉัตรสุตา แสงประชาทัย (2562) และ นวิทย์ เอ็มเอก และปาริฉัตร ตู่ดำ (2561) มีผลการศึกษาดังกล่าว คือ คุณภาพการบริการ ภาพลักษณ์ส่งผลต่อความพึงพอใจของผู้ใช้บริการ

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยคุณภาพการบริการและภาพลักษณ์องค์กรที่ส่งผลต่อความพึงพอใจของผู้ใช้บริการกรมพัฒนาที่ดิน ในกรุงเทพมหานคร เพื่อจะได้ทราบปัญหา อุปสรรค

และข้อเสนอแนะจากผู้ให้บริการ นำมาปรับปรุงและเพิ่มประสิทธิภาพคุณภาพการบริการ ตอบสนองความต้องการ ความคาดหวังของผู้ใช้บริการ และเสริมสร้างภาพลักษณ์องค์กรที่ดีต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของผู้ใช้บริการกรมพัฒนาที่ดิน ในกรุงเทพมหานคร
2. เพื่อศึกษาปัจจัยคุณภาพการบริการและภาพลักษณ์องค์กรที่ส่งผลต่อความพึงพอใจของผู้ใช้บริการกรมพัฒนาที่ดิน ในกรุงเทพมหานคร

การทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดและทฤษฎีคุณภาพการบริการ

Parasuraman et al. (1985) คุณภาพการบริการ หมายถึง ความสามารถในการตอบสนองความต้องการของประชาชนผู้รับบริการ เป็นปัจจัยที่สำคัญในการส่งมอบคุณค่า ตอบสนองความต้องการและความคาดหวังของผู้รับบริการที่มากขึ้น ส่งผลให้ผู้รับบริการเกิดความประทับใจ ต้องการกลับมาใช้บริการซ้ำอีก และเกิดความสัมพันธ์ที่ดีทำให้บอกต่อไปยังผู้อื่นในเชิงบวก

Zeithaml et al. (1990) เครื่องมือสำหรับวัดคุณภาพการบริการ SERVQUAL ประกอบด้วย 5 ด้าน ได้แก่

1) สิ่งสัมผัสได้ (Tangibility) หมายถึง การมีสิ่งอำนวยความสะดวก อุปกรณ์ เอกสาร เครื่องมือสำนักงานที่ทันสมัย สภาพแวดล้อม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ช่องทางการเข้าถึงการบริการ

2) ความไว้วางใจ (Reliability) หมายถึง การบริการที่เชื่อถือได้ มีมาตรฐานการรักษาข้อมูลของผู้รับบริการ การให้ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้อง ครบถ้วนตามอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบขององค์กร และสามารถให้บริการได้ภายในระยะเวลาที่กำหนด

3) การตอบสนอง (Responsiveness) หมายถึง ความตั้งใจ กระตือรือร้น สุภาพ เป็นมิตร เต็มใจ ความพร้อมที่จะบริการ มีฐานข้อมูลของผู้รับบริการที่จัดเก็บอย่างมีระบบ สามารถแก้ปัญหาของผู้รับบริการทันที ช่วยลดขั้นตอนการทำงานที่ไม่จำเป็น และผู้รับบริการไม่ต้องรอนาน

4) ความเชื่อมั่น (Assurance) หมายถึง การที่เจ้าหน้าที่ผู้ให้บริการมีทักษะ ความรู้ ความเชี่ยวชาญ ความเป็นมืออาชีพ มีจำนวนเจ้าหน้าที่มากพอต่อการให้บริการ เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีแก่ผู้รับบริการ และเกิดความมั่นใจที่จะรับบริการครั้งต่อไป

5) ความเข้าใจ (Empathy) หมายถึง การให้ความสนใจ ใส่ใจ การสื่อสารของเจ้าหน้าที่ที่สามารถเข้าใจกับปัญหาและความต้องการของประชาชนผู้รับบริการ มีการบริการแนะแนวทางในการแก้ปัญหาพร้อมทั้งการให้คำแนะนำที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้รับบริการ

จากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีคุณภาพการบริการที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า คุณภาพการบริการ หมายถึง สิ่งที่เป็นความคาดหวังของประชาชนหรือผู้ใช้บริการถึงคุณภาพของการบริการที่ได้รับ ซึ่งองค์กรจำเป็นต้องมีการควบคุมคุณภาพการบริการให้อยู่ในเกณฑ์ที่ดีอยู่เสมอ การวัดคุณภาพการบริการของกรมพัฒนาที่ดิน ในกรุงเทพมหานคร ประยุกต์จากแนวคิดของ Zeithaml et al. (1990) โดยใช้เครื่องมือการวัดคุณภาพการบริการ SERVQUAL ประกอบไปด้วย 5 ด้าน ได้แก่ ด้านสิ่งที่สัมผัสได้ ด้านความไว้วางใจ ด้านการตอบสนอง ด้านความเชื่อมั่น และด้านความเข้าใจ เพื่อที่จะสามารถนำข้อมูลที่ได้จากการตอบแบบสอบถามของผู้ใช้บริการกรมพัฒนาที่ดิน ในกรุงเทพมหานคร เกี่ยวกับคุณภาพการบริการมาวิเคราะห์ ปรับปรุง พัฒนาให้ตรงตามความต้องการของประชาชนหรือผู้ใช้บริการ

แนวคิดและทฤษฎีภาพลักษณ์องค์กร

แนวคิดเกี่ยวกับภาพลักษณ์เป็นประเด็นที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในโลกปัจจุบัน โดยภาพลักษณ์นั้นหมายถึงภาพที่เกิดขึ้นในใจของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นบุคคล องค์กร สินค้า หรือบริการ ซึ่งเกิดจากการผสมผสานระหว่างการรับรู้ ประสบการณ์ และความรู้สึกของแต่ละบุคคล องค์ประกอบของภาพลักษณ์ประกอบด้วยสามส่วนหลัก ได้แก่ ส่วนการรับรู้ ส่วนความรู้ และส่วนความรู้สึก ซึ่งทั้งสามส่วนนี้มีปฏิสัมพันธ์กันอย่างซับซ้อนในการก่อให้เกิดภาพลักษณ์โดยรวม ภาพลักษณ์สามารถแบ่งออกได้หลายประเภท เช่น ภาพลักษณ์องค์กร ภาพลักษณ์ตราสินค้า และภาพลักษณ์บุคคล โดยแต่ละประเภทมีลักษณะเฉพาะและความสำคัญที่แตกต่างกันไป การสร้างภาพลักษณ์เป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยการสื่อสารอย่างมีกลยุทธ์ เพื่อสร้างการรับรู้และความเข้าใจที่ถูกต้องแก่กลุ่มเป้าหมาย โดยใช้เครื่องมือการสื่อสารที่หลากหลาย ทั้งนี้ ภาพลักษณ์ที่ดีมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความสำเร็จขององค์กรหรือบุคคล เนื่องจากช่วยสร้างความน่าเชื่อถือ ความไว้วางใจ และส่งผลโดยตรงต่อพฤติกรรมของผู้บริโภคหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (อำนวย วีรวรรณ, 2540)

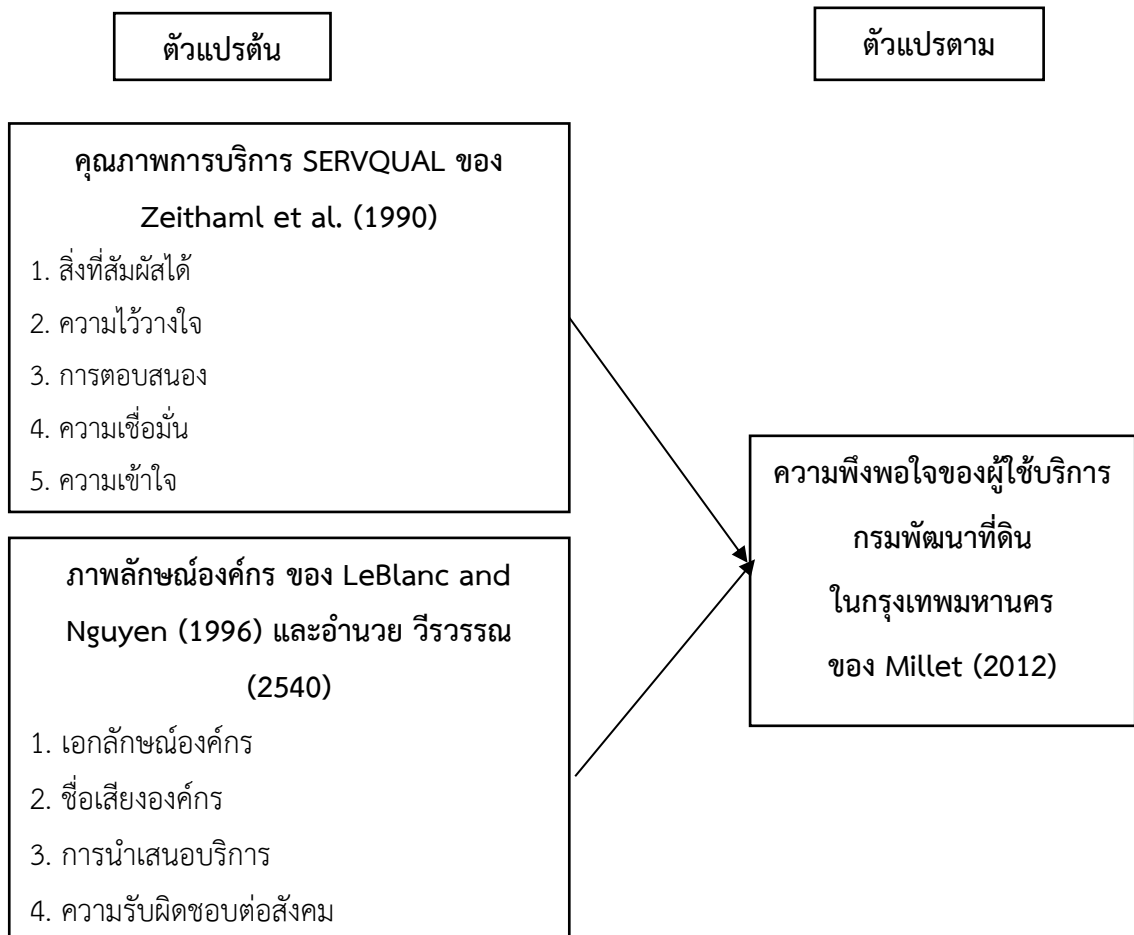
จากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีภาพลักษณ์องค์กรที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า ภาพลักษณ์องค์กร หมายถึง ภาพที่เกิดขึ้นในใจจากการได้ยินชื่อเสียง ประสบการณ์ที่เคยได้รับหรือสัมผัส หรือทัศนคติของประชาชนที่มีต่อองค์กร สะท้อนถึงการบริหารและการดำเนินงานขององค์กร แม้ว่าภาพลักษณ์ชื่อเสียงจะเป็นความรู้สึกส่วนตัวของแต่ละสิ่งเหล่านี้ก็เกิดมาจากการกระทำหรือไม่กระทำ

ขององค์กร ซึ่งภาพลักษณ์องค์กรสามารถเป็นได้ทั้งเชิงบวกหรือเชิงลบ การวัดมุมมองและการรับรู้ภาพลักษณ์องค์กรของกรมพัฒนาที่ดิน ในกรุงเทพมหานคร ประยุกต์จากการผสมผสานแนวคิดของ LeBlanc and Nguyen (1996) และอำนาจ วีรวรรณ (2540) โดยจำแนกปัจจัยภาพลักษณ์องค์กรออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ ด้านเอกลักษณ์องค์กร ด้านชื่อเสียงองค์กร ด้านการนำเสนอบริการ และด้านความรับผิดชอบต่อสังคม เพื่อที่จะสามารถนำข้อมูลที่ได้จากการตอบแบบสอบถาม เกี่ยวกับมุมมองและทัศนคติของผู้ใช้บริการกรมพัฒนาที่ดิน ในกรุงเทพมหานคร เพื่อการปรับปรุงพัฒนาภาพลักษณ์องค์กรในอนาคตต่อไป

แนวคิดและทฤษฎีความพึงพอใจของผู้ใช้บริการ

Millet (2012) กล่าวว่า ประสิทธิภาพในการสร้างความพึงพอใจขององค์กรแก่ผู้ใช้บริการมีองค์ประกอบ คือ 1) การให้บริการอย่างเที่ยงธรรม 2) การให้บริการที่เร็วกว่ากำหนด 3) การให้บริการอย่างทั่วถึง 4) การให้บริการอย่างสม่ำเสมอ 5) การให้บริการที่พัฒนาอย่างก้าวหน้า

จากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีความพึงพอใจของผู้ใช้บริการ ที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า ความพึงพอใจของผู้ใช้บริการ หมายถึง ประสิทธิภาพขององค์กรในการสร้างความประทับใจ ความรู้สึกที่ดีในการให้บริการ ส่งผลให้ผู้ใช้บริการเกิดความพึงพอใจสูงสุด การวัดความพึงพอใจของผู้ใช้บริการกรมพัฒนาที่ดิน ในกรุงเทพมหานคร ประยุกต์จากแนวคิดความพึงพอใจของผู้ใช้บริการของ Millet (2012) ได้แก่ การไม่เลือกปฏิบัติในการให้บริการ ลำดับการให้บริการก่อน - หลัง การให้บริการเป็นไปตามขั้นตอนและตรงตามวัตถุประสงค์ การพัฒนาเครื่องมือและเทคโนโลยีในการเพิ่มประสิทธิภาพการให้บริการ จำนวนของเจ้าหน้าที่ที่มีมากเพียงพอ ช่องทางในการรับบริการมีความหลากหลายเข้าถึงง่าย ความรวดเร็วในการรับบริการ เป็นต้น เพื่อนำข้อมูลที่ได้จากการตอบแบบสอบถาม เกี่ยวกับความพึงพอใจของผู้ใช้บริการกรมพัฒนาที่ดิน ในกรุงเทพมหานคร นำไปสู่การปรับปรุง พัฒนาการบริการขององค์กรในการตอบสนองความต้องการของประชาชนและผู้ใช้บริการให้เกิดความพึงพอใจสูงสุด

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ที่มา: คณะผู้วิจัย

สมมติฐานการวิจัย

สมมติฐานที่ 1 คุณภาพการบริการส่งผลต่อความพึงพอใจของผู้ใช้บริการกรมพัฒนาที่ดิน ในกรุงเทพมหานคร

สมมติฐานที่ 2 ภาพลักษณ์องค์กรส่งผลต่อความพึงพอใจของผู้ใช้บริการกรมพัฒนาที่ดิน ในกรุงเทพมหานคร

สมมติฐานที่ 3 คุณภาพการบริการและภาพลักษณ์องค์กรส่งผลต่อความพึงพอใจของผู้ใช้บริการกรมพัฒนาที่ดิน ในกรุงเทพมหานคร

วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสาน ประกอบด้วย การวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปริมาณ เนื่องจากเพื่อให้การศึกษามีความครบถ้วนสมบูรณ์ และสามารถนำผลการศึกษาไปใช้ประโยชน์ได้สูงสุด

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยเชิงคุณภาพ ประชากรที่จะศึกษาเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน ที่ปฏิบัติงาน ณ จุดบริการต่าง ๆ ของกรมพัฒนาที่ดิน ในกรุงเทพมหานคร จำนวน 809 ราย โดยกำหนดขนาดตัวอย่างคิดเป็นร้อยละ 1 ของจำนวนประชากรทั้งหมด ผลการคำนวณกลุ่มตัวอย่างเท่ากับ 8.09 หรือประมาณ 8 ตัวอย่าง และเพิ่มกลุ่มตัวอย่างอีก 2 ตัวอย่าง จะได้กลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสมเท่ากับ 10 ตัวอย่าง

การวิจัยเชิงปริมาณ ประชากรที่จะศึกษาโดยการใช้แบบสอบถามออนไลน์ คือ ผู้ใช้บริการกรมพัฒนาที่ดิน ในกรุงเทพมหานคร จำนวน 7,252 ราย (กรมพัฒนาที่ดิน ข้อมูล ณ วันที่ 1 มกราคม - 31 ธันวาคม 2565) คำนวณจากจำนวนของขนาดตัวอย่าง โดยใช้สูตรของ Yamane (1973) ที่ความเชื่อมั่น 95% และค่าความคลาดเคลื่อน 5% และเพิ่มกลุ่มตัวอย่างอีก 20 ตัวอย่าง เพื่อความสะดวกในการคำนวณ จะได้กลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสมเท่ากับ 400 ตัวอย่าง

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยเชิงคุณภาพเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาข้อมูลเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง จากการสัมภาษณ์ผู้ปฏิบัติงาน ของกรมพัฒนาที่ดิน ในกรุงเทพมหานคร เพื่อทราบความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค ในการปฏิบัติงาน และแนวทางในการเพิ่มประสิทธิภาพในการให้บริการ ประกอบด้วยประเด็นคำถาม 2 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป ประกอบด้วย เพศ อายุ ตำแหน่ง ประสบการณ์ทำงาน

ส่วนที่ 2 คำถามเกี่ยวกับปัญหา/อุปสรรคในการปฏิบัติงานและข้อเสนอแนะในการเพิ่มประสิทธิภาพการบริการ

การวิจัยเชิงปริมาณ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาข้อมูลเชิงปริมาณ ประกอบด้วย แบบสอบถามออนไลน์เพื่อสอบถามผู้ให้บริการกรมพัฒนาที่ดิน ในกรุงเทพมหานคร เพื่อศึกษาระดับคุณภาพการบริการ ภาพลักษณ์องค์กร และความพึงพอใจ และข้อเสนอแนะของผู้ใช้บริการ กรมพัฒนาที่ดิน ในกรุงเทพมหานคร โดยแบ่งข้อคำถามออกเป็น 5 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ 1) เพศ 2) อายุ 3) ระดับการศึกษา 4) อาชีพ 5) รายได้ 6) ประเภทการขอรับบริการ 7) ความถี่ในการใช้บริการ ทั้งหมดจำนวน 7 ข้อ มีลักษณะข้อคำถามเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check list)

ส่วนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับคุณภาพการบริการ ได้แก่ 1) ด้านสิ่งที่สัมผัสได้ (Tangibility) 2) ด้านความไว้วางใจ (Reliability) 3) ด้านการตอบสนอง (Responsiveness) 4) ด้านความเชื่อมั่น (Assurance) 5) ด้านความเข้าใจ (Empathy) ทั้งหมดจำนวน 20 ข้อ มีลักษณะข้อคำถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Rating scale)

ส่วนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับภาพลักษณ์องค์กร ได้แก่ จำนวน 4 ด้าน คือ 1) เอกลักษณ์องค์กร 2) ชื่อเสียงองค์กร 3) การนำเสนอบริการ และ 4) ความรับผิดชอบต่อสังคม ทั้งหมดจำนวน 13 ข้อ มีลักษณะข้อคำถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Rating scale)

ส่วนที่ 4 แบบสอบถามเกี่ยวกับความพึงพอใจของผู้ใช้บริการ ทั้งหมดจำนวน 9 ข้อ มีลักษณะข้อคำถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Rating scale)

การตรวจสอบความถูกต้องของเครื่องมือ การทดสอบค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถามโดยการทดลองกับกลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้ใช้บริการกรมพัฒนาที่ดิน ในกรุงเทพมหานคร จำนวน 30 ชุด เพื่อทดสอบค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟา (Cronbach's Alpha Coefficient; α) จากการทดลองกับกลุ่มตัวอย่าง 30 ชุด พบว่า ค่าระดับความเชื่อมั่นของแบบสอบถามเท่ากับ 0.98 ซึ่งถือว่าอยู่ในระดับดีมาก และสามารถนำไปศึกษาต่อกับกลุ่มตัวอย่างจริงได้

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยเชิงคุณภาพ การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) ซึ่งเป็นการสุ่มตัวอย่างที่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยเจาะจงไปยังกลุ่มผู้ใช้บริการกรมพัฒนาที่ดิน ในกรุงเทพมหานคร ซึ่งจะเน้นเก็บข้อมูลจากผู้ให้บริการที่สะดวก เต็มใจ และยินดีให้ข้อมูล

การวิจัยเชิงปริมาณ (1) จัดทำหนังสือขออนุญาตกรมพัฒนาที่ดิน ในการขอเก็บข้อมูลการวิจัย เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการตอบแบบสอบถามของผู้ใช้บริการกรมพัฒนาที่ดิน ในกรุงเทพมหานคร (2) ติดต่อบริการ เพื่อขออนุญาตนำ QR code แบบสอบถามออนไลน์ไปวางไว้ ณ จุดให้บริการต่าง ๆ เพื่อความสะดวกในการเก็บข้อมูล และขอความร่วมมือจากผู้ปฏิบัติงานในแต่ละจุดบริการในการ

ขอความอนุเคราะห์ให้ผู้ให้บริการช่วยตอบแบบสอบถาม ช่วงระยะเวลาในการเก็บข้อมูลระหว่างเดือน ตุลาคม - ธันวาคม 2566 ในวันจันทร์ - ศุกร์ เวลา 8.30 – 16.30 น.

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเชิงคุณภาพ นำข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างมาสรุปปัญหา อุปสรรค ในการปฏิบัติงาน เพื่อนำไปหาสาเหตุที่แท้จริงของปัญหา และแนวทางในการแก้ปัญหาเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ การบริการจากข้อเสนอแนะของผู้ปฏิบัติงาน

การวิจัยเชิงปริมาณ ด้วยการนำข้อมูลจากการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างจากแบบสอบถาม ออนไลน์มาวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ ได้แก่

การวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติเชิงพรรณนา โดยใช้ค่าความถี่ ร้อยละ สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูล ทัวไปของผู้ตอบแบบสอบถาม และใช้ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับ คุณภาพการบริการ ภาพลักษณ์องค์กร และความพึงพอใจของผู้ใช้บริการ

การวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติเชิงอนุมาน เป็นการวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การถดถอยพหุคูณ เพื่อหา ข้อสมมติฐานและความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระหรือตัวแปรต้นกับตัวแปรตาม

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยเชิงคุณภาพ

ประเด็นที่ 1 ปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงาน

ผลการศึกษา พบว่า ปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงาน ได้แก่ (1) สิ่งอำนวยความสะดวก ในการทำงานยังไม่มี ความทันสมัยและไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอสำหรับการปฏิบัติงาน (2) ขั้นตอนการ ประสานงานหรือส่งต่องานระหว่างแผนกที่ไม่ต่อเนื่องและไม่เป็นระบบ ไม่มีผู้รับผิดชอบที่ชัดเจน เกิดการทำงานซ้ำซ้อน ส่งผลให้เกิดความล่าช้าภายในองค์กร (3) รูปแบบการปฏิบัติงานไม่สนับสนุน ต่อการทำงาน เนื่องจากกระบวนราชการที่มีลำดับขั้นของสายงาน (4) ขาดเทคโนโลยีที่ทันสมัยหรือระบบ AI ที่ช่วยให้สนับสนุนการปฏิบัติงานหรือการบริการให้มีประสิทธิภาพ (5) ผู้ปฏิบัติงานยังขาดความรู้ ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านที่จำเป็น เช่น ความรู้ด้านการพัฒนาที่ดินและการเกษตร ความรู้ด้าน เทคโนโลยี เป็นต้น และ (6) บุคลากรไม่เพียงพอในการปฏิบัติงาน

ประเด็นที่ 2 แนวทางในการเพิ่มประสิทธิภาพการบริการ

ผลการศึกษา พบว่า (1) การให้ความสำคัญกับการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในการทำงานของเจ้าหน้าที่ให้มากขึ้น เช่น อุปกรณ์สำนักงานที่ทันสมัยตอบโจทย์ในการทำงาน การพัฒนาระบบการจัดการภายในหน่วยงาน หรือการนำเทคโนโลยี โปรแกรมการทำงานที่ทันสมัยมาใช้ เพิ่มความเร็วของอินเทอร์เน็ต เพื่อรองรับกับระบบหรือโปรแกรมที่ต้องใช้งาน เพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานของเจ้าหน้าที่ให้มากขึ้น (2) การประชุมที่ต่อเนื่องระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องแต่ละแผนก เพื่อทราบปัญหาในการดำเนินงานและปรับปรุงแก้ไข รวมทั้งวางแผนกำหนดแนวทางการปฏิบัติงาน มีผู้รับผิดชอบที่ชัดเจน (3) การทบทวนขั้นตอนการดำเนินงาน ลดขั้นตอนการทำงานที่ไม่จำเป็น ทำผังงานที่แสดงขั้นตอน กระบวนการทำงานที่กระชับ เข้าใจง่าย (4) การจัดกิจกรรมภายในหน่วยงานเป็นประจำ เพื่อสร้างปฏิสัมพันธ์ของบุคลากร สร้างความสามัคคีการทำงานเป็นทีม ละลายพฤติกรรม ช่วยให้การปฏิบัติงานและการประสานงานเกิดความราบรื่น (5) ปรับวัฒนธรรมองค์กร ให้เอื้อประโยชน์ต่อการทำงานมีแนวทางในการทำงานที่มีความยืดหยุ่นและเป็นเอกชนมากขึ้น ผู้ปฏิบัติงานสามารถแสดงความคิดเห็น ใช้ความคิดสร้างสรรค์หรือคิดนอกกรอบได้ (6) การส่งเสริมการฝึกอบรม พัฒนาความรู้และทักษะที่จำเป็นอย่างต่อเนื่อง เพื่อเพิ่มศักยภาพให้แก่ผู้ปฏิบัติงาน (7) เพิ่มการเข้าถึงบริการให้ง่ายมากขึ้นด้วยการพัฒนาแอปพลิเคชันของกรมฯ แบบครบวงจร สำหรับการบริการให้ครอบคลุมในระบบเดียว ยกย่องการบริการให้เป็นระบบออนไลน์ โดยที่ผู้ใช้บริการไม่จำเป็นต้องมาติดต่อที่หน่วยงาน และ (8) มุ่งเน้นการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารของกรมฯ ให้ครอบคลุม หรือการลงพื้นที่จริง เพื่อสร้างการรับรู้คุณค่าและนำเสนอการบริการของหน่วยงานให้แก่เกษตรกรหรือผู้ที่สนใจให้เป็นที่รู้จักในวงกว้างมากขึ้น

ผลการวิจัยเชิงปริมาณ

1) ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ เป็นเพศ อายุ 36 - 40 ปี ระดับการศึกษาปริญญาตรี อาชีพเกษตรกร รายได้ 25,001 - 35,000 บาท ใช้บริการวัสดุการเกษตร และใช้บริการ 1 - 3 ครั้ง

2) ผลการศึกษปัจจัยคุณภาพการบริการ พบว่า ข้อมูลปัจจัยคุณภาพการบริการ อยู่ในระดับเห็นด้วย ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.01 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.267 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านความเข้าใจ (Empathy) รองลงมา คือ ด้านความเชื่อมั่น (Assurance) ด้านความไว้วางใจ (Reliability) ด้านสิ่งที่สัมผัสได้ (Tangibility) และด้านการตอบสนอง (Responsiveness) ตามลำดับ ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ปัจจัยคุณภาพการบริการ กรมพัฒนาที่ดิน ในกรุงเทพมหานคร

ปัจจัยคุณภาพการบริการ	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	ระดับความคิดเห็น
ด้านสิ่งสัมผัสได้ (Tangibility)	3.93	.386	เห็นด้วย
ด้านความไว้วางใจ (Reliability)	4.01	.400	เห็นด้วย
ด้านการตอบสนอง (Responsiveness)	3.90	.447	เห็นด้วย
ด้านความเชื่อมั่น (Assurance)	4.10	.459	เห็นด้วย
ด้านความเข้าใจ (Empathy)	4.12	.454	เห็นด้วย
สรุปปัจจัยคุณภาพการบริการภาพรวม	4.01	.267	เห็นด้วย

2) ผลการศึกษาปัจจัยภาพลักษณ์องค์กร ข้อมูลปัจจัยภาพลักษณ์องค์กร อยู่ในระดับเห็นด้วย ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.97 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .363 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านชื่อเสียงองค์กร รองลงมา คือ ด้านการนำเสนอบริการ ด้านความรับผิดชอบต่อสังคม และด้านเอกลักษณ์องค์กร ตามลำดับ ดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ปัจจัยภาพลักษณ์องค์กร กรมพัฒนาที่ดิน ในกรุงเทพมหานคร

ปัจจัยภาพลักษณ์องค์กร	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	ระดับความคิดเห็น
ด้านเอกลักษณ์องค์กร	3.90	.478	เห็นด้วย
ด้านชื่อเสียงองค์กร	4.14	.624	เห็นด้วย
ด้านการนำเสนอบริการ	3.93	.427	เห็นด้วย
ด้านความรับผิดชอบต่อสังคม	3.92	.527	เห็นด้วย
สรุปปัจจัยภาพลักษณ์องค์กรภาพรวม	3.97	.363	เห็นด้วย

3) ผลการศึกษาความพึงพอใจของผู้ใช้บริการ ข้อมูลความพึงพอใจของผู้ใช้บริการ อยู่ในระดับพึงพอใจมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.06 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .416 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ความเสมอภาคเป็นธรรมไม่เลือกปฏิบัติในการให้บริการ มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด รองลงมา

คือ การจัดลำดับการให้บริการก่อน - หลัง อย่างยุติธรรม การให้บริการเป็นไปตามกระบวนการงานและขั้นตอนที่กำหนด การให้บริการมีความถูกต้อง ครบถ้วน และตรงตามวัตถุประสงค์ การปรับปรุง พัฒนา อุปกรณ์เครื่องมือ ระบบสารสนเทศ และเทคโนโลยี เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการให้บริการอยู่เสมอ เจ้าหน้าที่มีจำนวนมากเพียงพอต่อการรับบริการ ช่องทางในการรับบริการมีความหลากหลายและสามารถเข้าถึงได้ง่าย ขั้นตอนการรับบริการมีความสะดวกรวดเร็ว มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.84 และระยะเวลาการรอคอยการให้บริการมีความเหมาะสม ตามลำดับ

4) ผลการทดสอบสมมติฐานข้อที่ 1 พบว่า ปัจจัยคุณภาพการบริการทั้ง 5 ด้าน มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณเป็น 0.571 ($R = 0.571$) สามารถร่วมกันพยากรณ์คุณภาพการบริการได้ร้อยละ 32.60 ($R^2 = 0.326$) อำนาจในการพยากรณ์ร้อยละ 31.70 (Adjusted $R^2 = 0.317$) ผลการทดสอบสมมติฐานของคุณภาพการบริการที่ส่งผลต่อความพึงพอใจของผู้ใช้บริการกรมพัฒนาที่ดิน ในกรุงเทพมหานคร อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ($P\text{-value} = 0.000$) ($F = 38.078$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า คุณภาพการบริการด้านความเข้าใจ ($Beta = .324$) และด้านความเชื่อมั่น ($Beta = .287$) และด้านความไว้วางใจ ($Beta = .118$) ส่งผลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ส่วนด้านสิ่งที่สัมผัสได้ ($Beta = .067$) และด้านการตอบสนอง ($Beta = .024$) ไม่ส่งผลต่อความพึงพอใจของผู้ใช้บริการกรมพัฒนาที่ดิน ในกรุงเทพมหานคร ดังแสดงในตารางที่ 4

ตารางที่ 4 การวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณระหว่างคุณภาพการบริการที่ส่งผลต่อความพึงพอใจของผู้ใช้บริการกรมพัฒนาที่ดิน ในกรุงเทพมหานคร

คุณภาพการบริการ	B	SE	Beta	t	P-value	Tolerance	VIF
ด้านสิ่งที่สัมผัสได้	.073	.047	.067	1.542	.124	.897	1.115
ด้านความไว้วางใจ	.122	.047	.118	2.606	.010*	.840	1.191
ด้านการตอบสนอง	.022	.044	.024	.513	.608	.774	1.292
ด้านความเชื่อมั่น	.261	.040	.287	6.575	.000*	.896	1.117
ด้านความเข้าใจ	.297	.045	.324	6.644	.000*	.719	1.391
R = 0.571, $R^2 = 0.326$, Adjusted $R^2 = 0.317$, SE = 0.344, F = 38.078, P-value = 0.000*							

* นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

5) ผลการทดสอบสมมติฐานข้อที่ 2 พบว่า ปัจจัยภาพลักษณ์องค์กรทั้ง 4 ด้าน มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณเป็น 0.636 ($R = 0.636$) สามารถร่วมกันพยากรณ์ภาพลักษณ์องค์กร ร้อยละ 40.40 ($R^2 = 0.404$) อำนาจในการพยากรณ์ร้อยละ 39.80 (Adjusted $R^2 = 0.398$) โดยมีความคลาดเคลื่อนมาตรฐานในการพยากรณ์เท่ากับ 0.323 ($SE = 0.323$) โดยภาพลักษณ์องค์กรที่ส่งผลต่อความพึงพอใจของผู้ใช้บริการกรมพัฒนาที่ดิน ในกรุงเทพมหานคร อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ($P\text{-value} = 0.000$) ($F = 66.971$) เมื่อพิจารณาแต่ละด้านพบว่า ด้านชื่อเสียงองค์กร ($Beta = .353$) ด้านความรับผิดชอบต่อสังคม ($Beta = .239$) และด้านเอกลักษณ์องค์กร ($Beta = .198$) ส่งผลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ส่วนด้านการนำเสนอบริการ ($Beta = .049$) ไม่ส่งผลต่อความพึงพอใจของผู้ใช้บริการของผู้ใช้บริการกรมพัฒนาที่ดิน ในกรุงเทพมหานคร ดังแสดงในตารางที่ 5

ตารางที่ 5 การวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณระหว่างภาพลักษณ์องค์กรที่ส่งผลต่อความพึงพอใจของผู้ใช้บริการกรมพัฒนาที่ดิน ในกรุงเทพมหานคร

ภาพลักษณ์องค์กร	B	SE	Beta	t	P-value	Tolerance	VIF
ด้านเอกลักษณ์องค์กร	.172	.039	.198	4.464	.000*	.770	1.299
ด้านชื่อเสียงองค์กร	.235	.030	.353	7.768	.000*	.729	1.371
ด้านการนำเสนอบริการ	.048	.039	.049	1.209	.227	.925	1.081
ด้านความรับผิดชอบต่อสังคม	.189	.035	.239	5.394	.000*	.767	1.305
$R = 0.636, R^2 = 0.404, \text{Adjusted } R^2 = 0.398, SE = 0.323, F = 66.971, P\text{-value} = 0.000^*$							

* นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

6) ผลการทดสอบสมมติฐานข้อที่ 3 พบว่า คุณภาพการบริการและภาพลักษณ์องค์กร มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณเป็น 0.657 ($R = 0.657$) สามารถร่วมกันพยากรณ์คุณภาพการบริการและภาพลักษณ์องค์กรร้อยละ 43.10 ($R^2 = 0.431$) อำนาจในการพยากรณ์ร้อยละ 42.80 (Adjusted $R^2 = 0.428$) โดยมีความคลาดเคลื่อนมาตรฐานในการพยากรณ์เท่ากับ 0.315 ($SE = 0.315$) ผลการทดสอบสมมติฐานของคุณภาพการบริการและภาพลักษณ์องค์กรส่งผลต่อความพึงพอใจของผู้ใช้บริการกรมพัฒนาที่ดิน ในกรุงเทพมหานคร อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ($P\text{-value} = 0.000$) ($F = 150.390$) ดังแสดงในตารางที่ 6

ตารางที่ 6 การวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณระหว่างคุณภาพการบริการและภาพลักษณ์องค์กรที่ส่งผลต่อความพึงพอใจของผู้ใช้บริการกรมพัฒนาที่ดิน ในกรุงเทพมหานคร

ความพึงพอใจของ ผู้ให้บริการ	B	SE	Beta	t	P-value	Tolerance	VIF
คุณภาพการบริการ	.414	.071	.266	5.817	.000*	.687	1.456
ภาพลักษณ์องค์กร	.538	.052	.470	10.288	.000*	.687	1.456
R = 0.657, R ² = 0.431, Adjusted R ² = 0.428, SE = 0.315, F = 150.390, P-value = 0.000*							

* ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาเรื่อง ปัจจัยคุณภาพการบริการและภาพลักษณ์องค์กรที่ส่งผลต่อความพึงพอใจของผู้ใช้บริการกรมพัฒนาที่ดิน ในกรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยสามารถสรุปการอภิปรายผลการวิจัยเพื่ออธิบายสมมติฐาน ดังนี้

สมมติฐานที่ 1 คุณภาพการบริการส่งผลต่อความพึงพอใจของผู้ใช้บริการกรมพัฒนาที่ดิน ในกรุงเทพมหานคร

หากจำแนกเป็นรายด้าน พบว่า ปัจจัยคุณภาพการบริการด้านความเข้าใจ ด้านความเชื่อมั่น และด้านความไว้วางใจ ส่งผลต่อความพึงพอใจของผู้ใช้บริการกรมพัฒนาที่ดิน ในกรุงเทพมหานคร อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ได้แก่ ปัจจัยคุณภาพการบริการด้านความเข้าใจ ส่งผลต่อความพึงพอใจของผู้ใช้บริการกรมพัฒนาที่ดิน ในกรุงเทพมหานคร มากที่สุด โดยการให้บริการต้องเป็นไปด้วยความเข้าใจถึงความต้องการของผู้ใช้บริการเฉพาะแต่ละบุคคลที่แตกต่างกัน คำนึงถึงประโยชน์ของผู้ใช้บริการ อีกทั้งการที่เจ้าหน้าที่มีอัธยาศัยดี ให้บริการด้วยความเต็มใจ มีจิตบริการ จะทำให้ผู้บริกรรู้สึกถึงความเห็นอกเห็นใจและความพึงพอใจในการใช้บริการ สามารถนำไปบอกต่อถึงการบริการของหน่วยงานในเชิงบวกได้ ปัจจัยคุณภาพการบริการด้านความเชื่อมั่น ส่งผลต่อความพึงพอใจของผู้ใช้บริการกรมพัฒนาที่ดิน ในกรุงเทพมหานคร รองลงมา โดยการให้บริการที่มีมาตรฐานอย่างสม่ำเสมอ เจ้าหน้าที่มีทักษะที่ดีในการให้บริการ สามารถตอบข้อสงสัยได้ให้แก่ผู้ให้บริการได้อย่างถูกต้องตรงประเด็น มีความซื่อสัตย์ สุจริต อีกทั้งมีช่องทางในการเข้าถึงและติดต่อหน่วยงานได้ง่าย จะสามารถสร้างความมั่นใจให้แก่ผู้บริกรว่าจะได้รับการบริการที่มีคุณภาพทุกครั้ง และปัจจัยคุณภาพการบริการ

ด้านความไว้วางใจ ส่งผลต่อความพึงพอใจของผู้ใช้บริการกรมพัฒนาที่ดิน ในกรุงเทพมหานคร โดยการมีเจ้าหน้าที่ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในด้านความสามารถหลักขององค์กร ได้แก่ ด้านการพัฒนาที่ดิน เทคโนโลยีชีวภาพ และการเกษตร สามารถให้คำแนะนำการใช้บริการที่ถูกต้อง มีขั้นตอนการดำเนินงานที่เป็นระบบ ทำให้ผู้ใช้บริการเกิดความไว้วางใจและสร้างความน่าเชื่อถือให้แก่องค์กรได้ สอดคล้องกับแนวคิดของ Parasuraman, et al, (1985) ที่กล่าวว่าคุณภาพการบริการ คือ ความสามารถในการตอบสนองความต้องการของประชาชนผู้รับบริการเป็นปัจจัยที่สำคัญในการส่งมอบคุณค่า ตอบสนองความต้องการและความคาดหวังของผู้รับบริการที่มากขึ้น ส่งผลให้ผู้ใช้บริการเกิดความประทับใจ และเกิดความสัมพันธ์ที่ดีทำให้บอกต่อไปยังผู้อื่นในเชิงบวก และงานวิจัยของ กรณ์พงษ์ โกศลนิรติวงศ์ และสุเมธ ฐวดารัตระกุล (2565) ที่ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจของผู้ใช้บริการศาลยุติธรรม ในภาค 7 พบว่า คุณภาพการบริการด้านลักษณะที่สัมผัสได้ ด้านความเชื่อถือได้ ด้านความน่าเชื่อถือ ด้านความแน่นอน และด้านความเข้าใจลูกค้ามีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจของผู้ใช้บริการศาลยุติธรรมในภาค 7 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ยกเว้นในส่วนของปัจจัยคุณภาพการบริการด้านสิ่งที่สัมผัสได้และด้านการตอบสนอง ไม่ส่งผลต่อความพึงพอใจของผู้ใช้บริการกรมพัฒนาที่ดิน ในกรุงเทพมหานคร ได้แก่ ปัจจัยคุณภาพการบริการด้านสิ่งที่สัมผัสได้ เนื่องจากแต่ละจุดบริการของกรมพัฒนาที่ดินมีที่ตั้งกระจายกันออกไป ผู้ใช้บริการต้องเดินทางไปติดต่อหลายจุดบริการ ป้ายบอกทางภายในหน่วยงานไม่ชัดเจนทำให้เกิดความสับสน และที่จอดรถมีไม่เพียงพอต่อการรับบริการ ทำให้ผู้ใช้บริการไม่ได้รับการอำนวยความสะดวกในส่วนความเป็นรูปธรรมของการบริการ และปัจจัยคุณภาพการบริการด้านการตอบสนอง เนื่องจากการที่ผู้ใช้บริการอาจได้รับการบริการที่ล่าช้า การสื่อสารหรือระบบที่มีไม่ตรงกับความต้องการของผู้ใช้บริการ หรือบุคลากรที่มีไม่เพียงพอ ถึงแม้เจ้าหน้าที่จะมีความกระตือรือร้นในการให้บริการ แต่หากขาดเครื่องมือ โปรแกรม เทคโนโลยี และสิ่งอำนวยความสะดวกที่ทันสมัยด้วย ส่งผลให้ไม่สามารถบริการที่ตอบสนองความต้องการของผู้ใช้บริการได้ตรงตามเวลาและตามที่ให้สัญญาไว้ได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ สมิตตา ทองมิตร (2562) ที่ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจของผู้รับบริการ คลินิกพิเศษเฉพาะทางนอกเวลาราชการโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า พบว่า มิติปัจจัยด้านคุณภาพการบริการที่มีผลต่อระดับความพึงพอใจของผู้รับบริการคลินิกพิเศษเฉพาะทางนอกเวลาราชการโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า ได้แก่ ด้านการเข้าถึงจิตใจของผู้รับบริการ ยกเว้นด้านความเป็นรูปธรรมของการบริการ ด้านความน่าเชื่อถือในการบริการ ด้านการตอบสนองต่อผู้รับบริการด้านการให้ความมั่นใจแก่ผู้มารับบริการ ไม่มี

ผลต่อระดับความพึงพอใจของผู้รับบริการคลินิกพิเศษเฉพาะทางนอกเวลาราชการโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า

สมมติฐานที่ 2 : ภาพลักษณ์องค์กรส่งผลต่อความพึงพอใจของผู้ใช้บริการกรมพัฒนาที่ดินในกรุงเทพมหานคร

หากจำแนกเป็นรายด้าน พบว่า ปัจจัยภาพลักษณ์องค์กรด้านชื่อเสียงองค์กร ด้านความรับผิดชอบต่อสังคม และด้านเอกลักษณ์องค์กร ส่งผลต่อความพึงพอใจของผู้ใช้บริการกรมพัฒนาที่ดินในกรุงเทพมหานคร อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ได้แก่ ปัจจัยภาพลักษณ์องค์กรด้านชื่อเสียงองค์กร ส่งผลต่อความพึงพอใจของผู้ใช้บริการกรมพัฒนาที่ดิน ในกรุงเทพมหานคร มากที่สุด ซึ่งกรมพัฒนาที่ดินเป็นหน่วยงานของรัฐที่เป็นผู้นำด้านการพัฒนาที่ดินและบริหารจัดการทรัพยากรที่ดิน อย่างยั่งยืน มีความน่าเชื่อถือและได้รับการยอมรับจากประชาชน ส่งผลให้ผู้ใช้บริการเกิดความมั่นใจ ในศักยภาพขององค์กรที่จะสามารถส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่เกษตรกรได้ ปัจจัยภาพลักษณ์องค์กรด้านความรับผิดชอบต่อสังคม ส่งผลต่อความพึงพอใจของผู้ใช้บริการกรมพัฒนาที่ดิน ในกรุงเทพมหานคร รองลงมา โดยกรมพัฒนาที่ดินมีระบบร้องเรียนร้องทุกข์ รับฟังความคิดเห็นของผู้ใช้บริการ มีความโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ ประกอบกับมีนโยบายที่ช่วยเหลือประชาชนและเกษตรกร ด้วยความร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตคนในสังคมให้ดีขึ้น กิจกรรมขององค์กรเหล่านี้สร้างการรับรู้ให้แก่ผู้บริการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียว่าองค์กรได้ คำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อสังคมและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอยู่เสมอ และปัจจัยภาพลักษณ์องค์กรด้านเอกลักษณ์องค์กร ส่งผลต่อความพึงพอใจของผู้ใช้บริการกรมพัฒนาที่ดิน ในกรุงเทพมหานคร ซึ่งกรมพัฒนาที่ดินมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว และเป็นที่ยึดถือของเกษตรกรและประชาชนทั่วไป ชื่อกรมพัฒนาที่ดินสามารถจดจำได้ง่าย มีตราสัญลักษณ์ที่โดดเด่นและสังเกตได้ง่าย สอดคล้องกับแนวคิดของ Nguyen and Leclerc (2001) กล่าวว่า ภาพลักษณ์องค์กรเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงความคิดของประชาชนหรือผู้รับบริการที่มีต่อองค์กร มีความสัมพันธ์กับความรู้สึกในใจและความเชื่อส่วนบุคคล

ยกเว้นในส่วนของปัจจัยภาพลักษณ์องค์กรด้านการนำเสนอบริการ ไม่ส่งผลต่อความพึงพอใจของผู้บริการของผู้ใช้บริการกรมพัฒนาที่ดิน ในกรุงเทพมหานคร เนื่องจากการรับรู้เกี่ยวกับการให้บริการของกรมพัฒนาที่ดินยังไม่เป็นที่รู้จักมากนัก ซึ่งองค์กรยังขาดการประชาสัมพันธ์การบริการต่าง ๆ การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร ความรู้ความเข้าใจในบริการ ที่จำเป็นต่อผู้บริการผ่านสื่อประชาสัมพันธ์ รวมถึงการพัฒนาระบบการบริการให้สามารถเข้าถึงได้ ใช้งานง่าย และมีหลากหลายช่องทาง

สมมติฐานที่ 3 : คุณภาพการบริการและภาพลักษณ์องค์กรส่งผลต่อความพึงพอใจของผู้ใช้บริการกรมพัฒนาที่ดิน ในกรุงเทพมหานคร อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยการให้บริการด้วยความเสมอภาค มีเจ้าหน้าที่เพียงพอต่อการบริการ การให้บริการที่มีความสะดวกรวดเร็ว เป็นไปตามมาตรฐานและตรงตามความต้องการของผู้ใช้บริการ การพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการให้บริการอยู่เสมอ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ส่งผลให้ผู้ใช้บริการรู้สึกถึงประสิทธิภาพขององค์กรในการสร้างความประทับใจ ความรู้สึกที่ดีในการให้บริการ และเกิดความพึงพอใจได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของฉัตรสุตา แสงประชาทัย (2562) ศึกษาปัจจัยด้านภาพลักษณ์องค์กร คุณภาพการบริการ และส่วนประสมทางการตลาดที่ส่งผลต่อความพึงพอใจในการใช้บริการรถไฟฟ้าไทย พบว่า ปัจจัยด้านภาพลักษณ์องค์กร คุณภาพการบริการ และ ส่วนประสมทางการตลาด ส่งผลต่อความพึงพอใจในการใช้บริการรถไฟฟ้าไทย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการศึกษาจากการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างของผู้ปฏิบัติงานกรมพัฒนาที่ดิน ในกรุงเทพมหานคร พบว่า ปัญหาการให้บริการส่วนใหญ่เกิดจากความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวกในการทำงานของเจ้าหน้าที่ องค์กรควรให้ความสำคัญกับอุปกรณ์สำนักงานที่ทันสมัยตอบโจทยในการทำงาน การพัฒนาระบบการจัดการภายในหน่วยงาน หรือการนำเทคโนโลยี โปรแกรมการทำงานที่ทันสมัยมาใช้ การนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยหรือระบบ AI มาสนับสนุนการปฏิบัติงานหรือการบริการให้มีประสิทธิภาพ ขณะที่ผู้ปฏิบัติงานยังขาดความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะ

ดังนั้นข้อเสนอแนะในการพัฒนาคุณภาพการบริการ คือ ควรมีการส่งเสริมการฝึกอบรมพัฒนาความรู้และทักษะที่จำเป็นอย่างต่อเนื่อง เพื่อเพิ่มศักยภาพให้แก่ผู้ปฏิบัติงาน รวมไปถึงขั้นตอนการประสานงานระหว่างแผนกที่ไม่ต่อเนื่องและไม่เป็นระบบ ไม่มีแบบแผนการทำงานและผู้รับผิดชอบที่ชัดเจน ทำงานซ้ำซ้อน ส่งผลให้เกิดความล่าช้าภายในองค์กร ควรให้ความสำคัญในการประชุมระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องแต่ละแผนก เพื่อวางแผนกำหนดแนวทางการปฏิบัติงาน การมอบหมายผู้รับผิดชอบที่ชัดเจน การจัดกิจกรรมภายในหน่วยงาน เพื่อสร้างปฏิสัมพันธ์ของบุคลากร ช่วยให้การประสานงานเกิดความราบรื่น

สรุปผลการศึกษาจากแบบสอบถามของผู้ใช้บริการกรมพัฒนาที่ดิน ในกรุงเทพมหานคร ปัจจัยคุณภาพการบริการ เนื่องจากปัจจัยคุณภาพการบริการด้านความเข้าใจ ด้านความเชื่อมั่น และด้านความ

ไว้วางใจ ส่งผลต่อความพึงพอใจของผู้ใช้บริการกรมพัฒนาที่ดิน ในกรุงเทพมหานคร อย่างมีนัยทางสถิติที่ระดับ 0.05

ดังนั้นข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับปัจจัยคุณภาพการบริการ ที่ส่งผลต่อความพึงพอใจของผู้ใช้บริการกรมพัฒนาที่ดิน ในกรุงเทพมหานคร ได้แก่ (1) ด้านความเข้าใจ ควรมีนโยบายและสนับสนุนให้เจ้าหน้าที่เอาใจใส่ในการให้บริการมากขึ้น คำนึงถึงความต้องการที่แตกต่างของแต่ละบุคคลและประโยชน์ของผู้ใช้บริการเป็นหลัก (2) ด้านความเชื่อมั่น ควรมีการจัดทำคู่มือการปฏิบัติงานและมาตรฐานการบริการ ส่งเสริมการฝึกอบรมทักษะการบริการที่ดีให้แก่เจ้าหน้าที่ทุกคน เพื่อปลูกฝังวัฒนธรรมการให้บริการ การฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ในส่วนของ กฎ ระเบียบขององค์กรอย่างสม่ำเสมอ เพื่อปลูกฝังให้เจ้าหน้าที่ทำงานด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต (3) ด้านความไว้วางใจ ควรฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ให้มีความรู้ความเชี่ยวชาญ เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ใช้บริการอย่างถูกต้อง ลดความผิดพลาดในการให้บริการ และการกำหนดขั้นตอนในการให้บริการที่ชัดเจน รวมถึงการเพิ่มช่องทางการให้บริการที่หลากหลายในการเข้าถึงและติดต่อหน่วยงานได้ง่าย

ส่วนสรุปผลการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยภาพลักษณ์องค์กร พบว่า ปัจจัยภาพลักษณ์องค์กร ด้านชื่อเสียงองค์กร ด้านความรับผิดชอบต่อสังคม และด้านเอกลักษณ์องค์กร ส่งผลต่อความพึงพอใจของผู้ใช้บริการกรมพัฒนาที่ดิน ในกรุงเทพมหานคร อย่างมีนัยทางสถิติที่ระดับ 0.05

ดังนั้นข้อเสนอแนะ คือ องค์กรควรมุ่งเน้นการประชาสัมพันธ์ภารกิจของกรมพัฒนาที่ดิน ในการสร้างภาพลักษณ์ผู้นำด้านการพัฒนาที่ดินและบริหารจัดการทรัพยากรที่ดินอย่างยั่งยืน รวมถึงการประชาสัมพันธ์โครงการที่ช่วยเหลือประชาชนและเกษตรกร พัฒนาคุณภาพชีวิตคนในสังคม และนโยบายที่สำคัญต่าง ๆ เพื่อให้เป็นที่รู้จักแก่ผู้ที่สนใจมากขึ้น การให้ความสำคัญกับระบบร้องเรียน ร้องทุกข์ รับฟังความคิดเห็นของผู้ใช้บริการ หรือผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อสังคมและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และองค์กรสามารถตรวจสอบได้ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นและเป็นที่ไว้วางใจของประชาชนได้ รวมไปถึงการปรับปรุงตราสัญลักษณ์ของกรมพัฒนาที่ดินให้มีความทันสมัย โดดเด่น และจดจำได้ง่าย

เอกสารอ้างอิง

กรมพัฒนาที่ดิน. (2565). รายงานการสำรวจความพึงพอใจของผู้รับบริการ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2565.

https://www.ddd.go.th/FileUpload/ReportSurvey/report_survey_2565_adg.pdf

กรณ์พงษ์ โกศลนิรติวงษ์ และสุเมธ ธวัชราตราตระกูล. (2565). ปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจของ

ผู้ให้บริการศาลยุติธรรมในภาค 7. วารสารรัชต์ภาคย์, 17(52), 228-237.

- นวนิทย์ เอ็มเอก และปาริฉัตร ตู่คำ. (2561). คุณภาพบริการ ภาพลักษณ์องค์กร และความพึงพอใจของลูกค้าที่มีผลต่อความตั้งใจเชิงพฤติกรรมของผู้โดยสารที่ใช้บริการรถไฟฟ้าใต้ดิน. *Veridian E-Journal, Silpakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ*, 11(3), 1592-1610.
- เพ็ญแข สิริโกมาตย์ และชัยฤกษ์ แก้วพรหมมาลย์. (2563). ปัจจัยที่มีผลต่อการรับรู้ภาพลักษณ์และคุณภาพบริการของการทางพิเศษแห่งประเทศไทย. *Journal of the Association of Researchers Humanities and Social Sciences*, 25(2), 46-61.
- ฉัตรสุดา แสงประชาทัย (2562). ปัจจัยด้านภาพลักษณ์องค์กร คุณภาพการบริการ และส่วนประสมทางการตลาดที่มีผลต่อความพึงพอใจในการใช้บริการรถไฟฟ้าไทย [การค้นคว้าอิสระบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.
- สุमितตา ทองมิตร. (2562). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจของผู้รับบริการคลินิกพิเศษเฉพาะทางนอกเวลาราชการโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า [สารนิพนธ์การจัดการมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ. (2559). *การพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐ*. <https://opdc.go.th/content/Nzc>.
- อำนวย วีรวรรณ. (2540). *การแก้วิกฤติการณ์ภาพลักษณ์ให้องค์กร: ภาพลักษณ์นั้นสำคัญยิ่ง: การประชาสัมพันธ์ภาพลักษณ์*. ปทุมธานี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- LeBlanc, G. and Nguyen, N. (1996). Cues used by customers evaluating corporate image in service firms, and empirical study in financial institutions. *International Journal of Service Industry Management*, 7(2), 44-56.
- Millet, J.D. (2012). *Management in the public service: The quest for effective performance*. McGraw-Hill Book Company.
- Nguyen, N. & Leblanc, G. (2001). Corporate image and corporate reputation in customers' retention decisions in services. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 8(1), 227-236.
- Parasuraman, A., Zeithaml, V. A., & Berry, L. L. (1985). A conceptual model of service and its implications for future research. *The Journal of Marketing*, 12(3), 41-50.

Yamane, Taro. (1973). *Statistics: An Introductory Analysis*. (3rd ed.). Harper and Row Publications.

Zeithaml, V. A., Parasuraman, A., & Berry, L. L. (1990). *Delivering quality service: Balancing customer perceptions and expectations*. Simon and Schuster.

โรงสีกับชุมชน "ความสัมพันธ์ที่รางเลือนไปตามกาล?":

กรณีศึกษาจังหวัดนครศรีธรรมราช

THE MILL AND COMMUNITY "RELATIONSHIP THAT FADE OVER TIME?":

A CASE STUDY OF NAKHON SI THAMMARAT PROVINCE

ฤทธิรงค์ ช่วยป้อง¹ และ เจษฎา นกน้อย²*

Rittirong Chaunypong¹ and Chetsada Noknoi²*

¹หลักสูตรบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต คณะเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยทักษิณ

¹Master of Business Administration Program, Faculty of Economics and Business Administration, Thaksin University

²สาขาวิชาบริหารธุรกิจ คณะเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยทักษิณ

²Business Administration Department, Faculty of Economics and Business Administration, Thaksin University

*Corresponding Author, E-mail: cnoknoi@yahoo.com

Received: Mar 8, 2024

Revised: Mar 31, 2024

Accepted: Jul 25, 2024

Available: Dec 20, 2024

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างโรงสีกับชุมชนทั้งในอดีตและปัจจุบัน 2) ศึกษาปัจจัยที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างโรงสีและชุมชนเปลี่ยนแปลงไป 3) ศึกษาผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างโรงสีและชุมชน และ 4) หาแนวทางพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างโรงสีและชุมชน ผู้ให้ข้อมูลหลักแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ ผู้ประกอบการโรงสี ผู้นำชุมชน และเกษตรกร โดยพบว่าผู้ให้ข้อมูลหลักแต่ละกลุ่มมีการอ้อมตัวของข้อมูลที่ 30 ราย ตามลำดับ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างในประเด็นของความสัมพันธ์ในอดีต ปัจจุบัน ผลกระทบที่เกิดขึ้น และการพัฒนาความสัมพันธ์ตามแนวความคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลใช้แบบเชิงประเด็น จากนั้นจึงตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า ผลการวิเคราะห์พบว่า โรงสีและชุมชนเคยมี

ความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันแต่ด้วยกาลเวลาและปัจจัยหลายอย่างทำให้ความสัมพันธ์เปลี่ยนแปลงไป แม้ความสัมพันธ์ของโรงสีและชุมชนจะเปลี่ยนแปลงไปแต่ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อทั้งสองฝ่ายโดยตรง แต่ส่งผลกระทบต่อถึงความสามัคคีในชุมชน การพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างโรงสีและชุมชนให้มีความยั่งยืนแบ่งออกเป็น 3 ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ สร้างเกษตรแปลงใหญ่ กลุ่มเกษตรอินทรีย์ และสนับสนุนเงินทุนให้ชุมชนพัฒนาเครื่องมือและเครื่องจักรทางการเกษตรที่ทันสมัย ด้านสังคม หาแนวทางลดข้อพิพาทระหว่างโรงสีและชุมชน สร้างความไว้วางใจสามัคคีกัน และด้านสิ่งแวดล้อม นำเทคโนโลยีเข้ามามีส่วนร่วมในการหาทางลดมลพิษที่เกิดขึ้นจากกระบวนการผลิตของโรงสีข้าว

คำสำคัญ: โรงสี ชุมชน ความสัมพันธ์ การพัฒนาที่ยั่งยืน

Abstract

This research aims to 1) study the relationship between the mill and the community in the past and present. 2) examine the factors that have caused changes in the relationship between the mill and the community. 3) investigate the effects of changes in the relationship between the mill and the community and 4) find ways to develop relationships between the mill and the community. The key informants were divided into 3 three groups: mill operators, community leaders, and farmers. It was found that each group of key informants reached data saturation at 30 participants, respectively. The research instrument used was a semi-structured interview. The research instrument used was a semi-structured interview, focusing on past and present relationships, the effects of changes, and the development of relationships according to the concept of sustainable development. The researcher used thematic analysis and then triangulated the data. The analysis results found that The mill and the community used to have good relations with each other but over time and due to various factors, the relationship has changed. Although the relationship between the mill and the community has changed, it has not directly affected either side. However, it has impacted the unity within the community Developing a sustainable relationship between the mill and the community is divided into three areas: 1) economic aspect, creating large agricultural plots; promoting organic farming groups, and providing support funds for communities to develop modern agricultural tools and machinery. 2) social aspect: finding ways to reduce disputes between mills and communities and building trust and unity. 3) environmental aspect, incorporating technology to find ways to reduce pollution from the rice mill production process.

Keywords: mill, community, relationships, sustainable development

บทนำ

ธุรกิจโรงสีข้าวกับชุมชนเกษตรกรชาวนาสองอาชีพที่มีความสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้งในอดีต โดยการทำนาข้าวในอดีตค่อนข้างจะมีความยากลำบากจากการที่ไม่มีเครื่องมือเครื่องจักรที่คอยอำนวยความสะดวก ชาวนาต้องใช้แรงงานจากสัตว์ในการเป็นเครื่องทุ่นแรงสำหรับการเพาะปลูก และในการเก็บเกี่ยวผลผลิตต้องใช้เครื่องมือที่เรียกว่า “แกละ” โดยการเก็บเกี่ยวต้องใช้แรงงานคนในการทำงาน (Traditional Objects of Everyday Use, 2021) หลังการเก็บเกี่ยวหากต้องการที่จะกะเทาะเปลือกของข้าวชาวนาจะต้องใช้ “ครกสีข้าว” จากนั้นจะต้องนำข้าวไป “ผัด” เพื่อแยกข้าวสารออกจากแกลบข้าว การสีข้าวด้วยครกสีข้าวเป็นกระบวนการที่ใช้เวลานานและต้องใช้แรงงานคนมาก ข้าวที่ได้จากการสีด้วยครกสีข้าวจะมีความชื้นสูง และอาจไม่สะอาดจากการเจือปนของเปลือกข้าวและเปลือกไม้ (Pisuthirattananon, 1999) จนการเข้ามาของธุรกิจโรงสีข้าวช่วงปี พ.ศ. 2401 เริ่มมีการก่อตั้งขึ้นครั้งแรกในพื้นที่กรุงเทพมหานครบริเวณริมฝั่งแม่น้ำต่าง ๆ และได้มีการกระจายไปยังภูมิภาคอื่น ๆ ในปี พ.ศ. 2540 (Thai Rice Mill Association, 2022) ส่งผลให้เกิดการปฏิวัติการสีข้าวดั้งเดิมของชาวนาไปอย่างสิ้นเชิง ความง่ายในการนำข้าวเปลือกไปขาย และรับเงินทันทีทำให้ชาวนาหันมาขายข้าวกับโรงสีแทนการสีข้าวด้วยครกสีข้าว

โรงสีกับชุมชนมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดและมีความสำคัญต่อกัน เพราะโรงสีเป็นแหล่งรับซื้อข้าวเปลือกจากชาวนาในชุมชนเพื่อแปรรูปเป็นข้าวสารและจำหน่ายให้แก่ผู้บริโภค โรงสีจึงเป็นปัจจัยสำคัญหนึ่งในการส่งเสริมอาชีพทำนาของชาวนา และช่วยสร้างรายได้ให้กับชุมชน โรงสียังสามารถเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ เช่น เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านการเกษตรและเทคโนโลยีการแปรรูปข้าว เป็นแหล่งสร้างงานและสร้างอาชีพให้กับคนในชุมชน เป็นแหล่งส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Wongkaw, 2014) แต่ปัจจุบันความสัมพันธ์ของโรงสีและชุมชนเริ่มมีความเลือนรางลงไปจากอดีตด้วยเหตุการณ์และปัจจัยหลายประการ ได้แก่ การเข้ามาของเทคโนโลยีทำให้ชาวนาไม่ต้องขายข้าวกับโรงสีโดยตรง การเริ่มเข้ามาของธุรกิจตัวกลางของโรงสีและชาวนาอีกชั้น อีกทั้งการไม่พอใจในการตั้งราคารับซื้อข้าวของโรงสีที่ไม่เป็นธรรมสำหรับชาวนา ทำให้เกิดข่าวการประท้วงและลงถนนของชาวนาอยู่เรื่อย ๆ (BBC, 2022)

โดยเฉพาะในภาคใต้ของประเทศไทย อย่างจังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นจังหวัดที่มีโรงสีข้าวจำนวน 30 โรงซึ่งมากที่สุดของภาคใต้ และเป็นจังหวัดที่มีจำนวนพื้นที่ปลูกนาข้าวจำนวน 700,529 ไร่ ซึ่งมากที่สุดของภาคใต้อีกเช่นกัน (Chaunyping et al., 2566) และจากการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็น

ทางการระหว่างวันที่ 18 – 30 มีนาคม 2567 พบว่า จังหวัดนครศรีธรรมราชยังคงมีประเด็นปัญหา ระหว่างโรงสีและชุมชนอยู่เรื่อยมา และยังไม่ได้รับการแก้ไขที่ตรงจุด

ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นถึงปัญหาและความสำคัญในการหาวิธีแก้ไขความสัมพันธ์ที่เลือนรางที่เกิดขึ้นนี้ ให้ได้อย่างรวดเร็ว โดยมีกรณีศึกษาเป็นจังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างโรงสี กับชุมชนทั้งในอดีตและปัจจุบัน ปัจจัยที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างโรงสีและชุมชนเปลี่ยนแปลงไป และผลกระทบที่เกิดขึ้นในมุมมองของธุรกิจ ผู้นำชุมชน และชาวนา เพื่อพัฒนาความสัมพันธ์ให้โรงสีและ ชุมชนกลับมาเป็นหนึ่งเดียวกันอีกครั้งด้วยแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน อันจะสามารถทำให้ผู้ประกอบการ โรงสีเข้าใจถึงปัญหาและจุดที่ทำให้ความสัมพันธ์ต้องจางหาย และภาครัฐผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจะสามารถนำ ข้อมูลไปเพื่อสร้างความเข้าใจที่ตรงกันให้โรงสีและชาวนากลับมาสามัคคีกันดังเดิมเหมือนในอดีต

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างโรงสีกับชุมชนทั้งในอดีตและปัจจุบัน
2. ศึกษาปัจจัยที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างโรงสีและชุมชนเปลี่ยนแปลงไป
3. ศึกษาผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างโรงสีและชุมชน
4. หาแนวทางพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างโรงสีและชุมชน

การทบทวนวรรณกรรม

ความสัมพันธ์ระหว่างธุรกิจและชุมชน

ธุรกิจและชุมชนมีความสัมพันธ์เสมือนเพื่อนบ้านกัน การดำเนินธุรกิจย่อมมีโอกาที่จะส่งผลกระทบต่อชุมชนได้ทั้งทางตรงและทางอ้อมไม่น้อย การยอมรับจากชุมชนและสังคมแวดล้อมจึงเป็นปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินธุรกิจ ในหลายกรณีพบว่า การดำเนินธุรกิจก่อให้เกิดปัญหา ต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของคนในชุมชน ซึ่งอาจนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างธุรกิจและชุมชน อันเป็นอุปสรรคต่อความสำเร็จของธุรกิจในระยะยาว ธุรกิจจึงควรกำหนดนโยบายและแนวปฏิบัติเพื่อให้อย่างน้อย สามารถดำเนินงานอย่างมีความรับผิดชอบต่อชุมชนเพื่อสร้างการอยู่ร่วมกันกับชุมชนอย่างยั่งยืน ธุรกิจสามารถมีส่วนร่วมสร้างสรรค์สังคมและพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคมให้พึ่งพาตนเองได้อย่าง ยั่งยืน โดยส่งเสริมการเติบโตของเศรษฐกิจท้องถิ่นด้วยการจ้างงานและการใช้วัตถุดิบในท้องถิ่น รวมถึง การสนับสนุนกิจการชุมชนซึ่งช่วยพัฒนาทักษะและศักยภาพของคนในชุมชน นอกจากนี้ธุรกิจอาจมีส่วน

ร่วมแก้ไขปัญหาในชุมชนเพื่อสร้างสังคมที่น่าอยู่ผ่านกิจกรรมเพื่อสังคมและกิจกรรมจิตอาสาเพื่อพัฒนาชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ ด้วยการนำทรัพยากรที่มีอยู่เข้าไปช่วยพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง โดยยึดหลักให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางในการขับเคลื่อนและสร้างการเปลี่ยนแปลงที่ดีในสังคม ซึ่งไม่เพียงแต่จะสร้างความพึงพอใจและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชน แต่ยังพัฒนาความสัมพันธ์อันดีและความไว้วางใจระหว่างธุรกิจและชุมชน อันจะนำไปสู่การสร้างคุณค่าร่วมกันอย่างยั่งยืนระหว่างธุรกิจและสังคม (Sustainability Business Development Center, Stock Exchange of Thailand, n.d.) สอดคล้องกับ Chaisamrej (2015) ที่กล่าวถึงความสำคัญของชุมชนต่อธุรกิจไว้ 2 ประการคือ 1) ชุมชนเป็นแหล่งทรัพยากรของธุรกิจ และ 2) ชุมชน คือ ผู้ได้รับผลกระทบจากการดำเนินงานของธุรกิจ ซึ่งอาจทำให้ชุมชนมีสภาพที่ดีขึ้นหรือแย่ลงขึ้นอยู่กับความสามารถในการจัดการของธุรกิจนั้น ๆ การสื่อสารและสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนเพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นและไว้วางใจจึงเป็นปัจจัยสำคัญของความสำเร็จในการดำเนินงานของธุรกิจ

การพัฒนาที่ยั่งยืน

Dhamma Pitaka (1996) กล่าวว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นการพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของบุคคลแต่ละยุคสมัย โดยไม่กระทบกระเทือนถึงความสามารถในการดำรงชีวิตอยู่ของบุคคลในรุ่นที่ถัดออกไปที่จะสามารถตอบสนองความต้องการของเขาในอนาคต สอดคล้องกับ National Village and Urban Community Fund Commission (2003) ที่กล่าวว่า เป็นรูปแบบและการพัฒนาที่เกิดขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการตอบสนองความต้องการของมนุษย์ยุคปัจจุบันเป็นหลัก โดยที่ไม่มีข้อผ่อนปรนใด ๆ กับความต้องการของมนุษย์ในอนาคต ขณะที่ Jongwutwach (2006) กล่าวว่า เป็นการพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการพื้นฐานของคนในยุคปัจจุบันและอนาคตไปในเวลาเดียวกัน โดยคำนึงถึงความสมดุลระหว่างการพัฒนาของเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ Bangao (2003) กล่าวว่า มนุษย์ที่จะเกิดมาในรุ่นถัดไปจะต้องมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นซึ่งเป็นผลจากการพัฒนาที่ยั่งยืน

โดยสรุป การพัฒนาที่ยั่งยืน คือ การพัฒนาที่มุ่งเน้นไปที่การสร้างสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม โดยสร้างความพึงพอใจให้แก่มนุษย์ในปัจจุบันและไม่ส่งผลกระทบไปยังมนุษย์ในอนาคต

การพัฒนาที่ยั่งยืนมีหลักการสำคัญเพื่อสร้างความสมดุลใน 3 มิติ ได้แก่ (Edward, 1997)

1) มิติการพัฒนาเศรษฐกิจที่ยั่งยืน เป็นการพัฒนาที่มุ่งเน้นไปที่เศรษฐกิจให้มีการเติบโตขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพ คงคุณภาพในการกระจายรายได้ไปทั่วท้องถิ่น เอื้อประโยชน์แก่บุคคลส่วนใหญ่ในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคคลที่มีรายได้น้อย

2) มิติการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืน เป็นการพัฒนาให้เกิดความรู้และสมรรถนะในตัวบุคคล สร้างให้บุคคลมีผลิตภาพที่ดีขึ้น ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ภายในสังคม จนกลายเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้

3) มิติการพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน เป็นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดความคุ้มค่ามากที่สุด และใช้ในปริมาณที่ทรัพยากรธรรมชาติสามารถฟื้นฟูกลับมา หรือคงสภาพเดิมไว้ได้ดีที่สุด การปล่อยมลพิษออกสู่สิ่งแวดล้อมในปริมาณที่สิ่งแวดล้อมสามารถดูดซับได้ และไม่กระทบต่อบุคคลใดชุมชน และสามารถทำลายมลพิษที่เกิดขึ้นได้หากมีการผลิตทรัพยากรมาทดแทนประเภทที่ใช้แล้วหมดไป

สอดคล้องกับ Chaushan (2009) ที่กล่าวว่า องค์ประกอบของการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่สำคัญในการพัฒนา มี 3 ด้าน ได้แก่

1) ด้านเศรษฐกิจ คือ การที่ธุรกิจสามารถสร้างผลกำไรให้มากที่สุด โดยใช้ต้นทุนให้น้อยที่สุด จึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดในการใช้ประโยชน์สูงสุดให้เกิดประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจจากการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด ดังนั้นการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนจะต้องเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจที่มีประสิทธิภาพก่อให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างมีคุณภาพ มีความสมดุล และเป็นประโยชน์ต่อประชากรส่วนใหญ่เป็นระบบเศรษฐกิจที่มีความสามารถในการแข่งขัน และเจริญเติบโตมาจากกระบวนการผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เช่น ใช้เทคโนโลยีสะอาด ลดปริมาณของเสียที่เกิดขึ้นจากกระบวนการผลิต ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ไม่สร้างมลพิษที่จะกลายเป็นต้นทุนทางการผลิตในเวลาต่อมา อันเป็นข้อจำกัดของการพัฒนาเศรษฐกิจที่มีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืน

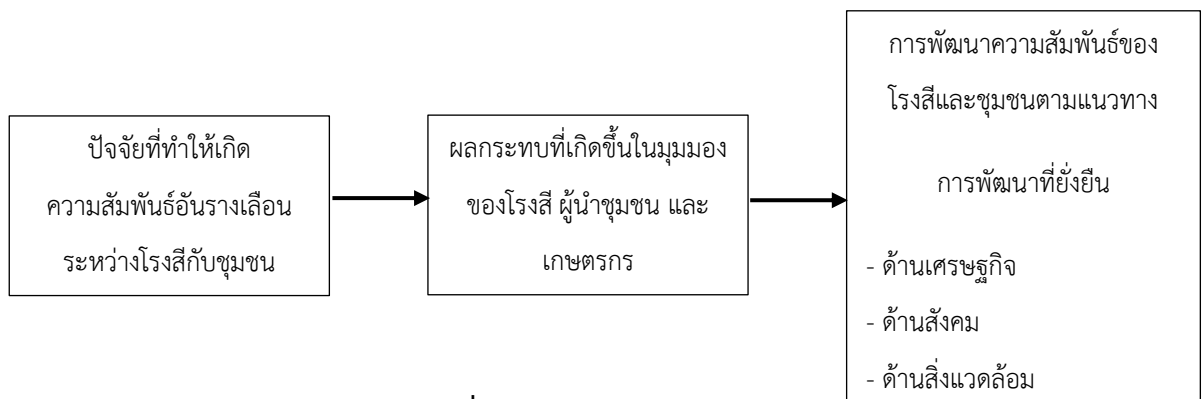
2) ด้านสังคม เป็นความมุ่งหวังที่จะแสวงหาและรักษาไว้ซึ่งความมีเสถียรภาพของระบบทางสังคมและวัฒนธรรม รวมทั้งการสร้างความเท่าเทียมกันระหว่างคนแต่ละรุ่น การกำจัดความยากจน การรักษาความหลากหลายทางวัฒนธรรม การมีส่วนร่วมของคนทุกระดับในสังคม โดยเฉพาะระดับรากหญ้า ในกระบวนการตัดสินใจที่จะนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน เป็นการพัฒนาคนและสังคมให้เชื่อมโยงกับการพัฒนาเศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมได้อย่างสมดุล เพื่อสร้างสังคมที่มีคุณภาพ

3) ด้านสิ่งแวดล้อม เน้นการรักษาหรืออนุรักษ์ระบบกายภาพและชีววิทยา รวมถึงการปกป้องความหลากหลายทางชีวภาพของระบบนิเวศ เพื่อให้เกิดเสถียรภาพในระบบนิเวศของโลก ซึ่งต้อง

ครอบคลุมถึงสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นมาด้วย ดังนั้น แนวคิดนี้จึงให้ความสำคัญกับการรักษาระบบนิเวศเหล่านี้ให้สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในขอบเขตที่คงไว้ซึ่งความหลากหลายทางชีวภาพและสามารถพลิกฟื้นให้กลับคืนสู่สภาพใกล้เคียงกับสภาพเดิมให้มากที่สุด เพื่อให้คนรุ่นหลังได้มีโอกาสและมีปัจจัยในการดำรงชีวิต การดำเนินการดังกล่าวจึงต้องมีการปรับเปลี่ยนทัศนคติในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเกื้อกูล มุ่งส่งเสริมให้มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุล รวมถึงการนำเทคโนโลยีสะอาดมาใช้ให้มากที่สุด

องค์ประกอบดังกล่าวเป็นส่วนของการพัฒนาที่มุ่งเน้นการสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาและอนุรักษ์พื้นฟูระบบนิเวศ การพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาและการอนุรักษ์ทางสังคมและวัฒนธรรม และการพัฒนาทางการเมือง การพัฒนาทุกด้านมีความสัมพันธ์และเกี่ยวเนื่องกัน ไม่สามารถแยกประเด็นการพัฒนาด้านใดออกไปได้ จึงเป็นลักษณะของการบูรณาการการพัฒนา ซึ่งการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้นต้องอาศัยกลไกสำคัญ คือ การมีส่วนร่วมของประชาชน เนื่องจากประชาชนย่อมรู้ปัญหาและความต้องการในพื้นที่ของตนได้ดีกว่าเจ้าหน้าที่จากภายนอก การสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นการสร้างความเป็นเจ้าของในกิจกรรมการพัฒนาาร่วมกัน แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) จึงมีส่วนสำคัญในการนำมาประยุกต์ใช้กับงานวิจัยเรื่อง โรงสีกับชุมชน: ความสัมพันธ์ที่รางเลือนไปตามกาล? เพื่อหาเหตุและผลของปัญหา เพื่อนำมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาความสัมพันธ์ของทั้งโรงสีและชุมชน

จากการทบทวนวรรณกรรมผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยไว้ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ที่มา: คณะผู้วิจัย

วิธีการวิจัย

ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants)

ผู้วิจัยแบ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ออกเป็น 3 กลุ่ม เพื่อจะได้มุมมองของความสัมพันธ์ที่เลือนรางในหลากหลายมิติ โดยผู้วิจัยใช้การสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) ได้แก่ ผู้ประกอบการโรงสีที่ประกอบการมานานกว่า 20 ปี หรือดำรงตำแหน่งในสมาคมโรงสีข้าวและกลุ่มชาวนาภาคใต้ ซึ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักกลุ่มนี้มีความสำคัญโดยตรงกับเกษตรกรในท้องที่ เพราะ มีบทบาทเป็นผู้ประกอบการเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างโรงสีและชุมชนเป็นอย่างดี และกลุ่มของผู้นำชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาเกษตรกรในพื้นที่ ซึ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักกลุ่มนี้มีความสำคัญ เพราะ เมื่อมีเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในชุมชนกลุ่มผู้นำชุมชนจะเป็นผู้รับรู้และหาทางไกล่เกลี่ยปัญหา และเกษตรกรชาวนาที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมแบบรุ่นสู่รุ่นในจังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักที่เป็นเกษตรกรก็จะเป็นผู้ที่เข้าใจความรู้สึกของชุมชนที่ผู้ประกอบการปฏิบัติต่อชุมชนของเขาอย่างไร และเหตุใดความสัมพันธ์จึงเปลี่ยนแปลงไป ทั้งนี้เพราะนครศรีธรรมราชเป็นจังหวัดที่มีพื้นที่เพาะปลูกข้าวและมีจำนวนโรงสีมากที่สุดของภาคใต้ (Chaunypong et al., 2023) การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักแต่ละรายใช้ระยะเวลาในการสัมภาษณ์ไม่เกินท่านละ 30 นาที โดยที่ผู้วิจัยจะมีการติดต่อไปล่วงหน้าเพื่อความสะดวกของผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ทุกท่าน และมีการยกตัวอย่างคำถามเบื้องต้นเพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ทราบถึงเนื้อหาที่จะให้ข้อมูล ซึ่งจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักในครั้งนี้พบว่า ผู้ประกอบการโรงสีให้ข้อมูลที่มีความใกล้เคียงกันเมื่อสัมภาษณ์ครบ 9 ราย ผู้นำชุมชนให้ข้อมูลที่มีความใกล้เคียงกันเมื่อสัมภาษณ์ครบ 11 ราย และเกษตรกรชาวนาให้ข้อมูลที่มีความใกล้เคียงกันเมื่อสัมภาษณ์ครบ 10 ราย หรือเรียกว่าข้อมูลจากการให้สัมภาษณ์เริ่มมีความอิ่มตัว

เครื่องมือวิจัย

เครื่องมือในการวิจัยนี้ คือ แบบสัมภาษณ์ที่มีลักษณะกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) ที่ผู้วิจัยออกแบบและสร้างขึ้นมาจากแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ประกอบด้วย 3 ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เป็นแนวคำถามสำหรับการพูดคุย สนทนากับผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) เพื่อเป็นการรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data)

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

ผู้วิจัยตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือและความเที่ยงตรงของเนื้อหา โดยการขอความอนุเคราะห์จากผู้เชี่ยวชาญทางด้านเนื้อหา และผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัย จำนวน 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นว่าแต่ละข้อคำถามเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการวัดผลหรือไม่ ตรวจสอบถ้อยคำ ภาษา ประโยค และสำนวนให้มีความเหมาะสม เมื่อได้รับคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญทั้ง 3 ท่าน ผู้วิจัยจึงดำเนินการแก้ไขตามคำแนะนำในลำดับถัดไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เพื่อหาแก่นสาระหรือการวิเคราะห์เชิงประเด็น (Thematic Analysis) โดยวิเคราะห์แยกประเด็นของข้อมูลที่ผู้วิจัยเก็บมาจากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยการนำข้อมูลมาเพื่อทบทวนประเด็นของเรื่อง จัดกลุ่มคำเพื่อให้ได้มาซึ่งแก่นสาระหรือประเด็นสำคัญ โดยใช้วิธีรวมกลุ่มคำ เชื่อมโยงประเด็นของกลุ่มคำ และจัดแยกกลุ่มคำในแต่ละข้อคำถามให้ได้ตามแต่ละวัตถุประสงค์ โดยใช้แนวคิดของ Krueger (1998) ที่ให้พิจารณาสิ่งที่มีความเหมือนและแตกต่างกัน เพื่อจัดระบบและลดทอนข้อมูลที่ไม่มีความจำเป็นออก (Data Reduction) และในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยได้ตีความ (Interpret) โดยดึงความหมายออกมาและจัดกลุ่มคำให้เป็นประเด็นสุดท้ายของข้อมูลที่สามารถเขียนออกมาให้มีความเชื่อมโยงกัน (Ritchie & Spencer, 2002) ทำให้ได้ Theme ที่เป็นประโยชน์มาจากการตีความที่สามารถสร้างข้อมูลจากปรากฏการณ์ที่มีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงกัน และผู้วิจัยใช้หลักการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล โดยมุ่งไปที่การตีความและหาข้อสรุป จากนั้นผู้วิจัยจึงใช้การตรวจสอบสามเส้าในด้านทฤษฎี (Theory Triangulation) คือ ตรวจสอบจากประเด็นที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างโรงสีและชุมชนต้องเลือนราง เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลและจัดประเด็นจากการตีความแล้ว จึงได้ข้อมูลที่เชื่อมโยงกันว่าความสัมพันธ์ระหว่างโรงสีและชุมชนแตกต่างไปจากเดิมมากน้อยเพียงใด

ผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่อง โรงสีกับชุมชน: ความสัมพันธ์ที่รางเลือนไปตามกาล? โดยผู้วิจัยวิเคราะห์สาระสำคัญจากการสัมภาษณ์ผ่านมุมมองของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก 3 กลุ่ม (ดังตารางที่ 1, 2 และ 3)

ข้อมูลผู้ให้ข้อมูลหลัก

ข้อมูลของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักทั้ง 3 กลุ่มได้แก่ กลุ่มของผู้ประกอบการ กลุ่มของผู้นำชุมชน และเกษตรกร จำนวน 9, 11 และ 10 ราย ตามลำดับ

ตารางที่ 1 ผู้ให้ข้อมูลหลักกลุ่มของผู้ประกอบการในจังหวัดนครศรีธรรมราช และความถี่ของคำตอบข้อมูล

ลำดับ	ที่อยู่	ความสัมพันธ์		ผลกระทบ		การพัฒนาความสัมพันธ์		
		โรงสีและชุมชนมีความสัมพันธ์ที่ดีกันในอดีต	ปัจจุบันโรงสีและชุมชนมีความสัมพันธ์กันที่เปลี่ยนแปลงไป	โรงสีและเกษตรกรสามารถประกอบธุรกิจได้ตามปกติ	กระทบความสัมพันธ์และความสามัคคีกัน	การพัฒนาการสื่อสารระหว่างสองฝ่าย	การสร้างกิจกรรมร่วมกัน	การเปิดโอกาสให้เกิดการเจรจา
1	ต.แหลม อ.หัวไทร	X	X	X	X	X	X	X
2	ต.แหลม อ.หัวไทร	X	X	X	X	X	X	X
3	ต.แหลม อ.หัวไทร	X	X	X	X	X	X	X
4	ต.หัวไทร อ.หัวไทร	X	X	X	X		X	
5	ต.ปากแพรก อ.ปากพนัง	X	X	X	X	X		X
6	ต.ขนานนก อ.ปากพนัง	X	X	X			X	X
7	ต.เกาะหวด อ.ปากพนัง	X	X	X	X	X	X	X
8	ต.ชะเมา อ.ปากพนัง	X	X	X	X	X	X	X
9	ต.บางจาก อ.เมือง	X	X	X	X	X	X	x

ที่มา: คณะผู้วิจัย

ตารางที่ 2 ผู้ให้ข้อมูลหลักกลุ่มของผู้นำชุมชนในจังหวัดนครศรีธรรมราช และความถี่ของคำตอบข้อมูล

ลำดับ	ที่อยู่	ความสัมพันธ์		ผลกระทบ		การพัฒนาความสัมพันธ์		
		โรงสีและชุมชนมีความสัมพันธ์ที่ดีกันในอดีต	ปัจจุบันโรงสีและชุมชนมีความสัมพันธ์กันที่เปลี่ยนแปลงไป	โรงสีและเกษตรกรสามารถประกอบธุรกิจได้ตามปกติ	กระทบความสัมพันธ์และความสามัคคีกัน	การพัฒนาการสื่อสารระหว่างสองฝ่าย	การสร้างกิจกรรมร่วมกัน	การเปิดโอกาสให้เกิดการเจรจา
1	ต.แหลม อ.หัวไทร	X	X	X	X	X	X	X
2	ต.หัวไทร อ.หัวไทร	X	X	X	X	X	X	X
3	ต.ควนขิลิต อ.หัวไทร	X	X	X	X	X	X	X
4	ต.ปากพนัง อ.ปากพนัง	X	X	X	X	X	X	X
5	ต.เขาแก้ว อ.ลานสกา	X	X	X	X	X	X	X
6	ต.ฉวาง อ.ฉวาง	X	X	X	X	X	X	X
7	ต.จันดี อ.ฉวาง	X	X	X	X	X	X	X
8	ต.เชียรใหญ่ อ.เชียรใหญ่	X	X	X	X	X	X	X
9	ต.เสาธง อ.ร่อนพิบูลย์	X	X	X	X	X	X	X
10	ต.ทุ่งสง อ.นาบอน	X	X	X	X	X	X	X
11	ต.ชะมาย อ.ทุ่งสง	X	X	X	X	X	x	X

ที่มา: คณะผู้วิจัย

ตารางที่ 3 ผู้ให้ข้อมูลหลักกลุ่มของเกษตรกรในจังหวัดนครศรีธรรมราช และความถี่ของคำตอบข้อมูล

ลำดับ	ที่อยู่	ความสัมพันธ์		ผลกระทบ		การพัฒนาความสัมพันธ์		
		โรงสีและชุมชนมีความสัมพันธ์ที่ดีกันในอดีต	ปัจจุบันโรงสีและชุมชนมีความสัมพันธ์กันที่เปลี่ยนแปลงไป	โรงสีและเกษตรกรสามารถประกอบธุรกิจได้ตามปกติ	กระทบความสัมพันธ์และความสามัคคีกันในชุมชน	การพัฒนาการสื่อสารระหว่างสองฝ่าย	การสร้างกิจกรรมร่วมกัน	การเปิดโอกาสให้เกิดการเจรจา
1	ต.แหลม อ.หัวไทร	X	X	X	X	X		X
2	ต.แหลม อ.หัวไทร	X	X	X	X	X	X	X
3	ต.ควนซึก อ.หัวไทร	X	X	X	X	X	X	X
4	ต.ปากพนัง อ.ปากพนัง	X	X	X	X	X	X	X
5	ต.เชียรใหญ่ อ.เชียรใหญ่	X	X	X	X	X	X	X
6	ต.นาแว อ.ฉวาง	X	X	X	X	X		X
7	ต.ลานสกา อ.ลานสกา	X	X	X	X	X	X	X
8	ต.ท่าดี อ.ลานสกา	X	X	X	X	X		X
9	ต.คลองน้อย อ.ปากพนัง	X	X	X	X	X	X	X
10	ต.ทุ่งสง อ.ทุ่งสง	X	X	X	X	X	x	

ที่มา: คณะผู้วิจัย

ความสัมพันธ์ระหว่างโรงสีกับชุมชนทั้งในอดีตและปัจจุบัน

ในอดีตโรงสีของแต่ละชุมชนจะมีขนาดเล็ก ไม่ใหญ่มาก แต่ละแห่งจะมีกำลังการผลิตไม่เกิน 50 ตันต่อวัน โดยการจ้างงานคนในพื้นที่ การดำเนินงานในด้านต่าง ๆ เป็นไปด้วยการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เปรียบดังพี่น้องที่โรงสีต้องช่วยเหลือชุมชนเกษตรกร และเกษตรกรก็ช่วยเหลือโรงสี เป็นแหล่งพบปะสังสรรค์ ทำให้โรงสีกลายเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจของชุมชน เพราะในอดีตคนในชุมชนมีรายได้หลักจากการทำอาชีพเกษตรกรรม ทำให้เกิดระบบการหมุนเวียนของเศรษฐกิจชุมชน อีกทั้งราคาข้าวเป็นที่พึงพอใจของเกษตรกร ความสัมพันธ์แบบลึกซึ้งนี้ส่งผลให้เกษตรกรมีความภักดีในการนำข้าวมาขายแก่โรงสี หากโรงสีใดมีเกษตรกรนำข้าวมาขายก็จะสร้างความสัมพันธ์กันอย่างสนิทสนม เพราะไม่ต้องการให้เกษตรกรนำข้าวไปขายให้แกโรงสีอื่น ทำให้กลยุทธ์ของโรงสีข้าวในอดีตในการซื้อผลผลิต คือ การสร้างความสัมพันธ์อันดีกับชุมชนและเกษตรกรให้ได้มากที่สุด จึงจะมีโอกาสซื้อข้าวเปลือกในปริมาณที่มากขึ้นได้

ดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลหลักที่ว่า

“เมื่อก่อนโรงสียังเป็นโรงสีเล็ก ๆ เป็นแบบสังกะสี ใช้ข้าวในการสีไม่มาก การจะสตาร์ทเครื่องแต่ละครั้งต้องให้वानคนในพื้นที่ใกล้เคียงมาช่วยกัน กลางค้ำกลางคืนก็มานั่งพูดคุยกัน ราคาข้าวในอดีตซื้อมาก็ขายคล่อง ชาวนามีความสุขในการประกอบอาชีพ โรงสีและชุมชนมีความผูกพันกันตั้งพื้น้อง”
(ผู้ประกอบการโรงสี, การสื่อสารส่วนบุคคล, 12 มกราคม 2567)

ขณะที่ในปัจจุบันความสัมพันธ์ระหว่างโรงสีและชุมชนเปลี่ยนแปลงไป โรงสีมีขนาดใหญ่โตขึ้น มีเครื่องจักรที่สมัย ทำให้กำลังการผลิตเพิ่มขึ้น การซื้อข้าวจากลูกค้ากลุ่มเดิมไม่เพียงพอต่อการผลิต ทำให้โรงสีต้องพึ่งพาผลผลิตจากพื้นที่อื่นเพิ่มขึ้นผ่านนายหน้าและพ่อค้าคนกลาง ทำให้การติดต่อสื่อสารและความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและโรงสีลดน้อยลงไป ประกอบกับตำแหน่งที่ต้องใช้แรงงานมนุษย์ทำงานเริ่มน้อยลงโดยถูกแทนที่ด้วยเครื่องจักรที่ทันสมัยและมีความรวดเร็วในการทำงานมากกว่า ส่งผลให้ศูนย์กลางทางเศรษฐกิจในชุมชนเปลี่ยนแปลงไป จากโรงสีกลายเป็นร้านสะดวกซื้อในชุมชนแทน

ดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลหลักที่ว่า
“โรงสีและชุมชนมีความสัมพันธ์ที่ห่างเหินกันกว่าในอดีต ปัจจุบันโรงสีซื้อข้าวผ่านคนกลางมากขึ้น ทำให้บทบาทหน้าที่ของคนกลางมีความสำคัญมากยิ่งขึ้น อีกทั้งเทคโนโลยีที่ทันสมัยก็ทำให้โรงสีเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วจนทำให้ความสัมพันธ์กับเกษตรกรไม่มีความจำเป็น”

(พัฒนาการอำเภอ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 4 กุมภาพันธ์ 2567)

“ปัจจุบันโรงสีซื้อข้าวผ่านนายหน้า ส่วนชาวนาก็ขายข้าวผ่านนายหน้าด้วยเช่นกัน ชาวนาไม่ค่อยติดต่อสื่อสารกับโรงสี เพราะการมีนายหน้าทำให้ชาวนาสะดวกสบายและไม่ต้องวุ่นวายกับการดำเนินการหลายขั้นตอน”

(เกษตรกร, การสื่อสารส่วนบุคคล, 6 กุมภาพันธ์ 2567)

ปัจจัยที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างโรงสีและชุมชนเปลี่ยนแปลงไป

ปัจจุบันความสัมพันธ์ระหว่างโรงสีและชุมชนเปลี่ยนแปลงไปเนื่องจากความต้องการข้าวเปลือกจำนวนมากขึ้นกว่าอดีตเพื่อป้อนเข้าสู่กระบวนการผลิต ทำให้โรงสีให้ความสำคัญกับนายหน้า คนกลาง หรือรถเกี่ยวที่มีความสัมพันธ์สนิทสนมกับกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่แทน นอกจากนี้โรงสียังให้ความสำคัญกับการสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มลูกค้าที่ซื้อข้าวสารและการคัดเลือกผลผลิตที่มากขึ้น เนื่องจากการ

แข่งขันที่มีความรุนแรงทำให้โรงสีไม่อาจจะช่วยเหลือเกษตรกรในส่วนของการรับซื้อผลผลิตได้อย่างในอดีต ทำให้โรงสีถูกมองว่ากดราคารับซื้อข้าวเปลือกจากเกษตรกร อีกทั้งวัฒนธรรมองค์กรที่ปัจจุบันมีการขึ้นมาของผู้บริหารหน้าใหม่ซึ่งไม่มีความคุ้นชินกับชุมชนส่งผลอย่างยิ่งต่อความสัมพันธ์ที่เปลี่ยนแปลงไป

ดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลหลักที่ว่า

“ความต้องการผลผลิตของโรงสีสวนทางกับพื้นที่เพาะปลูกข้าว โดยเฉพาะในจังหวัดนครศรีธรรมราชที่พื้นที่เพาะปลูกข้าวมีอัตราที่ลดลงอย่างต่อเนื่อง ทำให้ผู้ประกอบการโรงสีข้าวต้องสรรหาพื้นที่ที่ใช้สำหรับการป้อนวัตถุดิบเข้าสู่โรงงาน ซึ่งอาจจะเป็นอำเภอใกล้เคียงหรือจังหวัดอื่นที่มีปริมาณผลผลิตมากเพียงพอ การถูกมองว่าโรงสีกดขี่ชาวนาก็เป็นปัญหาอย่างหนึ่งที่ยังไม่ได้รับการแก้ไขให้มีความเข้าใจที่ถูกต้อง อีกทั้งการเข้ามามีบทบาทของผู้บริหารหน้าใหม่ของแต่ละโรงสีก็ทำให้ไม่มีความคุ้นชินกับชุมชนเท่ากับผู้บริหารรุ่นก่อนหน้า”

(นายกสมาคมโรงสีข้าวและกลุ่มชาวนาภาคใต้, การสื่อสารส่วนบุคคล, 20 มกราคม 2567)

ประกอบกับการกดขี่ราคาของโรงสีที่ฉวยโอกาสตอนที่ผลผลิตล้นตลาดโดยการลดราคารับซื้อผลผลิตให้ต่ำกว่าที่ควรจะเป็น ซึ่งส่งผลกระทบต่อรายได้ของเกษตรกรโดยตรง โดยเกษตรกรมองว่าการที่โรงสีได้ขึ้นอย่างต่อเนื่องมาจากการกดขี่เกษตรกรให้กลายเป็นเบี้ยล่าง อีกทั้งการกระทบกระทั่งกันระหว่างโรงสีและชุมชน เช่น ปัญหาเรื่องเสียง ฝุ่นละออง และผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมที่มีมากขึ้นจากการขยายโรงงานและชุมชนที่มีความหนาแน่นมากขึ้นเรื่อย ๆ บ่อยครั้งปัญหาที่เกิดขึ้นรบกวนชุมชนทำให้เกิดการตรวจสอบจากหน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เนื่องจากร้องเรียนของชุมชน อีกทั้งความเจริญของชุมชนส่งผลให้เกิดการหันหลังให้กับอาชีพเกษตรกรรมของคนรุ่นใหม่ที่มีมองว่าอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพที่มีรายได้น้อย เหนื่อย และไม่เพียงพอต่อการเลี้ยงชีพ การเปลี่ยนพืชเศรษฐกิจของชุมชนจากเดิมที่พื้นที่ตั้งของโรงสีเคยมีทุ่งข้าวสีเหลืองทอง กลายเป็นสวนปาล์มน้ำมันที่เกษตรกรมองว่าให้ผลตอบแทนที่ดีกว่า ก็เป็นสิ่งหนึ่งที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างโรงสีและชุมชนต้องเลือนรางลงไป

ดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลหลักที่ว่า

“ปัญหาของโรงสีที่สร้างมลพิษให้แก่ชุมชน ทั้งเสียง ฝุ่น และมลพิษทางสิ่งแวดล้อม เป็นสิ่งที่ได้รับการ
ร้องเรียนหลายครั้ง การเจริญของชุมชนทำให้เกิดความแออัด และความอดทนของชาวบ้านที่เริ่มไม่
พอใจกับมลพิษที่เกิดขึ้น ทำให้หน่วยงานภาครัฐต้องลงพื้นที่ตรวจสอบอยู่บ่อยครั้ง”

(สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เขต 3 จังหวัดนครศรีธรรมราช, การสื่อสารส่วนบุคคล, 9 กุมภาพันธ์ 2567)

“การโดนกดราคา คือ สิ่งสำคัญที่มีมาอย่างยาวนาน เกษตรกรไม่ค่อยได้ขายผลผลิตในราคาที่เหมาะสม
ทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่มองว่าโรงสีเป็นธุรกิจที่กดขี่เกษตรกรชาวนาไทยเสมอมา เกษตรกรจึงหันไป
ปลูกพืชชนิดอื่นที่มีผลตอบแทนสูงกว่า”

(เกษตรกร, การสื่อสารส่วนบุคคล, 10 กุมภาพันธ์ 2567)

ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างโรงสีและชุมชน

แม้โรงสีและชุมชนจะมีความสัมพันธ์ที่เลือนรางไปจากการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น
แต่กลับไม่ส่งผลกระทบทางตรงกับทั้งโรงสีและเกษตรกร โดยโรงสียังสามารถหาแหล่งผลผลิตได้จาก
พื้นที่อื่น ๆ สามารถคัดสรรแหล่งผลผลิตที่มีคุณภาพ พื้นที่เพาะปลูกที่มีความอุดมสมบูรณ์ โดยมี
นายหน้าเป็นคนกลาง อีกทั้งเกษตรกรก็ยังสามารถขายข้าวผ่านนายหน้าซึ่งมีความสะดวกสบายมากขึ้น
กว่าการที่เกษตรกรต้องเดินทางมาขายเองที่โรงสี เสมือนมีผู้จัดการที่คอยดำเนินการ โดยเกษตรกรเพียง
แค่นัดวันเกี่ยวข้าว จากนั้นจึงดำเนินการเกี่ยวข้าว และการเลือกโรงสีเพื่อขาย การรับเงินจากโรงสี
กลายเป็นหน้าที่ของนายหน้าทั้งหมด ทำให้เกษตรกรไม่มีความจำเป็นที่จะต้องรู้จักหรือมีความสัมพันธ์
กับโรงสีมากอย่างในอดีต แต่ความสัมพันธ์ที่เลือนรางกลับส่งกระทบทางอ้อมในท้องถิ่นทั้งความสามัคคี
ในชุมชนที่ลดน้อยลง ความขัดแย้งที่เกิดขึ้น เพียงเกิดเหตุการณ์กระทบกระทั่งเพียงเล็กน้อยก็อาจจะ
เป็นปัญหาใหญ่โต ความไว้วางใจและอคติที่มีต่อกันที่เกษตรกรมองว่าโดนกดขี่ราคาข้าวเปลือก ด้าน
โรงสีก็มองว่าเกษตรกรเลือกขายเฉพาะที่ราคาแพงไม่มีความภักดี และสิ่งของที่เคยช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

ดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลหลักที่ว่า

“ความสัมพันธ์ที่ลดลงของโรงสีและชุมชนไม่ได้ส่งผลกระทบต่อการดำเนินงานของโรงสี เพราะโรงสีมี
การปรับตัวด้วยการมีนายหน้าของแต่ละพื้นที่ ซึ่งสะดวกและติดต่อประสานงานง่ายกว่า ชาวนาก็ขาย
ข้าวผ่านนายหน้ากันเกือบทั้งหมด”

(ผู้ประกอบการโรงสี, การสื่อสารส่วนบุคคล, 28 มกราคม 2567)

“หากไม่มีความสัมพันธ์ระหว่างโรงสีและชุมชน ความสามัคคีกันภายในชุมชนก็จะลดน้อยลงไปด้วย สังเกตได้จากหลายครั้งที่มีการขอความช่วยเหลือทั้งสองฝ่ายก็จะไม่ค่อยร่วมมือในกิจกรรมของชุมชน”

(นายกองค์การบริหารส่วนตำบล, การสื่อสารส่วนบุคคล, 31 มกราคม 2567)

“ตอนนี้ชาวนาขายข้าวผ่านนายหน้ากันหมดแล้ว เพราะสะดวก สบาย ง่าย และมักจะไม่ได้โดนตัดราคา”

(เกษตรกร, การสื่อสารส่วนบุคคล, 15 กุมภาพันธ์ 2567)

แนวทางพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างโรงสีและชุมชน

การพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างโรงสีและชุมชนสามารถทำได้โดยการสร้างช่องทางการสื่อสารที่ดีและเหมาะสมระหว่างโรงสีและชุมชนให้เกิดขึ้นผ่านการจัดประชุมหรือเวทีแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้เกษตรกรได้มีความเข้าใจในเรื่องของการกำหนดราคาข้าวในแต่ละฤดูกาลที่มีปัจจัยกำหนดราคาที่แตกต่างกัน ทั้งราคาข้าวส่งออกและอัตราการบริโภคภายในประเทศ เพื่อให้ไม่เกิดข้อครหาว่ามีการแอบใช้ช่วงผลผลิตล้นตลาดกดราคารับซื้อข้าวเปลือกจากเกษตรกร อีกทั้งจัดตั้งคณะกรรมการร่วมระหว่างโรงสีและชุมชนเพื่อร่วมกำหนดนโยบายและแนวทางการพัฒนา ลดการเกิดข้อพิพาทระหว่างโรงสีและชุมชนเพื่อทำความเข้าใจกันภายในท้องถิ่นไม่ให้เรื่องราวลุกลามบานปลาย และหน่วยงานภาครัฐท้องถิ่นควรมีการสนับสนุนให้มีช่องทางการสื่อสารที่สะดวก รวดเร็ว เข้าถึงได้ง่ายภายในชุมชน อีกทั้งสนับสนุนชุมชนทั้งการขายเมล็ดพันธุ์ข้าวที่ราคาถูกแก่เกษตรกร การสนับสนุนกิจกรรมชุมชนและการพัฒนาเครื่องจักรเพื่อไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมของชุมชน

ดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลหลักที่ว่า

“ควรเปิดโอกาสให้โรงสีได้สื่อสารและแสดงสิ่งที่ชุมชนเข้าใจผิดในเรื่องของการกำหนดราคารับซื้อถึงปัจจัยในการกำหนดราคา และควรมีโต๊ะเจรจาเพื่อไกล่เกลี่ยปัญหาในชุมชนระหว่างโรงสีและชาวบ้าน”

(ผู้ประกอบการโรงสี, การสื่อสารส่วนบุคคล, 26 กุมภาพันธ์ 2567)

นอกจากนี้ควรมีการพัฒนาศักยภาพร่วมกัน โดยโรงสีต้องสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของเกษตรกร เช่น การให้ความรู้ด้านการเกษตร การอธิบายถึงผลผลิตที่เป็นที่ต้องการของท้องตลาดเพื่อให้เกษตรกรสามารถปลูกข้าวที่เป็นที่ต้องการของโรงสีและท้องตลาดได้ การสนับสนุนเงินทุนให้แก่เกษตรกรในท้องที่ที่มีการรวมตัวกันเป็นกลุ่ม ที่เรียกว่า เกษตรกรแปลงใหญ่ เพื่อให้เกิดการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างโรงสีและชุมชนอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งควรร่วมกันพัฒนาโครงการหรือกิจกรรมที่ส่งเสริมความยั่งยืน เช่น โครงการเกษตรอินทรีย์ โครงการลดมลพิษ เพื่อช่วยให้ดินในท้องที่มีความอุดมสมบูรณ์ ลดการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ที่ทำลายผืนดิน และลดค่าใช้จ่ายเพื่อทำให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มมากขึ้น สามารถดำรงชีวิตได้ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

ดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลหลักที่ว่า
“โรงสีและชุมชนควรมีการจัดกิจกรรมส่งเสริมความรู้ภายในชุมชนเพื่อให้เกษตรกรมีความรู้เกี่ยวกับการทำการเกษตรที่ถูกต้อง อันจะทำให้โรงสีได้รับผลผลิตที่มีความสมบูรณ์ขึ้นด้วย โดยโรงสีอาจจะมีการสนับสนุนงบประมาณ หรือจัดหาวิทยากรในการฝึกอบรมให้เกิดขึ้นภายในชุมชนเพื่อสร้างความสามัคคี”

(กำนัน, การสื่อสารส่วนบุคคล, 2 กุมภาพันธ์ 2567)

อีกทั้งควรสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกันระหว่างโรงสีและชุมชนผ่านการดำเนินงานของโรงสีอย่างโปร่งใส โดยการเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการสีข้าว ราคาข้าว และกลไกการกำหนดราคา ด้วยการจ่ายเงินค่าข้าวเปลือกให้เกษตรกรอย่างยุติธรรม ตรงเวลา ครบถ้วน และตรวจสอบได้ รวมถึงการสนับสนุนสินค้าเกษตรในชุมชนและการส่งเสริมการแปรรูปผลิตภัณฑ์ที่มาจากเกษตรกรในท้องถิ่น

ดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลหลักที่ว่า
“ปัญหาประการแรกและประการเดียวที่มีความสำคัญ คือ การที่โรงสีต้องมีความเป็นธรรม เห็นใจเกษตรกรในท้องที่ เพราะการให้ราคาที่เหมาะสมจะนำความเชื่อมั่นของเกษตรกรที่มีต่อโรงสีกลับมาอีกครั้ง”

(ผู้ลงสมัครผู้แทนเกษตรกรภาคใต้ 2567, การสื่อสารส่วนบุคคล, 5 กุมภาพันธ์ 2567)

การพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างโรงสีและชุมชนสามารถแบ่งออกเป็น 3 ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ ด้วยการสร้างเกษตรกรแปลงใหญ่ กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ และสนับสนุนเงินทุนให้ชุมชนเกิดการพัฒนา

เครื่องมือและเครื่องจักรทางการเกษตรที่ทันสมัย ด้านสังคมด้วยการหาแนวทางลดข้อพิพาทระหว่างโรงสีและชุมชน สร้างความไว้วางใจสมัครใจกัน และด้านสิ่งแวดล้อมด้วยการนำเทคโนโลยีเข้ามามีส่วนร่วมในการหาทางลดมลพิษที่เกิดขึ้นจากกระบวนการผลิตของโรงสีข้าว

อภิปรายผลการวิจัย

บทความวิจัยเรื่อง โรงสีกับชุมชน: ความสัมพันธ์ที่รางเลือนไปตามกาล? สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ ดังนี้

ในอดีตโรงสีมีขนาดเล็ก ความต้องการข้าวเปลือกยังมีไม่มาก ความเจริญทางเทคโนโลยีการผลิตยังเข้าไม่ถึง ทำให้โรงสีต้องใช้แรงงานจำนวนมากในการผลิต ราคาข้าวเปลือกก็เป็นทีพึ่งพอใจของทั้งโรงสีและเกษตรกร อีกทั้งโรงสียังเคยเป็นศูนย์กลางของเศรษฐกิจภายในชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่างโรงสีและชุมชนจึงอยู่กันแบบพี่น้องที่คอยช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน แต่ปัจจุบันโรงสีมีขนาดใหญ่ขึ้น ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีทำให้การดำเนินงานแบบเดิมไม่สามารถตอบสนองทั้งความต้องการทางธุรกิจและความต้องการของลูกค้าได้อีกต่อไป ประกอบกับการแข่งขันที่สูงขึ้นทำให้โรงสีต้องหาแหล่งวัตถุดิบจากพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์กว่า อีกทั้งมีการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารทำให้ผู้บริหารรุ่นใหม่ไม่มีความคุ้นชินกับวัฒนธรรมแบบเดิมส่งผลให้ความสัมพันธ์ของโรงสีและชุมชนเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Maikaensarn and Chantharat (2015) ที่ศึกษาการดำเนินงานและปัญหาของโรงสีข้าวชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Khlaium and Chuayounan (2013) ที่ศึกษาทัศนคติและความพึงพอใจของสมาชิกเกษตรกรต่อการจัดการโรงสีชุมชนตำบลทุ่งรวงทอง อำเภอจุน จังหวัดพะเยา พบว่า การดำเนินงานของโรงสีในบางกระบวนการส่งผลกระทบต่อชุมชน ทำให้เกิดปัญหาและทัศนคติที่ไม่ดีของชุมชนที่มีต่อโรงสี

ความสัมพันธ์ที่เปลี่ยนแปลงไประหว่างโรงสีและชุมชนมีสาเหตุด้วยกันหลายประการ ทั้งจากการเข้ามาของคนกลางระหว่างโรงสีและเกษตรกร กลายเป็นว่าโรงสีมีความสนิทกับคนกลางมากขึ้น อีกทั้งการแข่งขันที่รุนแรงทำให้โรงสีให้ความสำคัญกับการสร้างความสัมพันธ์กับลูกค้ามากขึ้น การที่โรงสีถูกมองจากเกษตรกรว่ากดขี่ราคาการรับซื้อข้าวเปลือก และปัญหาสิ่งแวดล้อม ฝุ่นละอองและเสียง รวมถึงการปรับเปลี่ยนอาชีพของคนในชุมชนจากที่เคยมีอาชีพทำนา เป็นปลูกพืชชนิดอื่นที่มีผลตอบแทนดีกว่าก็เป็นปัจจัยที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างโรงสีและชุมชนเลือนรางไป สอดคล้องกับงานวิจัยของ Kongithi and Petcharat (2024) ที่ศึกษาต้นทุนการผลิตและวิธีการตลาดข้าวของภาคใต้

และ Worapongpat and Brorewongtrakhul (2022) ที่ศึกษาการพัฒนาเทคโนโลยีสื่อสังคมออนไลน์ การท่องเที่ยวเชิงเกษตรกลุ่มวิสาหกิจชุมชนโรงสีข้าวไร่ชิง พบว่า เทคโนโลยีที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมาส่งผลให้หลายธุรกิจเกิดการปรับตัวรวมทั้งธุรกิจเกี่ยวกับการผลิตอย่างโรงสีข้าว ซึ่งเทคโนโลยีทำให้การใช้แรงงานลดน้อยลง อัตราการผลิตเพิ่มขึ้น และวิถีชีวิตของเกษตรกรก็เปลี่ยนไปด้วยเช่นกัน การใช้เครื่องจักรเพื่อการเกษตรและกลุ่มนายหน้าเริ่มเข้ามามีบทบาทมากขึ้น

แม้ว่าความสัมพันธ์ของโรงสีและชุมชนจะเลือนรางแต่ผลกระทบกลับไม่ได้ปรากฏชัดต่อทั้งสองฝ่าย กล่าวคือ โรงสีก็ยังสามารถดำเนินการได้โดยไม่ได้มีอุปสรรค ขณะที่เกษตรกรก็มีความสะดวกในการขายข้าวเปลือกมากขึ้น มีแค่เพียงผลกระทบทางอ้อมเท่านั้นที่เกิดขึ้น คือ ความสามัคคีภายในชุมชนที่ลดลง ความขัดแย้งจากการที่มลภาวะจากโรงสีมีบ่อยขึ้น ดังที่ Sustainability Business Development Center, Stock Exchange of Thailand (n.d.) ระบุว่า ในหลายกรณีพบว่าการดำเนินธุรกิจก่อให้เกิดปัญหาต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของคนในชุมชน ซึ่งอาจนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างธุรกิจและชุมชน อันเป็นอุปสรรคต่อความสำเร็จของธุรกิจในระยะยาว ธุรกิจจึงควรกำหนดนโยบายและแนวปฏิบัติเพื่อให้มั่นใจว่าสามารถดำเนินงานอย่างมีความรับผิดชอบต่อชุมชนเพื่อสร้างการอยู่ร่วมกันกับชุมชนอย่างยั่งยืน อีกทั้งความไว้วางใจของเกษตรกรที่มีต่อโรงสีก็ลดน้อยลงไป และขาดการช่วยเหลือกันภายในชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของ Sawadrath (2023) ที่ศึกษาการพัฒนาสังคมสันติประชาธรรมของผู้นำท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ และ Noknoi (2022) ที่ศึกษาแนวทางการพัฒนาตนเองของผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) เพื่อสอดคล้องกับวิถีชีวิตรูปแบบใหม่ พบว่า ปัญหาในชุมชนระหว่างผู้ประกอบการและกลุ่มเกษตรกรส่งผลต่อความสามัคคีและความไว้วางใจภายในชุมชน

สำหรับแนวทางพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างโรงสีและชุมชน คือ การสร้างการสื่อสารที่ดีระหว่างโรงสีและชุมชนผ่านการแลกเปลี่ยนข้อมูล หรือการจัดโต๊ะเจรจาเพื่อหาข้อยุติในข้อพิพาทระหว่างโรงสีและชุมชนเพื่อไม่ให้ปัญหาลุกลามบานปลาย การพัฒนาศักยภาพร่วมกันภายในชุมชนโดยการสนับสนุนให้เกษตรกรมีความรู้ความเข้าใจในการทำการเกษตรที่ถูกต้อง การปลูกพันธุ์ข้าวที่เป็นที่ต้องการของโรงสีเพื่อให้ได้ราคาขายที่สูงขึ้น อีกทั้งการพัฒนาโครงการเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์เพื่อช่วยลดปัญหาดินเสีย ลดค่าใช้จ่ายค่าปุ๋ยเคมีลง และการสร้างความไว้วางใจกันระหว่างโรงสีและชุมชนให้กลับมาอีกครั้ง ผ่านการดำเนินงานที่โปร่งใส สุจริต และยุติธรรม สอดคล้องกับงานวิจัยของ Tonsiri

(2021) ที่ศึกษาแนวทางการวางแผนพัฒนาเมืองเชิงพื้นที่และการวางแผนอนาคตขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และ Nateprasittipon and Somyana (2020) ที่ศึกษาบทบาทหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการส่งเสริมและสนับสนุนภาคการเกษตรชุมชนจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า การพัฒนาให้เกิดความสามัคคีและการเป็นอยู่ในชุมชนต้องเป็นการมีส่วนร่วมกันของหลายฝ่าย ทั้งชาวบ้าน ผู้ประกอบการ และผู้นำชุมชน ในการผลักดันนโยบายเพื่อพัฒนาท้องถิ่นให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

จากการอภิปรายผลการวิจัยพบว่า โรงสีและชุมชนเคยมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน แต่ด้วยปัจจัยหลายอย่าง และกาลเวลาที่เปลี่ยนไปทำให้เกิดความเสื่อมถอยของความสัมพันธ์ การจะกู้คืนความสัมพันธ์ของทั้งสองฝ่ายจำเป็นต้องใช้ความร่วมมือกันอย่างจริงจังเพื่อพัฒนาชุมชนไปข้างหน้าตามแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) ทั้งการพัฒนาเศรษฐกิจภายในชุมชน การพัฒนาสังคมการเป็นอยู่ และการพัฒนาสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไป เพื่อให้ทุกฝ่ายกลับมามีความสัมพันธ์ที่ดีขึ้นอีกครั้ง และช่วยให้ชุมชนมีความสามัคคีผ่านการร่วมกันพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลวิจัยไปใช้

1. ผู้ประกอบการโรงสีข้าวควรมีการนำแนวทางในการพัฒนาความสัมพันธ์ที่เกษตรกรต้องการไปใช้ในการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการองค์กร เพื่อให้มีความสัมพันธ์กับชุมชนที่ดีมากยิ่งขึ้น ทั้งการแสดงความโปร่งใส ความยุติธรรมในการดำเนินงาน และการส่งเสริมชุมชนให้เกิดความรู้ความเข้าใจในการสร้างผลผลิตให้เป็นที่ต้องการของตลาด
2. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรเปิดพื้นที่ให้เกิดการพูดคุย รวมถึงเปิดโอกาสให้มีการแสดงออกของแต่ละฝ่ายเพื่อใช้เป็นพื้นที่ในการทำความเข้าใจและทำกิจกรรมร่วมกัน สร้างความสามัคคีและความสัมพันธ์ระหว่างโรงสีและชุมชนให้แน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น
3. เกษตรกรควรมีการศึกษาและทำความเข้าใจรูปแบบของผลผลิตที่เป็นที่ต้องการของตลาด เพื่อให้โรงสีสามารถรับซื้อผลผลิตในราคาที่สูงขึ้น และควรทำความเข้าใจว่าราคาผลผลิตขึ้นอยู่กับปัจจัยที่หลากหลาย ทั้งปริมาณผลผลิตขณะนั้น ราคาข้าวทั้งตลาดในประเทศและต่างประเทศ เพื่อให้มีความเข้าใจในการกำหนดราคาที่เหมาะสม

ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาโรงสีกับชุมชน: ความสัมพันธ์ที่เปลี่ยนแปลงไปตามกาล? ในพื้นที่ภูมิภาคอื่น ๆ ในประเทศไทย เพื่อใช้เปรียบเทียบหาข้อแตกต่างของปัจจัยที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่เลือนรางระหว่างโรงสีและชุมชนของในแต่ละภูมิภาค
2. ควรมีการศึกษาในพื้นที่ที่มีการเปิดเวทีเจรจาระหว่างโรงสีและชุมชนจริงแล้วว่าปัญหาความไม่เข้าใจกันยังคงมีอยู่อีกหรือไม่ และหากยังมีอยู่เพราะเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น อันจะช่วยให้สามารถแก้ปัญหาความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นได้ในเชิงลึก
3. การศึกษาโรงสีต้นแบบในการเป็นศูนย์กลางิตและพัฒนาชุมชน เพื่อวิเคราะห์ว่าการกระทำของโรงสีแบบนี้ส่งผลต่อธุรกิจอย่างไร ทำให้ธุรกิจมีรายได้เพิ่มขึ้นหรือไม่ และธุรกิจกับชุมชนอยู่ร่วมกันได้อย่างไร

เอกสารอ้างอิง

- Bangao, S. (2003). *Sustainable development*. <https://www.posttoday.com>
- BBC. (2022). *Rice prices: Why is the price of rice this year so low that it is being compared to the price of instant noodles?*. <https://www.bbc.com/thai/thailand-59179023>
- Chaisamrej, R. (2015). *Corporate communication: Concepts for building a sustainable reputation*. Bangkok: Chulalongkorn University Printing House.
- Chaunpong, R., Orachon, A., & Noknoi, C. (2023). Crisis of the mill and the disappearing rice fields. *The 7th National and International Conference on Management Science, 2023*. Bansomdejchaopraya Rajabhat University.
- Chaushan, S. (2009). *Elements of sustainable development*. <https://www.gotoknow.org/posts/133143>
- Dhamma Pitaka. (1996). *Tripitaka (Pali language)*. Mahamakut Buddhist University.
- Edward, B. (1997). *The concept of sustainable economic development*. <https://www.researchgate.net/>

- Jongwutwach, N. (2006). *Concepts and guidelines for community development*. Bangkok: Chulalongkorn University Press.
- Khlaum, S., & Chuayouan, S. (2013). Attitude and satisfaction of farmer group on management of community rice-mill in Tong Ruang Tong sub district, Jung district, Phayao province. *Journal of Humanities and Social Sciences University of Phayao*, 1(3), 17-27.
- Kongithi, W., & Petcharat, S. (2024). Rice production cost and marketing channel in the southern. *Hatyai Academic Journal*, 14(2), 185-200.
- Krueger, R. A. (1998). *Moderating focus groups*. Sage Publications.
- Maikaensarn, V., & Chantharat, M. (2015). Operations and problems of community rice mill in northeastern provinces. *Panyapiwat Journal*, 7(2), 17-27.
- Nateprasittipon, C., & Somyana, R. (2020). Roles of local administration organizations in promoting and supporting the agricultural sector in communities in Chiang Mai province. *Journal of humanities and social sciences Prince of Songkla University*, 16(2), 115-138.
- National Village and Urban Community Fund Commission. (2003). *About me*. <http://www.villagefund.or.th>
- Noknoi, C. (2022). Guidelines for self-development of SMEs entrepreneurs to the new normal. *Economics and Business Administration Journal Thaksin University*, 14(2), 83-106.
- Pisuthirattananon, M. (1999). *Krok Si*. In *Encyclopedia of Southern Culture* (Vol. 2). Siam Press Management Co., Ltd.
- Ritchie, J., & Spencer, L. (2002). *Qualitative data analysis for applied policy research*. SAGE Publications.
- Sawadrath, N. (2023). The development of peaceful society of local leaders in Chaiyaphum province. *Journal of Roi Kaensarn Academi*, 8(4), 87-102.
- Sustainability Business Development Center, Stock Exchange of Thailand. (n.d.). *Business and community*. <https://setsustainability.com/page/community>

Thai Rice Mill Association. (2022). *Important events*. <http://www.thairicemillers.org>

Tonsiri, E. (2021). The idea of urban and regional planning and future planning of local government administration. *Journal of humanities and social sciences Prince of Songkla University*, 17(1), 43-67.

Traditional Objects of Everyday Use. (2021). *Local appliances*. <https://www.sac.or.th/>

Wongkaw, D. (2014). Management of community rice-mill factory participate with people according to the sufficiency economy along with local knowledge for sustainable self dependence to apply in commercial and industry of rice-farmer community enterprise at Tambon Kwean-hak in Chanthaburi. *The 4th Sustainable Rural Development Academic Conference, 2014*. Khon Kaen University.

Worapongpat, N., & Brorewongtrakhul, S. (2022). The development of online social media technology for agricultural tourism, Rai Khing rice mill community enterprise group. *Journal of Management Science Udon Thani Rajabhat University*, 4(4), 1-9.

ปัจจัยของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่ส่งผลต่อการเดินทางท่องเที่ยวรูปแบบเวิร์คเคชั่น พื้นที่เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร

FACTORS OF THAI TOURISTS AFFECTING WORKCATION'S TRAVEL IN KHLONG SAN DISTRICT, BANGKOK

อำภา บุตรพรม^{1*} และ พงษ์พิพัฒน์ เสน่ห์ดี²

Ampa Butprom^{1*} and Pongpipat Sanedee²

¹นักศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาวิชาการจัดการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ จังหวัดปทุมธานี

¹Bachelor's Degree Student, Tourism Management Program, Valaya Alongkorn Rajabhat University under the Royal Patronage, Pathum Thani Province

²อาจารย์ประจำสาขาวิชาการจัดการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ จังหวัดปทุมธานี

²Lecturer, Tourism Management Program, Valaya Alongkorn Rajabhat University under the Royal Patronage, Pathum Thani Province

* Corresponding Author, E-mail: ampa.but@vru.ac.th

Received: Feb 16, 2024

Revised: Jul 23, 2024

Accepted: Nov 21, 2024

Available: Dec 27, 2024

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบปัจจัยของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่ส่งผลต่อการเดินทางท่องเที่ยวรูปแบบเวิร์คเคชั่น พื้นที่เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร กลุ่มตัวอย่างที่ใช้คือนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางท่องเที่ยวรูปแบบเวิร์คเคชั่นในพื้นที่เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร จำนวน 400 คน ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล และทำการทดสอบเครื่องมือโดยการทดสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาและความเชื่อมั่น วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติพื้นฐานและสถิติที่ใช้ในการทดสอบสมมติฐานในงานวิจัย ผลการวิจัย พบว่า ปัจจัยของนักท่องเที่ยวชาวไทย โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.20$, S.D.=0.78) เมื่อพิจารณาปัจจัยแต่ละด้าน พบว่า 1) เพศต่างกัน ส่งผลต่อการเดินทางท่องเที่ยวรูปแบบเวิร์คเคชั่น พื้นที่เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร ด้านสิ่งดึงดูดใจ และด้าน

สิ่งอำนวยความสะดวก แตกต่างกัน 2) อายุ และระดับการศึกษา ต่างกัน ส่งผลต่อการเดินทางท่องเที่ยวรูปแบบเวิร์คเคชั่น พื้นที่เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร ด้านที่พัก แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 อย่างไรก็ตาม ในการขับเคลื่อนและพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวรูปแบบเวิร์คเคชั่นพื้นที่เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร จำเป็นต้องมีการปรับปรุงราคาที่พักให้มีความเหมาะสม เพิ่มสิ่งอำนวยความสะดวกให้ครอบคลุมพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว และควรมีจุดประชาสัมพันธ์ที่ชัดเจน เพื่อช่วยเหลือนักท่องเที่ยวกรณีเกิดเหตุฉุกเฉิน

คำสำคัญ: ปัจจัย นักท่องเที่ยว การท่องเที่ยวรูปแบบเวิร์คเคชั่น เขตคลองสาน

Abstract

This study aims to study and compare factors of Thai tourists affecting workcation's travel in Khlong San district, Bangkok. The sample group used were 400 Thai tourists who traveled on workcation in Khlong San district, Bangkok. The research instrument was a questionnaire with validity and reliability testing. The data analysis using basic and statistics used to test hypotheses in research. The findings found that overall factors of Thai tourists are at a high level ($\bar{X}=4.20$, $S.D.=0.78$). When considering each factor, it was found that: 1) different genders affect workcation travel in Khlong San district, Bangkok in attraction and amenities are different. 2) different ages and education level affect workcation travel in Khlong San district, Bangkok in accommodation is different with statistical significance at the 0.05 level. However, driving and developing workcation tourism in Khlong San district, Bangkok, accommodation prices need to be adjusted accordingly, increase facilities to cover tourist attraction areas and there should be a clear public relations point to help tourists in the event of an emergency

Keywords: factors, tourists, workcation tourism, Khlong San district

บทนำ

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นการประกอบกิจกรรมด้วยการนำปัจจัยการผลิตต่าง ๆ มาผลิตบริการอย่างใดอย่างหนึ่งในการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดความสะดวกสบายหรือความพึงพอใจ และขายบริการด้านการท่องเที่ยวนั้นให้แก่นักท่องเที่ยว อีกทั้งเป็นหนึ่งในอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ที่สุดของโลกที่สร้างรายได้มหาศาลให้กับประเทศ หากกล่าวว่าการท่องเที่ยว หลายคนก็ต้องนึกถึงการเดินทางไปเยี่ยมชมสถานที่ต่าง ๆ หรือไปร่วมกิจกรรมที่ก่อให้เกิดประโยชน์ และเห็นคุณค่าของทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวอีกด้วย โดยประเทศไทยนั้นการท่องเที่ยวก็เป็นอีกหนึ่งอุตสาหกรรมที่สำคัญ ซึ่งในปี 2565 ประเมินรายได้ท่องเที่ยวในประเทศไทย อยู่ที่ระดับ 935,626.97 ล้านบาท (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2566) ซึ่งมีการคาดการณ์จากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ว่า ตลอดปี 2566 มีจำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติเดินทางเข้าประเทศไทยกว่า 27 ล้านคน สร้างรายได้จากตลาดต่างประเทศ 1.20 ล้านล้านบาท ต่ำกว่าเป้าหมายที่ ททท. ตั้งไว้ตลอดปีนี้ ซึ่งตั้งเป้าไว้ว่ามีนักท่องเที่ยวต่างชาติ 25-28 ล้านคน สร้างรายได้ 1.60 ล้านล้านบาท หลังจำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติสะสมตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม - 3 ธันวาคม 2566 รวม 25,081,212 คน สร้างรายได้ 1,067,513 ล้านบาท และเมื่อประเมินเฉพาะเดือนธันวาคม ซึ่งตรงกับช่วงเทศกาลปีใหม่ จึงคาดว่าจะมีนักท่องเที่ยวต่างชาติเข้ามา 2 ล้านคน สร้างรายได้ไม่ต่ำกว่า 2 แสนล้านบาท (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.), 2566)

กรุงเทพมหานครเป็นอีกหนึ่งจุดหมายที่นักท่องเที่ยวเลือกเดินทาง เนื่องจากมีสถานที่ท่องเที่ยวที่หลากหลายทั้งวัฒนธรรม เทศกาล ประเพณี และการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวรูปแบบต่าง ๆ รวมทั้งยังถือเป็นจุดหมายปลายทางรูปแบบ Workation ที่เหมาะสำหรับนักท่องเที่ยวที่ชื่นชอบการทำงานไปด้วยและท่องเที่ยวไปด้วยระหว่างการทำงาน อาจเนื่องมาจากค่าครองชีพถูก สิ่งอำนวยความสะดวกครบครัน มีสถานที่ท่องเที่ยวหลากหลาย จนทำให้ได้รับการจัดอันดับเมือง workation เหมาะกับการทำงานไป-พักผ่อนไป ที่สุดในโลกในปี 2564 จาก Holidu.co.uk (Holidu, 2021) เสิร์ชเอนจินสำหรับค้นหาสถานที่พักผ่อนสัญชาติอังกฤษ ได้จัดอันดับ 150 เมืองสำหรับการทำงานไปพักผ่อนไป โดยวัดจากปัจจัยต่าง ๆ ตั้งแต่ ค่าเช่ารายเดือนของอพาร์ทเมนต์ แบบ 1 ห้องนอน ค่าเครื่องดื่มหลังเลิกงาน ไปจนถึงค่าเฉลี่ยจำนวนชั่วโมงที่แดดออกต่อวัน ความเร็ว Wi-Fi และกิจกรรมน่าสนใจ โดยใช้ข้อมูล 8 แหล่งซึ่งรวมถึงเว็บไซต์ BestCities.org และ Tripadvisor.co.uk ด้วย (Kiesnoski, 2021) ทั้งนี้ จะเห็นว่าในปัจจุบันนักท่องเที่ยวได้ให้ความสำคัญกับรูปแบบการท่องเที่ยวจากความต้องการ หรือพฤติกรรมนักท่องเที่ยว ทำให้มีรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีแนวคิดใหม่ขึ้นมา เช่น Green Tourism คือ การท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวต้องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติช่วยลดภาวะโลกร้อน หรือ War Tourism คือ การ

ท่องเที่ยวที่ต้องการสัมผัสกับอดีตในสมัยสงคราม ซึ่งการท่องเที่ยว และ Workcation คือ การท่องเที่ยวที่สามารถท่องเที่ยวและทำงานในช่วงเวลาเดียวกัน ซึ่งในประเทศไทยมีการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นหลากหลายรูปแบบขึ้นอยู่กับพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว และขึ้นอยู่กับ การเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรม จึงทำให้การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้มีการจัดแคมเปญ Workcation Thailand ทำงานเที่ยวได้รวมใจช่วยชาติเพื่อรณรงค์ให้บริษัทและหน่วยงานต่าง ๆ เข้าร่วมโครงการโดยจะสามารถทำงานและท่องเที่ยวได้ ในเวลาเดียวกันเป็นการพ่วงธุรกิจท่องเที่ยวให้กลับมาฟื้นตัวอีกครั้ง (สำนักประชาสัมพันธ์เขต 2 อุบลราชธานี, 2566)

เขตคลองสานเป็นเขตการปกครองของกรุงเทพมหานคร ถือเป็นอีกหนึ่งเขตที่มีกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวที่รองรับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ เนื่องจากเป็นชุมชนเก่าแก่ที่มีประวัติยาวนานในย่านของฝั่งธนบุรี และมีการพัฒนาด้านต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง โดยในปัจจุบันได้มีการพัฒนาที่ก้าวกระโดดและทันสมัย ไม่ว่าจะเป็นเส้นทางทางรถไฟฟ้า หรือโครงการคอนโดมิเนียมที่เปิดขายมากขึ้น ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างชัดเจน นอกจากนี้ยังเกิดโครงการต่าง ๆ เช่น ICONSIAM รถไฟฟ้าสายสีทอง โรงแรม สถานที่เที่ยว หอชมเมือง และกิจกรรมสันทนาการริมแม่น้ำเจ้าพระยาต่าง ๆ อีกทั้งยังมีแนวโน้มที่สำนักผังเมืองกรุงเทพมหานครจะผลักดันพื้นที่เขตคลองสานให้เป็นพื้นที่พาณิชยกรรมมากขึ้น เนื่องจากมีศูนย์การค้าขนาดใหญ่ และเส้นทางรถไฟฟ้าที่สะดวกรวดเร็ว ทำให้ในปัจจุบันเขตคลองสานมีตัวเลือกในการเดินทางที่เข้าถึงง่าย ไม่ว่าจะเป็นเดินทางไปโรงแรม หรือสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ก็มีความสะดวกรวดเร็วและรองรับนักท่องเที่ยวได้หลายรูปแบบ แม้กระทั่งการท่องเที่ยวรูปแบบเวิร์คเคชั่น ที่จะสามารถทำงานไปด้วยท่องเที่ยวไปด้วยได้ (สำนักการวางผังและพัฒนาเมือง กรุงเทพมหานคร, 2563) ประกอบกับ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) จัดโครงการ Workation Paradise Throughout Thailand จึงเป็นการเปิดโอกาสให้บุคลากรในหน่วยงาน หรือองค์กรต่าง ๆ และกลุ่มคนวัยทำงาน สามารถเปลี่ยนทุก ๆ สถานที่ให้เป็นที่ทำงาน การจัดกิจกรรมการประชุมพบปะสังสรรค์ ท่ามกลางบรรยากาศที่แตกต่างไปจากเดิม โดยสร้างช่องทางการนำเสนอสินค้าท่องเที่ยวในกลุ่ม Workation ผ่านระบบออนไลน์ เพื่อความสะดวกในการเข้าถึงสินค้าของคนทำงานยุคใหม่ ถือได้ว่าเป็นอีกหนึ่งโครงการที่จะช่วยให้ผู้ประกอบการท่องเที่ยวสามารถปรับและเปลี่ยนจากธุรกิจที่พิกแบบเดิมมาสู่อิทธิทธิใหม่ของการบริการเพื่อตอบโจทย์พฤติกรรมและรูปแบบความนิยมเดินทางของนักท่องเที่ยวในปัจจุบัน ทั้งยังเป็นโอกาสและการยกระดับธุรกิจท่องเที่ยวของประเทศไทยให้สามารถเดินหน้าได้อย่างยั่งยืน (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2566)

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าเขตคลองสานเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม รวมทั้ง เป็นย่านเศรษฐกิจที่สำคัญของกรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาปัจจัยของ

นักท่องเที่ยวชาวไทยที่ส่งผลต่อการเดินทางท่องเที่ยวรูปแบบเวิร์คเคชั่น พื้นที่เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวของเขตคลองสานต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่ส่งผลต่อการเดินทางท่องเที่ยวรูปแบบเวิร์คเคชั่น พื้นที่เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร
2. เพื่อเปรียบเทียบปัจจัยส่วนบุคคลของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่ส่งผลต่อการเดินทางท่องเที่ยวรูปแบบเวิร์คเคชั่น พื้นที่เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร

การทบทวนวรรณกรรม

ชิตวร ประดิษฐ์รอด (2557) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบการท่องเที่ยว (5A's) คือ องค์ประกอบทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีหลักแนวคิดในรูปแบบ ดังนี้ การเข้าถึง (Accessibility) ความสามารถของผู้ใช้บริการในการเข้าถึงเรื่องของการคมนาคมเพื่อการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว กิจกรรม (Activity) ภายในสถานที่ท่องเที่ยวมีรูปแบบกิจกรรมให้กับผู้ให้บริการได้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่าง ๆ สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenity) แหล่งท่องเที่ยว มีสิ่งอำนวยความสะดวกเตรียมไว้สำหรับนักท่องเที่ยว สิ่งดึงดูดใจ (Attraction) แหล่งท่องเที่ยวมีทรัพยากรที่สามารถดึงดูดความสนใจนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี และที่พัก (Accommodation) ภายในสถานที่แหล่งท่องเที่ยวต้องมีที่พัก ให้กับผู้เข้ามาใช้บริการ ดังนี้

1. สิ่งดึงดูดใจ (Attraction) คือ สิ่งดึงดูดใจเชิงธรรมชาติ สิ่งดึงดูดใจที่มนุษย์สร้างขึ้นรวมถึงกิจกรรมที่มนุษย์จัดขึ้น ซึ่งเป็นสาเหตุให้นักท่องเที่ยวเดินทางมายังแหล่งท่องเที่ยว เช่น สวนสนุกและกิจกรรมการประชุม สิ่งดึงดูดใจเชิงศิลปวัฒนธรรม สิ่งดึงดูดใจเชิงชุมชนสัมพันธ์ ซึ่งสามารถดึงดูดใจนักท่องเที่ยวได้

2. ความสามารถในการเข้าถึง (Access) คือสภาพการคมนาคมไปสู่แหล่งท่องเที่ยวนั้นๆ ที่มีความสะดวกสบายเหมาะต่อการเดินทางท่องเที่ยว โดยพิจารณาจากระยะทาง จากจุดศูนย์กลางการท่องเที่ยวมาสู่แหล่งท่องเที่ยว เช่น ระยะทางจากตัวเมือง ซึ่งจะเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวของพื้นที่นั้น เป็นต้น พิจารณาจากลักษณะของเส้นทาง เอื้ออำนวยต่อการเดินทางมากน้อยเพียงใด การจัดพาหนะสะดวกหรือไม่ ซึ่งตัวแปรที่ใช้ในการประเมินสภาพการเข้าถึงอาจพิจารณาได้จาก ความสะดวก อุปสรรคหรือสิ่งกีดขวางการเดินทาง ลักษณะการเดินทาง และสภาพถนน การคมนาคมขนส่ง และความสะดวก

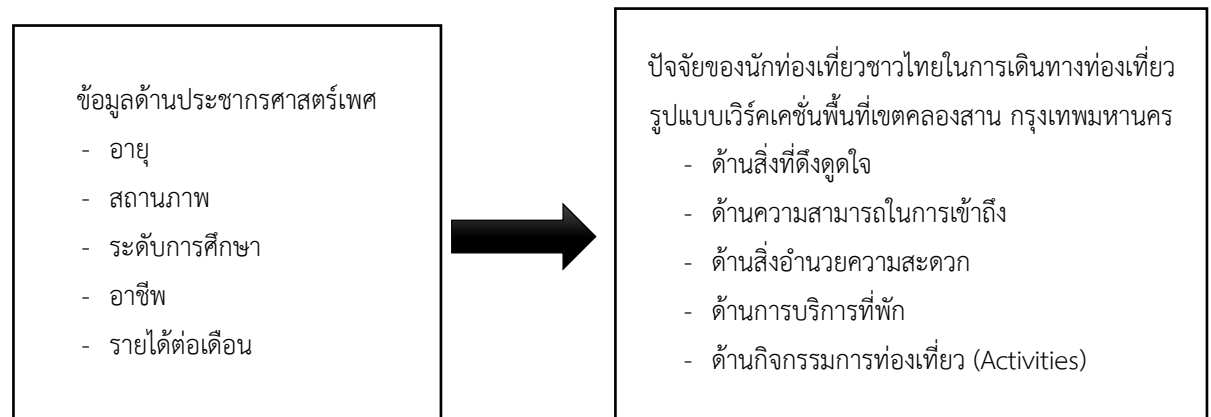
ปัจจัยของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่ส่งผลต่อการเดินทางท่องเที่ยวรูปแบบเวิร์คเคชั่น พื้นที่เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร

ในการเดินทางมายังแหล่งท่องเที่ยว หมายถึง สิ่งที่สามารถทำให้นักท่องเที่ยวรู้จักและทำให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้ง่ายขึ้น

3. สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities) คือ สิ่งบริการขั้นพื้นฐานที่จำเป็นต่อการท่องเที่ยว และระบบสาธารณูปการ ซึ่งมีอยู่ในแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ที่นักท่องเที่ยวสามารถจะใช้ได้อย่างสะดวกสบายมากน้อยเพียงใด เช่น ที่พักแรม ร้านอาหาร และเครื่องดื่ม สถานเริงรมย์ สถานบริการอื่น ๆ ระบบไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ สถานรักษาพยาบาล สถานีตำรวจ หรือระบบรักษาความปลอดภัย เป็นต้น

4. ธุรกิจที่พักแรม (Accommodation) คือ สถานที่ท่องเที่ยวต้องมีจำนวนที่พักเพียงพอและมีความหลากหลายด้านราคาบริการ รวมถึงมีความเหมาะสมต่อที่พัก ซึ่งควรอยู่ไม่ไกลจากแหล่งท่องเที่ยวมากนัก ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางมายังแหล่งท่องเที่ยวได้ง่าย รวมถึงมีความปลอดภัยทั้งในที่พักและแหล่งท่องเที่ยว

5. กิจกรรม (Activities) คือ สถานที่ท่องเที่ยวควรจัดให้มีกิจกรรมต่าง ๆ ที่นักท่องเที่ยวสามารถทำในช่วงเวลาเข้าไปพัก ณ สถานที่นั้น เพื่อเพิ่มความน่าสนใจของการท่องเที่ยว และช่วงเวลาพักผ่อนของนักท่องเที่ยว ซึ่งมีความหลากหลาย และตรงกับความต้องการของนักท่องเที่ยว เช่น กิจกรรมที่เกี่ยวกับการจับจ่ายใช้สอย กิจกรรมทางทะเล และกิจกรรมทางธรรมชาติ เป็นต้น

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ นักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางท่องเที่ยวรูปแบบเวิร์คเคชั่นพื้นที่เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร ซึ่งไม่ทราบจำนวนที่ชัดเจน ผู้วิจัยจึงทำการหา

กลุ่มตัวอย่างการวิจัยครั้งนี้ โดยใช้สูตรของ Cochran ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 (Cochran, 1977) ได้กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ทั้งสิ้น 400 คน และทำการสุ่มขนาดตัวอย่างแบบบังเอิญ ซึ่งจะเป็นการสุ่มจากนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบสอบถามปัจจัยของนักท่องเที่ยวชาวไทยในการเดินทางท่องเที่ยวรูปแบบเวิร์คเคชั่นพื้นที่เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร ประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 ข้อมูลด้านประชากรศาสตร์ประกอบด้วย เพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ต่อเดือน เป็นแบบสอบถามแบบตรวจสอบรายการ (Check List) ส่วนที่ 2 ปัจจัยของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่ส่งผลต่อการเดินทางท่องเที่ยวรูปแบบเวิร์คเคชั่น พื้นที่เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร ประกอบด้วย ด้านสิ่งที่ดึงดูดใจ (Attraction) ด้านความสามารถในการเข้าถึง (Accessibility) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities) ด้านการบริการที่พัก (Accommodation) ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว (Activities) เป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) และ ส่วนที่ 3 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม เป็นแบบสอบถามปลายเปิดที่ผู้ให้ข้อมูลสามารถให้ข้อมูลแบบอิสระ โดยการเขียนแบบพรรณนา

การทดสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ประกอบด้วย 1) การทดสอบความเที่ยงตรง เชิงเนื้อหา คือการตรวจสอบเครื่องมือว่ามีความครอบคลุมเนื้อหาหรือไม่ โดยพิจารณาจากความสอดคล้องของเนื้อหา กับจุดประสงค์ที่กำหนด จากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน โดยใช้ดัชนี ความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับจุดประสงค์ (Index of Item Objective Congruence : IOC) ตามเกณฑ์การตรวจพิจารณาข้อคำถาม คือ +1 ถ้าแน่ใจว่าข้อคำถามวัดได้ตรงตามวัตถุประสงค์, 0 ถ้าไม่แน่ใจว่าข้อคำถามวัดได้ตรงตามวัตถุประสงค์, และ -1 ถ้าแน่ใจว่าข้อคำถาม วัดได้ไม่ตรงตามวัตถุประสงค์ (วีรวิทย์ บุญส่ง, 2564) โดยผู้วิจัยเลือกใช้ข้อคำถาม ที่มีค่าคะแนนตั้งแต่ 0.60 ขึ้นไป และ 2) การทดสอบความเชื่อมั่น คือ ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามที่ทำการแก้ไขจากผู้เชี่ยวชาญทั้ง 3 ท่าน เรียบร้อยแล้ว ไปทำการทดสอบกับกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างที่จะศึกษาจำนวน 30 คน แล้วนำมาทดสอบความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม โดยใช้วิธีสัมประสิทธิ์ แอลฟาของ Cronbach ผ่านโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติในการประมวลผล โดยแบบสอบถามนี้มีค่าความเชื่อมั่น 0.94

การเก็บรวบรวมข้อมูลแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ 1) ข้อมูลแบบทุติยภูมิ ซึ่งได้จากการศึกษาเอกสาร ตำรา สื่อสิ่งพิมพ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่ส่งผลต่อการเดินทางท่องเที่ยวรูปแบบเวิร์คเคชั่น พื้นที่เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร และ 2) ข้อมูลแบบปฐมภูมิ ซึ่งได้จากการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาจากระบบออนไลน์ และการเก็บข้อมูลในพื้นที่

ปัจจัยของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่ส่งผลต่อการเดินทางท่องเที่ยวรูปแบบเวิร์คเคชั่น พื้นที่เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติพื้นฐานและสถิติอนุมาน โดยการวิเคราะห์ข้อมูล ด้านประชากรศาสตร์ ทำการแจกแจงความถี่แล้วสรุปออกมาเป็นค่าร้อยละ และ ปัจจัยของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่ส่งผลต่อการเดินทางท่องเที่ยวรูปแบบเวิร์คเคชั่น พื้นที่เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร โดยใช้สถิติอนุมานในการเปรียบเทียบตัวแปร ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน ค่า t-test และค่า F-test หรือ One-way ANOVA

ผลการวิจัย

1. ข้อมูลด้านประชากรศาสตร์

ข้อมูลด้านประชากรศาสตร์ของนักท่องเที่ยว พบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 54.80 มีช่วงอายุประมาณ 20-26 ปี คิดเป็นร้อยละ 40.80 มีสถานภาพโสด คิดเป็นร้อยละ 70.00 สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี หรือเทียบเท่า คิดเป็นร้อยละ 80.30 ประกอบอาชีพพนักงานบริษัทเอกชน คิดเป็นร้อยละ 74.26 และมีรายได้ต่อเดือน 20,000-30,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 43.80

2. ปัจจัยของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่ส่งผลต่อการเดินทางท่องเที่ยวรูปแบบเวิร์คเคชั่น พื้นที่เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร

ตารางที่ 1 แสดงปัจจัยของนักท่องเที่ยวชาวไทย ด้านสิ่งดึงดูดใจ

ด้านสิ่งดึงดูดใจ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับปัจจัย
1. มีโรงแรมระดับ 5 ดาว และมีห้างที่ได้รับความนิยม เช่น ไอคอนสยาม	4.26	0.87	มากที่สุด
2. มีสถานที่ตกแต่งสวยงาม สร้างเพลินเพลิดเพลินสบายใจ	4.22	0.92	มากที่สุด
3. มีทิวทัศน์ที่รายล้อมไปด้วยตึกและชุมชน ทำให้รู้สึกผ่อนคลายสดชื่น	4.18	0.92	มาก
4. มีสถานที่ท่องเที่ยวที่ส่งผลให้เกิดความคิดใหม่ๆ และแรงบันดาลใจในการทำงาน	4.17	0.88	มาก
5. มีสถานที่ที่มีมาตรการในการรับมือและป้องกันเชื้อไวรัสโควิด 19	4.19	0.79	มาก
รวม	4.21	0.68	มากที่สุด

ที่มา : คณะผู้วิจัย

จากตารางที่ 1 แสดงปัจจัยของนักท่องเที่ยวชาวไทย ด้านสิ่งดึงดูดใจ พบว่า ด้านสิ่งดึงดูดใจ โดยภาพรวมอยู่ระดับมากที่สุด ($\bar{X}=4.21$, S.D.=0.68) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อสามารถเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยมากไปหาค่าเฉลี่ยน้อย ดังนี้ 1) มีโรงแรมระดับ 5 ดาว และมีห้างที่ได้รับความนิยม เช่น ไอคอน

สยาม อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}=4.26$, S.D.=0.87) 2) มีสถานที่ตกแต่งสวยงาม สร้างเพลินเพลินตา
สบายใจ ($\bar{X}=4.22$, S.D.=0.92) 3) มีสถานที่ที่มีมาตรการในการรับมือและป้องกันเชื้อไวรัสโควิด 19
($\bar{X}=4.19$, S.D.=0.79) 4) มีทิวทัศน์ที่รายล้อมไปด้วยตึกและชุมชน ทำให้รู้สึกผ่อนคลายสดชื่น อยู่ใน
ระดับมากที่สุด ($\bar{X}=4.18$, S.D.=0.92) และ 5) มีสถานที่ท่องเที่ยวที่ส่งผลให้เกิดความคิดใหม่ ๆ และแรง
บันดาลใจในการทำงาน ($\bar{X}=4.17$, S.D.=0.88) ตามลำดับ

ตารางที่ 2 แสดงปัจจัยของนักท่องเที่ยวชาวไทย ด้านความสามารถในการเข้าถึง

ด้านความสามารถในการเข้าถึง	$\bar{X}$	S.D.	ระดับปัจจัย
1. มีสถานที่ตั้งที่มีความสะดวกต่อการเดินทางท่องเที่ยว	4.21	0.89	มากที่สุด
2. มีเส้นทางการเดินทางได้หลากหลายเส้นทาง	4.28	0.90	มากที่สุด
3. มีป้ายบอกทางที่มีความชัดเจนเข้าใจง่าย	4.18	0.75	มาก
4. มีรถไฟฟ้าบีทีเอสสายสีลม รถไฟฟ้าสายสีทอง รถราง และอื่น ๆ	4.23	0.88	มากที่สุด
5. มีช่องทางการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร การติดต่อสื่อสารที่มีความสะดวกและมีความหลากหลาย	4.16	0.69	มาก
รวม	4.21	0.87	มากที่สุด

ที่มา : คณะผู้วิจัย

จากตารางที่ 2 แสดงปัจจัยของนักท่องเที่ยวชาวไทย ด้านความสามารถในการเข้าถึง พบว่า
ด้านความสามารถในการเข้าถึง โดยภาพรวมอยู่ระดับมากที่สุด ($\bar{X}=4.21$, S.D.=0.87) เมื่อพิจารณาเป็น
รายข้อสามารถเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยมากไปหาค่าเฉลี่ยน้อย ดังนี้ 1) มีเส้นทางการเดินทางได้
หลากหลายเส้นทาง ($\bar{X}=4.28$, S.D.=0.90) 2) มีรถไฟฟ้าบีทีเอสสายสีลม รถไฟฟ้าสายสีทอง รถราง
และอื่น ๆ ($\bar{X}=4.23$, S.D.=0.88) 3) มีสถานที่ตั้งที่มีความสะดวกต่อการเดินทางท่องเที่ยว ($\bar{X}=4.21$,
S.D.=0.89) 4) มีป้ายบอกทางที่มีความชัดเจนเข้าใจง่าย ($\bar{X}=4.18$, S.D.=0.75) และ 5) มีช่องทางการ
เข้าถึงข้อมูลข่าวสาร การติดต่อสื่อสารที่มีความสะดวกและมีความหลากหลาย ($\bar{X}=4.16$, S.D.=0.69)
ตามลำดับ

ตารางที่ 3 แสดงปัจจัยของนักท่องเที่ยวชาวไทย ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก

ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก	$\bar{X}$	S.D.	ระดับปัจจัย
1. มีจุดประชาสัมพันธ์ที่ชัดเจน	4.16	0.91	มาก
2. มีตู้กดเงินอัตโนมัติ และลานจอดรถที่เพียงพอ	4.12	0.74	มาก
3. มีห้องน้ำที่เพียงพอ และถูกสุขลักษณะ	4.25	0.90	มากที่สุด
4. มีบริการด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ	4.18	0.77	มาก
5. มีพื้นที่สำหรับการทำงานและมีแสงสว่างที่เพียงพอ	4.30	0.89	มากที่สุด
รวม	4.20	0.69	มาก

ที่มา : คณะผู้วิจัย

จากตารางที่ 3 แสดงปัจจัยของนักท่องเที่ยวชาวไทย ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก พบว่า ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก โดยภาพรวมอยู่ระดับมาก ($\bar{X}=4.20$, S.D.=0.69) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อสามารถเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยมากไปหาค่าเฉลี่ยน้อย ดังนี้ 1) มีพื้นที่สำหรับการทำงานและมีแสงสว่างที่เพียงพอ ($\bar{X}=4.30$, S.D.=0.89) 2) มีห้องน้ำที่เพียงพอ และถูกสุขลักษณะ ($\bar{X}=4.25$, S.D.=0.90) 3) มีบริการด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ 4) มีจุดประชาสัมพันธ์ที่ชัดเจน ($\bar{X}=4.16$, S.D.=0.91) และ 5) มีตู้กดเงินอัตโนมัติ และลานจอดรถที่เพียงพอ ($\bar{X}=4.12$, S.D.=0.74) ตามลำดับ

ตารางที่ 4 แสดงปัจจัยของนักท่องเที่ยวชาวไทย ด้านที่พัก

ด้านที่พัก	$\bar{X}$	S.D.	ระดับปัจจัย
1. เป็นที่พักที่มีมาตรฐาน และมีสิ่งอำนวยความสะดวกที่ครบครัน	4.26	0.71	มากที่สุด
2. ราคาที่พักที่มีความเหมาะสมได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยว	4.11	0.83	มาก
3. ที่พักที่มีการตกแต่งสวยงามมีความเงียบสงบเหมาะแก่การพักผ่อนหรือทำงาน	4.21	0.84	มากที่สุด
4. ที่พักที่มีความปลอดภัยทั้งด้านระบบรักษาความปลอดภัยที่ดีและมีมาตรฐานความปลอดภัยด้านสุขอนามัย	4.21	0.95	มากที่สุด
5. พนักงานบริการเป็นมิตร ให้การต้อนรับ และบริการดี	4.19	0.89	มาก
รวม	4.19	0.88	มาก

ที่มา : คณะผู้วิจัย

จากตารางที่ 4 แสดงปัจจัยของนักท่องเที่ยวชาวไทย ด้านที่พัก พบว่า ด้านที่พัก โดยภาพรวม อยู่ระดับมาก ($\bar{X}=4.19$, S.D.=0.88) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อสามารถเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยมากไปหา ค่าเฉลี่ยน้อย ดังนี้ 1) เป็นที่พักที่มีมาตรฐาน และมีสิ่งอำนวยความสะดวกที่ครบครัน ($\bar{X}=4.26$, S.D.=0.71) 2) ที่พักที่มีการตกแต่งสวยงามมีความเจียบสบเหมาะแก่การพักผ่อนหรือทำงาน ($\bar{X}=4.21$, S.D.=0.84) 3) ที่พักที่มีความปลอดภัยทั้งด้านระบบรักษาความปลอดภัยที่ดีและมีมาตรฐานความปลอดภัยด้านสุขอนามัย ($\bar{X}=4.21$, S.D.=0.95) 4) พนักงานบริการเป็นมิตร ให้การต้อนรับ และบริการ ดี ($\bar{X}=4.19$, S.D.=0.89) และ 5) ราคาที่พักที่มีความเหมาะสมได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยว ($\bar{X}=4.11$, S.D.=0.83) ตามลำดับ

ตารางที่ 5 แสดงปัจจัยของนักท่องเที่ยวชาวไทย ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว

ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ ปัจจัย
1. มีจุดซื้อป๊อง และถ่ายรูปที่น่าสนใจ	4.24	0.77	มากที่สุด
2. มีกิจกรรมสำหรับการสักการะบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อให้จิตใจผ่องใส	4.20	0.90	มาก
3. มีกิจกรรมร่อนเรือชมวิวที่สร้างความประทับใจ และสร้างประสบการณ์ใหม่	4.21	0.86	มากที่สุด
4. มีกิจกรรมการผ่อนคลายจากความเครียดที่หลากหลาย	4.18	0.82	มาก
5. มีการจัดกิจกรรมพิเศษในช่วงเทศกาลต่างๆ	4.18	0.90	มาก
รวม	4.20	0.91	มาก

ที่มา : คณะผู้วิจัย

จากตารางที่ 5 แสดงปัจจัยของนักท่องเที่ยวชาวไทย ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว พบว่า ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยภาพรวมอยู่ระดับมาก ($\bar{X}=4.20$, S.D.=0.91) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อสามารถเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยมากไปหาค่าเฉลี่ยน้อย ดังนี้ 1) มีจุดซื้อป๊อง และถ่ายรูปที่น่าสนใจ ($\bar{X}=4.24$, S.D.=0.77) 2) มีกิจกรรมล่องเรือชมวิวที่สร้างความประทับใจ และสร้างประสบการณ์ใหม่ ($\bar{X}=4.21$, S.D.=0.86) 3) มีกิจกรรมสำหรับการสักการะบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อให้จิตใจผ่องใส ($\bar{X}=4.20$, S.D.=0.90) 4) มีกิจกรรมการผ่อนคลายจากความเครียดที่หลากหลาย ($\bar{X}=4.18$, S.D.=0.82) และ 5) มีการจัดกิจกรรมพิเศษในช่วงเทศกาลต่าง ๆ ($\bar{X}=4.18$, S.D.=0.90) ตามลำดับ

ตารางที่ 6 แสดงปัจจัยของนักท่องเที่ยวชาวไทย โดยภาพรวม

แสดงปัจจัยของนักท่องเที่ยวชาวไทย	$\bar{X}$	S.D.	ระดับปัจจัย
1. ด้านสิ่งดึงดูดใจ	4.21	0.68	มากที่สุด
2. ด้านความสามารถในการเข้าถึง	4.21	0.87	มากที่สุด
3. ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก	4.20	0.69	มาก
4. ด้านที่พัก	4.19	0.88	มาก
5. ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว	4.20	0.91	มาก
รวม	4.20	0.78	มาก

ที่มา : คณะผู้วิจัย

ตารางที่ 6 แสดงปัจจัยของนักท่องเที่ยวชาวไทย โดยภาพรวม พบว่า ปัจจัยของนักท่องเที่ยวชาวไทย โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.20$, S.D.=0.78) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อสามารถเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยมากไปหาค่าเฉลี่ยน้อย ดังนี้ 1) ด้านสิ่งดึงดูดใจ ($\bar{X}=4.21$, S.D.=0.68) 2) ด้านความสามารถในการเข้าถึง ($\bar{X}=4.21$, S.D.=0.68) 3) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ($\bar{X}=4.20$, S.D.=0.69) 4) ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว ($\bar{X}=4.20$, S.D.=0.91) และ 5) ด้านที่พัก ($\bar{X}=4.19$, S.D.=0.88) ตามลำดับ

3. การเปรียบเทียบปัจจัยของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่ส่งผลต่อการเดินทางท่องเที่ยวรูปแบบเวิร์คเคชั่น พื้นที่เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร

ตารางที่ 7 แสดงการเปรียบเทียบปัจจัยของนักท่องเที่ยวชาวไทย

ปัจจัยของนักท่องเที่ยว	ข้อมูลด้านประชากรศาสตร์				
	เพศ	อายุ	ระดับการศึกษา	อาชีพ	รายได้
1. ด้านสิ่งดึงดูดใจ	0.01*	0.74	0.15	0.87	0.59
2. ด้านความสามารถในการเข้าถึง	0.41	0.18	0.30	0.97	0.45
3. ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก	0.02*	0.35	0.51	0.97	0.51
4. ด้านที่พัก	0.28	0.00*	0.01*	0.95	0.75
5. ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว	0.99	0.11	0.22	0.67	0.69

ที่มา : คณะผู้วิจัย

*อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 7 แสดงการเปรียบเทียบปัจจัยของนักท่องเที่ยวชาวไทย พบว่า 1) ปัจจัยด้านเพศที่แตกต่างกัน มีการเดินทางท่องเที่ยวรูปแบบเวิร์คเคชั่น พื้นที่เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร ด้านสิ่งดึงดูดใจ และด้านสิ่งอำนวยความสะดวก แตกต่างกัน 2) ปัจจัยด้านอายุที่แตกต่างกัน มีการเดินทางท่องเที่ยวรูปแบบเวิร์คเคชั่น พื้นที่เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร ด้านที่พัก แตกต่างกัน และ 3) ปัจจัยด้านระดับการศึกษาที่แตกต่างกัน มีการเดินทางท่องเที่ยวรูปแบบเวิร์คเคชั่น พื้นที่เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร ด้านที่พัก แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยเรื่อง ปัจจัยของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่ส่งผลต่อการเดินทางท่องเที่ยวรูปแบบเวิร์คเคชั่น พื้นที่เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร สามารถนำมาอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

ด้านสิ่งดึงดูดใจ พบว่า ด้านสิ่งดึงดูดใจ โดยภาพรวมอยู่ระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อสามารถเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยมากไปหาค่าเฉลี่ยน้อย ดังนี้ 1) มีโรงแรมระดับ 5 ดาว และมีห้างที่ได้รับความนิยม เช่น ไอคอนสยาม อยู่ในระดับมากที่สุด 2) มีสถานที่ตกแต่งสวยงาม สร้างความเพลิดเพลิน สบายใจ 3) มีสถานที่ที่มีมาตรการในการรับมือและป้องกันเชื้อไวรัสโควิด 19 4) มีทิวทัศน์ที่รายล้อมไปด้วยตึกและชุมชน ทำให้รู้สึกผ่อนคลายสดชื่น อยู่ในระดับมากที่สุด และ 5) มีสถานที่ท่องเที่ยวที่ส่งผลให้เกิดความคิดใหม่ ๆ และแรงบันดาลใจในการทำงาน ตามลำดับ ซึ่งสอดคล้องกับ ณททัย มุขดีสุทธรวัฒน์ (2564) ทำการศึกษาเรื่อง ความคาดหวังและการรับรู้ด้านสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางมายังพื้นที่อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ระบุว่า สิ่งดึงดูดใจคือสิ่งที่ทำให้นักท่องเที่ยวเดินทางมายังจุดหมายปลายทาง ไม่ว่าจะเป็นสิ่งดึงดูดใจเชิงธรรมชาติ สิ่งดึงดูดใจที่มนุษย์สร้างขึ้น สิ่งดึงดูดใจเชิงศิลปวัฒนธรรม สิ่งดึงดูดใจเชิงชุมชนสัมพันธ์ เป็นต้น โดยทั่วไปจุดหมายปลายทางการท่องเที่ยวที่มีสิ่งดึงดูดใจมากจะสามารถสร้างแรงจูงใจในการเดินทางได้มากกว่า

ด้านความสามารถในการเข้าถึง พบว่า ด้านความสามารถในการเข้าถึง โดยภาพรวมอยู่ระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อสามารถเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยมากไปหาค่าเฉลี่ยน้อย ดังนี้ 1) มีเส้นทางการเดินทางได้หลากหลายเส้นทาง 2) มีรถไฟฟ้าบีทีเอสสายสีลม รถไฟฟ้าสายสีทอง รถราง และอื่น ๆ 3) มีสถานที่ตั้งที่มีความสะดวกต่อการเดินทางท่องเที่ยว 4) มีป้ายบอกทางที่มีความชัดเจนเข้าใจง่าย และ 5) มีช่องทางการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารการติดต่อสื่อสารที่มีความสะดวกและมีความหลากหลายตามลำดับ ซึ่งสอดคล้องกับ ปรัชญา บุญเดช (2561) ทำการศึกษาเรื่อง แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอำเภอเขาฉกรรจ์ อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง ระบุว่า ความต้องการด้านความสะดวกในการเข้าถึงแหล่ง

ท่องเที่ยวถ้าเลขาขอบ อำเภอยะยอ จังหวัดตรัง โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า นักท่องเที่ยวมีความคิดเห็นเกี่ยวกับความต้องการด้านความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวอยู่ในระดับมากที่สุด ประกอบด้วย 1) การคมนาคมขนส่งโดยสารไปยังแหล่งท่องเที่ยวสะดวกและปลอดภัย 2) ค่าโดยสารประจำทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวมีราคาที่เหมาะสมและยอมรับได้ สภาพถนนหนทางไม่เป็นหลุมเป็นบ่อ การสัญจรไปยังแหล่งท่องเที่ยวสะดวกรวดเร็วและปลอดภัย และมีป้ายบอกเส้นทางในการเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวที่ชัดเจนและเข้าใจง่าย

ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก พบว่า ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก โดยภาพรวมอยู่ระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อสามารถเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยมากไปหาค่าเฉลี่ยน้อย ดังนี้ 1) มีพื้นที่สำหรับในการทำงานและมีแสงสว่างที่เพียงพอ 2) มีห้องน้ำที่เพียงพอ และถูกสุขลักษณะ 3) มีบริการด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ 4) มีจุดประชาสัมพันธ์ที่ชัดเจน และ 5) มีตู้กดเงินอัตโนมัติ และลานจอดรถที่เพียงพอตามลำดับ ซึ่งสอดคล้องกับ ดวงใจ ฤทธิสถิต (2563) ทำการศึกษาเรื่อง องค์ประกอบด้านการท่องเที่ยวและแรงจูงใจที่มีอิทธิพลต่อความตั้งใจท่องเที่ยวทัวร์ไหว้พระของนักท่องเที่ยวชาวไทยในเขตกรุงเทพมหานคร ระบุว่า นักท่องเที่ยวมีความเห็นต่อองค์ประกอบการท่องเที่ยว ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก โดยรวมอยู่ในระดับดี เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า นักท่องเที่ยวมีความเห็นด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ในระดับดี คือ มีให้บริการข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว สถานที่มีร้านค้าหลากหลายประเภท สถานที่มีที่จอดรถรองรับนักท่องเที่ยว และมีห้องน้ำสะอาดเพียงพอกับจำนวนนักท่องเที่ยว

ด้านที่พัก พบว่า ด้านที่พัก โดยภาพรวมอยู่ระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อสามารถเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยมากไปหาค่าเฉลี่ยน้อย ดังนี้ 1) เป็นที่พักที่มีมาตรฐาน และมีสิ่งอำนวยความสะดวกที่ครบครัน 2) ที่พักที่มีการตกแต่งสวยงามมีความเรียบสงบเหมาะสมแก่การพักผ่อนหรือทำงาน 3) ที่พักที่มีความปลอดภัยทั้งด้านระบบรักษาความปลอดภัยที่ดีและมีมาตรฐานความปลอดภัยด้านสุขอนามัย 4) พนักงานบริการเป็นมิตร ให้การต้อนรับ และบริการดี และ 5) ราคาที่พักที่มีความเหมาะสมได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยว ตามลำดับ แสงรวี เกตุสุวรรณ (2563) ทำการศึกษาเรื่อง องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในประเทศไทยของนักท่องเที่ยวชาวยุโรป ระบุว่า ผลการวิเคราะห์เกี่ยวกับปัจจัยองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวต่อแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมด้านที่พักของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของไทยโดยรวม อยู่ในระดับดี เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวด้านที่พักของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของไทยอยู่ในระดับดีทุกข้อ ได้แก่ มีที่พักเพียงพอต่อจำนวนนักท่องเที่ยวในบริเวณใกล้เคียง

แหล่งท่องเที่ยวสามารถหาที่พักได้ง่าย ภายในที่พักมีความปลอดภัย ที่พักราคาเหมาะสม บรรยากาศภายในที่พักแสดงถึงความเป็นไทยน้อย

ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว พบว่า ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยภาพรวมอยู่ระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อสามารถเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยมากไปหาค่าเฉลี่ยน้อย ดังนี้ 1) มีจุดซื้อปิง และถ่ายรูปที่น่าสนใจ 2) มีกิจกรรมล่องเรือชมวิวที่สร้างความประทับใจ และสร้างประสบการณ์ใหม่ 3) มีกิจกรรมสำหรับการสักการะบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อให้จิตใจผ่องใส 4) มีกิจกรรมการผ่อนคลายจากความเครียดที่หลากหลาย และ 5) มีการจัดกิจกรรมพิเศษในช่วงเทศกาลต่าง ๆ ตามลำดับ ซึ่งสอดคล้องกับ นุชรา แสงสุข (2564) ทำการศึกษาเรื่อง การพัฒนารูปแบบการจัดการกิจกรรมนันทนาการสำหรับการท่องเที่ยวโดยชุมชน ในพื้นที่เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร ระบุว่า กิจกรรมนันทนาการสำหรับการท่องเที่ยวโดยชุมชน ในพื้นที่เขตธนบุรี ภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยความคิดเห็นในเรื่องจุดมุ่งหมายของกิจกรรมนันทนาการที่เข้าร่วมในแหล่งท่องเที่ยวชุมชนไม่ส่งผลให้เกิดผลกระทบทางลบต่อวิถีชีวิตชุมชนท้องถิ่นในบริเวณแหล่งท่องเที่ยว มีความเหมาะสมกับช่วงวัย มีความสวยงามและสามารถดึงดูดใจนักท่องเที่ยว กิจกรรมมีความปลอดภัยและไม่ก่อให้เกิดอันตรายกับนักท่องเที่ยว และสามารถสร้างประสบการณ์ให้กับนักท่องเที่ยวได้

การเปรียบเทียบปัจจัยของนักท่องเที่ยวชาวไทย พบว่า 1) เพศต่างกัน ส่งผลต่อการเดินทางท่องเที่ยวรูปแบบเวิร์คเคชั่น พื้นที่เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร ด้านสิ่งดึงดูดใจ และด้านสิ่งอำนวยความสะดวก แตกต่างกัน 2) อายุต่างกัน ส่งผลต่อการเดินทางท่องเที่ยวรูปแบบเวิร์คเคชั่น พื้นที่เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร ด้านที่พัก แตกต่างกัน และ 3) ระดับการศึกษาต่างกัน ส่งผลต่อการเดินทางท่องเที่ยวรูปแบบเวิร์คเคชั่น พื้นที่เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร ด้านที่พัก แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งสอดคล้องกับ ประเมษฐ์ คำชู และคณะ (2565) ทำการศึกษาเรื่อง นักท่องเที่ยวกลุ่มทำงานเที่ยวได้ (Workation) ความหมาย ลักษณะ มุมมองโอกาส และความท้าทายในประเทศไทย ระบุว่า นักท่องเที่ยวกลุ่มทำงานเที่ยวได้ (Workation) เป็นการทำงานแบบทางไกล (Remote Work) ได้รับความนิยมเพิ่มมากขึ้นในช่วงวิกฤตการณ์โควิด 19 และต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน แม้ว่านักท่องเที่ยวกลุ่มดังกล่าวมีความใกล้เคียงกับนักท่องเที่ยวกลุ่มเร่ร่อนทางดิจิทัล (Digital Nomad) แต่มีองค์ประกอบที่มีความแตกต่างกัน ได้แก่ ช่วงอายุ ระยะเวลาในการทำงานนอกสถานที่ กิจกรรมหลังการท่องเที่ยว รูปแบบของการทำงาน วัตถุประสงค์ของการเดินทาง จุดหมายปลายทาง และสภาพแวดล้อมในการทำงาน

สรุปผลการวิจัยข้อเสนอแนะ

1. สรุปผลการวิจัย

การศึกษาปัจจัยของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่ส่งผลต่อการเดินทางท่องเที่ยวรูปแบบเวิร์คเคชั่น พื้นที่เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร พบว่า ปัจจัยของนักท่องเที่ยวชาวไทย โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อสามารถเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยมากไปหาค่าเฉลี่ยน้อย ดังนี้ 1) ด้านสิ่งดึงดูดใจ ด้านความสามารถในการเข้าถึง ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว และ 5) ด้านที่พัก ตามลำดับ และการเปรียบเทียบปัจจัยของนักท่องเที่ยวชาวไทย พบว่า 1) เพศต่างกัน ส่งผลต่อการเดินทางท่องเที่ยวรูปแบบเวิร์คเคชั่น พื้นที่เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร ด้านสิ่งดึงดูดใจ และ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก แตกต่างกัน 2) อายุต่างกัน ส่งผลต่อการเดินทางท่องเที่ยวรูปแบบเวิร์คเคชั่น พื้นที่เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร ด้านที่พัก แตกต่างกัน และ 3) ระดับการศึกษาต่างกัน ส่งผลต่อการเดินทางท่องเที่ยวรูปแบบเวิร์คเคชั่น พื้นที่เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร ด้านที่พัก แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

2. ข้อเสนอแนะ

2.1 ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

2.1.1 หน่วยงานภาคเอกชนควรมีการปรับปรุงราคาที่พักให้มีความเหมาะสมเพื่อรองรับกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีความหลากหลาย

2.1.2 หน่วยงานภาครัฐควรเพิ่มสิ่งอำนวยความสะดวกให้ครอบคลุมพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว เช่น ตู้กดเงินอัตโนมัติ และลานจอดรถที่เพียงพอต่อจำนวนนักท่องเที่ยวในแต่ละแหล่งท่องเที่ยว

2.1.3 หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนควรมีจุดประชาสัมพันธ์ที่ชัดเจน เพื่อช่วยเหลือนักท่องเที่ยวกรณีเกิดเหตุฉุกเฉิน

2.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.2.1 ควรมีการศึกษาด้านปัจจัยที่ส่งผลต่อการเลือกใช้บริการที่พักของนักท่องเที่ยวในแต่ละกลุ่ม เพื่อทราบถึงความคิดเห็นและความต้องการของนักท่องเที่ยว

2.2.2 ควรมีการศึกษาขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวในแต่ละแหล่งท่องเที่ยว เพื่อที่จะสามารถวางแผนการรองรับนักท่องเที่ยวในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2566, 28 ตุลาคม). *สถานการณ์การท่องเที่ยวในประเทศ รายจังหวัด ปี 2566*. <https://www.mots.go.th/news/category/705>
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท). (2566, 25 ตุลาคม). *สรุปสถานการณ์ท่องเที่ยวตลาดต่างประเทศ (เดือนมกราคม-มีนาคม 2566)*.
<https://tatreviewmagazine.com/article/inter-q2-2023/>
- ชิตวร ประดิษฐ์รอด. (2557). *ปัจจัยองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว และปัจจัยแรงจูงใจในการท่องเที่ยวที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกท่องเที่ยวปริณทลของคณวัยทำงานในเขตกรุงเทพมหานคร* [วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.
- ณทัย มุขตีสุทวธัณ. (2564). *ความคาดหวังและการรับรู้ด้านสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางมายังพื้นที่อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์* [วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.
- ดวงใจ ฤตีสถิต. (2563). *องค์ประกอบด้านการท่องเที่ยวและแรงจูงใจที่มีอิทธิพลต่อความตั้งใจท่องเที่ยวทัวร์ไหว้พระของนักท่องเที่ยวชาวไทยในเขตกรุงเทพมหานคร* [วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]. บัณฑิตวิทยาลัย ศรีนครินทร์วิโรฒ.
- นุชรา แสงสุข. (2564). *ทำการศึกษาเรื่อง การพัฒนารูปแบบการจัดการกิจกรรมนันทนาการสำหรับการท่องเที่ยวโดยชุมชน ในพื้นที่เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร*. *วารสารปัญญาภิวัฒน์*, 13(2), 129-147.
- ประเมษฐ์ คำชู, อีภพ เชื้อนเมือง, และฐิติณัณยั ดีเอม. (2565). *นักท่องเที่ยวกลุ่มทำงานเที่ยวได้ (Workation): ความหมาย ลักษณะ มุมมองโอกาส และความท้าทายในประเทศไทย*. *วารสารวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสุราษฎร์ธานี*, 10(2), 252-280.
- ปรัชญา บุญเดช. (2561). *แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวถ้าเลขาขอบ อำเภอยะยอ จังหวัดตรัง* [วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]. คณะการจัดการการท่องเที่ยว สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- วีรวิญญ์ บุญส่ง. (2564). *การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชา สศ 2211402 การจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา สำหรับนักศึกษาสาขาวิชาสังคมศึกษาชั้นปีที่ 4 ระหว่างการ จัดการเรียนรู้อ*

แบบร่วมมือ STAD กับการจัดการเรียนรู้แบบปกติ. วารสารวิชาการสถาบันเทคโนโลยีแห่ง
สุวรรณภูมิ. 8(1), 53-65.

แสงรวี เกตุสุวรรณ. (2563). องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการท่องเที่ยวเชิง
วัฒนธรรมในประเทศไทยของนักท่องเที่ยวชาวยุโรป [วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจ
มหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์].

คณะบริหารธุรกิจเพื่อสังคม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

สำนักการวางผังและพัฒนาเมือง กรุงเทพมหานคร. (2563). การใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตคลองสาน
ปี พ.ศ. 2563. กรุงเทพฯ: กองนโยบายและแผนงาน สำนักการวางผังและพัฒนาเมือง
กรุงเทพมหานคร.

สำนักประชาสัมพันธ์เขต 2 อุบลราชธานี. (2566, 25 ตุลาคม). รัฐบาลเดินทางกระตุ้นไทยเที่ยวไทย
ผลักดัน Workation ท่องเที่ยว. สำนักประชาสัมพันธ์เขต 2 อุบลราชธานี.

<https://region2.prd.go.th/th/content/category/detail/id/1169/iid/85166>

Cochran, W.G. (1977). *Wiley: Sampling Techniques*. 3rd ed. New York: John Wiley &
Sons.

Holidu. (2021, October 25). The best cities for a workation. *Holidu*.

<https://www.holidu.co.uk/magazine/the-best-cities-for-a-workation>

Kiesnoski, K. (2021, July 20). Thinking about a working getaway? Here are the world's
top 10 spots for 'workations'. *CNBC*. <https://www.cnn.com/2021/08/29/here-are-the-worlds-top-spots-for-working-vacations.html>

อักษรยาวีที่ด้ามขวานไทย

JAWI SCRIPT IN SOUTHERN THAILAND

นุรฮัม ฮะซา*

Nurham Hahsa*

นักวิชาการอุดมศึกษาชำนาญการ

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

Professional Level, Academic Officer

Faculty of Education, Prince of Songkla University, Pattani Campus

*Corresponding Author, E-mail: nurham.h@psu.ac.th

Received: Feb 24, 2024

Revised: Aug 7, 2024

Accepted: Nov 21, 2024

Available: Dec 23, 2024

บทคัดย่อ

อักษรยาวีเป็นระบบการเขียนภาษามลายูหรือภาษาอื่น ๆ ที่ใช้ตัวอักษรอาหรับเป็นพื้นฐาน มีบทบาทสำคัญทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของประเทศต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ตั้งอยู่ในคาบสมุทรมลายู รวมถึงประเทศไทยที่มีสังคมมุสลิม ซึ่งใช้ภาษามลายูในการสื่อสารอยู่เป็นจำนวนมาก ที่ด้ามขวานไทยหรือทางภาคใต้ของประเทศไทย โดยการมีอยู่ของอักษรยาวีในพื้นที่ดังกล่าว ชี้ให้เห็นถึงความหลากหลายของภาษาและอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากอดีตสู่ปัจจุบัน บทความนี้ได้รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับที่มา วิวัฒนาการ และความเกี่ยวข้องร่วมสมัยของอักษรยาวี ด้วยการนำเสนอข้อมูลและมุมมองต่าง ๆ จากผลงานทางวิชาการของผู้เชี่ยวชาญ ถึงแม้อักษรยาวีในปัจจุบันจะมีบทบาทน้อยลงในสังคมมุสลิมของไทย ทว่าผู้คนยังคงธำรงไว้ซึ่งความงดงามทางภาษาที่ถูกขนานนามว่า ยาวี

คำสำคัญ: อักษรยาวี ภาษามลายู ด้ามขวานไทย

Abstract

The Jawi script, an Arabic based script writing system in Malay and other languages, has played a significant cultural and historical role across Southeast Asian nations Southeast Asian nations in the Malay Archipelago, including Thailand where many Muslim communities in the southern part of the country use the Malay for communication. The presence of Jawi in Southern Thailand reflects the linguistic diversity and cultural influences that persist today. This article compiles information on the origin, evolution, and contemporary relevance of the Jawi script, presenting various perspectives from the scholarly work of experts. Although the Jawi script currently plays a lesser role in Thailand's Muslim society, people still preserve its linguistic beauty, known as Jawi.

Keywords: Jawi Script, Malay Language, Southern Thailand

Introduction

The Jawi script, used for writing the Malay language and several regional languages, employs Arabic letters. This script is prevalent throughout the Malay Archipelago, which encompasses over 25,000 islands in Southeast Asia and includes Malay-speaking communities in countries such as Indonesia, Malaysia, the Philippines, Singapore, Brunei Darussalam, Timor-Leste, and some provinces in southern Thailand (National Geographic Education, n.d.). In his book *al-Rihlah*, Ibn Battuta (1964) notes that the term "al-Jawah" used by Arabs refers to the region within the Malay Archipelago, while "Jawi" denotes its inhabitants. For centuries, the Jawi script has been central to Malay-speaking communities and is regarded as a significant cultural heritage (Asmah, 1982). Today, Jawi remains vital in the educational and cultural spheres of Malay civilization, particularly in the study of Islamic law, literature, and history (Ahmad et al., 2012).

Musa (2006) explains that the Jawi script originated from the adaptation of the Arabic alphabet to represent the Malay language. To accommodate the phonetic sounds of Malay, five additional letters were incorporated into the original 29 Arabic letters, resulting in a total of 34 characters in the Jawi script. This adaptation highlights the script's uniqueness, tailored to the phonological needs of Malay. The Arabic alphabet, initially comprising 29 letters, now includes six extra letters for Malay phonemes: cha (چ), nga (غ), pa (پ), ga (گ), nya (ن), and va (و). The following table illustrates the Jawi script's characters:

Table 1: Jawi Script Characters and Their Corresponding Sounds

Name	Isolated	Sound represented
alif	ا	/a/ or /ə/
ba	ب	/b/
ta	ت	/t/
sa (tha)	ث	/s/ or /θ/

Table 1: Jawi Script Characters and Their Corresponding Sounds (Cont.)

Name	Isolated	Sound represented
jim	ج	/dʒ/
ca	چ	/tʃ/
ha	ح	/h/ or /ħ/
kha (khO)	خ	/x/
dal	د	/d/
zal	ذ	/z/ or /ð/
ra (rO)	ر	/r/
zai	ز	/z/
sin	س	/s/
syin	ش	/ʃ/
sad (sOd)	ص	/s/
dad (dOd)	ض	/d/
ta (tO)	ط	/t/
za (zO)	ظ	/z/
ain	ع	/ʕ/
ghain	غ	/ɣ/
nga	ڠ	/ŋ/
fa	ف	/f/
pa	ڤ	/p/
qaf	ق	/q/ or /k/
kaf	ك	/k/
ga	گ	/g/
lam	ل	/l/
mim	م	/m/

Table 1: Jawi Script Characters and Their Corresponding Sounds (Cont.)

Name	Isolated	Sound represented
nun	ن	/n/
wau	و	/w/ and /u, o, ɔ/
va	ڤ	/v/
ha	ه	/h/
hamzah	ء	/ʔ/
ya	ي	/j/ and /i, e, ɛ/
nya	ڠ	/ŋ/

Source: Author

This table illustrates the characters of the Jawi script, including their isolated forms and the phonetic sounds they represent. The Jawi script is an adaptation of the Arabic script, tailored to meet the phonological requirements of the Malay language. The additional letters included in the script were introduced to represent sounds specific to Malay phonology.

Reading and writing in the Jawi script proceed from right to left, and the script does not distinguish between uppercase and lowercase letters. Writing in Jawi involves combining characters or linking letters to form words, which requires merging consonants with vowels or with other consonants to create syllables and words (Isaya, 2010).

Origins of Jawi Script

The Jawi script originated with Islamic scholars and preachers who resided in the Nusantara region following the arrival of Islam. These scholars studied Islamic sciences through the Quran and hadith in Arabic. Driven by a passion to disseminate Islamic knowledge to the local population in the Malay world, they produced books in the Malay language using Arabic letters, which later evolved into the Jawi script. This development was driven not only by the scholars' desire to spread Islamic teachings but

also by the community's need for Islamic education in their native language without requiring proficiency in Arabic (Borham, 2012).

Hussain (2006) notes that the Jawi script's origins are linked to the influence of Islam in the Malay Archipelago, where Arabic traders and scholars introduced the script for religious and administrative purposes. Asmah (1992) traces the Jawi script's origins to the spread of Islam in the Malay Archipelago during the 13th century. However, al-Fatani (2001) points out that there is no exact date marking the introduction of the Jawi script to the region.

The oldest known Jawi manuscript, al-Aqa'id al-Nasafi, is believed to date back to 1590 CE. Additionally, various Jawi writings have been discovered throughout the Malay world, such as the Terengganu Inscription Stone (Prasasti Terengganu) in Malaysia, dated February 22, 1303 CE; the Inscription Stone in Pahang, dated July 9, 1495; and several tombstones in the royal cemeteries of Aceh, Pasai, the Peninsula, and Brunei (al-Fatani, 2001). These findings demonstrate that the Jawi script was widely used across the Malay Archipelago, including Thailand.

In Thailand, the use of the Jawi script has deep historical roots, dating back to the 13th century when Islam was introduced to the Malay Peninsula. Early Thai Muslim communities, particularly in southern Thailand, adopted Jawi for religious and administrative purposes, integrating it into the region's cultural fabric (Syukri, 2005). The script was commonly used in the southern provinces of Thailand, reflecting the influence of Islamic scholarship and trade networks.

Notable scholars from southern Thailand who wrote in Jawi include Syeikh Daud al-Fatani and Syeikh Ahmad al-Fatani. Syeikh Daud al-Fatani's works, such as *Kitab al-Nafahat al-Makkiyyah* and *Muniyat al-Musalli*, have significantly influenced Islamic jurisprudence and education in the Malay world (Mohamed, 2015). Similarly, Syeikh Ahmad al-Fatani's writings, including *Hadiqat al-Azhar* and *Fath al-Mannan*, have

contributed to the development of Islamic thought and scholarship in southern Thailand and Southeast Asia (Ali, 2017).

Evolution of Jawi Script

The Jawi script has been instrumental in the cultural and linguistic heritage of the Malay world. Its evolution is characterized by various historical and sociocultural factors that have shaped its development over the centuries. With the advent of Islam, there emerged a need for a script to transcribe religious texts and teachings. The Arabic script was adapted to align with the phonetic structure of the Malay language, giving rise to the Jawi script (Sweeney, 1965). This evolution was influenced not only by religious factors but also by the diverse cultures within the Malay Archipelago. The script absorbed elements from local languages, resulting in a distinctive blend of Arabic and indigenous linguistic features (Andaya, 1981). This cultural fusion is evident in the orthographic variations found in historical Jawi manuscripts. Over time, Jawi evolved to accommodate the phonetic peculiarities of the Malay language, becoming a unique script that coexisted with other writing systems in the region (Asmah, 1982).

In the Malay Archipelago, including southern Thailand's provinces of Pattani, Yala, Narathiwat, and Satun, the Jawi script is widely used by Malay Muslims (al-Fatani, 2001). For these communities, Islam plays a central role in shaping their identity, and preserving their cultural heritage is vital for maintaining a sense of belonging within broader Thai society. The use of the Jawi script and the practice of traditional customs help reinforce their distinct cultural identity (Awae, 2015). According to Fathurahman (2014), scholars in Patani, Southern Thailand, such as Shaikh Dawud al-Fattani and Shaikh Ahmad al-Fattani, wrote in Malay using the Jawi script. Jawi books authored by Patani scholars were created to cater to the community's needs for religious knowledge, especially for those lacking proficiency in Arabic. This contributed to the development and use of the Jawi script within the Malay community in Southern Thailand. Additionally, the works of scholars and intellectuals who wrote in Jawi played a significant role in the

script's evolution in Southern Thailand. Jawi was crucial in shaping the cultural identity of Malay-Muslim communities, serving as the medium through which religious texts, traditional stories, and historical narratives were recorded and transmitted across generations (Mazlan, 2008). The script's use in manuscripts, religious texts, and educational materials has contributed to the development and preservation of a distinct Malay-Muslim cultural heritage in the region.

Moreover, as a cultural heritage, the Jawi script became the focus of various institutions dedicated to its teaching and development. Establishments such as Pondok's House of Knowledge were pivotal in the education and preservation of the Jawi script. Educational institutions like Tadika and Madrasah greatly supported the preservation of Jawi in southern Thailand during the 20th century (Narongraksakhet et al., 2023). Over the centuries, the Jawi script in Thailand underwent adaptations influenced by the sociopolitical landscape and changing linguistic dynamics. Its incorporation into Thai society extended beyond religious contexts to include commerce, education, and official documentation (Hussain, 2018). The 19th century saw a shift towards the Thai script as the primary written form, yet Jawi persisted in specific contexts, particularly within Muslim communities. As Smith (2010) argues, the coexistence of scripts in Thailand reflects the country's commitment to cultural diversity and religious freedom.

The evolution of the Jawi script reflects the dynamic interplay of religious and cultural influences throughout history. Despite modern challenges, the script remains culturally significant and serves as a tangible link to the region's rich history. Understanding its evolution is essential for appreciating the complexity of cultural and linguistic dynamics in both the Malay Archipelago and southern Thailand.

Contemporary Relevance of Jawi Script

In contemporary Thailand, the Jawi script continues to hold cultural and linguistic significance, albeit on a smaller scale compared to earlier periods. Efforts to

preserve and promote the script are evident in educational initiatives and cultural programs that aim to sustain the legacy of Jawi (Kadir, 2019). "Malay language and the Jawi script are the mediums of Islamic education," said al-Fatani (2001) in his manuscript. This statement remains true to this day. Islamic education taught in kindergartens, Islamic boarding schools, and private schools in Pattani, Yala, and Narathiwat uses materials in the Malay language written in Jawi, a script that serves as a significant marker of Islamic identity in the region. This indicates that the Jawi script still exists in the society of Southern Thailand and is predominantly used as a tool for Islamic education. Research findings by Maoti (2014) also prove that the majority of books used in Islamic boarding schools in Narathiwat Province are written in Jawi. In one week, at least eight Jawi-scripted books are studied, most of which are related to religious knowledge.

Despite its cultural and educational importance, the Jawi script encounters challenges that jeopardize its preservation. Modernization, globalization, and the dominance of the Thai script pose significant threats to the continued use and understanding of Jawi (Hussin, 2016). The decline in individuals proficient in Jawi exacerbates these challenges, potentially leading to its gradual extinction. Political and social factors, such as the emphasis on the Thai language in the educational system, contribute to the marginalization of Jawi. Additionally, younger generation in the Southern border provinces of Thailand use Thai language in their daily lives. Sometimes, a mixture of Malay and Thai languages is used. In terms of writing, the influence of the Romanized script is increasing, leading to a decline in the use of the Jawi script in the Malay language (Narongraksakhet et al., 2023).

In contemporary Southern Thailand, efforts are being made to revitalize and promote the use of the Jawi script in educational settings. Advocates argue that maintaining the script's usage is crucial for preserving cultural heritage and fostering a strong sense of identity among Malay-Muslim youth (Abdullah, 2019). Initiatives such as incorporating the Jawi script into school curricula and promoting its use in local media aim to ensure its continued relevance and recognition. This is line in with Ismail (2014)

who indicates that various preservation efforts have been initiated in Southern Thailand to address the challenges facing the Jawi script. Educational institutions, cultural organizations, and community leaders offer courses and workshops on Jawi calligraphy and language to create awareness and foster cultural pride.

In the study of the usage of Jawi script in Khao Toom Subdistrict, Yarang District, Pattani Province by Isaya et al. (2010), it was found that the community continues to widely use the Jawi script in various forms such as documents and signage created by community members. Additionally, it was observed that community members who received religious education are proficient in reading and writing in Jawi script. However, some middle-aged individuals and younger may not be as fluent in reading and writing. The ability of community members to use the Jawi script may be attributed to the continued teaching of the Malay language using the Jawi writing system in religious educational institutions, such as Tadika and Pondok schools. Furthermore, religious textbooks and various Kitabs (books on religion) remain in the Malay language written in Jawi script, thus enabling community members to continue learning and passing down this knowledge. Additionally, there are Friday Khutbah (sermons) readings written in Jawi script, though some contemporary Khutbah books imported from abroad contain terminology that differs from the Patani Malay language.

Given this context, government support is crucial for the preservation of Jawi, advocating for its inclusion in the regional curriculum alongside the Thai script. The challenges faced by the Jawi script in Southern Thailand necessitate collaborative efforts from stakeholders to ensure its preservation. Understanding the historical context, addressing contemporary challenges, and implementing effective preservation strategies are crucial steps in safeguarding this unique cultural heritage. The resilience of the Jawi script depends on the commitment of communities, educators, and policymakers to recognize its value and work collaboratively toward its preservation.

Conclusion

The Jawi script in Thailand stands as a testament to the dynamic interplay of cultural, religious, and linguistic forces in the region. Its historical roots, evolution, and contemporary relevance offer valuable insights into the diverse heritage of Thailand. As the country continues to navigate the complexities of cultural preservation and linguistic identity, acknowledging the role of the Jawi script provides a holistic understanding of Thailand's rich tapestry of influences. The preservation of the Jawi script in Thailand holds numerous benefits for both the Thai-Muslim community and the nation as a whole. Retaining linguistic diversity contributes to the richness of Thailand's cultural tapestry, showcasing the country's multicultural identity. Additionally, the preservation of Jawi enhances intercultural understanding and promotes tolerance by acknowledging and respecting the linguistic and cultural diversity within the nation.

References

- Abdullah, A. H. (2019). The role of Jawi script in preserving the Malay-Muslim cultural heritage in Southern Thailand. *International Journal of Social Science and Humanities Research*, 7(4), 2158-2167.
- Ahmad, S., Othman, H., Afkari, R., Rusdi, M., & Abdul Rahim, M. H. (2012). Cabaran semasa tulisan jawi sebagai warisan masyarakat peradaban bangsa melayu. *Journal of Techno-Social*, 4(2), 81-88.
- Al-Fatani, A. F. (2001). *Ulama Besar dari Patani*. Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Ali, A. (2017). *The legacy of Syeikh Ahmad al-Fatani: Islamic scholarship in Southeast Asia*. Penang: Universiti Sains Malaysia Press.
- Andaya, L. Y. (1981). *The Heritage of Ar-Raniry: Acehnese Tradition in Southeast Asian History*. University of California Press.
- Asmah, H. (1992). *The Malay Writing System: A Historical and Linguistic Perspective*. Dewan Bahasa dan Pustaka.

- Asmah, H. O. (1982). *The Malay Jawi Script: Its Origins, Development, and Use in the Malay World*. Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Awae, M. (2015). Cultural identity of the Malay Muslims in Southern Thailand. *Journal of Southeast Asian Studies*, 20(1), 41-58.
- Borham, A. J. (2012). *Tulisan Jawi: Tulisan Serantau*. Seminar Jawi dan Teknologi Peringkat Kebangsaan 2012. Dewan Astaka, Universiti Malaysia Pahang.
- Fathurahman, O. (2014). *Transformasi Sistem Pendidikan Islam: Pergulatan Identitas Muslim Melayu-Patani*. Studia Islamika.
- Hussain, A. (2006). *The Evolution of Malay Writing: A Historical Overview*. ITBM.
- Hussain, I. (2018). Jawi script in Islamic education in Southern Thailand. *Archives of Asian Art*, 68(2), 147-163.
- Hussin, N. (2016). *Malaysian Jawi Perkamusan: A Study in Urban Multilingualism*. Springer.
- Ibn Battuta. (1964). *al-Rihlah*. Beirut.
- Isaya, K. (2010). The Usage of the Jawi Alphabet System in Patani Malay: A Challenge to Malay Society in Endangered Languages. *Journal of Humanities and Social Sciences Prince of Songkla University*, 6(1), 99–136.
- Isaya, K., Songmuang C., Sameng A., & Chado H. (2010). Using Jawi alphabets to develop Patani Malay writing system to help preserving and reviving the dialect and local culture: A case study of Tambon Khao Toom, Amphoe Yarang, Pattani province. *Journal of Language and Culture*, 29(1), 35-56.
- Ismail, N. A. (2014). The current status of Jawi script in Malaysia: a case study of two primary schools. *International Journal of Social Science and Humanity*, 4(1), 77-82.
- Kadir, Z. A. (2019). Reviving Jawi script in Thailand: A case study of Yala province. *Journal of Southeast Asian Studies*, 24(1), 123-137.

- Maoti, M. (2014). Usage of Malay textbook (Jawi alphabet) for teaching in the pondok institution, Narathiwat Province]. *Princess of Naradhiwas University Journal of Humanities and Social Sciences*, 1(1), 78-87.
- Mazlan, M. (2008). The cultural significance of the Jawi script in the Malay world. *Journal of Cultural Heritage*, 12(3), 345-356.
- Mohamed, M. (2015). *Islamic scholarship in the Malay world: The contributions of Syeikh Daud al-Fatani*. Kuala Lumpur: Islamic Book Trust.
- Musa, H. (2006). *Sejarah Perkembangan Tulisan Jawi*. Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Narongraksakhet, I., Hayimasae, N., Manyunu, M., & Wonglee H. (2023). Roles of pondok and madrasah in preserving the Malay language using Jawi script in southern border provinces of Thailand. *Journal of Islamic Studies Prince of Songkla University*, 14(2), 1-21.
- National Geographic Education. (n.d.). *Archipelago*.
<https://education.nationalgeographic.org/resource/archipelago/>
- Smith, A. L. (2010). Script and scholarship in Southern Thai manuscript traditions. *Asian Ethnology*, 69(1), 87-109.
- Sweeney, A. (1965). *A Short History of the Arabs*. Princeton University Press.
- Syukri, I. (2005). Islam and Jawi script in Southern Thailand. *Southeast Asian Studies*, 43(4), 396-414.

การศึกษาและวิเคราะห์พระราชปจณาแห่งสมเด็จพระเพทราชาและการวิสันนา
ของพระภิกษุที่ปรากฏในประชุมพระราชปจณา

THE STUDY AND ANALYSIS OF THE PRA-RAJA-PUCCHA OF KING
PHETRACHA AND THE VISAJJANA OF THE MONK IN PRA-CHUM-PRA-RAJA-
PUCCHA

ชนินทร์ ผ่องสวัสดิ์*

Chanin Phongsawat*

นักวิชาการอิสระ
Independent Scholar

* Corresponding Author, E-mail: chaninphongsawat@gmail.com

Received: Feb 13, 2024

Revised: Aug 21, 2024

Accepted: Nov 21, 2024

Available: Dec 24, 2024

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาและวิเคราะห์พระราชปจณาแห่งสมเด็จพระเพทราชา และการวิสันนาของพระภิกษุที่ปรากฏในประชุมพระราชปจณา จากการศึกษาพบว่า การวิสันนาเป็นการแสดงศักยภาพในการอธิบายของพระภิกษุ ให้พระมหากษัตริย์ทรงคลายความสงสัยที่มีต่อพระธรรมของพระพุทธเจ้า ทั้งยังทำให้ทราบว่าสมเด็จพระเพทราชามีความปรารถนาที่จะไปสู่พระนิพพานอีกด้วย

คำสำคัญ: พระราชปจณา วิสันนา สมเด็จพระเพทราชา กรุงศรีอยุธยา

Abstract

This article focuses on the study and analysis of King Phetracha's questions (Pra-raja-puccha) and the answers (Visajjana) from the monk found in Pra-Chum-Pra-Raja-Puccha. The research shows that the answers display the monk's ability to explain giving the King a clear understanding about the dharma of the Buddha. This research also shows that King Phetracha wanted to reach nirvana.

Keywords: Pra-raja-puccha (The King's questions), Visajjana (The answers of the monk), King Phetracha, Ayutthaya Kingdom

บทนำ

พระราชปฐมาแห่งสมเด็จพระเพทราชา หรือ อัฐธรรมปัญหาของสมเด็จพระเพทราชา จัดเป็นวรรณคดีพุทธศาสนาเรื่องหนึ่ง ที่บันทึกปัญหาธรรมของสมเด็จพระเพทราชา ปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์บ้านพลูหลวง ซึ่งเป็นหนึ่งในพระราชปฐมาของพระมหากษัตริย์ไทยที่กรมศิลปากรรวบรวมจัดทำเป็นหนังสือชื่อว่า **“ประชุมพระราชปฐมา” สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ** ได้แสดงพระดำริต่อพระราชปฐมาของพระมหากษัตริย์ไทยไว้ว่า **“ ประเพณีมีพระราชปฐมาที่พระเจ้าแผ่นดินมีรับสั่งถามข้อธรรมซึ่งสงสัยให้พระราชอาคันแต่บางรูปหรือประชุมกันถวายวิสัชนาเข้าใจว่ามีมาแต่โบราณ ส่วนประเทศอื่นยังไม่ได้พบหนังสือพระราชปฐมานอกจากความที่ปรากฏในพระสูตรว่ามีพระเจ้าแผ่นดินบางพระองค์ไปทูลถามข้อธรรมแก่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้ากับหนังสือเรื่องมิลินทปัญหาซึ่งปรากฏว่า พระเจ้ามิลินท์ทรงซักไซ้พระนาคนเสนด้วยข้อธรรมต่าง ๆ เป็นอย่างวิจิตรพิสดาร ว่าในส่วนสยามประเทศนั้นประเพณีมีพระราชปฐมาและข้อความที่พระสงฆ์ถวายวิสัชนามีมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี มีหนังสือพระราชปฐมาและข้อความที่พระสงฆ์ถวายวิสัชนาปรากฏอยู่หลายเรื่อง มาถึงชั้นกรุงรัตนโกสินทร์นี้...”** (กรมศิลปากร, 2550: คำนำ) แสดงให้เห็นว่า พระราชปฐมาของพระมหากษัตริย์ไทยมีมานานตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา และสืบต่อเนื่องมาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ในพระไตรปิฎกและคัมภีร์ในพุทธศาสนาก็ปรากฏเหตุการณ์ที่มีพระเจ้าแผ่นดินหลายพระองค์ได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า เช่น **พระเจ้าพิมพิสาร พระเจ้าปเสนทิโกศล ฯลฯ** หรือแม้กระทั่งพระเจ้าแผ่นดินหลังสมัยพุทธกาลอย่าง**พระเจ้ามิลินท์** ได้ทรงปฐมาพระนาคนเสนจนกลายเป็นวรรณกรรมพุทธศาสนาที่มีชื่อเสียงคือ **“มิลินทปัญหา”**

การตั้งพระราชปฐมาของพระเจ้าแผ่นดินมีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล จนกระทั่งสิ้นพุทธกาลก็ยังมีพระเจ้าแผ่นดินตั้งพระราชปฐมาต่อคำสอนในพุทธศาสนาสืบต่อมา พระราชปฐมาแห่งพระมหากษัตริย์ไทยเป็นสิ่งบ่งบอกถึงความสนพระทัยแสวงหาความรู้ในพุทธศาสนา แสดงถึงความเป็น**สมมติราชา** หรือราชาในอุดมคติของพุทธศาสนา ว่าเป็นราชาผู้มีธรรม หรือที่สมัยสุโขทัยและกรุงศรีอยุธยานิยมเรียกว่า **“ทรงธรรม”**หรือ **“ธรรมราชา”**

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาพระราชปฐมาแห่งสมเด็จพระเพทราชา และวิสัชนาของพระภิกษุคือ**สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์แห่งวัดพุทไธสวรรย์** เพื่อทำความเข้าใจถึงที่มาของพระราชปฐมาของพระเพทราชา และการวิสัชนาของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ แสดงให้เห็นถึงศักยภาพทางความรู้ในพุทธศาสนาและวิธีการวิสัชนาของพระภิกษุชั้นผู้ใหญ่ในสมัยกรุงศรีอยุธยา พระราชปฐมาแห่งสมเด็จพระเพทราชาเป็นพระราชปฐมาแห่งกษัตริย์กรุงศรีอยุธยาอีกพระองค์ที่นำศึกษา ซึ่งเป็นพระราชปฐมา

8 ประการ หรือ อัฐธรรมปัญหา ที่เป็นการตั้งคำถามเพื่อคลายความสงสัยในคำสอนเชิงโลกุตระธรรมคือ เป็นคำสอนเพื่อความหลุดพ้น

พระราชปณิธานแห่งสมเด็จพระเทพราช : ปรีชาธรรม 8 ประการ

พระราชปณิธานแห่งสมเด็จพระเทพราชมีด้วยกัน 8 ประการ เป็นพระราชปณิธานที่ว่าด้วยเรื่องเชิงโลกุตระธรรมลึกซึ้ง โดยพระองค์ได้ตั้งพระราชปณิธานไว้ว่า

- 1) ทางใหญ่อย่าเที่ยวจร
- 2) ลูกอ่อนอย่าอุ้มรัด
- 3) หลวงเจ้าวัดอย่าให้อาหาร
- 4) ไม่วางอย่าทำกวน
- 5) ช้างสารอย่าผูกกลางเมือง
- 6) ถ้าจะให้ปลุกให้เอาไฟสุมนต์
- 7) ถ้าจะให้ล้มบรรพทุกแต่เบา
- 8) ถ้าจะเรียนโรให้ฆ่าอาจารย์ทั้ง 4 เสีย (กรมศิลปากร, 2550: 34)

วิชันของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ เป็นพระภิกษุชั้นผู้ใหญ่ที่สมเด็จพระเทพราชานิน্দเป็นผู้วิชันพระราชปณิธานของพระองค์ (สยาม ภัทรานุประวัติ, ม.ป.ป.) ได้กล่าวถึงสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ไว้ว่าเป็นพระภิกษุชั้นผู้ใหญ่ฝ่ายอรัญญวาสีในสมัยอยุธยา จำพรรษาอยู่ที่วัดเดิมหรือวัดพุทไธสวรรย์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงสันนิษฐานว่า พระพุทธโฆษาจารย์ น่าจะเป็นพระอาจารย์สมเด็จพระนารายณ์มหาราชและสมเด็จพระเทพราช ในพระราชพงศาวดารกล่าวว่า เป็นผู้ชำนาญพระไตรปิฎกและเวทมนตร์คาถาตลอดจนสรรพความรู้ต่าง ๆ กล่าวกันว่าสมเด็จพระเทพราชทรงสร้างตำหนักตึกเขียนลายจิตรกรรมภายในวัดพุทไธสวรรย์เพื่อถวายสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์วิชันถวายสมเด็จพระเทพราช ได้อย่างลุ่มลึกจนเป็นพระราชปณิธานแห่งกษัตริย์กรุงศรีอยุธยาที่นำศึกษาพระองค์หนึ่ง จึงขอย่นย่อเนื้อหาเป็นสังเขปพอได้ใจความสำคัญดังนี้

1. วิสัชนาพระราชปจฉาที่ 1: ทางใหญ่อย่าเที่ยวจร

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ได้ยกใจความสำคัญของธัมมจักกัปปวัตตนสูตรเป็นวิสัชนาถวายว่า พระพุทธเจ้าตรัสสองทางที่ไม่ควรไป สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์มองว่าเป็นทางใหญ่ในปรีชาธรรมของ สมเด็จพระเพทราชาคือ “กามสุขัลลิกานุโยค” และ “อิตถิกมถานุโยค” หมายความว่า ทางสายแรกคือ การหมกมุ่นในกามคุณทั้ง 5 ทางสายที่สองคือการไม่ปฏิบัติตนให้เกิดความลำบาก และสิ่งที่ไม่นำพาไปสู่ ทางใหญ่สองสายนี้คือ มรรค 8 ซึ่งเป็นทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) ที่ทำให้เป็นพระอริยบุคคล ไม่คลาดแคล้วจากพระนิพพาน (กรมศิลปากร, 2550: 36-40)

2. วิสัชนาพระราชปจฉาที่ 2: ลูกอ่อนอย่าอึดอัด

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์วิสัชนาว่า ลูกอ่อน หมายถึง ครอบครัว ส่วนอึดอัด หมายถึง ความรัก ความสืเนหา หมายความว่า ไม่ให้รักครอบครัวจนกลายเป็นความยึดมั่น อึดอัดเป็น อากัปกิริยาของการยึดมั่น ท่านจึงว่าให้อึดคืออุปการะครอบครัวได้ แต่ไม่ให้ยึดมั่นจนเกินไป เพราะการอุปการะครอบครัวนั้นเป็นคุณธรรมของคนดี (อริยสัปปุรุษ) ผู้มีปัญญาอย่าเผลอเข้าใจในไตรลักษณ์ (อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา) ไม่มีใครอยู่ได้ตลอดกาล ท่านได้ยกเรื่องราวของพระปญฺญาจาราเถรี เพื่อให้สมเด็จพระเพทราชาเข้าพระทัยเรื่องไม่ควรรักสืเนหาในครอบครัวจนเกินไป นางปญฺญาจารา เป็นธิดาเศรษฐีในกรุงสวตถิที่รักกับบ่าวผู้ขายในบ้าน และพากันไปมีครอบครัวของตัวเอง แต่ด้วยความยากจนทำให้นางต้องพาสามีและบุตรกลับมาอยู่กับพ่อแม่ แต่ระหว่างทางสามีได้ถูกงูกัดตาย บุตรชายคนเล็กที่เพิ่งเกิดถูกเหยี่ยวคาบไป บุตรชายคนโตถูกกระแสน้ำพัดไป เมื่อนางมาถึงบ้านก็พบว่าบ้านไฟไหม้ ครอบครัวของนางได้แก่ พ่อ แม่ และพี่ชายตายในกองไฟ ทำให้นางเสียสติกลายเป็นหญิงบ้า แต่ด้วยได้พบพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงช่วยเรียกสติคืน ทำให้นางกลับมามีสติอีกครั้ง พระพุทธเจ้าทรงเทศนาต่อนางว่า น้ำตาของปญฺชนที่เวียนว่ายในสังสารวัฏนี้มีปริมาณมากกว่ามหาสมุทรทั้ง 4 และการสูญเสียคนในครอบครัวเป็นความทุกข์ นางปญฺญาจาราจึงคลายความเศร้าโศกลง พระพุทธเจ้าตรัสสอนต่อว่า ครอบครัวอันมีพ่อแม่ บุตร ธิดา ไม่ได้จะเป็นที่พึ่งแก่เราได้ หากความตาย (มัจจุราช) ครอบครัวพวกเขาพวกเขาเป็นที่พึ่งแก่เราให้อาหารและเลี้ยงดูเราได้ตอนที่ความตายยังไม่ครอบงำเท่านั้น ผู้มีปัญญาจะปฏิบัติใน**ความบริสุทธิ์**

4ประการ (จตุปาริสุทธสี่สังวร) ประกอบด้วย (1) **ปาติโมกข์สังวรศีล** คือ ความสำรวมในพระปาติโมกข์ (2) **อินทริยสังวรศีล** คือ ความสำรวมในอินทริย์ อันได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ (3) **อาชีวะปาริสุทธิศีล** คือ เลี้ยงชีพโดยทางชอบ และ (4) **ปัจฉยสันนิสสิตศีล** คือ บริโภคปัจจัยด้วยการพิจารณาและชำระใน**มรรค 8** จะได้นิพพาน แล้วพ้นความทุกข์โศกทั้งปวง เมื่อนางปญฺญาจาราพิจารณาใน

อริยสัจ 4 จนถึงมรรค 8 แล้ว ได้สำเร็จเป็นพระโสดาบัน จึงทูลขอบวชเป็นภิกษุณี แล้วต่อไปจึงสำเร็จเป็นพระอรหันต์ (กรมศิลปากร, 2550: 40-48)

3. วิสันนาพระราชปณิธานที่ 3: หลวงเจ้าวัดอย่าให้อาหาร

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์วิสันนาว่า หลวงเจ้าวัด คือ วิญญานขันธ หรือ จิต ท่านอุปมาหลวงเจ้าวัด (หรือปัจจุบันอาจหมายถึงเจ้าอาวาส) สิ่งที่เป็นประธานเหนือรูปขันธ (สิ่งที่รับรู้) ทั้งหลายคือจิตหรือวิญญานขันธ (ในพุทธศาสนาสอนเรื่องขันธไว้ว่า ขันธประกอบด้วย 5 องค์ธรรม คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาน) โดยวิญญานคือจิต เป็นประธานเหนือเจตสิกคือรูปขันธอื่น ได้แก่ เวทนาขันธ สัญญาขันธ และสังขารขันธ รูปขันธคือการรับรู้ เป็นสภาวะธรรม เวทนา หมายถึงความรู้สึก สัญญา หมายถึง ความจำได้ สังขาร หมายถึง การปรุงแต่ง ซึ่งเจตสิกที่เป็นรูปขันธล้วนเป็นสิ่งที่รับรู้ตนเอง ฉะนั้นอย่าให้อาหารหลวงเจ้าวัด จึงหมายถึง อย่าให้จิตเสพอาหาร (อาหารในมุมมองของพุทธศาสนามีด้วยกัน 4 ประการ เช่น กวฬีการอาหาร ผัสสาหาร มโนสัญเจตนาหาร และวิญญานาหาร) หากจิตเสพอาหารจะไม่สามารถหลุดพ้นจากการเวียนว่ายในสังสารวัฏได้ เนื่องจากกวฬีการอาหารคือตัณหา พุทธศาสนาเชื่อว่าหากจิตมีตัณหาจะยอมนำไปสู่การเกิด สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ยกกรณีพระสุนทรสมุทรเถระที่ถูกสตรีนิมนต์ไปฉันภัตตาหารที่ปราสาท แล้วถูกนางยั่ววนพระเถระเห็นแล้วปลงสังเวยจนได้อรหัตผลแล้วเหาะหนีไป คือท่านเป็นผู้ไม่ยินดีในอาหารประเภทนี้ หากยินดีท่านคงไม่สำเร็จเป็นพระอรหันต์ แล้วยังต้องเวียนว่ายในสังสารวัฏเพราะเกิดตัณหาร่วมอภิมรณกับสตรีนางนั้น

ผัสสาหารคืออารมณ์ 6 ได้แก่ รูปารมณ์ สัทธารมณ์ คันธารมณ์ รสารมณ์ โผฏฐัพพารมณ์ และฉัมมารมณ์ อารมณ์ในพุทธศาสนาหมายถึงสิ่งที่จิตไปยึด เช่น จิตเกิดความอยาก (ตัณหา) ได้ เพราะสิ่งนี้มีกลิ่นหอม (คันธารมณ์) สิ่งนี้มีรสชาติอร่อย (รสารมณ์) เป็นต้น เรียกได้ว่า อารมณ์เป็นต้นกำเนิดของตัณหา

มโนสัญเจตนาหารคือภพ 3 ได้แก่ กามภพ รูปภพ และอรุภพ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์กล่าวว่า อาหารประเภทที่ 3 เป็นภัยของการเกิด (อุปบัติภัย) คือชักนำไปให้เกิดในภพ 3 หากปราศจะไม่ยินดีต่อการเกิดจะไม่ยินดีในอาหารนี้ เพราะจะเห็นภพ 3 เป็นเปลวไฟที่ทำให้หมกไหม้ชั่วฉินจิรันดร์ จะพยายามไปให้พ้นจากเปลวไฟนี้คือการไม่เกิดอีก

สุดท้ายวิญญานอาหารคือ**ปฐินิ** เป็นอาหารที่ทำให้สัตว์เวียนว่ายในสังสารวัฏ ผู้ที่ยินดีในอาหารนี้จะต้องเวียนว่ายในสังสารวัฏอย่างไม่สิ้นสุด หากปราศจากบุญไม่ยินดีก็จะมุ่งกระทำที่สุดแห่งทุกข์เพื่อได้ไปสู่นิพพาน (กรมศิลปากร, 2550: 48-54)

4. วิสัยพระราชปณิธานที่ 4: ไม่โกงอย่าทำกงวาน

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์วิสันนาว่า กงวานเป็นส่วนสำคัญของเรือที่ทำให้เดินทางไปได้ หากไม่มีกงวานเรือลำนั้นก็มิอาจทนต่อกระแสคลื่นและข้ามทะเลไปได้ ท่านได้อุปมากงวานว่า เมื่อเป็นสิ่งที่สำคัญต่อเรือ เรืออุปมาเป็นผู้ที่จะข้ามไปสู่ความหลุดพ้น **สัปบุรุษ** หรือ คนดีเป็นสิ่งจำเป็นที่จะนำพาเราไปสู่ฝั่ง ไม่โกงในที่นี้จึงหมายถึง **อสัปบุรุษ** คือ คนไม่ดี หรือคนพาล เพราะสัปบุรุษย่อมเป็นผู้มีความรู้มาก เพราะชอบศึกษา ย่อมเป็นผู้มีศีลมาก เพราะไม่ยอมเบียดเบียนใคร จะสามารถอุปการะและดูแลได้เนก เช่นกงวานที่ดูแลให้เรือปลอดภัยจากคลื่นมรสุม (กรมศิลปากร, 2550: 54-60)

5. วิสัยพระราชปณิธานที่ 5: ช้างสารอย่าผูกกลางเมือง

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์วิสันนาว่า ช้างไม่ยินดีจะอยู่ในเมือง ย่อมยินดีที่จะอยู่ป่า เฉากเช่น **พญาช้างฉัททันต์**ที่ยินดีอยู่กับฉันทสระในหิมวันตประเทศ หรือป่าหิมพานต์ ท่านเปรียบอุปมาเมืองเป็นสังฆตธรรม (สิ่งที่ชั้น 5 ประดุจแต่ง) ป่าอุปมาเป็น**อสังฆตธรรม** (สิ่งที่ไม่ประดุจแต่งคือนิพพาน) ท่านอุปมาช้างเป็น **นิพพิทานุปัสมาญาณ** หมายถึงญาณที่เห็นว่าการประดุจแต่งนั้นเป็นโทษ หรือมีความเบื่อหน่ายในสิ่งประดุจแต่ง ฉะนั้นอย่าผูกช้างไว้กลางเมือง คือการไม่ข้องแวะกับสังฆตธรรม ซึ่งทำให้เหินห่างจากความหลุดพ้นนั่นเอง ท่านยังยกเรื่อง**อุคเสนเศรษฐี**ที่ได้ละจากการยึดในสังฆารธรรม คือการประดุจแต่งที่เกิดจากชั้น 5 แล้วบวชเป็นภิกษุและสำเร็จอรหัตตผลได้ในที่สุด (กรมศิลปากร, 2550: 58-60)

6. วิสัยพระราชปณิธานที่ 6: ถ้าจะให้เป็นลูกให้เอาไฟสุมนต์

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์วิสันนาว่า ลูก คือ ผลทั้ง 4 ได้แก่ โสดาปัตติผล สกทาคามิผล อนาคามิผล และอรหัตตผล โดยการที่จะให้เกิดผลคือการเอา**ไฟสุมนต์** ตรงกับ การแผดเผากิเลส เมื่อละสังโยชน์ 3 (สัkkายทิฏฐิ วิจิกิจฉา และ สีลัพพตปรามาส) ได้ โสดาปัตติผลก็จะเกิด เมื่อคายจากกาม รากะ และพยาบาทอันหยาบได้แล้ว สกทาคามิผลก็จะเกิด เมื่อคายจากกาม รากะ และพยาบาทอันสุขุมได้แล้ว อนาคามิผลก็จะเกิด เมื่อสามารถละสังโยชน์ 5 (รูปราคสังโยชน์ อรูปราคสังโยชน์ มานสังโยชน์ อุทธัจจสังโยชน์ และอวิชชาสังโยชน์) ได้ อรหัตตผลก็จะเกิด (กรมศิลปากร, 2550: 60-63)

7. วิสันนาพระราชปณิธานที่ 7: ถ้าจะให้ลุ่มบรทุกแต่เบา

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์วิสันนาว่า สำเภาที่บรทุกสินค้ำเบา อันได้แก่ ฝ้ายแพรไหม ด้วยสำเภาที่บรทุกของเบาจะทำให้หกกว่าลงได้ ต้องหาศิลาของหนักมากดท้องเรือ แต่หากให้บรทุกแต่เบา คือห้ามมิให้บรทุกของหนัก ซึ่งของหนักในที่นี้อุปมาคือ **อกุศลกรรม** อันประกอบด้วย **มิจฉาวิตก** หรือ **อกุศลวิตก** (กามวิตก พยาบาทวิตก และวิหิงสาวิตก) และ**กิเลส 3** (โลภะ โทสะ และโมหะ) ซึ่งเรือที่บรทุกของหนักย่อมไม่อัปปาง ก็จะสามารถแล่นไปในทะเลได้ ซึ่งอุปมาเหมือนท่องเที่ยวไปในสังสารวัฏตลอดกาล อกุศลกรรมเกิดจาก**ทวาร 6** (ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ) หากปิดทวารได้ด้วย**อินทริยสังวร** (1 ในจตุปปาริสุทธศีลสังวร) หรือ การสำรวมอินทริย ย่อมละจากอกุศลกรรมได้ ประดุจวิดน้ำที่ท่วมท้องเรือ ท่านอุปมาน้ำท่วมเรือเป็นมิจฉาวิตก หรืออกุศลกรรม และตัดเชือกที่ผูกเรือไว้ให้ขาด ท่านอุปมาภิเลส 3 คือเชือกที่ผูกเรือไว้ (กรมศิลปากร, 2550: 63-66)

8. วิสันนาพระราชปณิธานที่ 8: ถ้าจะเรียนโหราให้ฆ่าอาจารย์ทั้ง 4 เสีย

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์วิสันนาว่า การเรียนโหรา ต้องมีคัมภีร์โหรา ซึ่งหมายถึง **วิชา 3** ประกอบด้วย **ทิพพจักขุญาณ** **บุพเพนิวาสญาณ** และ **อาสวักขยญาณ** เพราะคัมภีร์โหราย่อมให้รู้เรื่องผลบาปเคราะห์และสมเคราะห์ ทิพพจักขุญาณทำให้รู้ว่าสัตว์ไปเกิดอยู่ที่ไหนตามผลของกรรมบุพเพนิวาสญาณทำให้รู้ว่าสัตว์เสวยสุขและทุกข์อย่างไร อาสวักขยญาณทำให้รู้ว่าสัตว์มีอาสวกิเลสหรือไม่มีอาสวกิเลส เพราะเป็นตัวชี้วัดการไปเกิดหรือดับของสัตว์ หากมีอาสวกิเลส สัตว์ยังต้องเกิดต่อไป หากสิ้นอาสวกิเลส สัตว์นั้นจะไม่เกิดอีกต่อไป ส่วน อาจารย์ทั้ง 4 หมายถึง **อกุศล 4** ได้แก่ **โลภ โทสะ โมหะ** และ **มานะ** ซึ่งพุทธศาสนาเชื่อว่าอกุศล 4 เป็นมูลของอกุศลทั้งปวง ผู้สำเร็จเป็นพระอรหันต์จึงได้ชื่อว่าเป็นผู้เรียนวิชาโหรา และฆ่าอาจารย์ทั้ง 4 (กรมศิลปากร, 2550: 66-71)

วิเคราะห์พระราชปณิธานแห่งสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์และการวิสันนาของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

พระราชปณิธานทั้ง 8 ประการนี้ เป็นปริศนาธรรมคือ เป็นคำถามเชิงสัญลักษณ์ ต้องอาศัยการตีความสัญลักษณ์ถึงจะเข้าใจ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ทรงนิมิตสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์แห่งวัดพุทธไธศวรยุป็นผู้วิสันนา ซึ่งท่านก็เป็นหนึ่งในพระภิกษุชั้นผู้ใหญ่ที่ปรากฏในพระราชปณิธานแห่งสมเด็จพระนารายณ์มหาราชและพระราชปณิธานแห่งสมเด็จพระเจ้าอยู่บรมโกศด้วย นอกจากนี้สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ไว้ในตอนต้นของพระราชปณิธานว่า “ข้าพเจ้ากลัวภัย 4 ประการ คือ**ทุกคติภัย** **กิเลสภัย** **วิภวภัย** **อุปาทภัย** และข้าพเจ้าจะแสวงหาแต่ประโยชน์ซึ่งจะไปข้างหน้า ทุกวันนี้ข้าพเจ้ามีเสบียงบรทุกสำเภาพอเลี้ยงอาตมาไปกว่าจะถึงฝั่งปากโพ้น ด้วยยากแต่ต้นหนแลนายเข้ม ด้วยต้นหนข้าพเจ้านี้ชั่วนัก

แลสมเด็จพระเจ้าสีเป็นอาจารย์แห่งข้าพเจ้า แลข้าพเจ้าจะขอความรู้ที่จะปรีกษาดั้นหน จะช่วยข้าพเจ้าเล่นสำเภาไปให้ถึงฟากข้างโพ้น อย่าให้มีอันตรายกลางทางนั้นได้ กราบไหว้พระอาจารย์เจ้า ออกมาเถิด ” (กรมศิลปากร, 2550: 35)

จากพระราชดำรัสนี้ แสดงให้เห็นว่า พระราชปจฉา 8 ประการนี้ เป็นไปเพื่อการเพิ่มพูนปัญญาเชิงโลกุตรธรรมคือธรรมที่ปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้น มิใช่ธรรมเพื่อแก้ไขปัญหาเชิงโลกียะธรรม ด้วยสมเด็จพระเพทราชาทรงกล่าวถึง 4 ประการคือ ภัยจากการไปเกิดในทุคติ (ทุคติภัย) ภัยจากกิเลส (กิเลสภัย) ภัยจากการเวียนว่ายตายเกิด (วัฏฏภัย) และ ภัยจากการดิเเตียน (อุปาทภัย) ซึ่งพุทธศาสนาได้สอนเรื่องภัย 4 วั ประกอบด้วย ภัยเพราะคลิ่น ภัยเพราะจระเข้ ภัยเพราะน้ำวน และภัยเพราะปลาร้าย จะสังเกตว่าพุทธศาสนาจำแนกภัยออกเป็น 4 โดยใช้สัญลักษณ์ที่เกี่ยวกับ โดยจากคัมภีร์ได้กล่าวถึงภัย 4 วัว่า ภัยเพราะคลิ่น หมายถึง ไม่อดทนต่อคำตักเตือนพร้าสอน ภัยเพราะจระเข้ หมายถึง เห็นแก่ปากและท้อง ภัยเพราะน้ำวน หมายถึง ลุ่มหลงในกามคุณ 5 และภัยเพราะปลาร้าย หมายถึง หลงรักในผู้หญิง (พระเกษม นนทสีโล, ม.ป.ป.: 3-5)

พบว่า หลักธรรมเรื่องภัย 4 ในพุทธศาสนาที่มีปรากฏในจากคัมภีร์นั้น ไม่ตรงกับภัย 4 ตามพระราชดำรัสของสมเด็จพระเพทราชา แต่ก็มีปรากฏภัยทั้ง 4 นี้อยู่ในพระสูตรต่าง ๆ เช่น ทุคติภัย มีปรากฏในทุคติภัยสูตร เป็นพระสูตรที่ว่าด้วยธรรมที่ทำให้พ้นจากทุคติภูมิ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เลขที่19, ม.ป.ป: 514) เป็นต้น ในพระราชดำรัสมีสัญลักษณ์แฝงไว้ เช่น สำเภา ซึ่งในคติพุทธศาสนา มองว่าการไปสู่พระนิพพาน หรือการข้ามวัฏฏะสงสาร (การเวียนว่ายตายเกิด) คือ การข้ามน้ำไปถึงฝั่ง ซึ่งต้องอาศัยเรือเป็นพาหนะข้ามไป ดังในเวสสันดรชาดกที่พระเวสสันดรอุปมาสองกุมารว่าเป็นยานนาวาให้พระองค์และสรรพสัตว์ได้ข้ามฝั่ง (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เลขที่28 , ม.ป.ป.: 512)

สมเด็จพระเพทราชาทรงปรารถนาเสด็จถึงฝั่ง (นิพพาน) ต้องมีคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ปฏิบัติจนไปถึงความหลุดพ้น พระองค์ทรงได้โปรดให้สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์วิสัยญาณาวาย ซึ่งพระองค์ทรงได้อุปมาสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์เป็นต้นหน (คนบังคับเรือ) เพื่อให้พระองค์พระราชดำเนินไปสู่ความหลุดพ้น สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ได้กล่าวไว้ในพระราชปจฉาแห่งสมเด็จพระเพทราชาว่า “...ด้วยพระกรุณาพระราชทานปริศนา 8 ประการมา ให้เอาตมาภาพพิจารณาถวาย เอาตมาภาพยินดียิ่งนักหนา ด้วยปริศนานี้เอาตมาภาพมิได้พบมิได้เห็นแต่ก่อน แต่จะได้ฟังก็หามิได้แลเอาตมาภาพพิจารณาตามกิจคดีโลก เป็นโลกโวราก็จะเป็นอันหาแก่นสารหาประโยชน์มิได้ ด้วยเอาตมาภาพได้รับพระราชเสาวนีย์ว่าทุกวันนี้เสปียงข้าพเจ้าบรรทุกสำเภาพอเลี้ยวเอาตมาภาพไปกว่าจะถึงฝั่งฟากโพ้นแล้ว ด้วยยากแต่ต้นหนแล

นายเข้มเหตุดังนี้ อาตมาภาพจะขอพระราชทานพิจารณาอรรถแห่งปริศยานี้ ตามพุทธทศกัณฐกสมเด็จพะสรเพชญ พุทธเจ้าตรัสเทศนานั้นถวายเป็นต้นหนแลนายเข้มผู้มนัสนักตลกลาดอาจสามารถ เพื่อจะนำสำเภา เกตราคือพระบวรอาตมาพระองค์ผู้ประเสริฐ ให้เสด็จพระราชดำเนินข้ามสมุทรสาครอรณพสงสาร คือ จตุรโฆมะทั้ง 4 ประการ อันมีนามบัญญัติคือ กาโมโฆ ภโวโฆ ทิฏฐิโฆ อุกุศลกรรมทั้ง 4 ประการนี้ ย่อม ท่วมทับสัตว์ให้จมอยู่ในสงสารอันลึกแกว่งขวางยิ่งนักยิ่งหนาแลมีอาจเพื่อจะข้ามด้วยสำเภาเกตรา นาวายานอันเที่ยงทางชลธีแลมีต้นหนแลนายเข้มอันเป็นปรกตินั้นได้ แลพระอริยเจ้าทั้งหลายย่อมข้าม สงสารสาครสมุทรนั้นด้วยพระธรรมนาวา อันกล่าวคือพระปัญญาอันตรัสรู้พระจตุราริยสังขธรรม 4 ประการ อันเป็นนาวายานอันล้ำเลิศประเสริฐยิ่งกว่านาวายานทั้งปวงอันมีในโลกนี้อันว่าพระธรรมนาวา คือพระปัญญาอันตรัสรู้พระจตุราริยสังขธรรมนี้ ก็มีแต่ในกาลสมเด็จพะสรเพชญพุทธเจ้าบังเกิดในโลกนี้ จึงมีธรรมนาวา” (กรมศิลปากร, 2550: 35- 36)

เมื่อพิจารณาคำกล่าวของสมเด็จพะพุทธโฆษาจารย์ที่ยกมา แสดงให้เห็นว่าท่านไม่เคยเห็นและ ไม่เคยได้ยินปริศนา 8 ประการนี้มาก่อน และท่านแลเห็นว่าหากวิชันนาเป็นเชิงโลกียะธรรมจะไม่เกิด ประโยชน์ โดยจะวิชันตามคำสอนของพระพุทธเจ้า เพื่อเป็นเรือพาสมเด็จพะเทพราชาเสด็จข้าม โฆมะ 4 (หมายถึง ห้วงน้ำที่ทำให้สัตว์จม ประกอบด้วย กาม ภพ ทิฏฐิ และ อวิชชา พุทธศาสนาอุปมา สังสารวัฏเป็นห้วงน้ำที่สรรพสัตว์ต้องเวียนว่าย (ไปสู่ความหลุดพ้น ซึ่งพระอริยบุคคลได้ข้ามห้วงน้ำนี้ด้วย ธรรมนาวา คือ อริยสัง 4

พระราชปจญา 8 ประการแห่งสมเด็จพะเทพราชา ไม่แนชัดว่าทำไมพระองค์ทรงตั้งปริศนา ธรรมเช่นนี้ หรือพระองค์ทรงรู้จากที่ใดมา แต่ในพุทธศาสนาก็ปรากฏปริศนาธรรมเชิงอุปมาเช่นนี้ ดัง ปรากฏในวัมมิกสูตร พระกัศสปกุมารได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าและทูลถามปริศนาธรรม 16 ประการ (มหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ 12 , ม.ป.ป.: 197-200) ซึ่งเป็นที่รู้จักในสังคมไทยในวรรณคดีพุทธ ศาสนาที่มีชื่อว่า “ โสฬสปัญหา ” เช่น อุปมาจอมปลวกเป็นมหาภูตรูป 4 หม้อกรองน้ำต่างเป็นนิรณ 5 ลืมสลักเป็นอวิชชา เป็นต้น มีความเป็นไปได้ว่าพระองค์อาจได้แรงบันดาลใจในการตั้งพระราชนิพนธ์ มาจากพระสูตรนี้ก็เป็นได้ และการที่สมเด็จพะเทพราชามีความสนพระทัยในความหลุดพ้นสันนิษฐานว่าอาจเป็น ความสนพระทัยส่วนพระองค์มาตั้งแต่ครั้งยังเป็นพระภิกษุ ซึ่งพระองค์เคยผนวชอยู่ระยะหนึ่ง ณ วัด พระยาแมน (พันธุทิพา บัณฑิต, 2549: 63) ก็เป็นไปได้ เมื่อศึกษาวิชันนาของสมเด็จพะพุทธโฆษา จารย์แล้วจะพบว่า ท่านวิชันตามความเห็นของท่านโดยมีคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นสิ่งที่อ้างอิง ซึ่ง จำแนกการวิชันนาของท่านได้ 2 การวิชันนาดังนี้

1. ปรับเป็นของตนเอง แต่ยังคงตามคำสอนของพระพุทธเจ้า

การวิสัญญานี้จะเป็นเชิงอุปมา เช่น **ทางใหญ่อย่าเที่ยวจร** หากมองผิวเผินทางใหญ่อาจหมายถึงเส้นทางสายเดียว แต่ท่านกลับยกัมมจักกัปปวัตตนสูตร คือการไม่สุดในกามคุณและการทรมานตนให้ลำบาก ซึ่งพระพุทธเจ้ามิได้เปรียบเปรยที่สุดสองส่วนนี้เป็นเส้นทาง นอกจาก**ทางสายกลาง** หรือ**มัชฌิมาปฏิปทา** แต่สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์กลับเปรียบเปรยที่สุดแห่งกามคุณและการทรมานตนให้ลำบากเป็นสองเส้นทางที่ไม่ควรไป แสดงให้เห็นว่าท่านมีการประยุกต์ตามความเห็นส่วนตัว แต่ไม่ห่างจากคำสอนของพระพุทธเจ้า

ถ้าจะให้ปูลูกให้เอาไฟสุมนต์ พุทธศาสนามีแนวคิดเรื่องการทำลายกิเลส เปรียบเปรยกับการแผดเผา ท่านจึงวิสัญญาพระราชปุจฉานี้ด้วยเรื่องของการทำลายกิเลสเพื่อได้เป็นพระอริยบุคคล โดยผลของต้นไม้มันจะเกิดขึ้นหลังจากต้นถูกไฟสุมนแล้วคือ **โศดาปัตติผล สกนาคามิผล อนาคามิผล และอรหัตตผล**

ถ้าจะให้ล่อมบรรทุทุกแต่เบา ท่านเปรียบเปรยว่า เรือจะลอยน้ำได้ต้องมีน้ำหนัก เรือของพ่อค้าจึงต้องใช้หินถ่วงเรือให้หนัก เรือคือจิต ของหนักที่บรรทุเรือคือ**อกุศล** เมื่อเรือไร้น้ำหนัก เรือต้องล่ม เรือข้ามน้ำไม่ได้ เท่ากับจิตนั้นจะไม่สามารถแล่นไปในวิภูฏสงสารได้ อันนี้อาจดูขัดแย้งกับคติเรื่องเรือที่ว่าเปรียบเปรยเป็นธรรมที่นำพาข้ามสังสารวัฏไปสู่ฝั่งพระนิพพาน และ **ถ้าจะเรียนโหราให้ฆ่าอาจารย์ทั้ง 4 เสีย** ท่านเปรียบเปรยว่า โหราศาสตร์คือความรู้ที่นำพาไปสู่การเป็นพระอรหันต์ ต้องกำจัด**โลภะ โทสะ โมหะ และมานะ** ซึ่งท่านเปรียบเป็นอาจารย์ทั้ง 4

2. ยกตัวอย่างเรื่องราวของบุคคลในสมัยพุทธกาลเพื่อให้เกิดความเข้าใจ

การวิสัญญานี้มีการยกเรื่องราวของบุคคลในสมัยพุทธกาลเพื่อให้เกิดความเข้าใจยิ่งขึ้น เช่น **ลูกอ่อนอย่าอุมัรต** ท่านยกเรื่องของ**พระปฎาจารย์เถรี** ที่เสียสติกลายเป็นคนบ้าเพราะยึดมั่นรักครอบครัวเกินไป ประดุจอาการปฏิกิริยาที่เรียกว่าอุมัรต เพราะลูกอ่อนเป็นสิ่งที่พ่อแม่ต้องอุปการะ ท่านเลยเปรียบเป็นครอบครัว เพราะพุทธศาสนาได้สอนว่าการอุปการะครอบครัวเป็นมงคลอย่างหนึ่ง

หลวงเจ้าวัดอย่าให้อาหาร ท่านยกเรื่องของ**พระสุนทรสมุทระเถระ**ที่ถูกสตรียั่ววนจนเกิดความสังเวชและสำเร็จเป็นพระอรหันต์เหาะหนีไป **ไม้โกงอย่าทำกงวาน** กงวานเป็นช่องสำหรับวิดน้ำที่เข้ามาในเรือออก ไม้โกงหมายถึงคนไม่ดี พุทธศาสนาสอนเรื่อง การคบคนว่า เมื่อคบคนพาล ย่อมพาไปหาผิด เมื่อคบบัณฑิตย่อมพาไปหาผล การไปสู่ความหลุดพ้นก็จำเป็นที่จะต้องมิตริที่รู้ธรรม และ **ช่างสารอย่าผูกกลางเมือง** ท่านยกเรื่อง**อุคเสนเศรษฐี**ที่เบื่อหน่ายในสังขารธรรมจนกระทั่งบวชเป็นพระภิกษุและ

สำเร็จเป็นพระอรหันต์ เพราะท่านอุปมาข้างสารเป็นนิพพิทานุปัสสนาญาณ คือญาณที่ทำให้เกิดความเบื่อหน่ายในสังขตธรรม (สิ่งปรุงแต่ง)

บทสรุป

พระราชปณิธานแห่งสมเด็จพระเทพราชา จัดเป็นวรรณคดีพุทธศาสนาที่ทรงคุณค่าในเชิงโลกุตระธรรม คือมีเนื้อหาเกี่ยวกับแนวทางการหลุดพ้นในทัศนะของพุทธศาสนา ดังที่ว่า พระองค์ทรงปรารถนาที่จะเสด็จไปสู่ความหลุดพ้น จึงโปรดให้สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์เป็นต้นหน ชี้นำเพื่อให้ยานนาวาของพระองค์ นำพาไปถึงฝั่งพระนิพพาน พระราชปณิธาน 8 ประการนี้มีเป็นปริศนาธรรมเชิงอุปมา สันนิษฐานว่าอาจได้อธิพลมาจากโสฬสปัญหาในวัมมิกสูตร ซึ่งผู้วิชันสามารถอธิบายด้วยการตีความสัญลักษณ์โดยอิงคำสอนของพระพุทธเจ้าได้เป็นอย่างดี ล้วนเป็นประโยชน์และแนวทางให้ผู้อื่นเข้าใจและปฏิบัติตามเพื่อแสวงหาทางหลุดพ้น ทั้งยังเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ว่า กษัตริย์อยุธยา นอกจากสนพระทัยในอาณาจักรแล้วยังสนพระทัยในศาสนจักรอีกด้วย

เอกสารอ้างอิง

กรมศิลปากร. (2550). *ประชุมพระราชปณิธาน เล่ม 1*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา.

พระเกษม นนทสีโล. (ม.ป.ป.). *ศึกษาวิเคราะห์ภัยของภิกษุในพุทธศาสนาเถรวาท*.

http://research.mcu.ac.th/site/thesiscontent_desc.php?ct=1&t_id=3170

พันธ์ทิพา บัวสระแก้ว. (2549). *อยุธยาสมัยสมเด็จพระเทพราชา พ.ศ.2231-2246*.

http://thesis.swu.ac.th/swuthesis/His/Pantippa_B.pdf

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (ม.ป.ป.). *พระไตรปิฎกภาษาไทยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ 12, 19, 28*. https://84000.org/tipitaka/pitaka_item/

สยาม ภัทรานุประวัติ.(ม.ป.ป.). *นามานุกรมวรรณคดีไทย : พระพุทธโฆษาจารย์*.

https://www.sac.or.th/databases/thailitdir/cre_det.php?cr_id=107